

FRANCESC XAMMAR I VIDAL: DIGNITAT I COMPROMÍS A LA PERIFÈRIA DE TARRAGONA

Ricard Lahoz i Enric García Jardí

Francesc Xammar i Vidal: dignitat i compromís a la perifèria de Tarragona

Ricard Lahoz i Enric Garcia Jardí

CERCLE D'ESTUDIS HISTÒRICS
I SOCIALS «GUILLEM OLIVER»
DEL CAMP DE TARRAGONA

[publicacions]
URV

Tarragona, 2018

CERCLE D'ESTUDIS HISTÒRICS I SOCIALS
«GUILLEM OLIVER» DEL CAMP DE TARRAGONA
L'Arxiu, M2 Espai Tabacalera
Av. Vidal i Barraquer · 43005 Tarragona
Tel. 977 296 230 · A/e: guillemoliver@guillemoliver.com

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
Av. Catalunya, 35 - 43002 Tarragona
Tel. 977 558 474 · publicacions@urv.cat
www.publicacions.urv.cat

1a edició: maig del 2018
ISBN CEHSGO: 978-84-935108-9-3
ISBN URV (paper): 978-84-8424-720-3
ISBN URV (PDF): 978-84-8424-677-0

DOI: 10.17345/9788484247203
Dipòsit legal: T 472-2018

Direcció
JORDI PIQUÉ PADRÓ

Consell editorial
JOAN GISBERT CANES
JAUME LLAMBRICH BRULL
JOSEP SÁNCHEZ CERVELLÓ

Assessorament lingüístic
ALBA GATELL PANISELLO

Disseny de la coberta
PELE VIADER RAPP

Aquesta edició és possible gràcies a

Cita el llibre.

Consulta el llibre a la nostra web.

Llibre sota una llicència Creative Commons BY-NC-SA.

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unió de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional.

*Als nostres pares, exemple de classe treballadora que s'ha sacrificat
per procurar la formació universitària i el benestar dels seus fills.*

TAULA DE CONTINGUTS

PÒRTIC.....	11
<i>per Jordi Tiñeña</i>	
PRESENTACIÓ.....	13
AGRAÏMENTS.....	17
INTRODUCCIÓ.....	19
Un barri sense carrers.....	19
1. VIDA	
1.1 Del passeig de Gràcia a les cases barates d'Horta.....	23
1.2 Quinze anys de preparació jesuítica.....	31
1.3 L'arribada a Torreforta.....	38
1.4 Un veí de la Floresta.....	49
1.5 La força del moviment veïnal.....	61
1.6 La candidatura dels veïns.....	69
1.7 Quatre anys de regidor.....	77
1.8 El fracàs de les segones eleccions.....	85
1.9 A les aules.....	89
1.10 Els primers viatges a l'Amèrica Central.....	92
1.11 Activisme i diàleg.....	97
1.12 La feblesa del moviment veïnal.....	102
1.13 Entre dos mons.....	113
2. REFLEXIONS	
2.1 Fe.....	127
2.2 Ciutat.....	132
2.3 País.....	135
2.4 Món.....	140

3. TESTIMONIS

3.1 Agustí Ayats	145
3.2 Miquel Barbarà.	147
3.3 Santiago Camós	149
3.4 Fina Capdevila i Consuelo Jurado	151
3.5 Tomàs Carot.	153
3.6 Montserrat Coll	154
3.7 Joan Fuster	155
3.8 Carmen Muñoz	157
3.9 Jordi Navarro	160
3.10 Laura Palacios	162
3.11 Antoni Peco	164
3.12 Família Rius-Ruiz	165
3.13 Juan Antonio Ruiz	167
3.14 Josep Sementé	169
3.15 Jordi Tiñena	171
3.16 Toni Valcárcel.	172

ANNEXOS

Document 1. 1966: Carta de salutació als veïns de Torreforta	175
Document 2. 1969: Compra del pis de la Floresta	176
Document 3. 1976: Discurs al míting «Convergència socialista»	178
Document 4. 1979: Carta de l'arquebisbe Josep Pont i Gol a Francesc Xammar	180
Document 5. 1979: Resposta de Xammar a la carta de Pont i Gol.	181
Document 6 . 1979: Material informatiu de la campanya electoral de la Candidatura per la Participació dels Veïns	182
Document 7. 1982: Intervenció de Francesc Xammar al plenari municipal en una moció sobre la despenalització de l'avortament.	185
Document 8. 1987: Discurs en l'acte de lliurament del Memorial Vidal Llecha .	186
Document 9. 2011: Discurs en l'acte d'homenatge al moviment veïnal de Tarragona.	192

Document 10. 2014: Discurs en l'acte de constitució del Pacte Nacional pel Dret a Decidir a Tarragona	195
Document 11. 2017: «Una Navidad para todos», escrit de Xammar adreçat als feligresos de la capella de la Floresta, amb motiu de la celebració de Nadal	197
NOTES	199
BIBLIOGRAFIA	209
Fonts arxivístiques	212

PÒRTIC

Trobar un sentit transcendent a la pròpia vida és, quasi amb tota seguretat, el repte més important amb què desembarquem al món. I assumir-lo fins a les darreres conseqüències, possiblement el segon. Dit això, és obvi que ambdues afirmacions admeten multitud de matisos i consideracions, totes útils. Hi ha qui no el trobarà mai, o ni tan sols es plantejarà que l'hagi de trobar, mentre altres trigaran poc o molt a fer-ho i tindran raons per seguir-lo amb més o menys intensitat i resolució. I és segur que els acompanyaran dubtes i errors, i sovint s'haurà de reenfocar.

Aquest sentit transcendent té poc a veure amb la nostra voluntat i la nostra formació, i, no cal dir-ho, encara menys amb les ambicions, encara que al capdavall hi puguin establir relacions. No obeeix a cap pla que puguem concebre, a cap idea genial o a cap entusiasme sobtat, per bé que sovint també el puguin acompanyar. Tampoc no em sembla que sigui un objectiu que hom pugui prendre racionalment, més aviat és ell que ens ve a trobar, ni una causa per la qual lluitar, és segur que n'engloba moltes. És més aviat un concepte, la interpretació del qual només descobriran aquells que s'hi sentin cridats, que té la capacitat d'il·luminar el dia a dia en allò que és essencial i, salvant en una penombra clara els afectes i les emocions, de deixar a les fosques tota la resta, reduït al que és: activitat mecànica de subsistència.

Diríeu que algú així ha de ser feliç. Estic convençut que deu ser-ho. Però també n'estic que aquesta felicitat està feta, alhora, i qui sap si no sobretot, de dolor, desgany, decepció, dubte i lucidesa. Perquè em sembla obvi que si en efecte estem al davant d'un sentit transcendent, serà necessàriament complex, l'acompliment del qual necessitarà molt més que el temps que ens és donat de viure.

Tenir un sentit transcendent demana una dedicació i un lliurament complets; demana honestat i sentit crític per reconèixer mancances i errors; capacitat de sacrifici i fortalesa per aixecar-se cada vegada que caus. No ens ha d'estranyar que sigui molt menys habitual del que podríem pensar.

Crec que el llibre que teniu a les mans és una història d'aquestes. La història d'algú que ha tingut aquest sentit de la pròpia vida i hi ha romàs fidel amb tota senzillesa. La majoria ja el coneixeu, però encara el coneixereu millor.

Deia Goethe que el comportament era un mirall on cadascú projectava la seva imatge. En canvi Joan Lluís Vives pensava que el mirall que reflectia la imatge d'un home eren les seves paraules. Heus aquí un bon tema de reflexió. Però per a una altra ocasió perquè en Francesc Xammar paraula i obra transiten pel mateix sender i amb la mateixa naturalitat que la inspiració i l'expiració.

Al llarg de les pàgines que segueixen us abocareu a una aproximació biogràfica que us farà conèixer fets i pensaments, i descobrireu el que han dit d'ell setze persones que el coneixen i amb qui ha mantingut relacions d'intensitat i interès diversos. Entre elles, aquest prologuista que, entre moltes altres coses, hi ha descobert que té arrels junedenques com ell.

Llegiu-lo i gaudiu-ne.

JORDI TÍÑENA

PRESENTACIÓ

No som historiadors de professió. D'entrada, volem deixar clara la nostra vocació, la de periodistes, i les nostres limitacions a l'hora de narrar un conjunt d'esdeveniments que pertanyen al passat. Ryszard Kapuściński defensava, no obstant, que el periodista necessita d'una intuïció d'historiador, perquè la seva tasca gira al voltant de l'explicació de la Història quan es troba en ple desenvolupament. En aquesta línia, creiem que l'ofici de periodista —en un context marcat per la immediatesa i una informació cada cop més superficial— no ha d'estar renyit amb la reflexió, l'anàlisi, la curiositat pels fets més recents esdevinguts a la nostra ciutat, la consulta de fonts bibliogràfiques i les preguntes a fonts orals.

Precisament, una llarga conversa és l'origen del llibre. Una conversa a casa del protagonista, l'hivern del 2014, amb una declaració de titular contundent: «Els partits polítics impedeixen la voluntat del poble», i moltes reflexions i comentaris interessants sobre els efectes de la darrera crisi econòmica, la situació del moviment veïnal, el procés sobiranista, la designació del papa Francesc o els ajuts a l'Amèrica Central, entre altres qüestions. L'entrevista, publicada a la revista *Fet a Tarragona*, de la qual formem part, deixa entreveure una persona fascinant, un home de més de vuitanta anys que continua sent una referència en la lluita contra les desigualtats i a favor dels drets humans i la justícia social.

Aquella primera trobada de fa quatre anys ens va obrir les portes a un personatge i un món força desconeguts per nosaltres. Reflexions interessants i ben argumentades, un entorn geogràfic bastant ignorat i una trajectòria personal apassionant havien d'anar més enllà d'una simple conversa periodística d'un parell d'hores. És aleshores quan neix la idea de la publicació que teniu a les mans.

Superades les reticències inicials d'un home que no ha volgut buscar mai cap mena de protagonisme i que, per tant, no estava disposat a redactar les seves memòries, els autors hem volgut deixar constància d'un exemple de compromís i dignitat, de coherència i perseverança, de llibertat de pensament i opció vital valenta. El reconeixement —no ens n'amaguem—, el fem des d'una certa complicitat ideològica i amb una implicació emocional amb el personatge i amb allò que representa.

Han estat gairebé quatre anys de llargues entrevistes en un pis de la perifèria que, sovint, han esdevingut tertúlies sobre qüestions polítiques i filosòfiques. També ha estat un període —més extens del previst— dedicat a trepitjar arxius, remenar papers, classificar documents i contactar amb persones pròximes d'àmbits molt diversos.

A estones, hem canviat la Rambla Nova per la «Rambla de la Floresta», la Catedral per una modesta capella i el Balcó amb vistes al mar per la passarel·la amb vistes a la T-11. Tot plegat, ens ha servit per modelar i enriquir la nostra percepció de Tarragona. Hem constatat que la ciutat és molt més plural i complexa, que hi ha diverses Tarragones i, sobretot, que hi ha vida més enllà del Francolí.

Aquesta és una de les lliçons fonamentals que ens n'emportem, però no l'única. També hem après que és possible recórrer el camí invers a allò que la societat del Primer Món exigeix de nosaltres. Ara que es parla tant de marques personals i es promou l'èxit individual i el consum desenfrenat de béns materials, hi ha qui demostra, encara, el valor de la senzillesa i la prevalença, per damunt de tot, d'una vida interior rica. Hi ha qui renuncia a una vida opulenta per una altra sense cap ostentació.

Aquestes ensenyances ens interpel·len. Hauríem deixat una vida familiar plena de privilegis i diners per acostar-nos als més humils de la societat? Estem disposats a treballar permanentment pel bé de la comunitat, des d'una visió global? Volem renunciar al consumisme desaforat impulsat pel capitalisme i refermat amb els nostres hàbits diaris? Estem convençuts de la necessitat i utilitat de reconèixer i escoltar aquells que pensen de manera diferent? Volem implicar-nos decididament en un procés veritable de vertebració de Tarragona i acabar així amb un llast que arrosseguem des de fa més de cinquanta anys?

Les preguntes es multipliquen a mesura que avança la descoberta d'una biografia que se sintetitza en la persecució d'un ideal, el de la coherència entre «el que jo penso, el que jo dic i el que jo faig». Assumint que la vida és plena de contradiccions, ha volgut seguir de la manera més fidel possible aquest propòsit.

Conscient que és un dels últims capellans del país compromesos en prestigiar des de les perifèries urbanes una Església dels pobres, troba a faltar el relleu de les noves generacions en aquesta comesa. Tot i així, fent honor al seu caràcter tenaç, no defalleix. Al voltant d'aquests paràmetres de coherència, humilitat, perseverança i lleialtat gravita la trajectòria de Francesc Xammar i Vidal, que mirem de recollir en aquestes pàgines.

Hem estructurat el llibre en tres grans apartats: «Vida», una aproximació biogràfica al personatge; «Reflexions», una radiografia del món actual des de la seva perspectiva, i «Testimonis», un recull de mirades externes, sinceres i properes. Completem el treball amb una desena de documents que considerem rellevants per aprofundir en l'estudi d'una vida i una època.

L'obra que teniu a les mans és una suma de visions: la del protagonista, la de les persones pròximes, la de fonts diverses i la dels autors, que al cap i a la fi hem estat els responsables de prioritzar l'allau d'informació recollida i construir una història des d'una determinada posició subjectiva. En definitiva, hem intentat divulgar una mirada singular de la Tarragona de l'últim mig segle i una semblança coral del personatge, l'encert de les quals deixem al vostre criteri.

RICARD LAHOZ
ENRIC GARCIA JARDÍ

AGRAÏMENTS

Aquest llibre no hauria estat possible sense la complicitat del protagonista. Agraïm a Francesc Xammar i Vidal que ens hagi deixat entrar a la seva vida i fer-nos confiança, que ens hagi facilitat documentació personal de gran interès públic i que hagi fet un enorme esforç memorístic, indispensable per concretar dates i detalls de la seva intensa trajectòria.

També volem fer públic el nostre reconeixement a Jordi Piqué Padró, cap del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de l'Ajuntament de Tarragona, per haver avalat des del primer moment la publicació del llibre i pel seus consells.

Agraïm igualment a Maria Elena Virgili Bertran, cap de la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona, i al seu equip per facilitar-nos la tasca de recerca, un agraïment que fem extensiu al personal de l'Arxiu Municipal, l'Arxiu Històric de Tarragona i la secció local de la Biblioteca Pública de Tarragona.

Agraïm al fotoperiodista David Oliete la seva implicació en el llibre. Ell ha aportat la imatge de la coberta i altres fotografies realitzades al pis de Francesc Xammar.

En la mateixa línia, agraïm la participació de les persones seleccionades per a l'apartat «Testimonis», i d'altres que finalment no hi apareixen; les reflexions de fons de Federico Bardají i Juanjo Pujadas, i l'aportació de material de Rafael Vidal, responsable de la pàgina de Facebook *Tarragona Antiga*.

El llibre arrenca amb un pòrtic signat per l'estimat Jordi Tiñena, que va morir el 23 de març de 2018, poques setmanes després de lliurar-nos el text. A l'escriptor i professor de literatura catalana a Campclar li dediquem aquesta obra que retrata al seu amic i company d'institut Paco Xammar.

Finalment, agraïm al Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver i a l'Institut Ramon Muntaner haver tingut en compte aquest projecte que suma elements de periodisme i història.

RICARD LAHOZ
ENRIC GARCIA JARDÍ

INTRODUCCIÓ

Un barri sense carrers

La Floresta no té carrers amb nom. S'hi arriba per la T-11, l'autovia Tarragona-Reus, a través d'un accés principal que surt de la rotonda que per l'altra banda porta a Camp Clar i Torreforta. La parada de l'autobús 34, just passada la rotonda, anuncia l'arribada a un barri format per 456 habitatges i vint-i-sis escales que es distribueixen en onze edificis amb noms de flors. Flors que donen nom a immobles, no a carrers.

Mirant l'autovia —una autopista urbana de quatre carrils centrals, separats per una mitjana, i dos carrils laterals més per banda— es pot distingir el primer bloc que es va construir a la Floresta. L'edifici Abeto, format per planta baixa i quatre plantes d'altura sense ascensor, que per falta d'espai no s'hi ha pogut instal·lar mai. Un bloc allargat amb sis escales i dos pisos per replà. En total quaranta-vuit pisos modestos, alguns en un aparent estat de conservació deficient. Cada habitatge presenta un balcó i una finestra a la part davantera, orientada al sud, així com un parell de finestres petites a la banda posterior. S'hi veu roba estesa i moltes antenes parabòliques. Als baixos, tan sols sobreviuen dos bars i una perruqueria. La majoria de locals tenen abaixades les persianes. En un d'ells, el rètol «Casal La Floresta» presenta un espai de la comunitat cristiana del barri destinat, entre altres funcions, a impartir catequesi.

Paral·lel al bloc Abeto, en segona línia de l'autovia, hi ha l'edifici Begonia, idèntic al primer. De nou hi trobem quaranta-vuit pisos sense ascensor. Entre els dos blocs hi ha allò que els veïns coneixen com la Rambla de la Floresta, un espai prou ben urbanitzat, amb arbres, bancs per seure i una font. Al Begonia hi ha oberts dos bars més, però la resta de locals comercials estan tancats. En aquest cas, dos rètols indiquen que, temps era temps, al barri hi havia existit una fleca i una carnisseria. Ara, l'anunci que els dos establiments estan en venda o en lloguer revela que la zona és un desert de botigues i que l'impacte de la proximitat de les grans superfícies comercials ha estat aclaparador.

De la rotonda d'accés al barri en parteix una vorera àmplia i amb bancs que porta directament a la zona comercial que presideix l'històric Carrefour. Els veïns de la Floresta poden anar a fer-hi les compres bàsiques —i secundàries— o bé travessar l'autovia per una de les dues passarel·les que comuniquen el barri amb Torreforta i la Rambla de Camp Clar. Aquests dos passos elevats —de disseny modern i adaptats a tothom amb escales i rampes— serveixen per salvar la cicatriu de la T-11. La remodelació que va portar a terme el Ministerio de Fomento en aquest tram de via, però,

no ha servit per dotar-la d'un caràcter més urbà i pacificar el trànsit. La nova carretera manté la separació entre els barris de ponent a banda i banda i, malgrat les rotondes, facilita que els cotxes hi continuïn circulant a velocitats elevades. La Floresta i el conjunt de la zona de ponent han perdut, d'aquesta manera, l'oportunitat de gaudir d'una avinguda ampla i urbana que els comunicui a peu amb el centre de la ciutat. La distància física i psicològica entre aquestes dues parts de Tarragona no ha desaparegut.

Darrere dels dos blocs allargats, de color gris, que són paral·lels a l'autovia, la urbanització de la Floresta mostra els altres edificis en orientacions diverses, però amb una estructura que es repeteix: construccions de planta baixa i cinc plantes amb quatre pisos per replà. Alguns disposen de més d'una escala i, per tant, doblen el nombre de pisos. Els noms de les flors de cada edifici continuen per ordre alfabètic: Castaño, Dalia, Encina, Fresno, Geranio, Haya, Iris, Jazmín i Laurel.

Al barri es combinen immobles que ofereixen unes façanes en força mal estat amb d'altres que presenten unes parets arrebossades i evidents signes de reforma. Els blocs Geráneo, Dalia, Haya i Encina formen una plaça agradable i exclusiva per als vianants. La font i el seu rajolinet d'aigua permanent aporten un ambient més amable al conjunt, encara que s'hi puguin contemplar, mirant amunt, algunes finestres i balcons en condicions lamentables. Aquesta és la perspectiva diària de Paco Xammar quan surt de casa, en un dels baixos de l'edifici Encina. El seu pis es troba al costat de l'Escola La Floresta.

A tocar de l'escola, més a l'interior i perpendicular a l'autovia, hi ha dues escales Iris que tanquen el barri per l'est. Entre els blocs Iris i Haya es va aixecar el Fresno, amb façana remodelada. Un dels baixos d'aquest darrer edifici acull la capella de la Floresta, que depèn de la parròquia de Sant Josep Obrer de Torreforta. És en aquest espai modest del barri on Xammar celebra les eucaristies.

Els dos edificis que delimiten la Floresta per la part més allunyada de la carretera són el Jazmín i el Laurel. Davant del primer, un arbre immens fa ombra a un altre petit espai verd amb una font i dues taules i bancs de pedra que es poden utilitzar en moments de pícnic. Darrere el Laurel hi ha una àrea verda frondosa, plena d'arbres i de bancs per seure, de gran servei en els dies més calorosos. El petit parc de la Floresta acull una font-estàtua amb el lema «Tarragona industrial», en la qual es pot identificar el perfil d'una fàbrica, una roda i una clau, símbols d'aquells anys d'immigració massiva que es va establir a Tarragona atreta per les oportunitats laborals. El parc el completen dues àrees de jocs infantils i una pèrgola que fa d'accés a l'edifici on s'ubiquen la llar municipal de jubilats i els locals de l'associació de veïns. Tot i que pugui sorprendre els visitants, un senyal de l'Anella Verda de Tarragona ens indica que podem anar caminant a Bonavista en poc menys de mitja hora, després de recórrer una distància d'1,8 quilòmetres i que, en sentit contrari, estem a quaranta-set minuts del parc del Francolí, situat a uns tres quilòmetres.

A l'altra banda de la carretera, en direcció a la zona comercial, es troba el camp de l'escola de futbol base de la Floresta. Els escuts dels principals equips de la Lliga i d'alguns clubs europeus (des de la Juventus al Bayern de Munic) decoren les parets blanques de la instal·lació. L'entitat, modèlica en el foment de l'esport base, es va crear el 2003. Els seus lemes són, entre d'altres, «Passió pel futbol», «El futbol com a font d'educació» i «Saber que no pots guanyar ni perdre sol».

Completa la delimitació del barri per la part interior un edifici de dos pisos de cotxeres: un total de trenta-sis espais que alguns veïns també utilitzen com a trasters. I darrere de les cotxeres encara s'entreveu una formigonera, amb una activitat més aviat escassa i amb un emplaçament que sobta per la seva proximitat als veïns. Al costat s'hi estén una avinguda ampla, de quatre carrils, deserta de vehicles i de persones. Ni un rètol, ni un senyal. Bé, sí, un senyal de trànsit vertical que en contradiu un altre d'horitzontal. Res més. Es tracta d'una avinguda paral·lela a la T-11 que s'anomena «Carrer A» i que comunica el polígon Les Gavarres amb Parc Riu Clar per darrere de la Floresta i l'Albada. No s'hi veu ni una ànima. Tan sols s'hi sent, de fons i de lluny, el brogit dels camions i turismes que circulen per l'autovia de circumval·lació A-7. Perpendiculars a l'A, ja s'han pavimentat els carrers C, D, E i F, desolats i plens de brutícia, esperant que algun dia es desenvolupi en aquells terrenys erms el pla parcial urbanístic PP-9.

1. VIDA

1.1 Del passeig de Gràcia a les cases barates d'Horta

Així, doncs, el qui de vosaltres no renuncia a tots els seus béns no pot ser deixeble meu (Lluc, 14:33).

Francesc Xammar i Vidal neix el 16 de novembre de 1933 al número 25 del passeig de Gràcia de Barcelona. És fill de Casimir Xammar Aldomà, arquitecte, provinent de Juneda, i Maria Vidal Folch, mestressa de casa barcelonina, i té dos germans grans: Ramon, de tres anys, i Antonio, d'un any i mig. El bategen amb el nom de Francesc en honor a la seva àvia materna, Francisca Folch, i a Sant Francesc de Paula. L'edifici que el veu néixer, situat al bell mig de la ciutat, és propietat de la família, herència dels avis materns, que s'havien enriquit durant el segle XIX amb una indústria de teixits ubicada al barri del Poblenou. Els Xammar resideixen a la planta principal del pis, com la gent benestant de l'època. És una casa espaiosa, amb un jardí interior amb molta vegetació i un banc de fusta que esdevindrà l'escenari predilecte de les fotografies familiars.

Xammar tan sols viu uns mesos al passeig de Gràcia. Pels volts de 1934 la família es muda, provisionalment, al carrer d'Alí Bei número 11, al davant de l'estàtua de Rafael de Casanova. L'objectiu dels Xammar-Vidal és instal·lar-se de manera definitiva en el número 126 del carrer del Bruc, en un edifici amb teulada projectat per l'arquitecte noucentista Eusebi Bona i Puig.¹ L'any 1936, arribats al carrer del Bruc, abandonen per imperatiu de la mare la solemnitat de la planta principal i s'aposenen en el tercer pis, l'últim, des del terrat del qual poden gaudir d'unes vistes més atractives del centre de Barcelona. La nova llar, ostentosa, disposa d'un oratori particular autoritzat pel Vaticà i d'una sala de jocs on es practicarà sobretot el tennis taula.

Quan esclata la Guerra Civil, el Francesc no ha complert encara els tres anys. Malgrat la seva edat prematura, les explosions dels projectils impacten en la seva retentiva. El bombardeig de la fàbrica de motors d'aviació Elizalde, la nit del 13 de febrer de 1937, és un dels seus primers records d'infantesa. «Les bombes van passar per sobre de casa, i del soroll que van provocar es van trencar alguns vidres de les finestres», rememora. Són temps convulsos, i els Xammar-Vidal surten poc de casa. Durant el conflicte bèl·lic, els anarquistes col·lectivitzen la fàbrica del Poblenou i la casa dels avis paterns, a Lleida, és incendiada. «El tiet Francesc, l'hereu dels Xammar,

s'havia implicat en política, i va haver d'escapar de Lleida amagat en una ambulància. El meu pare, que era el petit de cinc germans, el va acollir», explica Xammar. Aquells tres anys fatídics, a la casa familiar hi conviuen fins a deu persones. S'hi refugien el tiet Francesc Xammar, el tiet Ramon Xammar i la seva muller, una neboda de la família i sor Tomasa Andrés, una religiosa de la Caritat. Mentre la guerra no finalitza, els Xammar-Vidal mantenen la seva posició social gràcies a la venda d'obres d'art de la col·lecció familiar, que inclou quadres de pintors catalans reconeguts, com Joaquim Mir, de qui conserven un bell paisatge andorrà. La primera comunió del Ramon, celebrada el 8 de desembre de 1938 a l'oratori de casa, és una de les poques alegries que es permeten durant els dies negres de la guerra.

El 26 de gener de 1939, les tropes franquistes, comandades pels generals Yagüe i Solchaga, entren a la ciutat comtal. La família recupera aleshores l'activitat quotidiana, i els pares ingressen el Francesc en un parvulari de monges, al carrer de Girona. Poc temps després, l'any 1940, seguint les passes del seu germà Ramon, es converteix en alumne del Col·legi Casp-Sagrat Cor de Jesús, dels jesuïtes, al carrer de Casp número 25, on abans havien estudiat, entre altres personatges il·lustres, l'oftalmòleg Ignasi Barraquer i l'escriptor Josep Maria de Sagarra. Fa només uns mesos que la guerra ha acabat, i el director del col·legi, Alfons Thió, un jesuïta de conviccions catalanistes, adverteix els pares del Francesc d'una alteració curricular imposada per la nova situació política: «Tinguin present que ara el seu fill haurà d'estudiar en llengua estrangera». El Francesc, que no entén què vol dir el senyor Thió, quan arriben a casa pregunta als pares per aquesta qüestió, i ells opten per respondre-li sense embuts ni circumloquis: «Sí, nen, estudiaràs en llengua estrangera, perquè la teva és la catalana». Aquest, però, no és l'únic canvi substancial que sofreix Xammar, que ja creix en un ensenyament de tall franquista. Entre moltes altres coses, els dissabtes ell i els seus companys de classe es veuen obligats a formar files, hissar la bandera i cantar amb el braç dret alçat el *Cara al sol*.

La llengua catalana, malgrat les prohibicions, i malgrat no poder aprendre a escriure-la a l'escola, continuarà formant part de la vida de Xammar, tant en l'àmbit domèstic com en el pati del carrer de Casp, 25. Durant aquells primers anys d'estudi també serà testimoni d'una tímida resistència al dictador protagonitzada per Thió, que davant l'anunci de la visita de Franco a Barcelona, es negarà a tancar el col·legi. «Recordo la seva cara aquell dia, bastant espantat, apressant-se perquè tots els alumnes marxéssim a casa abans que la comitiva s'acostés a les proximitats de l'escola. L'havien denunciat», afirma.

Des de ben petit, el Francesc s'ha d'habituar a la presència ineludible de la mort. L'any 1940, la família ha de fer front a una primera desgràcia quan el germà mitjà, l'Antonio, traspassa. Després, el 18 de novembre de 1941, el pare mor, als 46 anys, d'una pneumònia que agafa camí de Barcelona, després d'haver visitat les finques familiars de Juneda. «Diuen d'ell que era una persona molt formal i seriosa», asse-

gura Xammar. La mare, consternada, es desfà immediatament de les propietats que Casimiro regentava a Juneda. La fortuna terratinent dels Xammar és més antiga que no pas la dels burgesos industrials Vidal-Folch. A banda de Juneda, els Xammar també disposen de terrenys a Castellldans, i el seu cognom dona nom a castells, torres i masies de diverses poblacions, com ara Mataró, l'Ametlla del Vallès i Riumors. Les morts, molt seguides, del marit i d'un dels seus fills, provoquen que la mare s'esforci a protegir el menor dels Xammar, que celebra la comunió, el 13 de maig de 1942, a l'oratori de casa, vestit de dol.

Durant anys el Francesc és el més petit de tota la família, cosa que el fa mereixedor del sobrenom afectuós de «Paquito». El Xammar d'infantesa ens l'hem d'imaginar com un nen entremaliat, com un petit terratrèmol amagat sota un aspecte impol·lut, pentinat amb la ratlla a un costat i vestit amb camisa, corbata, americana i pantalons de tipus golf. Tot i ser l'instigador d'enrenous a l'aula i rebre els càstigs, per aquest motiu, del pare Gumbel, el professor alemany que s'encarrega de l'ordre i la disciplina del centre, el Francesc és un bon estudiant, que destaca sobretot en les assignatures de la branca científica, com ara les matemàtiques i la química. «Eren temps d'un ensenyament rígid, exigent», afirma Xammar. Aleshores, per exemple, el dissabte també era dia lectiu. Per si no fora suficient, ell dina sempre al col·legi, i per les tardes, quan finalitzen les classes, s'hi queda un grapat d'hores extra estudiant.

Com calia esperar, però, no tot són responsabilitats, en la seva vida d'infant. A partir dels deu anys, els dijous a la tarda, en acabat de dinar, la preceptora de la família, la senyora Dolores March, coneguda amb l'hipocorístic «Lola», se l'emporta de ruta pels llocs emblemàtics de Barcelona. Amb ella el Francesc coneix el Port de Barcelona, el Parc Güell i la Sagrada Família. La mare també se l'endú sovint d'espectacles. Un dia, en un cinema de l'avinguda Diagonal, el porta a conèixer un nen prodigi, el pianista italià Pierino Gamba, que, amb pantalons curts i acomboiat per la seva mare, dirigeix tota una orquestra. El Francesc queda fascinat per la perícia d'aquell mocós, però no sent cap mena d'atracció per la música, que és l'única matèria escolar que suspèn. «Com que no valia igual que les altres notes, perquè no entrava en el currículum, els pares tampoc no hi van insistir. Jo havia sentit a dir, aleshores, que a la família paterna, en general, no teníem una bona oïda musical», rememora.

Xammar, un noi alt i esvelt, més que no pas un melòman és per damunt de tot un esportista nat. La majoria d'estones lliures les passa a casa pilotejant a tennis taula amb els seus amics. A més, és un apassionat del futbol, un culer empedreït que al col·legi intercanvia cromos i que a casa segueix amb atenció els partits del Barça de l'extrem José Bravo per la ràdio. Alguns dijous, d'amagat de la mare, el Francesc juga a futbol amb els amics en camps de terra llogats pel col·legi. Allí mateix li cedeixen unes botes. Com si d'una premonició d'un altre àmbit es tractés, en el terreny futbolístic Xammar és un esquerrà fidel a la banda esquerra, des d'on demostra, com a interior, les seves habilitats de passador.

Quan entra a l'adolescència, el Francesc es veu abocat a una crisi personal que el sacseja i que es perllonga durant prop d'un lustre. Fent balanç, s'adona que la seva vida ha estat plena de comoditats que no el complauen: vacances, en plena postguerra, a l'illa de Mallorca, el Pont de Suert, Solsona i Arbúcies; celebracions de casament de tots els seus tiets per part de mare a l'Hotel Ritz; trajectes de tramvia i tren en primera classe; dolços de la pastisseria Serra y Llibre; sabates i roba de categoria, feta a mida i comprada a la luxosa botiga Santa Eulàlia; perruquer a domicili; servei de neteja, cuinera i xofer particulars, i una preuada col·lecció privada d'obres d'art. Malgrat comptar amb les necessitats materials més que cobertes, a Xammar el persegueix una insatisfacció angoixant.

Amb dotze anys, els caps de setmana assisteix, amb els amics, al cinema Publi, que s'havia inaugurat el 1932 al passeig de Gràcia, 55-57. Sempre que surt de la sala de projeccions, tanmateix, Xammar se sent buit per dins. A partir dels quinze anys l'envaeix una sensació molt similar durant les dues temporades que freqüenta el Liceu, els dissabtes per la tarda. «La mare volia que l'acompanyés al *Liceo*, perquè va ser el lloc on ella i el pare s'havien conegut, i perquè deia que allí jo hi podria veure “una mica més de món”», explica Xammar, que aleshores «no era gens amic de la música», i que des de la platea s'empassa, apàtic, les òperes de Wagner. Les noies tampoc no li fan perdre el cap: amb la Núria, una jove que coneix a l'Hostal del Santuari del Miracle, al Solsonès, no aconsegueix sentir-se realitzat i el, diguem-ne, prefesteig no fructifica. En aquest mateix emplaçament es converteix, a la dècada dels quaranta, en el model dels exercicis d'estil d'un pintor de vint-i-dos anys, aleshores desconegut, de nom Antoni Tàpies i Puig, que estiuja a l'hostal² amb la seva germana, Maria dels Àngels. Aquella mitja hora que ha de restar immòbil, després de dinar, durant quinze dies consecutius, davant de Tàpies, és per a Xammar un suplici. Sembla que res no el commogui.

El llarg naufragi existencial no s'acosta a terra ferma fins que, gràcies als jesuïtes del carrer de Casp, Xammar entra en contacte amb les cases barates d'Horta. L'any 1948, els professors del col·legi demanen voluntaris entre els alumnes dels darrers cursos de batxillerat per impartir classes de catequesi als barris perifèrics de Barcelona, els diumenges a la tarda. Xammar s'hi apunta, seduït per la curiositat. Horta, la Mina, el Somorrostro, el Camp de la Bota... D'aquests barris, així com dels *murcianos*, només n'havia sentit a parlar. A ell l'integren en el grup catequista d'Horta. A banda d'ensenyar continguts bíblics, els joves estudiants projecten manualment pel·lícules en blanc i negre de cinema mut, juguen amb els nens, els expliquen contes, els conviden a gasosa, etc. És aleshores quan, en aquella escola dels jesuïtes defenestrada, en aquells habitatges blancs modestíssims i en aquells carrers sense asfaltar, el Francesc descobreix un món completament nou, diferent, i se li desvetlla una inquietud. «Hi vaig veure, per primer cop, la pobresa de la postguerra», afirma. Aquell tipus de vida, que contrasta amb els seus privilegis burgesos, remou la consciència social del Fran-

cesc. Aquí no s'organitzen dinars copiosos al Ritz, aquí es passa gana. El contrast, tan extrem, és, per al jove Xammar, acusador. Tanmateix, ell torna sempre d'Horta amb un somriure tranquil·litzador als llavis. Ara sí, n'està convençut, el que fa ha pres un sentit. Cada diumenge que passa com a voluntari, Xammar agafa amb més ganes la línia 46 del tramvia elèctric, que el porta fins a la plaça Eivissa. Cada vegada se sent més lluny de l'Eixample i més a prop de les cases barates, més identificat amb els rostres de *La Catedral dels pobres*, de Mir, i més indiferent als vestits de gala d'*El Liceu*, de Casas. La perifèria es comença a convertir en el centre de les seves prioritats.

Quan Xammar renunciï a la part que li correspon de la sucosa herència familiar, que donarà íntegrament a projectes de cooperació internacional a l'Amèrica Llatina, tindrà presents les lliçons apreses al barri d'Horta. «¿Está usted seguro de la decisión que va a tomar?», li preguntarà de manera reiterada el notari, que el prendrà per boig; Xammar es limitarà a respondre afirmativament. En cap moment no se'n penedirà. Pensarà: «Si volgués mantenir l'estatus hauria d'estar pendent de totes les propietats i, per tant, m'estic alliberant d'una càrrega». Però la seva decisió anirà més enllà dels maldecaps que pot comportar la gestió dels negocis. Tindrà un rerefons ètic. El paisatge de misèria d'Horta revela al Francesc de la juvenesa que entre el passeig de Gràcia i les cases barates ha de triar un costat. No pot viatjar tota la vida en un tramvia que l'assenyala. Quan arribi l'hora de la veritat, Xammar no dubtarà ni un segon, malgrat les ganyotes de desaprovació del notari.

Casimir Xammar Aldomà i Maria Vidal Folch, en un casament. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

Francesc al parvulari del carrer de Girona, l'any 1940. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

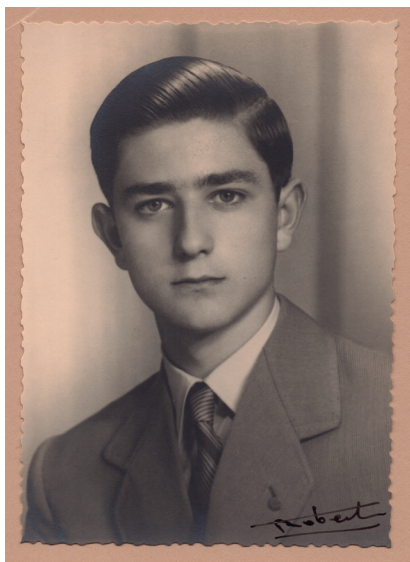
Oratori del carrer del Bruc, 126. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

A l'Hotel Ritz, de casament, el 1950. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

Casament d'un tiet per part de mare, l'any 1950. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

Retrat del Xammar adolescent. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

Xammar jugant un partit de futbol amb els companys dels Jesuïtes Casp. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

1.2 *Quinze anys de preparació jesuítica*

L'origen de la vinculació de Xammar amb els capellans es remunta a l'any 1939, quan, des del balcó de la casa del carrer del Bruc, en distingeix un per primer cop. El Francesc, amb tan sols sis anys, sorprèn per la indumentària d'aquell home i en especial per la forma allargada de la sotana, l'assenyala i crida, sobresaltat: «Mira, mamà, un senyor amb faldilles!». Aquell mateix any, però, s'acostuma ben aviat a l'hàbit dels «senyors amb faldilles», perquè el pare el comença a portar a missa tots els diumenges. «Els pares no eren especialment devots, però tots dos eren creients d'una certa profunditat», afirma. La rutina dominical esgota el petit Xammar, que encara no ha consolidat un sentiment religiós i que es cansa de seguir en Casimir, un home molt alt, a gambades, durant els vint minuts de trajecte que separen la casa dels Xammar-Vidal de la paròquia gòtica de la Concepció, al carrer d'Aragó.

A partir dels set anys, el Francesc comença a establir una bona relació amb els jesuïtes del carrer de Casp. Ells són exigents com a professors, però el Francesc, a desgrat dels enrenous que provoca a l'aula, és un estudiant complidor. El lligam definitiu entre totes dues parts es consolida quan als quinze anys, en plena crisi de valors, els jesuïtes permeten que Xammar conegui la crua realitat dels barris perifèrics de Barcelona. A les cases barates no només es produeix la conscienciació social de Xammar, un nen burgès mogut, sinó que també hi neix, al mateix temps, una vocació religiosa. Fins aleshores, el petit de la família s'havia plantejat cursar Arquitectura a la Universitat de Barcelona, com el pare, o Química, una de les seves assignatures preferides, però després del voluntariat d'Horta els dubtes s'esvaeixen. Ell vol ser un d'aquells «senyors amb faldilles» que, seguint el missatge evangèlic, ajuden els qui més ho necessiten. La seva comesa és esdevenir membre de la Companyia de Jesús.

Quan se n'assabenta, una part de la família protesta pel camí que pretén emprendre el Paquito. Tan sols tres anys abans, el Ramon, el primogènit, havia començat a preparar-se per ser jesuïta. Optant per la vida religiosa, doncs, el fill petit condemnaria els Xammar-Vidal a la renúncia d'una descendència directa. El Francesc encara és menor d'edat. Això significa que la mare, en el fons, pot intercedir en la decisió. Però malgrat les pressions externes, ella decideix no interposar-s'hi. Abans que el Francesc marxi de casa per començar el noviciat, la mare, en un to serè, es limita a dir-li: «Déu m'ha donat dos fills i ara me'ls demana. Però si en algun moment canvies d'opinió, sàpigues que sempre ets a temps de tornar a casa. Aquí sempre hi seràs benvingut». «Ella va acceptar la meva determinació amb una sobrietat cristiana», assegura Xammar, agraït.

Fidel al seu propòsit, i amb el suport de la mare, l'any 1950 ingressa en el monestir de Veruela, a prop del Moncayo. Per al Francesc no es tracta pas d'un lloc inconnegut, perquè el seu germà ja hi havia estudiat entre els anys 1947 i 1949, i aleshores ell l'havia anat a visitar, amb la mare, diverses vegades. «Hi anàvem amb tren gairebé sempre. Si hi anàvem amb cotxe, amb el xofer particular, havíem de preguntar abans si hi havia els maquis, perquè controlaven la zona, i corríem perill», rememora.

Quan en una mateixa família dos germans es feien jesuïtes, la Companyia solia destinar-ne un a l'estranger. La idea inicial del Francesc, seguint aquesta tradició, és marxar a l'Amèrica Llatina, però per respecte a la mare, que havia enviduat molt jove, abandona aquesta opció. Veruela, al capdavant, també és una bona destinació. La vida en el monestir, però, no són flors i violes. La preparació espiritual es basa en un treball estricte de pregària i meditació, de lectures místiques i ascètiques. El noviciat és una prova de duresa, un desafiament per a aquells que han dit que han sentit la crida de Déu i volen canviar radicalment de vida. Per a Xammar representa també el pas «d'una certa comoditat a una gran austeritat». El fred intens del Moncayo endureix encara més les condicions de vida. Un dels pocs capricis que es permet durant l'estada al monestir són els torrons de Nadal, que cada any li envia la mare, de la pastisseria Casa Llibre y Serra. És l'únic record material que persisteix d'una etapa de privilegis que el jove barceloní, per coherència, vol superar.

Durant el segon any de noviciat, la Companyia obliga els alumnes de Veruela a palpar la realitat social amb dues pràctiques externes. En primer lloc, els jesuïtes ubiquen Xammar, durant un parell de mesos, en un hospital de València. En una sala de parets blanques on s'amuntega una trentena de malalts, Xammar comprova la precarietat amb què ha de treballar el personal sanitari de l'època. Després d'aquesta primera experiència, l'envien a Navarra i al País Basc, amb un altre company, per tal de completar el que a Veruela denominen «*La peregrinación*», consistent a caminar de població en població oferint classes de catequesi i demanant almoïna per als pobres. «Hi anàvem sense ni una sola pesseta i menjàvem el que ens donaven els rectors, que eren els qui ens acollien a cada poble», recorda. Entre altres normes que els imposen els jesuïtes, els joves tenen prohibit desplaçar-se en autoestop. Un dia, però, el company d'aventures de Xammar emmalalteix, a mig camí, i decideixen saltar-se la norma, amb la mala sort que els recull un conductor que sembla que coneix prou bé la Companyia: «¿Ya podéis subir en coche?» Ell, disposat a portar-los, els ho diu rient, amb un to afectuós, però els joves, davant d'aquell comentari inesperat, resten uns segons aturats, com si els haguessin deixat estabornits. Tot seguit, amb els rostres blancs, pugen al cotxe, conscients d'estar desobeint.

Després de dos anys de noviciat, el Francesc es trasllada al Col·legi Sant Pere Claver de Raimat, a les Garrigues, per estudiar Humanitats. Entre les assignatures que cursa hi destaquen el llatí, el grec, la literatura, la retòrica i l'oratòria. És aleshores quan llegeix de punta a punta clàssics com *El Quixot*, de Cervantes, i declama fragments de *L'Odisea*, d'Homer, en grec antic i en llatí. El dia a dia, a la casa dels jesuïtes de Raimat, però, és menys sever que no pas a Veruela. Aquí menja millor, disposa d'una habitació individual i gaudeix de més oportunitats de desconexió. A Raimat, s'aficiona al bàsquet.

El següent pas en el periple formatiu jesuític el condueix, l'any 1954, fins a Sant Cugat del Vallès, a les facultats de Filosofia i Teologia de Sant Francesc de Borja, on estudia durant tres cursos Filosofia. El canvi geogràfic és significatiu, perquè implica

el retorn de Xammar a l'entorn d'una ciutat gran, on coincideix amb estudiants jesuïtes provinents d'altres països, com ara l'Índia, els Estats Units o el Japó. La barreja intercultural que es crea a la facultat permet que conegui altres visions, altres maneres d'entendre el món. Són temps d'obertura per al jove aspirant a jesuïta. A Sant Cugat s'endinsa en la Missió obrera, un moviment eclesial nascut a França a la dècada dels quaranta que comença a difondre's internacionalment, i el sentiment antifrancista, incipient, empelta en el seu esperit. «Ja havíem obert una mica els ulls», diu Xammar, en aquest sentit.

Educació i missió. Convençuts des de fa segles de l'èxit d'aquest binomi, els jesuïtes el designen professor de geografia i història a Alacant, al Colegio de la Inmaculada. Posar-se al capdavant d'un grup d'alumnes de batxillerat és una experiència nova per a ell, però ràpidament s'adona que li agrada ensenyar. A banda d'instruir altres joves, Xammar es matricula a la Universitat de Múrcia. A Sant Cugat li havien lliurat el títol de Filosofia propi d'una universitat pontifícia, però si vol ser reconegut com a llicenciat en Filosofia amb un títol civil ha de superar, encara, algunes matèries que comença a Múrcia. El 3 de juny de 1959, fent cua, a punt d'examinar-se oralment d'una assignatura, rep la notícia de la mort de la seva mare. Amb tan sols vint-i-cinc anys, Xammar ja ha perdut els pares. Per primera vegada des de 1950, torna a la casa del carrer del Bruc per acomiadar-se de Maria Vidal Folch, la mare, la dona que el va cuidar de petit i que li va fer costat quan ell va prendre una de les determinacions més importants de la seva vida, la de fer-se capellà.

Les circumstàncies familiars provoquen que el Francesc s'instal·li temporalment al carrer de Casp, 25, al seu antic col·legi, i completi les convalidacions per obtenir el títol civil de Filosofia a la Universitat de Barcelona, a la plaça de la Universitat. En aquella època és alumne del professor d'estètica José María Valverde, amb qui anys a venir travarà amistat.

Acabat el tràmit per obtenir la titulació, Xammar torna a la facultat de Sant Cugat per cursar-hi Teologia. S'hi està entre el 1959 i el 1963. Són anys en què compagina els estudis amb experiències laborals. El primer estiu de Teologia s'incorpora a la fàbrica Corberó, d'electrodomèstics, a Barcelona. És l'únic religiós de la plantilla. «Jo m'ocupava de treure les plaques de les cuines d'esmalt d'una espècie de forn, i d'amuntegar-les», recorda. El primer dia a la Corberó és un desastre. El jove surt exhaust de la fàbrica i, amarat de suor, busca el bar més pròxim i es beu una cervesa d'un sol glop.

A principis de la dècada dels seixanta, els diumenges a la tarda Xammar també comença a visitar amb alguns companys jesuïtes diversos barris obrers de Terrassa i Sabadell, com Ca n'Oriach. Intenten que els veïns s'agrupin, que defensin els seus drets, la seva dignitat. La tardor de 1962, viu en primera persona la tragèdia de la riuada del Vallès Occidental. El 25 de setembre una pluja torrencial de més de dos-cents litres per metre quadrat en menys de tres hores sorprèn els habitants del Vallès i causa centenars de víctimes mortals.³ Les campanes de les esglésies alerten de la situació. El principal col·lectiu afectat per la catàstrofe és la immigració, part im-

portant de la qual viu en cases o xaboles a la vora dels cursos fluvials de rius i rieres. Informats de l'infortuni, els alumnes de la facultat de Sant Cugat reben un permís de quinze dies per no assistir a classe i donar suport a les víctimes del desastre. Xammar es trasllada cada dia en tren fins a Terrassa, Sabadell i Rubí. Durant diverses jornades es dedica exclusivament a treure fang i desenterrar cossos. És una experiència d'una cruesa i una tristor extraordinàries.

Els anys de Teologia, però, també serveixen per esbargir-se, recuperar la pràctica esportiva i iniciar noves amistats. En aquesta etapa, el Francesc coneix un dels seus millors amics, Lluís Espinal i Camps, un jesuïta barceloní que en acabar els estudis desenvoluparà un periodisme punyent, primer dins i després fora de les nostres contrades i que, enfrontat al govern dictatorial de Bolívia, serà assassinat la nit del 21 de març de 1980 a La Paz. A la facultat Xammar també torna a jugar amb assiduitat al futbol, almenys fins que es trenca dues ulleres en quinze dies, fet que interpreta com un senyal que l'adverteix que ha arribat l'hora de penjar les botes. Tot i abandonar el futbol, la seva banda continuarà sent l'esquerra.

El tercer curs de Teologia, a l'estiu, a través dels contactes internacionals dels jesuïtes, Xammar se'n va en tren a Bèlgica a la recerca d'una altra experiència laboral. Ell disposa d'un nivell fluid de francès, llengua que ja havia començat a estudiar al carrer de Casp. Durant els anys anteriors, a més, ha visitat de manera puntual Aix-en-Provence, a prop de Marsella, per impartir classes de llengua castellana a uns jesuïtes francesos. Aquesta vegada, però, és la primera que surt del país una temporada llarga. Ho fa, a més, sense sotana. Xammar porta només el *clergyman*, l'alçacoll negre i blanc, com a marca identificativa de la seva vocació religiosa.

Arribat a Bèlgica, s'instal·la a la *banlieue*, als afores de Charleroi, a la Valònia, on s'està dos mesos sencers. El seu nou lloc de treball el condueix fins a les explotacions mineres d'aquesta població, rica en reserves de carbó. Allí ha d'arrossegar els carros de la mina, plens, fins a l'exterior, de dilluns a divendres, vuit hores diàries. La feina és dura, però la Corberó ja havia enrobustit el jove jesuïta i l'havia preparat per a les condicions laborals físiques exigents. Ell, a més, se sent anímicament impulsat per la il·lusió de sortir d'Espanya i airejar-se de la dictadura franquista. Per a ell, aleshores, Europa significa «un espai nou, de més llibertats».

Xammar és ordenat sacerdot, el 30 de juliol de 1963, a la capella de Sant Cugat del Vallès, per Narcís Jubany. «Aquell dia estava nerviós, bastant espantat», recorda. L'acompanya part de la família, i en especial, el seu germà Ramon, que s'havia ordenat uns anys abans. També hi són presents alguns antics companys de col·legi, dels temps del carrer de Casp. Tretze anys després d'optar pel camí religiós, amb estudis en Humanitats, Filosofia i Teologia, Xammar aconsegueix esdevenir capellà jesuïta, i oficia la seva primera missa en una capella ubicada al segon pis de la Casa de les Congregacions, al xamfrà entre els carrers de Balmes i Rosselló. Ho fa amb un calze d'or que la mare li havia regalat expressament per quan arribés l'ocasió, el qual, anys després d'haver complert la paraula donada a la seva estimada mare, fondrà per ajudar els més pobres.

Havent aconseguit aquesta fita personal, Xammar parteix de nou, aquesta vegada a París, per cloure la seva formació acadèmica amb una especialització. Som a l'any 1964. El Francesc ja fa més d'una dècada que experimenta i estudia, fet que demostra que la preparació intel·lectual és un dels pals de paller de la Companyia de Jesús, fundada l'any 1534 per Sant Ignasi de Loyola i acceptada com a orde religiosa el 1540. Els jesuïtes formen part d'una congregació catòlica que segueix els tradicionals vots de pobresa, castedat i obediència, però que marca un perfil singular dins el catolicisme per la importància que els seus integrants atorguen, gairebé des dels seus inicis històrics, a les missions i a l'ensenyament.⁴ Sobre aquest darrer aspecte, convé tenir present una informació: durant el segle XVI, poc després d'haver-se fundat, la congregació obre, de manera sistemàtica col·legis per a estudiants laics, un fet innovador a l'època, venint d'una institució religiosa, tal com destaca l'historiador John W. O'Malley.⁵

Xammar marxa, doncs, a París, per estudiar Sociologia a la prestigiosa Universitat de París, també coneguda com «La Sorbona», on havia estudiat el mateix Sant Ignasi de Loyola. El jesuïta agraeix la dinàmica de les classes a la universitat de la capital francesa, amb grups reduïts, i amb professors que fomenten la reflexió crítica i el debat. Res més lluny de l'ensenyament franquista. A la universitat, topa amb diversos professors que el fascinen i que deixen petjada en la seva trajectòria acadèmica, entre els quals destaquen Pierre Bigo, Jean Villain, Émile Pin, Hervé Carrier i Jean-Yves Calvez.

Durant l'estada a París comparteix pis amb un canonge francès, al centre de la ciutat. A banda d'estudiar, també ensenya catequesi en una parròquia de la *banlieue* parisenca, s'ocupa d'animar un grup d'acció catòlica de sis matrimonis, i visita tots els caps de setmana, amb el carnet d'estudiant, el museu del Louvre. Pel carrer es troba sovint amb exiliats espanyols, sobretot amb dones joves que treballen en el servei domèstic de famílies franceses adinerades. Les experiències a Marsella i París li serveixen per saber com s'organitza la Missió obrera al país veí, un coneixement que després aplicarà a Catalunya.

L'any 1965, retornat a territori peninsular, Xammar viatja a Gandia, al Palau Ducal dels Borja, per dur-hi a terme, encara, una última formació prescrita pels jesuïtes. Es tracta d'un exercici espiritual de vuit mesos, en el qual es repassen, entre altres coses, part important dels continguts apresos durant el noviciat, quinze anys enrere. Aquells mesos Xammar rellegeix, amb un sentit pastoral, la *Bíblia*, i aborda de nou els textos d'autors místics com ara Sant Joan de la Creu i Santa Teresa de Jesús. El jesuïta també s'encarrega d'ajudar els rectors dels pobles adjacents, de la comarca de la Safor, en la seva pràctica sacerdotal.

Amb trenta-dos anys, Xammar ja està preparat, ara sí, segons la Companyia, per exercir de capellà. Arribats en aquest punt, ell tan sols té clar que vol posar en pràctica aquesta vocació al costat de la classe treballadora. Per aquest motiu, es reuneix amb el delegat català dels jesuïtes dedicats a l'apostolat social, el pare Juan Torres Gasset,

que a partir del març de 1972 ocuparà, en substitució d'Enrique Rifa Rierola, el càrrec de superior provincial dels jesuïtes a Catalunya.⁶ Considerant el fort creixement industrial de Tarragona en pocs anys i les onades migratòries que ha comportat, tots dos consensuen, l'any 1966, quin ha de ser el següent destí del jove jesuïta barceloní: la parròquia de Sant Josep, al barri de Torreforta.

Xammar, de novici al mig de l'última filera, al monestir de Veruela. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

Fotografia amb Ramon Xammar i Maria Vidal Folch, el dia de l'ordenació com a diaca. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

*Xammar amb un grup d'estudiants, al Colegio de la Inmaculada, a Alacant.
(Arxiu personal de Francesc Xammar).*

*Ordenació com a sacerdot, el 30 de juliol de 1963, a Sant Cugat del Vallès.
(Arxiu personal de Francesc Xammar).*

Missa a la capella de la Casa de las Congregaciones, a Barcelona. (Arxiu personal de Francesc Xammar).

1.3 L'arribada a Torreforta

El dilluns 15 d'agost de 1966, Xammar s'estrena com a vicari de la parròquia de Sant Josep de Torreforta. Hi arriba acompanyat dels jesuïtes Josep Maria París, que exercirà de rector, i Joan de la Creu Badell, també vicari. En una carta enviada als feligresos poques setmanes després d'haver-se instal·lat a la ciutat, París, Badell i Xammar es presenten i ofereixen als veïns «la nostra sincera amistat i servei». Tots tres hi manifesten la voluntat de visitar personalment totes les cases del barri, però reconeixen alhora la dificultat d'aquest propòsit, perquè «la parròquia és molt extensa —uns dotze quilòmetres quadrats— i les famílies molt nombroses —més de dues mil». La carta de presentació dels jesuïtes també indica que aviat, concretament «abans de l'1 d'octubre», els anunciaran els serveis de la parròquia, i planteja als feligresos si se'ls ocorre «un mitjà còmode i eficaç perquè pugui arribar el full parroquial» a tothom.⁷

Xammar s'endinsa en la perifèria de Tarragona als trenta-dos anys. «Hi havia una creixent sensibilitat a la Companyia pels àmbits socials més obrers i populars i jo ja havia tingut les dues experiències laborals curtes en unes mines de carbó i en una fàbrica d'electrodomèstics. Així que, un cop acabada l'etapa de formació, els superiors em van proposar venir a Tarragona perquè era una ciutat on s'estava instal·lant la indústria i creixia ràpidament en població obrera», afirma. Els jesuïtes havien estat

presentes anteriorment al centre de la ciutat, en una residència que es tanca l'any 1950 quan demanen als religiosos que vagin a Llatinoamèrica. «Em satisfà veure que quan tornem a tenir presència a Tarragona al cap d'uns anys, ho fem en una zona obrera i perifèrica», apunta.

Quan Xammar arriba, l'església parroquial i la casa rectoral de Torreforta ja acumulen més d'una dècada de trajectòria. La primera missa s'hi celebra el 24 de desembre de 1954 a càrrec de Pau Cañelles, el primer mossèn de la parròquia, tot i que la benedicció del cardenal De Arriba y Castro no es porta a terme fins al març de 1956.⁸ Entre finals dels cinquanta i principis dels seixanta, Torreforta creix de manera accelerada i la parròquia assumeix un paper clau en els àmbits educatiu i social. Les primeres escoles i una llar d'infants aprofiten els locals annexos a la sala parroquial i el 1959 es crea, en un recinte contigu, el Centre Social, impulsat pel mateix mossèn Pau, que deixa el barri al cap de pocs mesos per marxar de missioner al Brasil. El substitueix mossèn Joan Tomàs —havia estat consiliari de la Hermandad Obrera de Acción Católica (HOAC) i de la Juventud Obrera Cristiana (JOC)—, que continua apostant per la vessant social del seu predecessor. El Centre Social integra una biblioteca, una acadèmia per ensenyar els adults, un espai per formar les noies en les tasques de la llar i un bar, entre altres serveis.

«La dinàmica social als anys seixanta estava representada pel Centre Social i tots els cursos que s'hi feien, sobretot per als joves, i els programes de preparació obrera (PPO), que facilitaven la formació i la recerca de feina per a persones sense estudis. Aquests cursos de capacitació eren d'auxiliar administratiu, perruqueria, auxiliar d'indústria química, conducció de camions...», explica.⁹ Al voltant del Centre Social —local que promou les relacions humanes entre els veïns, i que esdevé la base d'un sentiment de pertinença comunitari— i de la pròpia parròquia, gira la intensa activitat de Xammar, que és un dels professors que imparteix els cursos del PPO. A més, el Paco, com ja el comencen a anomenar els seus veïns, fa catequesi als nens del col·legi Gual Villalbí i tasca pastoral per tot l'àmbit d'influència, que inclou moltes cases disseminades que s'estenen des del riu fins a Bonavista. Una motocicleta Vespa de l'època és el mitjà de transport que, durant els primers anys, li permet desplaçar-se amb relativa facilitat per la perifèria tarragonina.

És en aquesta mateixa etapa de la vida de Xammar quan l'oposició a la dictadura de Franco comença a fer-se notar a la ciutat. A Bonavista ja hi actua clandestinament el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), la principal formació política anti-franquista, amb «divuit militants organitzats en tres cèl·lules». El 1965, els dos grups formats a Bonavista i al centre de Tarragona i Torreforta, els integren «al voltant de quaranta militants organitzats, obrers de diferents oficis, amb una edat mitjana de trenta-cinc anys» i la presència de poques dones.¹⁰ De manera paral·lela, al novembre de 1966 —tres mesos després de l'arribada de Xammar— té lloc la primera trobada del sindicat Comissions Obreres (CCOO) de Tarragona i Barcelona a la casa d'un

militant, prop de la plaça dels Carros. Posteriorment, es reuniran en diverses ocasions a la parròquia de Sant Josep. L'organització sindical compta des dels seus inicis amb grups de cristians i membres de l'HOAC que, segons el jesuïta, «tenen un paper rellevant en l'elaboració de propaganda i l'organització d'activitats». Alguns capellans ajuden el sindicat clandestí, facilitant-los locals religiosos per fer-hi reunions i «l'ús de multicopistes per dur a terme la tasca propagandística».¹¹

Aquest és el context polític i sindical del moment, mentre Torreforta i Bonavista creixen desordenadament, amb una administració local despreocupada de la perifèria. Es calcula que entre 1960 i 1975 venen més de cinquanta mil persones a Tarragona, que provoquen que la població del conjunt de la ciutat es dupliqui. Una allau de milers de famílies que necessiten un sostre, aigua potable, clavegueres, llum, una escola i un centre sanitari. La concentració de tantes persones en un període tan curt de temps es desenvolupa sense cap mena de planificació urbanística i amb una nul·la sensibilitat institucional pels aspectes ecològics i mediambientals, a canvi d'omplir les butxaques dels interessos privats dels especuladors.

Evolució de la població de la ciutat de Tarragona de 1900 a 1981¹²

1900	25.207 habitants
1930	32.379 habitants
1940	27.120 habitants
1950	40.084 habitants
1960	45.273 habitants
1965	61.756 habitants
1970	78.238 habitants
1975	101.619 habitants
1981	111.689 habitants

Tarragona, en un context polític dictatorial i amb una capacitat nefasta de previsió per part de les autoritats, es veu desbordada per una onada migratòria massiva. Les primeres reivindicacions dels veïns responen a necessitats tan bàsiques com l'enllumenat, el subministrament d'aigua, la pavimentació dels carrers i el transport públic. Al barri de Torreforta, aquestes demandes es canalitzen a través del Centre Social, que, durant gairebé dues dècades, és l'única estructura que aplega les inquietuds dels residents i exerceix funcions similars a les d'una associació de veïns. L'associació veïnal de Torreforta neix molt més tard que la de Bonavista, probablement perquè Torreforta és el primer barri de ponent que s'aixeca durant el franquisme i fa front a unes taxes d'atur i precarietat relativament baixes en comparació a altres zones en creixement dels voltants.¹³

S'està construint una ciutat —una nova àrea urbana que s'aixeca de manera caòtica i dividida en fragments— a ponent del riu Francolí. «Recordo que em sentia molt lluny de Tarragona» —afirma Xammar—, «al centre es veien obres i millores, però aquí els carrers estaven sense asfaltar, sense llum». La vida del barri gira al voltant del grup dels setanta-cinc habitatges Agustín Sandoval, conegudes popularment com «les cases baixes» [una promoció de l'Església amb el nom del cardenal Arce Ochotorena] i dels blocs que havia construït l'Obra Sindical del Hogar. «Més enllà d'aquestes “vivendes” —rememora el jesuïta— l'entorn eren camps i casetes aïllades, sense continuïtat, totes d'autoconstrucció».

Paradoxalment, l'article de Lluís Mezquida, *Petrófilo*, al *Diario Español* l'endemà de l'estrena de Xammar a la parròquia de Sant Josep, el dimarts 16 d'agost de 1966, es titula «Alumbrado público». Però no fa referència a la falta de llum als carrers dels barris perifèrics, sinó a la necessitat de canviar les instal·lacions de «*la avenida del Conde de Valvellano*» perquè «*no iluminaban nada*». L'article menciona altres carrers a tocar de la Rambla que renovaran els llums en els pròxims mesos i apunta que aviat «*veremos como las escualidas bombillas dan paso a potentes focos*».¹⁴ L'escrit representa, de manera no intencionada, una metàfora de les dues Tarragones que ja s'albiren: l'interès i la preocupació per tenir una ciutat cuidada i de qualitat (la del centre) i la ignorància i desconeixement per una ciutat perifèrica que no para de créixer en condicions lamentables. La premsa d'aquell dia també informa casualment de l'aprovació per part del plenari municipal d'una inversió de més d'1.669.000 pessetes destinades a les obres de construcció del passeig Marítim.¹⁵ Les comparacions entre les dues Tarragones seran múltiples aquells anys del tardofranquisme: mentre al centre es fan obres al Fòrum romà, el museu del Pretori i la plaça del Fòrum, s'obren les prolongacions de l'avinguda Catalunya i Pius XII (actualment, rambla Francesc Macià), s'inaugura el Camp de Mart i es construeixen el Palau de Justícia i el Nou Estadi del Club Gimnàstic, a la perifèria les mancances bàsiques no tenen resposta per part de les autoritats franquistes.

Aquells primers temps a la parròquia de Sant Josep, Xammar dorm en un quartet «ple d'humitat» a tocar de l'Església, una construcció molt austera que ha desaparegut amb les noves instal·lacions. «Volia portar un estil de vida proper al de la gent del barri i de seguida constato queestic on he d'estar, que he triat el camí correcte», assegura. Amb el pas dels mesos aprofundeix i radicalitza aquesta opció, amb la qual no tots els amics i membres de la Companyia estan d'acord. «Si prediques la solidaritat amb els més pobres no pots viure en una situació de privilegi», assenyala. Per això, abans de venir a Tarragona, després de la mort de la mare, Xammar renuncia davant notari a tota l'herència familiar (diners, cases, finques i terrenys en propietat) i dona tots els seus béns i patrimoni «a Llatinoamèrica», sense voler concretar-ne res més. Tanca així una vida («Hauria estat sempre envoltat d'administradors i gestors, preocupat pel valor del patrimoni familiar») i n'obre una altra, ja del tot definitiva, sense mirar enrere, abocada als més pobres de la societat.

Xammar descobreix aviat «els més marginats dels marginats» de Tarragona. La parròquia de Torreforta engloba tot el territori situat a l'oest del Francolí fins a Bonavista i la tasca pastoral del jesuïta arriba a les barraques de la zona d'Entrevies i les construïdes sota el pont i a les dues lleres del Francolí, els dos nuclis més grans de barraquisme de la ciutat. Allà topa amb famílies amb cinc i sis infants de mitjana, tots en edat escolar. «Allà és on es viuen les situacions més extremes», descriu Xammar i els seus companys jesuïtes els atenen en la celebració de l'eucaristia, comunions i casaments, però també en el subministrament de roba i menjar. El 1964, abans de l'arribada de Xammar, s'identifiquen fins a 404 barraques en deu nuclis del terme municipal (des de les platges fins a les parcel·les de Tuset), en les quals viuen prop de dues mil persones.¹⁶ A Entrevies i a l'entorn del riu hi ha instal·lades 1.185 persones (870 només al Francolí), la meitat de les quals tenen menys de divuit anys. Això representa una necessitat educativa i de formació per a nens i joves imperiosa, que els capellans intenten pal·liar tant com poden.

Les inundacions i el desbordament del Francolí l'octubre de 1970 obliguen els barraquistes a buscar una solució urgent. La majoria s'acaba instal·lant en les barriades de ponent, i en especial al barri de nova construcció de l'Esperança, on assumeix un protagonisme destacat el pare Badell, company de Xammar. «En aquell moment, l'Església catòlica oficial està estretament vinculada al nacionalcatolicisme de la dictadura, però hi ha molts sacerdots que treballem per trencar aquest estereotip i tractar de tu a tu les persones més marginades de la societat», reflexiona Xammar. El jesuïta reconeix, alhora, que no els resulta gens fàcil introduir-se en aquests sectors de les classes populars i empobrides, perquè, en termes generals, els veuen com uns aliats dels rics, dels poderosos, de l'Estat i de Franco, i per tant còmplices de l'opressió i la misèria que pateixen.

En assumir la gestió d'una parròquia, els jesuïtes de Torreforta es veuen obligats a mantenir una vinculació orgànica i jurídica amb l'arquebisbat de Tarragona, que en aquell moment presideix el cardenal Benjamín de Arriba y Castro. Amb ell no esclaten tensions. La cúpula eclesiàstica els deixa fer i sembla que tan sols es preocupi per detalls estètics. «Quan em nomenen consiliari de l'HOAC, l'arquebisbe només pregunta als seus assessors si porto sotana o no», explica Xammar, a títol d'anècdota. Una sotana, per cert, que anirà deixant de banda progressivament durant la seva estada a Torreforta.

«El bisbat i els capellans de barri vivíem en dos mons diferents, oposats. Jo moderava sovint els meus plantejaments per no obrir conflictes», reconeix Xammar i Joan de la Creu Badell, el *padre Juan*, necessiten un cert temps per situar-se i conèixer l'entorn social en profunditat, mentre la cúpula de l'Arquebisbat manté una actitud de tolerància amb els dos jesuïtes a canvi que no creïn cap problema. L'HOAC arrela amb força en aquesta zona de la ciutat i esdevé així l'eina principal d'aquests sacerdots per ajudar la classe treballadora a prendre consciència de les injustícies laborals, soci-

als i polítiques. Tot plegat, en un context de transició a l'Església, derivat del Concili Vaticà II, que es clausura a finals de 1965, i de l'arribada al nostre país del moviment dels capellans obrers, iniciat a França vint anys enrere, i que Xammar coneix de primera mà gràcies a les seves visites a París i Marsella.

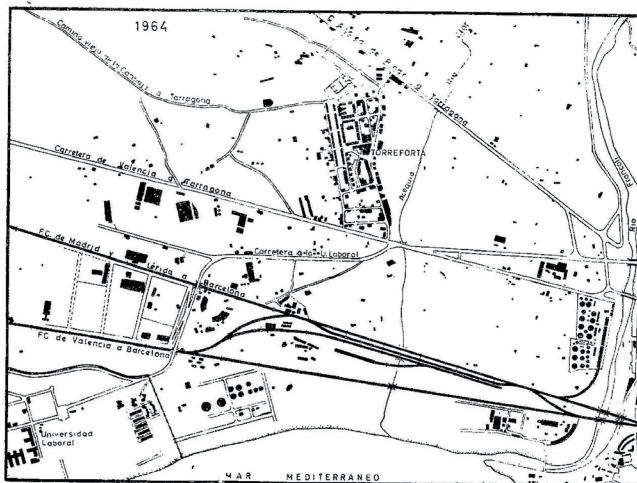
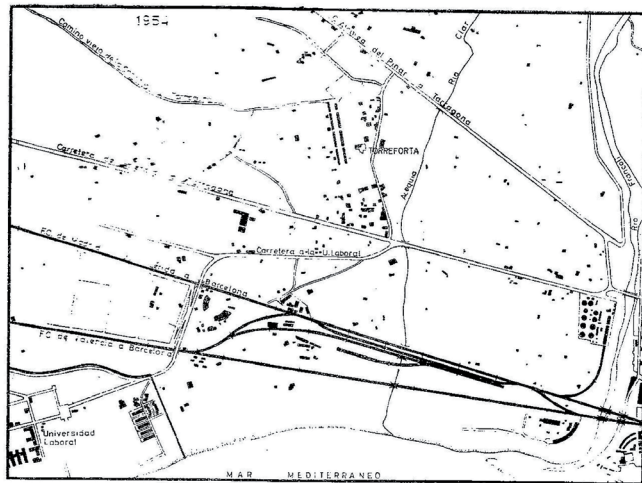
En l'àmbit estrictament pastoral, Xammar celebra l'eucaristia convencional, perquè «la majoria de la població tenia un comportament religiós clàssic», però aviat comença a prioritzar el treball amb grups petits en cases particulars, en «cercles d'estudis i reflexió» que busquen «integrar fe i vida» amb un missatge que es podria resumir així: «Si busques una coherència amb l'Evangelí has de renunciar a moltes coses materials». És una època de «compliment religiós dominical molt fort» entre els veïns del barri, però com a mossèn Xammar té clar que s'ha de sortir de la parròquia i enraonar amb els cristians de base en el seu àmbit familiar. «Disposava d'un material molt elaborat de l'HOAC que utilitzava per aquestes trobades en petit comitè», admet. Són cercles reduïts, de set o vuit persones, on cadascú parla dels seus problemes quotidians, on es reflexiona sobre les injustícies que detecten al seu entorn i on es debat com fer de l'Església un revulsiu per canviar les estructures socials existents. Les dones hi tenen un paper molt rellevant.

Les primeres lluites obreres, en paral·lel a les primeres lluites veïnals, estan sovint protagonitzades per dones de Torreforta que treballen en un sector, el del tèxtil, que creix amb rapidesa. Un exemple d'aquesta expansió és la implantació a Tarragona el 1962 de la fàbrica de camises Seidensticker, a la carretera de València. Hi treballen majoritàriament noies joves, solteres i immigrants, procedents d'Andalusia i Extremadura,¹⁷ amb uns salaris molt baixos, una consideració de treball subsidiària a la masculina i un mètode de treball a preu fet (*a destajo*) per tasca o unitat d'obra. Enfront d'aquesta situació d'explotació laboral, algunes d'aquestes joves són de les primeres que prenen consciència de classe en contacte amb la parròquia, en conversa amb Xammar i seguint els postulats de l'HOAC. Aquesta organització, nascuda el 1946 com un embrió de sindicat de tipus cristià, independent del règim, tindrà, anys a venir un paper destacable en la formació de les primeres CCOO i en la fundació de la Unió Sindical Obrera (USO).

A Torreforta, cada setmana i cada mes hi arriben noves famílies. La fàbrica de fustes Alena i, especialment, les indústries químiques IQA i Dow Unquinesa, que es posen en marxa el 1967, són un potent poder d'atracció de mà d'obra (en aquest cas, majoritàriament masculina) procedent de diverses zones d'Espanya. Al barri es van construir habitatges, però sense els serveis bàsics garantits. «Encara no hi ha consciència de les necessitats comunitàries per part dels veïns, és a dir, no són temps de reivindicacions, perquè llavors la prioritat és trobar una feina i un sostre per dormir», manifesta Xammar. Les mancances, però, són tan evidents que s'acabaran convertint en el camp abonat per a l'articulació del moviment veïnal.

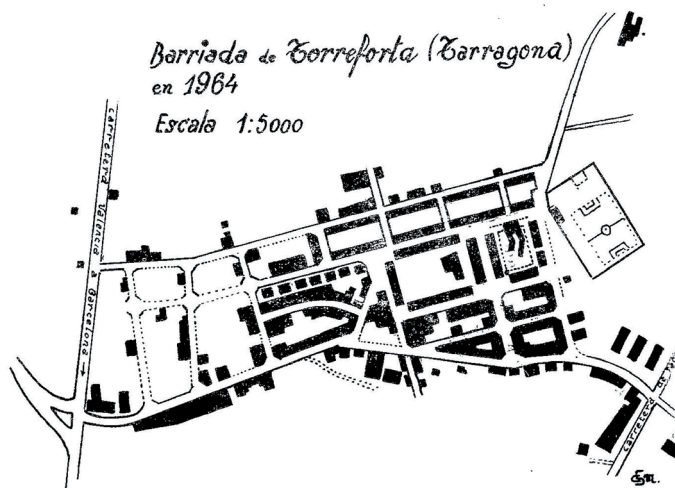
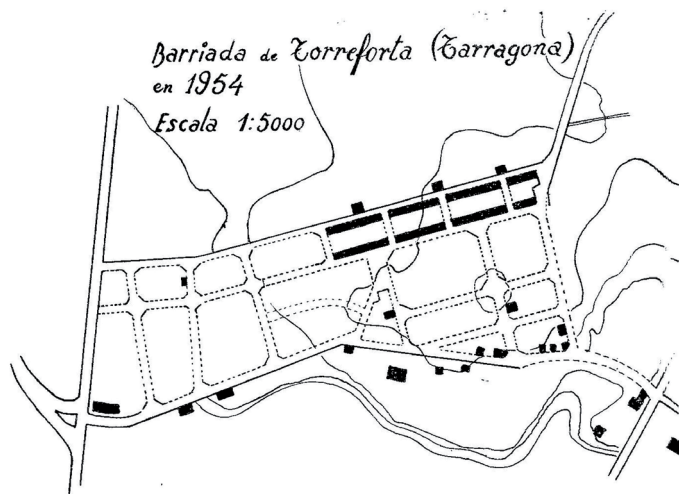
Des de la parròquia de Sant Josep, l'acció pastoral es transforma en acció social: Francesc Xammar i Joan de la Creu Badell aviat exerceixen d'activistes davant l'Ajuntament. El 1969 signen un escrit adreçat a l'alcalde Ricardo Vilar en relació amb una subvenció municipal de 350.000 pessetes al Club Gimnàstic de Tarragona. Paral·lelament, envien una carta a *El Correo Catalán*, signada també per Domingo Caamaño i Ricardo Menchón, en la qual critiquen l'actitud municipal i es pregunten «per què no s'han destinat aquests diners a cobrir necessitats més urgents». Els signants plantegen la gravetat de la situació d'aquelles persones que viuen en xaboles, la falta de paviment i enllumenat públic en molts carrers o l'escassetat de centres educatius, i conclouen: «La raó d'antiguitat d'un equip no pot prevaler a l'hora de prestar l'ajut a les urgents necessitats que tenen els ciutadans».¹⁸

Els *padres* Paco i Juan representen una nova generació de sacerdots que han accedit a estudis i doctrines teològiques diferents a les que mantenen l'Església vinculada al règim dictatorial espanyol. Tots dos són religiosos que s'identifiquen amb les propostes del Concili Vaticà II i amb la democràcia, i que neguen que el franquisme sigui compatible amb els valors cristians. Sobre el terreny, a la Parròquia, els jesuïtes desenvolupen un ajut assistencial per als qui es troben en una situació més precària amb l'entrega bàsica de menjar i roba. Xammar accepta aquesta manera de «fer caritat», però vol incidir en la tasca de conscienciació d'aquests sectors desprotegits perquè «abandonin la mendicitat, s'organitzin i reivindiquin els seus drets». Drets personals, drets laborals i drets socials per viure dignament en comunitat. En resum, Xammar busca compartir les lluites que el capfiquen. Aquesta línia de pensament i la voluntat d'estar al costat de la gent provoquen que, ben aviat, plantegi als seus superiors de la Companyia sortir de l'estructura parroquial de Sant Josep de Torreforta. «Vivim a prop dels veïns, però alhora aïllats d'ells. L'edifici de l'església és un obstacle que ens distancia», argumenta en aquell moment. El superior provincial dels jesuïtes el convida a cercar un lloc on pugui compartir la vida «de tu a tu amb el poble». A l'altra banda de «la carretera d'Alcolea del Pinar a Tarragona», s'estan construint els primers blocs de la Floresta.

Excmo. Ayuntamiento de Tarragona - Sección Cartografía

Comparativa cartogràfica dels anys 1954 i 1964 de tota l'àrea dels voltants de Torreforta, on s'aprecia l'augment del nombre de cases i d'instal·lacions industrials. Ciudad de Tarragona. Barrio de Torreforta (1952-1964). Ajuntament de Tarragona, 1965.

Mapes de detall de l'evolució de Torreforta en deu anys. El 1964, dos anys abans de l'arribada de Xammar, el barri ja ha experimentat un cert creixement al voltant de la parròquia. Ciudad de Tarragona. Barrio de Torreforta (1952-1964). Ajuntament de Tarragona, 1965.

*Grup d'habitatges Agustín Sandoval, conegudes popularment com «les cases baixes» de Torreforta, l'any 1964.
(Foto: Vallvé. Arxiu: Rafael Vidal Ragazzon).*

Una falla en una de les cases baixes de Torreforta a principis de la dècada dels seixanta, es reclama una solució per als principals problemes del barri: aigua, llum i transport. (Arxiu: Rafael Vidal Ragazzon).

*Nadal de 1966 a la parròquia de Sant Josep de Torreforta
(Foto: Ramon Cayetano. Publicada per Josep Maria Reverté a Tarragona Antiga).*

«Barraques sota el pont del Francolí» (26.02.1967). Autor: Vallvé. Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu.

«Barraques al futur polígon Entrevies» (26.02.1967). Autor: Vallvé. Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu.

1.4 Un veí de la Floresta

Dues-centes vint mil pessetes. Aquest és el preu de compra del pis de la Floresta que Xammar ocupa des de fa gairebé mig segle. El 3 de desembre de 1969 se signa el contracte de reserva del «*piso bajo puerta cuarta, del edificio Encina de la Zona Residencial "La Floresta", propiedad de Rodal S.A.*» a la Companyia de Jesús. El comprador ha de fer efectiu el pagament de 25.000 pessetes d'entrada i de 86.000 pessetes més en el moment del lliurament de les claus del pis. La resta de diners, més de 108.000 pessetes d'hipoteca, s'anirà abonant a terminis. A banda, cal pagar 4.000 pessetes de fons per als comptadors de l'aigua i 7.000 pessetes més per a l'escriptura del pis.

Primer sol, i després amb dos companys, Xammar s'instal·la en aquest habitatge de cinquanta-vuit metres quadrats, en una planta baixa estratègicament seleccionada «per estar més a prop de la gent, per ser més accessible». «Després de tres anys a la parròquia de Torreforta, havia decidit buscar un contacte més directe amb la realitat de l'entorn i venir a viure a la Floresta, que llavors s'estava construint. Volia viure com un veí més. La gent que anava a residir als pisos era molt senzilla, amb pocs recursos i sense formació, alguns provinents de les barraques d'Entrevies i el riu Francolí i d'altres procedents d'Andalusia i Extremadura», descriu el jesuïta. Es tracta, sobretot, de famílies producte del *desarrollismo*, en les quals el pare treballa per al sector de la construcció, la fàbrica Alena o el complex petroquímic. Quatre anys abans, s'ha aixecat prop de la Floresta el barri de Parc Riuclar, un complex d'habitatges de baixa qualitat amb dos blocs destinats a treballadors de l'aeroport (militar), i altres per a treballadors de les empreses Asesa, Disa i Alena.

Si es compara amb Torreforta, la Floresta neix amb una aparença més atractiva, en disposar d'uns edificis més nous («*Prepárese para vivir como un rey en la urbanización residencial La Floresta*», anuncien els cartells publicitaris de l'època), però amb pitjors serveis —en realitat, cap—, que el fan dependre totalment dels ja existents a l'altra banda de la carretera de Reus. Ni escola, ni farmàcia, ni dispensari, ni botigues. Res. Només edificis envoltats de descampats que corresponen a la partida dels Montgons.

Els primers dos edificis, precisament els més pròxims a la carretera, s'aixequen en paral·lel el 1966. Un mur, símbol de l'aïllament històric del barri, separa des del principi els habitatges dels vehicles que circulen per una via convencional d'un sol carril en cada sentit de la marxa. La resta de blocs, entre els quals hi ha l'Encina, on viu Xammar, es construeixen a bon ritme, seguint l'ordre alfabètic, en un període de temps relativament curt que no s'allarga més enllà del 1974. Els terrenys del costat, on ara hi ha una àmplia zona comercial, són uns descampats on es llença la brossa, que ningú no recull.

«Al principi, l'únic cotxe que hi havia al barri era un Seat 600, el de l'encarregat de l'obra», recorda el capellà, amb un punt d'ironia. «La mateixa empresa que construeix tots els edificis (Rodal) fa una trampa i canvia de nom enmig del procés (Edinor) per no haver de cedir terrenys per a equipaments municipals», afegeix encara ara amb acritud.

Aviat els veïns s'adonen de les deficiències dels pisos construïts per Rodal a causa de la senzillesa dels materials utilitzats, així com també de la manca de serveis bàsics del barri. Això obliga els veïns a travessar la carretera per anar a Torreforta, amb els riscos evidents que comporta fer-ho sense semàfor ni pas elevat. En el període 1966-1974 perden la vida en aquell tram un total de catorze persones, entre les quals una dona embarassada en un accident ocorregut el 27 d'octubre de 1973.¹⁹ Els nombrosos i tràgics atropellaments indignen la població, que surt a tallar la carretera per reclamar un semàfor: «És la primera manifestació que deixa fer, amb reserves, el Govern Civil», diu Xammar. Les autoritats, pressionades, instal·len, en primer lloc, el semàfor. Més endavant, l'any 1975, després d'un altre atropellament mortal en una zona sense senyalització ni enllumenat, i d'una altra manifestació de protesta, convocada el 2 de gener d'aquell any, en la qual participen unes tres-centes persones —majoritàriament dones i nens— que tallen la via Tarragona-Reus, l'Administració construeix un pas elevat de fusta per a vianants. La carretera es convertirà en autovia el 1982.

La millora en les comunicacions del transport públic per desplaçar-se a Tarragona és una altra de les reivindicacions més prolongades en el temps, perquè les mancances en aquest àmbit accentua la sensació històrica d'aïllament. Durant els primers anys els veïns només poden utilitzar el troleibús que comunica Tarragona i Reus. El 1976 comença a funcionar la línia d'autobús interurbana que uneix les dues ciutats i que fa parada davant la Floresta, i el 1985 s'estrena una línia d'empresa privada entre el barri i el centre de Tarragona. El transport públic municipal no arribarà fins a la dècada dels noranta. Al llarg de tot aquest període, les protestes seran persistents.

El jesuïta està sempre al capdavant de les manifestacions. Els veïns, que al principi celebren les reunions a l'espai públic, entre els blocs dels edificis, per falta de local, exigeixen l'enllumenat públic amb una marxa d'espelmes pel centre de la ciutat fins a l'Ajuntament, i es mobilitzen per una llar d'infants portant les seves criatures durant quinze dies seguits al vestíbul del palau municipal, a la plaça de la Font, on improvisen una simbòlica guarderia. Són temps en què cal lluitar per una cabina telefònica —que s'aconsegueix gràcies a una carta que el mateix Xammar escriu al ministre Manuel Fraga Iribarne— o per uns autobusos municipals en condicions i de característiques urbanes, perquè els únics que poden utilitzar per anar al centre de Tarragona són els interurbans que venen de Reus. «Hi havia unes necessitats immediates molt elementals que la gent reclamava obertament», afirma Xammar. Són temps d'auto-gestió i solidaritat entre els mateixos veïns, que els dissabtes dediquen unes hores a reparar els desperfectes en l'espai públic i a embellir-lo davant l'absència de l'empresa promotora i de l'Ajuntament. «En termes urbanístics, la Floresta era qualificada d'«extraradi». Això significava que l'Ajuntament no tenia l'obligació d'assumir serveis que sí proporcionava a altres zones de la ciutat. El centre de Tarragona, llavors, estava molt lluny psicològicament de nosaltres», rememora Xammar.

En aquest context, els residents de la Floresta s'agrupen primer en comunitats de propietaris de cada bloc, fins que l'any 1974 creen l'associació de veïns, que encara trigarà dos anys a tenir tots els papers en regla perquè pugui considerar-se legalment constituïda. El primer president n'és Xavier Cadafalch, que «havia arribat al barri procedent de Barcelona amb un nom fals», segons recorda Xammar. Des del seu origen, l'entitat assumeix un caràcter bel·ligerant per reclamar «necessitats primàries». La formació intel·lectual del jesuïta, que contrasta amb els estudis primaris (o inexistents) de la resta de la població, fa que Xammar es vegi ben aviat en el paper de portaveu i líder de les reivindicacions veïnals. Això es nota especialment quan es tracta de parlar en públic o de contactar i adreçar-se per carta oficial a les administracions, en aquell moment l'Ajuntament de Tarragona i el Govern Civil.

La relació epistolar amb les institucions és constant. Un exemple: el març de 1971, un any després d'haver començat a viure a la Floresta, Xammar escriu i signa una carta adreçada a l'alcalde Ricardo Vilar reclamant la urgència de la construcció d'una escola al barri, perquè es tracta d'una «zona de creixement urbà» i pel «perill constant que suposa que els nens hagin de desplaçar-se durant tres-cents metres pel voral de la carretera de Reus, on el trànsit és molt dens». La carta s'envia pocs dies després d'una entrevista de l'alcalde amb una comissió de veïns formada pels presidents i vocals de les escales. En el text, Xammar admet que «la solució no es presenta fàcil», però exposa que la promotora Rodal estaria disposada a «cedir 4.800 metres quadrats per a les escoles» i que es faria càrrec de la construcció. I hi afegeix: «Creiem que un diàleg entre empresa i Ajuntament amb autèntiques ganes d'agilitzar els tràmits podria oferir noves vies de solució». Sempre educat i, alhora, contundent,

Xammar manifesta a l'Alcalde: *«Aún a riesgo de equivocarnos, tenemos elementos suficientes para creer que alguno de sus colaboradores, en lo referente al problema escolar, no tiene quizás las cualidades para estar a la altura de las necesidades. Perdónenos si por carta no somos más explícitos»*.²⁰ La combinació del crit i la pancarta amb la reclamació educada i formal és una constant en la manera de fer del capellà que s'anirà refermant al llarg dels anys.

Sempre atent a les decisions de l'ajuntament franquista, Xammar redacta una altra carta a l'alcalde Vilar quan té coneixement d'una inversió municipal de cinc milions de pessetes per urbanitzar el passeig Marítim: *«No ignoro que uno de los deberes del Ayuntamiento sea trabajar para el embellecimiento de la ciudad; sin embargo, considero que toda mejora tiene que estar en función con las otras necesidades locales [...]. Necesidades más vitales y cuya solución no puede ser dejada para mañana. Usted, mejor que nadie, conoce los graves problemas planteados por la escasez de vivienda económica, la falta más elemental de servicios higiénicos en zonas como Entrevías, la falta de escuelas en Bonavista y Torreforta...»*. I encara hi afegeix, adreçant-se a *«el alcalde y cristiano»*, que el projecte del passeig Marítim difícilment pot ser acceptat *«por la clase trabajadora con la cual convivo y llega a dudar seriamente que los presupuestos oficiales se ajusten a la escala de valores defendida por la Iglesia»*.²¹

A més de perseverar en les lluites de carrer i en les denúncies davant les institucions, Xammar impulsa el 1972 la creació de l'esplai de la Floresta amb el suport de Carmen Muñoz, d'origen andalús, treballadora de la BIC i vinculada des de sempre als moviments cristians de base i a la lluita sindical. «Calia cobrir una necessitat d'oci del jovent en un temps de molta austeritat i d'encara més dificultats per desplaçar-se. Organitzàvem excursions i activitats per a la canalla de joc, entreteniment i educació en valors de convivència, respecte i esforç. L'altre objectiu era que els joves es comprometessin amb un treball de solidaritat amb els més petits i de servei al barri», explica el jesuïta. En aquell moment, encara amb els edificis en construcció i molta carestia, l'esplai juga un paper clau, perquè «integra molts veïns i fomenta la unió de la comunitat». Els nens participen amb entusiasme a les colònies d'estiu a Prenafeta (Conca de Barberà) i Querol (Alt Camp), que els permeten sortir per uns dies del seu entorn habitual. Aquelles escapades conjuntes seran una constant durant més de vint anys i una referència per a totes les famílies del barri.

L'esplai de la Floresta és anterior a la llar d'infants i l'escola del barri, i és el primer d'aquestes característiques que es crea a Tarragona. Amb la mateixa filosofia del primer dia, desenvolupa actualment algunes activitats esporàdiques. D'inspiració cristiana però obert a tothom, sense barreres. «Els que han estat a l'esplai els darrers anys —afirma Xammar— són adults que hi havien anat de petits. Hi ha una tradició que s'ha perllongat en el temps. Diversos membres de l'associació de veïns són «fills» de l'esplai. Crec que és important no voler veure el fruit de cada cosa que fas de manera immediata. És més important estar convençut que fas a cada moment allò que creus

que has de fer, i en el cas de l'esplai s'ha comprovat que era així amb el pas del temps». La llar d'infants i el col·legi arriben entre els anys 1974 i 1975, en una nova mostra de com la reivindicació «justa i persistent» aconsegueix al final els seus objectius.

Mentrestant, al pis del bloc Encina venen a viure el 1972 dos jesuïtes més, Jaume Cisteró i Domingo Melero, que s'hi estaran tres anys i escaig. Després se'ls unirà Miquel Sunyol. Cisteró es posa a treballar a la fàbrica de fustes Alena «d'incògnit, tot i que s'acabaran assabentant que soc capellà quan, arran d'una vaga, acabo a comissaria i rebo cops de porra de la policia», rememora. Alena, situada a pocs metres de la Floresta, és una referència en la lluita obrera del tardofranquisme a Tarragona. Primer, a l'hora de reclamar millors condicions de treball i, després, ja a mitjan anys vuitanta, quan més d'un centenar de treballadors salven el centre de producció agafant-ne les regnes. La nova Salena esdevé així un exemple de coratge dels empleats per tornar a posar en funcionament les màquines que fabriquen fustes, que havien tancat els antics empresaris.

Jaume Cisteró, nou anys més jove que Xammar, destaca d'ell el «caràcter reservat, discret i cordial» i la «bona consideració» que moltes persones li tenen llavors, en un moment polític, sindical i social tan intens. L'any 1976, Cisteró, Melero i Sunyol deixen el pis de la Floresta i marxen a viure a Bonavista (on continua residint Sunyol, que durant vint-i-cinc anys —fins a la jubilació— ha treballat de zelador a l'hospital Joan XXIII i conserva la relació amb Xammar).

Del període 1972-1976, Cisteró rememora que mai no para l'activitat al pis de la Floresta: a les tardes serveix per fer classes de repàs gratuïtes als nens del barri, però als vespres i a les nits també s'utilitza per celebrar-hi trobades de tota mena, clandestines, on es debaten les qüestions veïnals i es discuteix com impulsar i implementar eines polítiques unitàries (Assemblea de Catalunya) i sindicals (CCOO) contra la dictadura. Un «ambient tens» presideix unes reunions, els assistents a les quals (l'advocat Rafael Nadal, entre d'altres) tenen la sensació de «sentir-se vigilats» per la policia. Xammar facilita el seu pis, però també participa activament a les reunions perquè se sent emocionalment vinculat al crit de «Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia», i a les reclamacions dels sindicats i dels col·lectius veïnals que s'estan formant en aquell moment.

La mateixa petita sala per on passen els dirigents d'organitzacions de l'antifranquisme a Tarragona acull cada diumenge la celebració de l'eucaristia per a un màxim de 12-15 persones. «Les primeres misses a la Floresta es fan aquí mateix» —indica Xammar, assegut en una vella butaca de casa— «perquè no disposàvem de cap local, i les seguim celebrant aquí durant uns mesos fins que una empresa de la construcció ens deixa un magatzem» situat als terrenys que ara ocupa l'escola. Després, les aportacions econòmiques dels fidels permeten, l'any 1971, comprar un pis de planta baixa del bloc Fresno, on s'establirà el centre de culte. «Sense cap ajuda exterior, tal com volia, només amb els meus diners i els que poden donar voluntàriament les persones

de la comunitat», recalca Xammar. A la capella celebren l'eucaristia «d'una manera diferent a la tradicional, no és una missa convencional; aquí fem un acte molt participatiu, igual ara que abans».

La pastoral obrera inspira des del primer dia les trobades de petits grups de cristians de la Floresta. Els preocupa la deshumanització de les persones per les condicions de treball del sistema capitalista. «Es tracta d'unir la fe dels creients obrers amb la seva realitat, basada en la pobresa i les injustícies» —apunta Xammar. «Creiem que la fe porta a la lluita contra les injustícies i, per tant, no podem dir al creient que vagi a missa un dia a la setmana i després faci un tipus de vida al marge d'allò que li és més proper. Déu il·lumina la realitat que viu cadascú».

Guanyar-se la confiança dels seus nous veïns, però, no és una tasca fàcil. Les persones que s'instal·len a la Floresta provenen, majoritàriament, del sud d'Espanya, i venen, segons el jesuïta, amb «una imatge dels capellans i de l'Església en general molt vinculada als terratinents i al règim polític de la dictadura». Saber que un mossèn, com Cisteró, treballa, amb discreció, d'obrer en una fàbrica, i veure'l fent les mateixes coses que la resta de veïns els resulta una gran novetat, un «xoc cultural». Les accions a favor de la comunitat i gestos simbòlics, com abandonar la sotana, ajuden el jesuïta a conviure amb cada cop més normalitat amb la gent de la Floresta. Es tracta, però, d'un procés lent que obre les portes a situacions personals d'incomoditat: alguns integrants del món sindical i de l'esquerra política el veuen com un «intrús» i no se n'acaben de fiar, mentre que els sectors eclesiàstics més conservadors l'observen com un «element estrany» al pensament «lògic» i oficial.

Xammar té una especial sensibilitat pels joves i les qüestions educatives, que han format part de la seva trajectòria professional. Quan s'instal·la a la Floresta, d'acord amb els seus superiors de la Companyia de Jesús i seguint el camí traçat pels capellans obrers a França, ha de decidir què fa «per guanyar-se la vida» i no dependre econòmicament de l'Església. I tria fer de professor, «un privilegi» —reconeix— «si es compara amb la feina d'un peó, que és més dura físicament i menys remunerada». Les primeres classes d'Educació General Bàsica (EGB) tindran com a escenari la llavors anomenada «Escuela Profesional La Salle Torreforta». La feina de mestre li permetrà durant més de dues dècades un contacte sostingut i proper amb adolescents i joves.

Les característiques del barri —petit i ben delimitat— probablement afavoreixen la unió dels veïns, la seva força reivindicativa i la integració d'un sacerdot sense sotana com Xammar en la vida quotidiana. «Va ser una època molt bonica que la gent gran recorda amb satisfacció. Hi havia la consciència que teníem uns drets i que calia arromangar-se per aconseguir-los. Reclamàvem coses molt concretes, lluitàvem contra el règim de Franco i bàsicament el que volíem era viure amb dignitat», afirma. Un barri així, amb residents les característiques dels quals són molt homogènies, permet anar tots a l'una en les mobilitzacions al carrer. Alguna de ben sonada com la ja esmentada per reclamar una llar d'infants, que protagonitzen especialment les mares

del barri anant a peu des de la Floresta fins a l'Ajuntament i instal·lant al vestíbul del palau municipal una guarderia simbòlica. Una manifestació «tolerada sense dir-ho obertament» i, alhora, «vigilada per agents de policia de paísà», precisa Xammar. La llar d'infants Nuevo Mundo l'acaben aixecant els mateixos veïns reaprofitant material d'uns barracons de l'escola de Parc Riuclar, i serà gestionada per les famílies dels alumnes. Una gran festa popular d'inauguració de la guarderia té lloc el diumenge 17 de desembre de 1978.

El restabliment de les institucions democràtiques i el primer mandat municipal escollit a les urnes porten millores a la Floresta, a base de lluites. Carrers asfaltats, voreres noves, enllumenat, plantació d'arbres als jardins i el manteniment del servei de l'autobús. Però hi ha molta feina a fer: per exemple, al pati del col·legi, construït el 1975, els nens juguen «amb un testimoni d'excepció, una torre d'alta tensió de la companyia Enher». L'associació de pares, amb el suport de la FAPAC, insisteix als responsables d'Ensenyament de la Generalitat i de l'Ajuntament que retirin la torre elèctrica: «Haurem d'esperar a un dissortat accident per aconseguir el seu trasllat?».²² L'associació de veïns s'hi suma amb un llarg historial d'anys de peticions i reunions amb l'empresa i les administracions que culmina el 1996, quan la companyia elèctrica desmantella la torre.

La perseverança de la Floresta fa possible durant les dècades dels vuitanta i noranta altres millores com la construcció del local social, la llar de jubilats i les cotxeres, entre altres equipaments. Alhora, manté una filosofia propera a l'autogestió i a favor de la comunitat. Un exemple n'és la persistència durant molts anys de la figura del jardiner, contractat per l'associació de veïns, per encarregar-se del manteniment dels espais públics i l'arbrat de la zona, davant la ineficàcia o absència absoluta del consistori.

En primera línia o a la rereguarda, Francesc Xammar ha participat en les millores d'un barri modèlic a Tarragona pel que fa a l'acció veïnal, capaç de combinar la denúncia amb la iniciativa pròpia, assumint que cal manifestar-se per reclamar, per exemple, el tancament d'un magatzem de soja en una nau industrial propera i, anys després, promoure una experiència pionera per produir energia solar i obtenir aigua calenta a través de la instal·lació de plaques als terrats dels edificis. La suma de reivindicacions i propostes en positiu formen part de l'ADN de Xammar i de la Floresta, una manera de fer gens habitual en l'associacionisme actual. Tot i així, si es compara amb l'època de les fortes reivindicacions al carrer, el jesuïta lamenta que «anem enrere»: «S'ha perdut la consciència social, no s'ha aconseguit pujar el nivell cultural dels barris i retrocedim en matèria social i laboral».²³

El primer edifici construït a la Floresta, a tocar de la carretera de Reus. (Foto cedida per l'Associació de Veïns de la Floresta i recopilada per Tecla Martorell al CD Els nuclis de ponent. La Floresta, L'Albada, Parc Riuar. Edita: Museu d'Història de Tarragona, 2005).

L'edifici Abeto, el primer de la urbanització, està separat de la carretera per un mur (Foto cedida per l'Associació de Veïns de la Floresta).

*Pont de fusta que travessa la carretera Tarragona-Reus a l'alçada de la Floresta el 1975
(Foto cedida per l'Associació de Veïns de la Floresta).*

*Línia elèctrica d'alta tensió que passa entre blocs i és en un descampat amb modestos jocs per a la canalla. El carrer que hi ha entre els dos és el que es coneix al barri com a «Rambla de la Floresta». Any: 1975
(Foto cedida per l'Associació de Veïns de la Floresta).*

Un dels autobusos de l'empresa privada Hispano Igualadina que cobria el trajecte de la Floresta al centre de Tarragona a finals dels vuitanta i principis dels noranta (Foto cedida per l'Associació de Veïns de la Floresta).

Veïns del barri fan tasques d'arranjament dels espais públics els anys setanta (Foto cedida per l'Associació de Veïns de la Floresta).

La llar d'infants Nuevo Mundo va ser gestionada inicialment pels pares i mares del barri (Foto cedida per l'Associació de Veïns de la Floresta).

Francesc Xammar, el tercer per l'esquerra, amb un grup de monitors l'esplai de la Floresta en una sortida al camp (Arxiu personal de Francesc Xammar).

Francesc Xammar i Carmen Muñoz, a la seva dreta, amb un grup de monitors de l'esplai de la Floresta (Arxiu personal de Francesc Xammar).

Un grup de nens i nenes al casal d'estiu que organitzava l'esplai de la Floresta. Darrere de tots, al mig, Antoni Peco, director de l'esplai i futur president de l'associació de veïns (Arxiu personal de Francesc Xammar).

Francesc Xammar oficiant l'eucaristia a la capella de la Floresta (Arxiu personal de Francesc Xammar).

*Polícies a la carretera de Reus, a l'alçada de la Floresta, per evitar nous talls de circulació (28.10.1973).
Autor desconegut.*

Grup d'animació infantil amb joves voluntaris, a finals dels anys 70. Autor desconegut.

1.5 La força del moviment veïnal

A mitjan anys setanta, les diferents associacions veïnals que treballen per reclamar millores als seus respectius nuclis urbans veuen la necessitat de coordinar esforços. Mort el dictador, a principis de 1976 es constitueix la Coordinadora Interbarrios, impulsada per les associacions de veïns de Bonavista i la Granja —les pioneres de la ciutat—, però també per les del nucli antic de la Part Alta, la Floresta, el Pilar, la Canonja i Sant Salvador. L'ens fa de portaveu de totes elles i utilitza, entre altres mitjans, el butlletí *Nuestros Barrios*, per difondre les seves reivindicacions. En pocs mesos també s'hi sumen, a partir que es van legalitzant, altres associacions com les d'Icomar i Tarragona Nova. Moltes de les trobades d'aquestes entitats es realitzen al Centre Social de Torreforta. La coordinadora és el pas previ a la federació, que haurà de superar nombrosos entrebancs burocràtics per poder funcionar amb normalitat.

La tardor de 1976, amb institucions estatals i ajuntaments encara franquistes, es redacten els estatuts de la federació que vol «aplegar i representar totes les associacions de veïns de Tarragona, legalment constituïdes». Altres finalitats de la nova entitat són «adoptar les resolucions» que afectin a les mateixes associacions o als «interessos de la ciutat» i «servir de canal» de les seves inquietuds.²⁴ El domicili social se situa, provisionalment, al local de l'associació de veïns de la urbanització la Granja.

Aquesta associació ja fa cinc anys, des de 1971, que és reconeguda oficialment i és la segona, per trajectòria, de la ciutat. La primera entitat veïnal aprovada pel Govern Civil és la de Bonavista, amb data de 1969, tot i que ja feia temps que funcionava com a eina per reivindicar uns serveis bàsics en un barri format per emigrants d'Andalusia i Extremadura que es construeixen les seves pròpies cases. A Bonavista, justament,

té lloc una de les primeres grans demostracions de força del moviment el 1974 amb una protesta en forma de boicot contra l'increment del preu dels autobusos (de 4,50 a 5,50 pessetes) que dura diversos dies i acaba en disturbis amb la policia i detencions.

Des de la Floresta, Francesc Xammar, membre actiu de les manifestacions per condicionar un pont sobre la carretera, és un dels qui participa més activament en la configuració i gestació de la Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona «amb la voluntat de connectar la gent inquieta dels barris i formar una xarxa per assumir el gran repte de conscienciar la població i reclamar coses bàsiques a l'Ajuntament i el Govern Civil». Al seu parer, en aquell moment és «l'única eina que té el ciutadà per unir-se i fer-se escoltar», en el marc d'una societat desmembrada i sense confiança. «Jurídicament parlant, només disposàvem d'aquest canal d'expressió», diu el jesuïta, a l'empara de la Llei d'associacions de 1964.

Més enllà de la protesta i la pancarta, les associacions veïnals es configuren com «uns espais de llibertat i acollida», on treballen persones que arriben a Tarragona com a mà d'obra per a la indústria, fugint de la misèria i, en alguns casos, de la repressió franquista en els seus llocs d'origen. Les entitats «organitzen xarxes d'ajuda per als nouvinguts que poc a poc s'anaven instal·lant als barris», comenta Xammar.²⁵ La ciutat creix de manera «poc vertebrada, desorganitzada» i això fa que els veïns de la perifèria se sentin marginats respecte als del centre de Tarragona. Aquest sentiment d'inferioritat, però, es compensa amb la unió dels nous tarragonins pel lloc de procedència i pel sentiment de pertinença a un barri determinat.

El primer grup d'associacions federades elabora, a començaments de 1978, el document «Necessitats urgents de Tarragona i els seus barris»²⁶ per traslladar les seves reivindicacions al governador civil de la província, Francisco Robert Graupera, i fer-les arribar també a l'opinió pública. El document analitza, amb detall, els problemes generals de la ciutat, així com alguns d'específics de cada barri. Pel que fa al trànsit, la FAVT detecta dos problemes, la congestió del centre de la ciutat i els accessos als barris, derivats d'un «ampli creixement demogràfic, l'existència d'una forta especulació del sòl i una escassa planificació urbanística en uns barris molt distanciat del casc urbà i entre si». En clau de ciutat, la federació veïnal proposa aparcaments descentralitzats d'explotació municipal, la potenciació del transport col·lectiu, la introducció gradual d'illes per a vianants i la prolongació del desviament actual de la carretera N-340. Una mostra de la concreció del document és que especifica, barri per barri, diverses reclamacions: entre d'altres, un pas elevat a la N-240 per unir les dues zones de Sant Salvador; un accés més ampli a Bonavista des del nord; una passarel·la definitiva que substitueixi la provisional a la N-420 a l'alçada de la Floresta, i un accés a Icomar amb semàfors i passos de vianants.

La Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona (FAVT) expressa en aquest informe altres necessitats i denúncies: carrers sense asfaltar o amb paviment deficient, sobretot a Bonavista; problemes de clavegueram i desguassos que provoquen situaci-

ons d'insalubritat; absència de zones i instal·lacions esportives i equipaments culturals municipals; i falta de zones verdes a Bonavista i Torreforta. Pel que fa a l'àmbit de la salut, lamenten la inexistència d'un servei d'urgències sanitàries a Sant Salvador i a la Granja-Torreforta. En l'àmbit de l'ensenyament, critiquen el nombre de centres —escàs— i el nombre d'alumnes per aula —excessiu—, i denuncien que no hi hagi cap institut de secundària fora del centre de la ciutat. En matèria de patrimoni, reclamen la urgent restauració arqueològica del teatre romà i salvar-lo de l'especulació urbanística. En medi ambient, critiquen el poc control de les institucions locals davant l'augment de la contaminació industrial. En comerç, reclamen un mercat municipal a Torreforta que doni servei a tots els barris de l'entorn. I pel que fa a l'aigua, la FAVT manté la seva oposició a privatitzar el servei.

I és que l'aigua és el gran tema del moment, per dues raons: la decisió municipal de cedir la seva gestió a una empresa privada i la poca qualitat de l'aigua, no apta per al consum domèstic. El 1976 marca l'inici de la crisi. Els pous que subministren Tarragona estan salinitzats per una sobreexplotació. El nivell freàtic ha baixat tant que l'aigua de mar es filtra. El creixement demogràfic i la implantació de la indústria química generen un increment en la demanda d'aigua. «La gran indústria va néixer i créixer en una època en què no se li exigien mesures correctores mediambientals», afirma l'historiador, i alcalde durant el període 1979-1989, Josep Maria Recasens.²⁷ En trenta-cinc anys, la població de Tarragona es multiplica per tres i el consum d'aigua es multiplica per cinc, sobretot per a usos industrials.

De manera paral·lela, l'últim ajuntament predemocràtic, encapçalat per l'alcalde Esteve Banús, aprova en sessió plenària el 30 de setembre de 1977 l'adjudicació de la gestió de l'aigua de la ciutat a l'empresa Sociedad de Abastecimientos Urbanos y Rurales (SAUR). La concessió administrativa compta amb tres vots en contra i el rebuig del públic assistent a la sala. L'alcalde, després de diversos advertiments, obliga a desallotjar els veïns, que demanen a crits la dimissió del govern consistorial.²⁸ L'Ajuntament nega que es tracti d'una «privatització» i justifica la decisió argumentant que no vol que «les classes populars paguin amb impostos el dèficit del servei» i que és millor que cada família «pagui en funció del consum». Per contra, l'autoanomenada Comissió Supervisora de la Gestió Municipal, integrada per diversos partits, emet un comunicat en el qual afirma que «l'Ajuntament actual no té representativitat per prendre acords de transcendència» per a la ciutat i que «només ho pot fer un ajuntament democràtic».²⁹

La decisió del plenari fa vessar el got de la creixent indignació ciutadana. El dissabte 8 d'octubre s'improvisa una manifestació a la Rambla amb unes dues-centes persones que acaba amb l'actuació dels grups antiavalots de la policia, que llencen «bombes de fum» i dissolen la marxa.³⁰ L'acció de protesta que sí està autoritzada és la manifestació convocada per al dissabte següent, 15 d'octubre, que resulta multitudinària, amb la participació d'unes vuit mil persones, i que es converteix en la més gran

vista mai a Tarragona fins aleshores. La FAVT és una de les principals convocants de la mobilització. Tres dies abans, el 12 d'octubre, publica un butlletí informatiu i de denúncia per la decisió municipal, ja que considera que suposarà «un increment del preu del 70%» i adverteix als ciutadans del context informatiu: «*Nos vemos obligados a publicar estos Boletines para ser entregados a los vecinos en la calle, porque el Diario Español solo nos publica resúmenes con mucha censura. Sentimos solo poder publicar la versión castellana por la premura de tiempo*». ³¹ L'opuscle el signen, al costat de la federació veïnal, nombroses formacions polítiques d'esquerra, entre les quals hi ha el PSUC i les diverses sigles socialistes del moment, i els sindicats USO, UGT, CCOO i Unió de Pagesos, entre d'altres.

L'Ajuntament franquista es defensa «davant les deformacions i tergiversacions» i la «demagògia» expressades per les forces democràtiques, afirmant que l'aprovació de la concessió administrativa del servei d'aigües a SAUR és «la millor solució» i «no suposa la venda de patrimoni municipal», perquè el consistori «seguirà sent l'amo de l'aigua dels pous i de les noves aportacions que puguin arribar en el futur». ³² També aquells dies l'empresa SAUR surt al pas de les crítiques, anuncia «una inversió a fons perdut de sis milions de pessetes» i nega que les tarifes s'apujaran un 70%. ³³

Sigui com sigui, la manifestació convocada per la Comissió pro defensa de l'Aigua, en la qual hi ha un total de vint-i-quatre organitzacions (nou entitats veïnals, nou partits polítics i sis sindicats), és un èxit rotund. En un context polític especialment intens —una setmana després, el 23 d'octubre, torna a Catalunya el president de la Generalitat a l'exili Josep Tarradellas—, la marxa de l'aigua de Tarragona està encapçalada per una senyera amb la paraula «llibertat» i s'acaba amb el cant d'*Els segadors*. Els assistents porten nombroses pancartes exigint la dimissió de l'alcalde i de tot el consistori, i que «l'aigua sigui del poble». Al final del recorregut, a la plaça de la Font, intervé Francesc Xammar com a representant de les entitats organitzadores. En el seu parlament afirma que «l'Ajuntament ha pres una decisió antidemocràtica, d'esquena al poble» i reclama «l'anul·lació de l'acord i la garantia que l'aigua que bevem tingui tots els nivells de salubritat exigibles». ³⁴

Les mobilitzacions d'aquella etapa van en un doble sentit de denúncia: la privatització del servei i la pèssima qualitat de l'aigua. Sumant els dos aspectes, la FAVT manté una campanya informativa constant entre els veïns de Tarragona, especialment els anys 1978 i 1979, amb fullets que plantegen interrogants i crítiques directes: «Sap que les anàlisis obtingudes a Sanitat i altres laboratoris privats donen una qualificació global de l'aigua de Tarragona com a no potable, no tolerable?». «Sap que l'aigua que ens serveix la SAUR, amb l'aprovació de l'Ajuntament va contra les normes establertes per l'Organització Mundial de la Salut i del Codi Alimentari Espanyol?». «Sap que les conseqüències de beure aquesta aigua poden ser la formació de pedres al ronyó i produir trastorns intestinals i cardiovasculars?». «Sap que l'única cosa aconseguida pel traspàs de l'administració dels serveis d'aigües a l'empresa SAUR per part de

l'Ajuntament ha estat l'empitjorament de la qualitat i l'augment del preu, superior a l'establert als pactes de La Moncloa [octubre 1977]?». «Sap que, a un consum mínim de 2,5 litres d'aigua mineral per família de quatre persones, el cost surt a sis-centes pessetes mensuals?». ³⁵

La posició s'endureix quan la FAVT impulsa, a inicis de 1979, la campanya «No paguem l'aigua» per no fer efectius els pagaments dels rebuts de l'aigua, una iniciativa que compta amb un suport molt destacable als barris de ponent. «És un acte de rebel·lia, una manera d'oferir resistència a la privatització del servei que imposen les autoritats», recorda Xammar. Les entitats veïnals consideren inadmissible «la no potabilitat de l'aigua per al consum domèstic», tal com demostren els resultats de les anàlisis, i amenacen amb «estudiar la possibilitat de recórrer davant els tribunals, tenint en compte que l'actual subministrament d'aigües atempta contra la salut pública». ³⁶ Al mateix temps, es refermen en «la urgent necessitat que el Servei d'Aigües sigui retornat al poble, recuperant el seu caràcter de servei plenament municipal, sense empreses intermediàries que busquin el seu benefici exclusiu». ³⁷

En aquest context, arriben les primeres eleccions municipals democràtiques (març de 1979) que atorguen l'alcaldia al socialista Josep Maria Recasens i que fan possible l'establiment d'un ampli govern progressista, amb la presència de la Candidatura per la Participació dels Veïns (CPV) que lidera Xammar. La FAVT manté inalterable la seva opció per la mobilització constant i crida als ciutadans a acudir al Ple ordinari del divendres 15 de juny de 1979 a les 7 de la tarda, en el qual «està previst tractar la recuperació de la concessió del servei d'aigua. Assisteix i reivindica amb la teva presència el rescat de la concessió!». ³⁸ La campanya per no pagar el rebut de l'aigua ha començat uns mesos abans, i la volen mantenir «fins que no vingui el nou Ajuntament» ³⁹, confiant que el primer govern de l'etapa democràtica liderat per PSC i PSUC farà marxa enrere ràpidament en la decisió de l'últim govern franquista. El Ple inicia l'obertura de l'expedient per recuperar el servei de l'aigua, però diversos regidors i el mateix alcalde prenen la paraula per demanar als ciutadans «regularitzar el pagament dels rebuts». El regidor Juan Antonio Ruiz, company de Xammar a la CPV, intervé per deixar a les entitats veïnals que es defineixin respecte si volen mantenir o no activa la companyia contra les factures de l'aigua. ⁴⁰

Gràcies a la pressió ciutadana, comença el procés de recuperació del poder de decisió dels organismes públics sobre l'ús i el preu de l'aigua. El 10 de gener de 1980, el Ple de l'Ajuntament acorda iniciar els tràmits per crear l'empresa mixta municipal d'aigües, que es constitueix formalment l'abril de 1983: EMATSA. L'empresa es posa en funcionament amb un capital de seixanta milions de pessetes (uns 360.000 euros) i un consell d'administració amb tres representants municipals i cinc de la companyia SAUR. ⁴¹ Més endavant, però, l'Ajuntament assoleix la majoria de representació i el poder decisor i a l'empresa d'aigües.

Les divergències entre la candidatura dels veïns i la resta de partits es posen en evidència, només dos mesos després de la constitució del primer ajuntament democràtic. La cita amb les urnes en l'àmbit local ha despertat una gran expectació entre les classes populars i els sectors veïnals més implicats de la ciutat. La FAVT publica un manifest en el qual afirma que «finalment, es durà a terme l'esperada renovació d'uns consistoris franquistes, caracteritzats per la corrupció i els caos urbanístics en benefici dels interessos d'una minoria especuladora [...]. És necessari recordar que fa temps que aquesta Federació ve exigint la dimissió d'un consistori impopular». ⁴² El manifest també apel·la a resoldre les necessitats més urgents i fa referència al document elaborat l'any anterior per la mateixa FAVT. Amb el nou consistori escollit, s'obre «un curt període d'eufòria i expectació, amb alguns intents d'integració (o anul·lació?) per part del nou Ajuntament, que van ser rebutjats per unanimitat (octubre de 1979)» del moviment veïnal. ⁴³

Segons Xammar, els partits polítics «s'infilren a les associacions de veïns quan arriben al poder. Nosaltres volíem ser la veu dels sense veu, com deia Óscar Romero, però ells s'autoproclamen portaveus del poble». I avança en aquesta línia d'anàlisi: «Quan creix el benestar dels ciutadans i ja s'han assolit les necessitats bàsiques més urgents (llum, telèfon, transport...) s'havia de donar un pas ideològic humanista. Un pas cap a la dignificació de la persona humana en el sentit de constatar que nosaltres ja tenim coberts uns mínims, però n'hi ha d'altres que estan malament. Tenir una mirada més alta i llunyana de la immediata».

La vitalitat dels primers anys del moviment veïnal de Tarragona es plasma en una exposició a la Llibreria de la Rambla, entre el 3 i el 13 de maig de 1978. La mostra és fruit d'un treball coordinat i com a promoció d'una presa de consciència col·lectiva sobre la història, marginació i problemàtica actual de molts dels seus barris i zones urbanitzades. L'organitzen les associacions de veïns de Bonavista, Casc Antic, la Floresta, el Pilar, la Granja, Sant Salvador, Torreforta i Tarragona Nova amb la voluntat d'«explicar la nostra història i les nostres lluites; presentar la nostra situació i les nostres necessitats pel que toca a les condicions d'urbanisme, sanitat, educació i d'altres serveis. Però l'exposició no pot presentar gràficament les nostres més fondes aspiracions com a persones». ⁴⁴ En un primer plafó hi figura un plànol general de la ciutat i la situació geogràfica de cada entitat. Després, s'hi presenten plafons dedicats a cada barri i altres de monogràfics dedicats a l'aigua, l'aire i les necessitats urgents.

Aquesta visualització de la força veïnal a l'espai públic es tradueix, els primers anys vuitanta, en una proliferació de publicacions, la majoria molt modestes i amb un recorregut ben curt, que expressen el desig d'informació i transparència als ciutadans per part de les pròpies associacions. Un treball elaborat per alumnes de l'Escola d'Assistents Socials Sant Fructuós de Tarragona constata aquesta pluralitat. ⁴⁵ *La Farola* és el full informatiu de la FAVT, que en publica diversos números en diferents etapes i en diversos formats, però, a més, també existeixen *Horta Gran*, al barri de Riuclar; *Ur-*

banización La Granja; La Voz de Bonavista; La Fulla del Pi, a Sant Salvador; i els fulls informatius de les associacions de veïns de Torreforta i Camp Clar. En molts casos, el finançament arriba a través de l'àrea de Relacions Ciutadanes de l'Ajuntament, a banda d'alguns anuncis de petits comerços dels respectius barris.

La Farola obre la primavera del 1982 una etapa de més consolidació per esdevenir la portaveu de les entitats veïnals. «L'aparició d'aquesta publicació és un símptoma que les coses van millor; després d'un temps en què el moviment ciutadà ha anat de baixa, sembla que ara torna a trobar el seu espai», s'afirma a l'editorial del primer butlletí de la segona època.⁴⁶ La publicació, a partir de llavors, es fa ressò de les seves inquietuds, com el problema del mercadet ambulat dels dissabtes a Torreforta —que el consistori vol eliminar un cop construït l'edifici del mercat municipal—, l'escolarització a Bonavista o la programació d'activitats culturals als barris. Aquesta última qüestió —la cultura— va agafant més protagonisme a mesura que les administracions resolen les necessitats més urgents vinculades a l'urbanisme. «Els qui vivim als barris de Tarragona no hem vingut a fer turisme, sinó a quedar-nos-hi. Els nostres fills són d'aquí, són tarragonins. Però si la política cultural que es fa a la nostra ciutat segueix pels mateixos camins que fins ara, tenim por que aquest arrelament no arribi mai a fer-se. Volem saber, volem estar informats, volem experimentar i participar de la cultura, perquè nosaltres, malgrat algú ho posi en dubte, també som cultura».⁴⁷ La FAVT denuncia el «desinterès» de l'Ajuntament per programar activitats festives i culturals fora del centre urbà: «Sense entitats als barris, no fruiríem de les nombroses festes majors, ja tan tradicionals a Tarragona. Ben poques vegades l'Ajuntament ha organitzat festivals musicals i de teatre. Si més no, no han tingut continuïtat i han estat actes esporàdics, per a quedar bé. Els ja tradicionals festivals d'estiu que organitza l'Ajuntament estan destinats a l'elit de la ciutat. No ha passat pel cap d'algú de l'Ajuntament la idea de fer extensiva aquesta manifestació cultural de la ciutat als barris? Això sí: tots en paguem les pèrdues! Per sort per a la ciutat, els nostres barris tenen una interessant i ben important activitat cultural. Ells mateixos s'autoabasteixen de recursos, d'iniciatives i planificació de serveis. [...] Manquen equipaments culturals, als barris. Un d'ells, la manca de locals adients. S'estan creant biblioteques populars amb greu manca d'interès per part de l'àrea municipal».⁴⁸

L'expulsió dels regidors Xammar i Ruiz de l'equip de govern municipal, a mitjans de 1981, incrementa la falta de sintonia entre les reclamacions de les associacions de veïns i la gestió del consistori. A l'hora de fer balanç del primer mandat municipal democràtic, la federació continua esperant respostes al tema de l'aigua i demostra no tenir pèls a la llengua quan es tracta d'analitzar la gestió de l'alcalde Recasens: «Sembla que l'Ajuntament de la nostra ciutat compta molt poc amb la FAVT a l'hora de planificar, decidir, organitzar equipaments, obres, actes culturals i experiències de tota mena als nostres barris».⁴⁹ Un dels afers més polèmics fa referència al mercadet de Torreforta, eliminat pel govern de Recasens, que arriba als tribunals. Les associacions

de veïns i una comissió gestora en defensa del mercadet recullen 3.500 signatures, organitzen mobilitzacions («*Mercado sí, mercadillo también*»)⁵⁰ i finalment l'Audiència Provincial de Barcelona els dona la raó. Les protestes aconseguixen que el consistori faci marxa enrere.

La FAVT organitza, el 1983, les primeres Jornades sobre participació ciutadana a Tarragona, un fòrum en què es torna a reclamar la presència dels veïns en els espais on es tracten tots aquells temes d'interès per a la ciutat. I el 1985 la mateixa federació participa en una assemblea estatal d'entitats veïnals amb el significatiu títol de «*¿A dónde van las asociaciones de vecinos?*». A aquestes alçades, és evident la desmobilització ciutadana, la pèrdua progressiva de força del moviment i la voluntat de control de les entitats per part de les institucions polítiques, un panorama al qual cal afegir el salt a la política d'alguns dirigents veïnals i un element de context rellevant: s'estableix un govern de majoria absoluta del PSC a l'Ajuntament de Tarragona (1983-1987) a remolc dels governs amb majories absolutes a Catalunya (la CiU de Jordi Pujol des de 1980) i a Espanya (el PSOE de Felipe González des de 1982).

Precisament, la consolidació de la democràcia amb el primer govern «d'esquerres» a Espanya des de la II República contribueix a instrumentalitzar els moviments socials en el seu conjunt. Els partits polítics fitxen persones d'aquests moviments i les institucions obren la via de la subvenció, que els fa perdre autonomia respecte als poders públics. La societat civil i les associacions, que havien tingut un protagonisme molt important durant els darrers anys del franquisme i els primers de la Transició, comproven com les institucions i els partits ocupen tota l'èssfera pública i es presenten com l'única manera de representar el pensament i les idees de la gent.

«Els poders públics no han d'intervenir en la creació i control, més o menys directe, de les associacions, vici molt estès actualment, sinó que, des d'una postura de servei, han de facilitar els mitjans per a l'enfortiment del teixit associatiu», escriu Xammar en aquella època. «La tasca de les associacions és més fosca i soferta que la dels representants polítics. Xoca constantment amb l'infortunat individualisme regnant, que desgasta la voluntat dels qui generosament es comprometen» amb els afers de la comunitat, hi afegeix. El jesuïta aposta per «l'associacionisme de base que defensa interessos menys egoistes i més populars», i conclou: «Sense un fort moviment associatiu, la participació serà escassa i purament testimonial. Cal potenciar, doncs, les plataformes unitàries».⁵¹

Tot i així, algunes situacions puntuals, especialment cridaneres i que afecten la salut de les persones, aconseguixen mobilitzar una part considerable de la població de Tarragona. La proximitat a les indústries i els polígons provoquen que l'aire contaminat en sigui una de les preocupacions principals. La repetició de diversos episodis provoca que unes dues mil persones de les barriades de ponent es manifestin el 19 d'octubre de 1985 per casos de contaminació, males olors i abocaments incontrolats. La protesta acaba a la plaça de la Font amb el llançament de quilos de brossa a les por-

tes del consistori. No era la primera vegada que s'organitzava una protesta d'aquestes característiques: ja se n'havia convocat una altra de similar l'estiu de 1978.⁵²

Però a mesura que passa el temps, el moviment veïnal de Tarragona demostrarà menys força i unitat i més divisió interna. Després de la moció de censura (1989) que acaba amb deu anys de mandat del socialista Josep Maria Recasens i suposa l'accés a l'alcaldia del convergent Joan Miquel Nadal, arrenca una etapa en què apareixen noves associacions de veïns que, en alguns barris, en dupliquen unes altres de ja existents. I les noves entitats i algunes d'històriques acaben creant una segona federació veïnal, la Federació d'Associacions Tarragona Segle XXI. Uns i altres protagonitzen «una lluita penosa per controlar-les i convertir-les en marionetes dels partits, sense cap tipus de capacitat crítica. La democràcia elimina una de les formes d'organització ciutadana més activa i potent fins aleshores».⁵³ A Tarragona, la divisió política està consumada entre afins al PSC i afins a CiU. És el principi de la fi del moviment veïnal com a fenomen reivindicatiu.

Milers de persones es van manifestar a Tarragona el 15 d'octubre de 1977 darrere una senyera per reclamar aigua de qualitat i la municipalització del servei. És la principal demostració de força del moviment veïnal durant la Transició (Foto: Chinchilla. Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu).

1.6 La candidatura dels veïns

L'arquebisbe de Tarragona en el període 1970-1983, Josep Pont i Gol, li dona permís només un dia abans de la finalització del termini per presentar candidatures a les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, les primeres després de la dictadura. Francesc Xammar esdevé el número 1 de la Candidatura per a la Participació dels Veïns (CPV) gràcies, primer, al vistiplau del màxim representant de la diòcesi i, després, del

pare Pedro Arrupe, cap de la Companyia de Jesús. «Jo no volia anar a l'Ajuntament, preferia estar al darrere ajudant la candidatura, però m'empenyen els companys de les entitats veïnals. Sent capellà tenia por a provocar reaccions contràries dels meus superiors, cosa que finalment no va passar», descriu, satisfet pel suport rebut en un moment polític tan carregat de tensió i complexitat.

La carta de l'arquebisbe Pont i Gol, un home de conviccions democràtiques i catalanistes, porta data del 31 de gener de 1979 i avala la petició de Xammar perquè «és una candidatura lliure i independent amb l'objectiu de servir les vostres barriades». L'escrit constata que el jesuïta és un element vertebrador «en la unió de voluntats i acció comunitària dels veïns» i entén que li hagin demanat encapçalar la llista electoral «donada la pobresa de valors humans dels barris». L'arquebisbe considera que és positiu «potenciar la gestió d'agrupacions ciutadanes, lliures i unides per un fi concret», però alerta Xammar que «molts tindran la impressió que l'Església vol manar» i li prega que expliqui clarament que pren part a la contesa electoral «a títol de ciutadà normal i no específicament religiós». ⁵⁴

Amb l'aval de Pont i Gol i dels seus superiors, Xammar decideix liderar la candidatura. Ell i els dirigents de la Federació d'Associacions de Veïns creuen que la seva feina al carrer ha de tenir visibilitat a l'Ajuntament, a «la institució del poble». La voluntat és entrar al consistori per acabar amb «les desigualtats en serveis entre el centre de la ciutat i els barris», mantenint sempre separades la candidatura i la federació, i amb independència de la resta de formacions polítiques. Avalats per 650 signatures, recollides en tan sols quatre dies, els membres de la CPV volen «potenciar el moviment ciutadà de base, sense vinculació política, i recollir les lluites del món veïnal, sindical, ecologista, juvenil, feminista i cultural», defensant les seves posicions a través de les mocions que presentaran als plens municipals.

Xammar ja ha pogut comprovar com alguns partits polítics esdevenen potents organitzacions en poc temps, a partir de la fusió o absorció de sigles, amb la principal missió de guanyar conteses electorals i obtenir poder. Un dels casos més evidents és el que afecta l'àmbit socialista català. El Partit dels Socialistes de Catalunya neix el 1978 a partir de la suma de tres formacions: el Partit Socialista de Catalunya (Congrés), la Federació Socialista catalana del PSOE i el Partit Socialista de Catalunya (Reagrupament). Només dos anys enrere, el 8 de setembre de 1976, Xammar és convidat a participar en el primer míting celebrat a Tarragona després de la mort de Franco titulat «Convergència socialista». En aquell marc proclama la necessitat d'un «socialisme democràtic, per al poble i sense classes», i que pugui «concretar les exigències cristianes per ajudar els oprimits». ⁵⁵ A l'acte «autoritzat» del Camp de Mart, seguit amb entusiasme per milers de persones, també fan d'oradors altres sensibilitats socialistes de l'època: Josep Andreu Abelló, Joan Raventós, Carles Martí, Josep Brú, Josep Munné, Maria Aurèlia Capmany, Jaume Custodi, Joan Colominas i Francisco Blanch. Els deu discursos representen «els diversos corrents que han de

ser la base del congrés constituent del PSC»⁵⁶. El míting se celebra només tres dies abans de la commemoració de la històrica Diada Nacional de Catalunya a Sant Boi i amb pancartes i crits a favor de la Marxa de la Llibertat, que arriba a Tarragona el 12 de setembre.

Al cap de dos anys, desconcertat i desconfiat per la fortalesa de grans organitzacions polítiques que estan dibuixant ràpidament i nítidament un mapa electoral català i espanyol distribuït en poques mans, Xammar assumeix la importància d'impulsar la candidatura veïnal independent a l'Ajuntament de Tarragona. El lema principal d'aquella campanya, desenvolupada amb molts pocs recursos, és «La participació dels veïns a l'Ajuntament depèn de tots». Els cartells parlen de «defensar les reivindicacions dels més marginats». Els dies previs a les eleccions convoquen nombroses trobades als barris per explicar els seus postulats, entre els quals destaca el problema de l'aigua. En una entrevista publicada al *Diario Español* el dissabte 17 de març de 1979, Xammar explica les propostes de la CPV per resoldre la qüestió que més preocupa els tarragonins: «Paralitzar noves captacions; estudiar els recursos aquífers; aplicar rigorosament la llei que dona prioritat al consum de boca, després a l'agrícola i finalment a l'industrial; clausurar els pous amb aigua per sota del nivell de qualitat establert per la llei; controlar l'abocament d'aigües brutes i residuals, i municipalitzar el servei».⁵⁷

A la mateixa entrevista, el cap de llista de la CPV esbossa el programa electoral en molts altres àmbits: reclama la municipalització dels servei de neteja i escombraries; la promoció del transport públic, sobretot entre els barris, i la construcció de l'estació d'autobusos «en un indret pròxim a les vies d'accés a la ciutat». Pel que fa a urbanisme, des de la CPV veuen necessària la reforma del Pla d'Ordenació Urbana a partir d'un estudi tècnic exhaustiu; els preocupa la barreja d'usos industrials i urbans en algunes zones, prioritzen els barris amb menys serveis i equipaments, i denuncien «pressions» per aconseguir «canvis urbanístics» els últims dies del darrer consistori predemocràtic. En matèria econòmica, proposen establir impostos a les indústries contaminants i millorar els ingressos de l'Ajuntament a partir de «la reforma de la legislació estatal que ara els limita molt». En ensenyament, «cal assegurar que a tot Tarragona es puguin estudiar tots els nivells». En patrimoni, «ni especulació ni destrucció». En l'àmbit de les platges, «control de la qualitat sanitària i promoure'n un accés fàcil». I pel que fa funcionament del consistori, la CPV veu «indispensable» una reforma de la Llei de règim local que respecti l'autonomia municipal i que inclogui «unes normes que assegurin el protagonisme real dels veïns», això és, establint mecanismes de participació directa a les reunions i comissions municipals.

El material informatiu que distribueix la CPV als barris, redactat en català i en castellà, diu que «els amos dels ajuntaments d'aquestes darreres dècades han creat una Tarragona que no ens agrada», i que només s'han preocupat dels «seus interessos econòmics» i de fomentar «la indústria i el turisme de forma incontrolada». La «candidatura independent» reconeix que tots els problemes de la ciutat «no poden ser resolts

de cop i volta», però apunta les qüestions que considera imperioses: «Crear serveis de promoció per a les zones i grups més marginats; recuperar la qualitat de l'aigua i el medi ambient; municipalització de tots els serveis públics; trencar la desigualtat entre centre i barris; defensa de la necessària reorganització sanitària; respondre en qualitat i quantitat a les exigències educatives i culturals; establir un control municipal dels preus, i revisar els plans urbanístics (zones verdes, llicències d'obres, polígons industrials)».⁵⁸

La candidatura que es presenta als comicis del 79 la formen setze homes i onze dones, una proporció, des de la perspectiva de gènere, molt rellevant per a l'època. Hi predominen clarament veïns de la zona de ponent (Torreforta, Bonavista, la Floresta, el Pilar, la Granja), una representant del nucli antic, un altre de Sant Pere i Sant Pau, alguns sindicalistes i una militant feminista. La trajectòria professional dels candidats és diversa, però en són majoria els treballadors de la indústria, l'ensenyament, la sanitat i l'assistència social.

LLISTA DE LA CANDIDATURA PER LA PARTICIPACIÓ DELS VEÏNS A L'AJUNTAMENT DE TARRAGONA A LES ELECCIONS DEL 3 D'ABRIL DE 1979:⁵⁹

Francisco Xammar Vidal. AAVV La Floresta.
Juan Antonio Ruiz Fustero. AAVV Torreforta. Tècnic IBM.
Rosa Ribes Lladó. USO-Thomas.
Domingo Melero Ruis. AAVV Bonavista. Correus.
Julia Aguirre Irastorza. AAVV Casc Antic. Assistent social.
Aurelio Hernández Mocha. AAVV El Pilar. Metall.
Josep M. Fort Carracedo. Sant Pere i Sant Pau. Ensenyament.
Pedro Giménez Fornós. AAVV La Granja. Químiques.
Juan Segarra Font. CCOO. Químiques.
Matilde Dorado Molina. Klmeline.
Juan Asensio Sola. La Granja. Alena.
Maria Paz Baena Rodríguez. Bonavista. Guarderia.
Elías Javier Cadafalch Boada. AAVV La Floresta. Enpetrol.
Francisco Bassó Hernández. CCOO. Sanitat.
José Antonio Zamora Larrosa. El Pilar.
Mercè Balaguer Sebrìà. Bloc Feminista. Estudiant.
Jordi Fortuny Guasch. Banca.
M. Carmen Esteban Segura. AAVV Bonavista. Assistent social.
Francisco Ribas Domènech. El Pilar.
Carmen Muñoz Aguilar. La Granja. BIC.
Nuria Baixeras Delclòs. Estudiant.
Joan Andreu Torres Sabaté. Mestre.

M. Dolores Yerro Busto. Psicòloga.

Juan Ramos García. El Pilar.

Maria Teresa Forés Sinca. AAVV Bonavista. Assistent social.

José Ortega García. El Pilar.

M. Ángeles Serrano Rubiera. AAVV Bonavista. Mestra a Torreforta.

M. Del Sol Roca Carroggio, Serafina Capdevila Balsells, Gregorio Molina Berrio, M. Carmen Espadas Hurtado.

La campanya electoral resulta «difícil i complicada», en paraules de Xammar. «La vam fer sense diners, però gràcies al voluntariat de molta gent vam assolir l'objectiu». La competència amb els partits polítics d'esquerra, que tenien llavors grans expectatives per governar Tarragona, arriba a ser intensa, perquè alguns dirigents veïnals se senten atrets per les propostes de PSC i PSUC. El mateix Xammar i el número 2 de la llista, Juan Antonio Ruiz, són seduïts pels socialistes, segons el testimoni de Ruiz. «Vam valorar la importància i el protagonisme que havia de tenir el ciutadà del carrer sense passar per unes sigles de partit» —apunta el jesuïta— «no volíem obeir ordres superiors. I el temps ens va donar la raó. El primer que van fer els partits des de l'Ajuntament va ser destruir el moviment veïnal, desvirtuar-lo, infiltrar-s'hi per manipular-lo o desfer-lo».

La batalla pel vot resulta molt dura als barris obrers, especialment a Bonavista, amb formacions tan consolidades en l'antifranquisme com el PSUC. Xammar, però, sempre conciliador, afirma que la CPV va ser «una opció diferent i complementària, sense que això suposés una oposició als partits que d'alguna forma defensaven els mateixos interessos». El 1979 no hi ha un malestar evident amb el funcionament dels partits, perquè s'acaben d'estrenar després de quaranta anys de dictadura, però alguns ja intueixen que la reforma política serà insuficient. «Tarragona va ser l'única ciutat important d'Espanya on va entrar una candidatura veïnal a l'Ajuntament. Va ser un cas d'èxit i ara s'ha demostrat que anàvem pel bon camí», reflexiona Xammar en relació als moviments polítics dels darrers anys que reclamen la participació directa dels ciutadans en la presa de decisions. «El poble s'ha de fer sentir. Cal buscar tots els mecanismes perquè tothom es pugui expressar. Si no s'assoleix aquesta fita, alguna cosa del sistema falla. Els partits no han de ser un coll d'ampolla. La gent, si és consultada, és més persona i es fa més responsable dels interessos col·lectius», afirma.

En un context d'escassetat de recursos i de dura rivalitat amb PSC i PSUC als barris perifèrics, la Candidatura per a la Participació dels Veïns arriba a la jornada del 3 d'abril amb expectatives d'aconseguir representació al consistori, un pronòstic que es confirma per l'aval de les urnes. Xammar i Ruiz aconsegueixen l'escó de regidor pel lideratge del capellà al seu barri, la Floresta, on arrasa, literalment, i pels bons resultats obtinguts a Bonavista, Icomar-Riuclar, la Granja, el Pilar i Parcel·les Tuset.

RESULTATS DE LA CPV A LES ELECCIONS MUNICIPALS DE 1979 PER DISTRICTES
(RECOMPTE INTERN)⁶⁰

1. Carretera Barcelona Parc Tuset. 818 electors, 414 votants, 406 vots vàlids. 77 vots per a la CPV (18,06%). Segona força política. A vint-i-dos vots de la primera força (PSUC).
2. Casc Antic. 9.146 electors, 4.807 votants, 4.722 vots vàlids. 209 vots per a la CPV (4,42%). Sisena força política.
3. Entre Ramblas. 3.291 electors, 2.127 votants, 2.116 vots vàlids. 69 vots per a la CPV (3,26%). Sisena força política.
4. Mola-Colón-Catalunya. 2.676 electors, 940 votants, 59 vots per a la CPV (3,05%). Setena força política.
5. Colón-Carretera de Valls. 5.677 electors, 3.086 votants, 3.054 vots vàlids. 159 vots per a la CPV (5,2%). Cinquena força política.
6. Plaça Imperial Tàrraco. 2.207 electors, 1.163 votants, 1.157 vots vàlids. 53 vots per a la CPV (4,58%). Cinquena força política.
7. Zona Tabacalera. 2.261 electors, 1.302 votants, 1.300 vots vàlids. 38 vots per a la CPV (2,92%). Setena força política.
8. T. Mont-Prat de la Riba-Vallellano. 4.741 electors, 2.729 votants, 2.709 vots vàlids. 122 vots per a la CPV (4,5%). Sisena força política.
9. Rambla-Real. 8.814 electors, 5.298 votants, 5.265 vots vàlids. 213 vots per a la CPV (4,04%). Sisena força política.
10. Zona Port. 2.896 electors, 1.601 votants, 1.597 vots vàlids. 71 vots per a la CPV (4,44%). Cinquena força política.
11. Serrallo. 1.240 electors, 771 votants, 753 vots vàlids. 9 vots per a la CPV (1,19%). Setena força política.
12. Sant Pere i Sant Pau. 3.697 electors, 2.052 votants, 2.033 vots vàlids. 59 vots per a la CPV (2,90%). Sisena força política.
13. Sant Salvador. 3.043 electors, 1.402 votants, 1.392 vots vàlids. 79 vots per a la CPV (5,67%). Quarta força política.
14. Icomar-Riu Clar. 1.835 electors, 881 votants, 872 vots vàlids. 103 vots per a la CPV (11,81%). Tercera força política.
15. Torreforta. 4.562 electors, 2.486 votants, 2.460 vots vàlids. 262 vots per a la CPV (10,65%). Quarta força política.
16. Pilar-Naranjos-IQA. 2.097 electors, 908 votants, 903 vots vàlids. 197 vots per a la CPV (21,81%). Tercera força política.
17. La Granja. 2.118 electors, 1.248 votants, 1.231 vots vàlids. 230 vots per a la CPV (18,68%). Tercera força política.
18. La Floresta. 1.014 electors, 692 votants, 689 vots vàlids. 462 vots per a la CPV (67,05%). Primera força política.

19. Bonavista. 4963 electors, 3246 votants, 3231 vots vàlids. 161 vots per a la CPV (4,98%). 3a força política.
20. La Canonja. 2.892 electors, 1.858 votants, 1.841 vots vàlids. 78 vots per a la CPV (2,79%). Sisena força política.
21. Carretera de Salou - Universitat Laboral. 209 electors, 121 votants, 118 vots vàlids. 12 vots per a la CPV (10,16%). Quarta força política.

A les eleccions concorren deu candidatures i sis n'obtenen representació. Queden fora del consistori tres formacions de l'esquerra radical: Organización Revolucionaria de los Trabajadores (ORT), Moviment Comunista de Catalunya (MCC) i Partit dels Treballadors de Catalunya (PTC), que sumen més de 1.300 vots. Si alguna d'aquestes candidatures, o totes tres, s'haguessin unit a la llista veïnal, és gairebé segur que la CPV hagués obtingut tres regidors al primer ajuntament democràtic de Tarragona.

Resultats oficials de les eleccions municipals de 1979 a l'ajuntament de Tarragona:⁶¹

Partit dels Socialistes de Catalunya - PSOE	PSC-PSOE	10.912	25,88%	8
Partit Socialista Unificat de Catalunya	PSUC	9.136	21,67%	6
Centristes de Catalunya - UCD	CC-UCD	8.545	20,26%	6
Convergència i Unió	CiU	6.021	14,28%	4
Candidatura por la Participación de los Vecinos en el Ayuntamiento	CPV	2.832	6,72%	2
Esquerra Republicana de Catalunya	ERC-FNC	2.138	5,07%	1
Coalición Democrática	CD	1.098	2,60%	-
Organización Revolucionaria de los Trabajadores	ORT	689	1,63%	-
Moviment Comunista de Catalunya - OEC	MCC-OEC	508	1,20%	-
Partit dels Treballadors de Catalunya - UC	PTC-UC	158	0,37%	-

Cal destacar que prop de 75.000 persones estaven censades i que l'abstenció va superar el 43% dels electors. La participació va ser especialment baixa (no va arribar a la meitat del cens) en els districtes del Serrallo, Sant Pere i Sant Pau, Sant Salvador, Icomar-Riuclar i Pilar-Naranjos-IQA. En canvi, a la Floresta la figura de Xammar va suposar una presència massiva dels veïns a les urnes.

El resultat és considerat tot un èxit, tenint en compte especialment les adversitats acumulades en poc temps: *«Creemos que dos Concejales para una candidatura que ha tenido que darse a conocer en un plazo corto de tiempo, con medios económicos muy limitados y teniendo que soportar ataques injustificados y sin sentido por parte de otras candidaturas, es un resultado muy positivo y un éxito que no consideramos nuestro, sino del Movimiento Ciudadano (Asociaciones de Vecinos, Feministas, Juveniles, Culturales, etc.). A la vista de lo cual y a partir de este momento, el Movimiento Ciudadano y los sectores más margina-*

dos de nuestra ciudad, van a disponer de unos representantes que en todo momento van a poner a su disposición los máximos elementos de información y de participación en la vida municipal. Tal como decíamos en nuestro programa y más concretamente en nuestra llamada "Vótanos hoy para que mañana puedas participar", invitamos a los vecinos a que se incorporen a las Asociaciones de Vecinos y demás grupos ciudadanos (Juveniles, Feministas, Ecológicas, Culturales, etc.) para que estos concejales puedan apoyar des del Ayuntamiento las reivindicaciones colectivas que estos grupos planteen y defiendan».⁶²

Assolit l'objectiu, arriba el moment de la veritat: la CPV haurà de conviure dins l'Ajuntament amb els partits «tradicionals» d'esquerres, que ja han esdevingut unes potents maquinàries electorals.

Dos cartells de la Candidatura per la Participació dels Veïns a l'Ajuntament de Tarragona. En el primer es veu la doble direcció entre l'edifici consistorial i la gent, i en el segon es veu la fesomia del Balcó del Mediterrani i es demana el vot per defensar «les reivindicacions dels més marginats». Arxiu Històric de Tarragona. Fons de la CPV, caps 1.

Francesc Xammar amb diversos integrants de la CPV en un dels actes de la campanya electoral el 1979 (Arxiu personal de Francesc Xammar).

1.7 Quatre anys de regidor

Gràcies al vot de més 2.800 tarragonins, Francesc Xammar i Vidal és proclamat regidor de l'Ajuntament de Tarragona el 19 d'abril de 1979, en la sessió constitutiva de la nova corporació municipal. Una sessió on Josep Maria Recasens i Comes és investit alcalde de l'Ajuntament de Tarragona amb el suport, també, dels dos regidors de la CPV: Xammar i Juan Antonio Ruiz. Al cap de dues setmanes, en un Ple extraordinari del 3 de maig, s'aprova el cartipàs municipal que atorga a Xammar la setena tinença d'alcaldia i l'Àrea d'Informació mentre Ruiz es queda com a regidor sense cartera.

El pacte de govern de totes les forces polítiques de la ciutat, excepte la UCD, és «fàcil d'entrada» —admet Xammar— «perquè a la CPV ens va semblar lògic votar al candidat del partit majoritari de l'esquerra, el PSC». A grans trets, els socialistes (amb vuit escons) es fan càrrec de les àrees d'Urbanisme, Seguretat Ciutadana, Cultura, Joventut i Esports i Ensenyament. El PSUC (amb sis regidors) assumeix Acció Ciutadana (serveis socials), Hisenda i Trànsit. CiU (amb quatre escons) s'encarrega de Salut Pública i Medi Ambient, Manteniment i Assessorament Jurídic. I l'únic representant d'ERC es queda amb la regidoria de Relacions Públiques i Congressos.

Consellers electes el 1979⁶³

Josep M. Recasens	PSC-PSOE
Enric Olivé Serret	PSC-PSOE
Josep Anton Burgasé	PSC-PSOE
Angel Martínez Lanzas - Maria Lluïsa Garcia Sánchez	PSC-PSOE
Josep Maria Magí Miró	PSC-PSOE
Sergi Xirinacs	PSC-PSOE
Carles Pujol Moragas	PSC-PSOE
Ramon López Proubasta	PSC-PSOE
Josep Anton Baixeras	PSUC
José Estrada Cruz	PSUC
Víctor Farré	PSUC
Domingo Caamaño	PSUC
Josep Maria Güell	PSUC
Antoni Carrillo	PSUC
Àngel Vallvé	CC-UCD
Nicolau Garau	CC-UCD
Josep Maria Dalmau	CC-UCD
Josep Maria Forné	CC-UCD
Josep C. Pereira	CC-UCD
Jaume Andreu	CC-UCD
Josep Sendra Navarro	CiU
Teresa Batet	CiU
Ramon Franquès	CiU
Joan Miquel Nadal	CiU
Francesc Xammar	CPV
José Antonio Ruiz	CPV
Sebastià Barrufet	ERC-FNC

Font: «La represa democràtica. 30 anys d'eleccions municipals a Tarragona», 2009.

En les converses pel pacte, la candidatura veïnal té com a objectiu assumir les competències en salut i medi ambient, preocupats com estaven per temes clau com l'ampliació de terrenys sol·licitada per Dow i la mala qualitat de l'aigua. Però els socialistes els ofereixen la cartera d'Informació i, finalment, l'accepten. «La nostra obsessió des del principi és informar i ser el màxim de transparents amb el poble amb tot allò que passa i es decideix a l'Ajuntament», afirma Xammar. La comunicació i la transparència informativa esdevenen un dels eixos principals de la CPV ja dins del govern municipal. A finals de juliol s'edita i distribueix casa per casa l'embrió d'allò que seria, des de setembre de 1979, el *Butlletí d'Informació Municipal*, un full bilingüe, de periodicitat mensual, que informava sobre dos dels punts més crítics: el problema de l'aigua i l'estat de comptes de les finances municipals, amb un deute de 689,9

milions de pessetes (més de quatre milions d'euros), més de la meitat del pressupost que s'aprovaria de cara al 1980.⁶⁴ Xammar i Ruiz també impulsen que els plenaries municipals s'emetin en directe a través de Ràdio Tarragona.

Les diferències entre la manera d'entendre la política de la CPV i la de la resta de formacions es fan evidents molt aviat. «Ells entenen la democràcia com un sistema que permet als ciutadans votar cada quatre anys i que els elegits ja no escolten el poble fins a les properes eleccions» —apunta el jesuïta. «Nosaltres, en canvi, apostem per una democràcia participativa: en la mesura que el poble intervé en la gestió de les coses públiques, en pren més consciència. En canvi, si se'l margina se'n desentén. L'individu és un ciutadà amb veu i té dret a expressar-se sobre tots els temes de la comunitat». I hi afegeix: «La nostra experiència, amb el pas del temps, ens diu el que ja intuïem: els partits fan la seva, desoïnt i desobeïnt el mandat del poble».

Aquesta disparitat de criteri i el «caràcter difícil» de l'alcalde Recasens, amb qui Xammar reconeix que va mantenir «moltes divergències», auguren una etapa de friccions al si del govern municipal. El líder del grup veïnal al consistori reflexiona sobre aquell moment polític: «El PSC es pensava que, liderant l'esquerra, ja comptava amb la representació majoritària del poble i que podia gestionar la ciutat com volgués. S'enfadaven molt quan nosaltres» —tot i estar al govern— «votàvem en contra d'alguna de les seves propostes o quan grups de veïns assistien al saló de plens a protestar».

La crisi de l'aigua —la salinitat dels aqüífers i de la que surt per les aixetes i la seva gestió privada— és una de les obsessions en la tasca municipal de la CPV. Presenten mocions per municipalitzar el servei, llavors en mans de SAUR (Sociedad de Abastecimientos Urbanos y Rurales), filial d'Aigües de Barcelona; reclamen l'ús íntegre de l'aigua del Francoquí per a ús de boca i agrícola; rebutgen l'augment de les tarifes que «en dos anys han passat de 13,25 a 36 pessetes el metre cúbic», segons explica Juan Antonio Ruiz al *Butlletí Municipal*. El grup veïnal amb representació al consistori posa en relleu les contradiccions dels socialistes abans i després de les eleccions del 79 i recorden unes declaracions de Recasens abans de la cita amb les urnes: «La posició del nostre partit [el PSC] ha quedat ben definida amb el suport que sempre ha donat a les protestes ciutadanes contra la privatització de l'aigua. Avui com ahir, som partidaris de la municipalització de l'aigua perquè entenem que és un bé social que pertany al poble. Per tant, el rescat de l'aigua és per als socialistes una qüestió de principis a la que no podem renunciar».⁶⁵ En contrast, la CPV denuncia ja des del Govern que «l'aigua segueix en mans de SAUR, continua sent igual de dolenta i ens obliguen a pagar-la cada dia més cara». El grup veïnal també es mostra contrari al minitransvassament de l'Ebre perquè considera que només «respon als interessos de la indústria», segons Xammar.

El projecte d'ampliació de Dow és una altra de les qüestions que més preocupen la CPV. És mostren crítics amb la petició de la companyia i demanen que es faci

«un càlcul dels costos i beneficis socials» que comportaria la seva aprovació. Xammar i el seu grup reclama «una planificació del territori que correspon a la Generalitat, una planificació del desenvolupament industrial de la ciutat que correspon a l'Ajuntament», dades concretes a l'empresa perquè en el projecte presentat inicialment hi detecten «afirmacions vagues, imprecisions i llacunes importants», i conèixer «la procedència dels fons per finançar el projecte». ⁶⁶ La CPV considera que no s'ha d'atorgar la llicència municipal a la projectada ampliació de Dow pels riscos de la indústria, el perjudici a altres sectors productius, l'absència d'infraestructures i serveis i d'una planificació prèvia (consum d'aigua i llum, transport...) i perquè considera que els llocs de treball anunciats «provindran majoritàriament d'altres plantes de l'empresa multinacional».

Quan es porta al plenari (novembre de 1980) el Pla parcial d'ordenació de la gran indústria, la CPV s'hi oposa i proposa «la revisió del Pla general, la limitació del creixement de la indústria», que quedin fora d'ordenació «les zones industrials ja existents que no compleixen els requisits mínims de distància» amb àrees de població, i que es promogui «un pla d'ordenació» preveient «estímul a altres indústries diversificades». ⁶⁷

El medi ambient i la salut també interessen el grup municipal independent en altres àmbits. Per exemple, en la contaminació de les platges, de la qual responsabilitzen la indústria química: «Hi ha dues clavegueres grans que aboquen els pestilents residus ben a prop de les platges del Miracle i la Faroleta: una, davant l'estació de Renfe, i l'altra, a la cantonada dels carrers Pons d'Icart i Baixada de Toro». Els preocupa la «manca d'informació respecte als índex de contaminació i els perills contra la salut dels ciutadans», però també denuncien la «brutícia» de les platges, «l'absència de dutxes i vàters públics», la falta de transport directe des dels barris i les «pèssimes condicions» del pas a nivell de la plaça dels Carros. ⁶⁸

Sis mesos després de la formació del govern municipal, el novembre de 1979, la CPV troba a faltar «un programa concret per tirar endavant» la ciutat i retreu que «els regidors, si bé que molt actius, mostren una excessiva preocupació per la imatge del partit». ⁶⁹ Una nota de premsa es fa pública aquells dies davant la «reelaboració de l'acord» del Pacte de Progrés signat per PSC, PSUC, CiU, CPV i ERC. Segons el grup que lidera Xammar, ells són «una candidatura d'esquerres que intenta avançar cap a una democràcia participada»; per això, demanen un «Ajuntament transparent», però també denuncien les «estructures dels partits» que comporten el «sucursalisme», això és, que els regidors esdevinguin un mer «engranatge de cobertura dels respectius partits». ⁷⁰ La CPV manifesta la voluntat de continuar col·laborant en una política d'esquerres que se centri en tots aquells projectes «en benefici dels ciutadans», però ja albira una possible sortida del pacte de govern.

Una de les principals discrepàncies entre el grup de Xammar i la resta de formacions polítiques té a veure amb el concepte de «participació ciutadana». El març de 1980 el plenari aprova un reglament segons el qual un ciutadà particular pot pre-

sentar una pregunta per escrit a l'alcalde, però ha d'anar signada per un mínim de cinquanta persones. Les preguntes també les poden formular entitats que estiguin legalment constituïdes i que comptin amb un mínim de cinquanta associats. La normativa contempla que es pot ajornar la resposta fins al següent plenari. La CPV considera que tot plegat és «insuficient» i vota en contra de l'acord de la resta de grups del govern local.⁷¹

Dos anys després de l'arrencada del primer govern municipal democràtic, les divergències entre Recasens i Xammar es tornen irreconciliables. El 22 de juny de 1981 l'alcalde dona compte oficialment al tinent d'alcalde del seu cessament com a president de la Comissió Municipal d'Informació a través d'un decret. El motiu oficial del cessament és la pèrdua de confiança. El *Butlletí d'Informació Municipal* amb data 1 de juliol explica que Xammar havia presentat en el darrer Ple una moció que pretenia limitar les atribucions de l'alcaldia als plens i que va ser «rebutjada per tots els grups polítics municipals». Això suposa la pèrdua de la «mútua confiança, base per a un bon enteniment i gestió dels assumptes municipals». Recasens nomena Josep Maria Güell Socias com a nou regidor d'Informació en la següent sessió plenària, amb la «voluntat d'ampliar i intensificar la comunicació entre l'Ajuntament i els ciutadans, tenint cura de les necessitats de cada nucli i sector de Tarragona».

Xammar respon en roda de premsa les declaracions de l'alcalde acusant-lo de «presidencialisme» i d'anar «contra el seu propi programa electoral». També denuncia que Recasens li ha retallat els pressupostos de la seva conselleria previstos per al 1981, ha bloquejat algunes de les seves propostes i ha «vetat» que es publiquin informacions de les associacions de veïns al *Butlletí Municipal*. «La CPV funciona en assemblea i en la seva pròxima reunió estudiarà la posició a seguir, vista l'actitud del PSC-PSOE i del PSUC».⁷²

A finals de 1981, Xammar demana que es facin públics els canvis en les retribucions econòmiques que perceben Juan Antonio Ruiz i ell mateix, un cop han reduït el temps de dedicació a les tasques municipals. El Ple del 14 de desembre de 1981 accepta la petició i a *La Veu de l'Ajuntament. Butlletí d'Informació Municipal* amb data 1 de gener de 1982 informa que Francesc Xammar passa a cobrar 134.000 pessetes brutes anuals (abans en rebia 526.280 pessetes) i que Ruiz també cobra 134.000 pessetes brutes a l'any en comptes de les 392.000 que en percebia abans de l'1 de juliol de 1981. En aquell afany de transparència informativa, la publicació municipal també explica la quantitat total percebuda per Xammar des del dia de la presa de possessió com a regidor de l'Ajuntament de Tarragona: 994.253 pessetes, uns diners que el jesuïta explica que destina íntegrament a la CPV.

Al principi del mandat, el plenari havia determinat les hores de dedicació de cada regidor i la corresponent atribució econòmica. El *Butlletí d'Informació Municipal* d'octubre de 1979, un dels primers dirigits pel mateix Xammar, publica un requadre amb els noms dels vint-i-set regidors, el temps determinat per a les tasques a l'Ajun-

tament i la quantitat de diners assignada. En el cas de Xammar, es decideix que aportarà vint hores setmanals a les feines municipals i rebrà 469.000 pessetes brutes anuals. El Ple aprova que l'única persona amb dedicació exclusiva serà l'alcalde Josep Maria Recasens i que, en total, els sous de tot un any dels regidors no passaran dels dotze milions de pessetes.

«Amb els diners que cobrem de l'Ajuntament, comprem un pis de planta baixa a la Granja com a seu de la CPV que després ha estat la seu d'objectors de consciència, d'un grup de dones i ara és el magatzem de la roba que envia a Amèrica el Comitè Óscar Romero», afirma Xammar. En aquell local es convoquen reunions i assemblees per tal de discutir els temes que van als plenaries i les comissions informatives i les decisions a prendre: «La democràcia participativa té algun defecte, com per exemple que és més lenta perquè s'han de consultar les decisions, però entenc que cal utilitzar les capacitats de l'ésser humà, que és intel·ligent i sap reflexionar, per construir una societat més justa».

Expulsats del Govern, l'assemblea de la CPV constata a finals de 1981 que han estat «conseqüents» amb l'objectiu d'oferir «una manera distinta de plantejar les qüestions i els problemes dins del conjunt de forces del govern municipal», que després de l'experiència de dos anys ha construït el seu «propi espai» i que ara podran «actuar amb més llibertat».⁷³

L'experiència municipal de quatre anys, malgrat els inconvenients, resulta «positiva», segons Xammar: «Vam constatar que els partits progressistes i d'esquerres d'aquella època no eren partidaris de la democràcia participativa. Ens va frustrar veure que ells [PSC i PSUC] ens impedièn dur a la pràctica allò que havíem proposat als ciutadans. Ens volien tallar les ales i això ens va portar a l'enfrontament». D'aquella etapa —els dos primers anys dins del Govern municipal i els dos següents, fora— Xammar recorda la complicitat mig amagada amb algun regidor «molt honest», com Domingo Caamaño (PSUC) —resident a Bonavista i vinculat a l'HOAC—, que lamentava estar sotmès a una disciplina de partit que no li deixava expressar-se amb «plena llibertat i veu pròpia». Caamaño va acabar plegant de les sigles del partit i del consistori, igual que els també regidors *psuqueros* José Estrada i Antonio Carrillo, per clares desavinences amb l'orientació del primer Govern democràtic de la ciutat. El jesuïta de la Floresta considera que «el PSC va imposar els seus criteris en el Pacte de Progrés del primer mandat municipal» i que «el PSUC s'hi va acabar doblegant», tot i que només hi havia una diferència de dos escons entre les dues formacions polítiques.

El 1989, quan se celebra el desè aniversari dels primers ajuntaments democràtics després del franquisme, Xammar decideix no assistir a l'acte institucional en una determinació consensuada amb les persones que li van donar suport en la candidatura de 1979. Davant d'aquella commemoració, la CPV denuncia el presidencialisme del Pacte de Progrés i la manca d'una «democràcia participativa», però sobretot reivindicava la tasca de Xammar i Ruiz com a regidors en el període 1979-1983 en temes

preferents com «estimular la vida associativa dels barris», lluitar contra «la degradació ecològica de l'entorn», exigir l'aplicació d'una «política restrictiva de l'aigua per a la indústria», una ordenació urbanística que «no discriminés els sectors perifèrics, especialment la castigada zona oest» i l'establiment de «plans de seguretat» en matèria de pol·lució i riscos de la indústria química.⁷⁴

Una dècada més tard, el 1999, amb motiu dels vint anys de vida democràtica als municipis, Xammar afirma que «la nostra democràcia no està consolidada» i que no podem «creure que hem esgotat totes les possibilitats que ens ofereix» el sistema. Segons ell, la democràcia participativa no està en contraposició a la delegada, «no s'exclouen, s'enriqueixen mútuament. Totes dues es necessiten i enforteixen el teixit social de la vida ciutadana». Governar és una tasca «difícil i complexa» a la qual cal sumar tots els esforços possibles: «¿Per què no es miren amb simpatia “les dues democràcies” i aporten els seus valors i punts de vista? [...] Crear canals de participació és el gran repte».⁷⁵

Per aquelles dates de 1999, Xammar es troba als estudis de Tarragona Ràdio amb alguns dels cap de llista de les primeres eleccions municipals democràtiques: Josep Maria Recasens (PSC), Josep Sendra (CiU), Sebastià Barrufet (ERC-FN) i Àngel Vallvé (Centristes de Catalunya-UCD). En aquell debat, Xammar critica els nous polítics: «Tant de bo tots tinguessin l'honestedat i la bona fe de nosaltres, que no teníem experiència, però sí molta il·lusió» i recorda davant dels adversaris que «algun partit» durant la campanya va tallar les cordes de les seves pancartes a Torreforta.⁷⁶ Al mateix programa radiofònic, els alcaldables de vint anys enrere reconeixen enfrontaments polítics i personals, fins al punt que Recasens afirma: «A vegades, el problema era jo».

L'etapa de regidor a l'Ajuntament s'acaba la primavera de 1983. «L'experiència va ser positiva —assegura Xammar. Sense gairebé diners, amb les nostres úniques forces, vam assolir un paper important a l'Ajuntament. Després, la màquina propagandística dels partits va voler aixafar les veus minoritàries. Els partits ens deien que dividíem l'esquerra. Jo hi vaig aprendre molt i vaig conèixer la realitat de la política municipal. També vaig entendre que no era el meu món. Vaig agrair la pressió de la gent per ser regidor quatre anys, però no més. El pare Arrupe també em va dir que era millor no repetir. La dreta m'acusava de “cura comunista” i els dogmàtics de l'esquerra deien que era un infiltrat» —afirma Xammar.

Des d'un punt de vista més personal, el capellà de la Floresta apunta: «Vaig néixer en un món benestant i no volia ser protagonista d'un altre món amb moltes necessitats. Sempre he volgut estar a l'ombra i millor si no hagués estat portaveu de la CPV o de la federació de veïns. Ara bé, hi ha coses que no es poden canviar: el meu nivell de formació després de molts anys d'estudi no era comparable, dissortadament, al de la majoria de les classes populars i, per tant, vaig decidir posar tot aquest coneixement i capacitat d'anàlisi i reflexió al seu servei, per lluitar per la justícia, la igualtat i els drets de totes les persones».

Francesc Xammar deposita el vot a l'urna per escollir el primer alcalde de Tarragona de l'etapa democràtica, al Ple de constitució de l'Ajuntament, el 19 d'abril de 1979 (Foto: Chinchilla. Arxiu personal de Francesc Xammar).

Xammar saluda el cap de llista del PSC i primer alcalde de la represa democràtica, Josep Maria Recasens, al Ple de constitució del consistori (Foto: Chinchilla. Arxiu personal de Francesc Xammar).

Xammar, tinent d'alcalde responsable de l'Àrea d'Informació, es reuneix amb un grup de periodistes l'1 de març de 1980 (Foto: Chinchilla. Arxiu personal de Francesc Xammar).

1.8 El fracàs de les segones eleccions

«El triomf abassegador del PSOE de Felipe González el 28 d'octubre de 1982 crea una nova expectativa en àmplies capes socials i això es nota a les eleccions municipals de maig de 1983». Paco Xammar sintetitza així el context polític en què es produeix l'intent frustrat de la Candidatura per a la Participació dels Veïns (CPV) de seguir tenint representants a l'Ajuntament de Tarragona en el segon mandat municipal. «El vendaval PSOE» —descriu— «s'emporta per davant altres formacions de l'esquerra, aconseguix la majoria absoluta al Govern d'Espanya i en molts ajuntaments, desapareix el debat polític i, poc temps després, arriba el desencís». Als noranta, l'escriptor Manuel Vázquez Montalbán descriurà aquest declivi, definirà el PSOE com «*la izquierda que pudo haber sido y no fue*»,⁷⁷ i resumirà així el seu pas pel poder: «*Por primera vez un partido de izquierda ha dispuesto de mayorías absolutas y de más de una década para reformar la cultura del poder y ha sido a la inversa: ha sido la cultura del poder la que lo ha modificado a él*».⁷⁸

La CPV està formada per persones molt voluntarioses, però «sense mitjans econòmics» per fer front a les campanyes dels grans partits, que es comencen a gastar molts diners en propaganda. Els escassos diners que ha aportat el consistori al grup municipal dels veïns durant els quatre anys del primer mandat es destinen a comprar un pis a la Granja que els serveix de seu. Un pis que després tindrà altres *vides* destinades als objectors de consciència i a diversos col·lectius, i que ara serveix de magatzem de material i arxius del comitè Óscar Romero. Fora del local, però, la CPV amb prou feines compta amb un pressupost per tirar endavant la campanya del 1983.

El jesuïta de la Floresta, que havia liderat el grup a les eleccions del 1979, no es torna a presentar com a cap de llista, però en continua formant part des del lloc 10, una posició discreta que respon a la idea de «renovar les persones que són a la primera línia» de la CPV. Hi ha, tanmateix, altres idees de fons: «M'adono que no serveixo per a la política perquè no soc capaç de suportar el desgast d'assumir una doble veritat: una ètica i una altra de política». I el seu particular desencant es fa evident: «Els socialistes han impedit la participació del poble en el funcionament de la societat. Se senten intèrprets en solitari de la voluntat popular. Les persones no creixen votant cada quatre anys».⁷⁹

En la decisió de Xammar també pesen altres factors: el desig dels seus superiors a la Companyia de Jesús que no repeteixi al capdavant de la candidatura; les acusacions rebudes durant més de quatre anys per part del PSC i el PSUC de voler dividir l'esquerra; i fins i tot les crítiques i els retrets de «grups de catòlics» expressades en diverses cartes al director i publicades al *Diario Español*. En una d'aquestes cartes s'adrecen a Xammar preguntant per què hi ha «veïns que es declaren en rebel·lia i desobediència civil» a l'hora de pagar les factures de l'aigua. En una altra, li reclamen que aclareixi si és marxista i li recorden que «Marx va dir que la religió era l'opi del poble». I en una tercera carta titulada «*Dudas entre católicos*», signada per «*Un grupo de tarraconenses católicos*», li pregunten per què ha votat a favor de canviar el nom del carrer Papa Pius XII pel d'un polític laic; per què ha votat a favor de qualificar les «propietats de les comunitats religioses dedicades a l'ensenyança» com a zones d'equipament escolar, i li recriminen que un sacerdot jesuïta hagi estat escollit regidor «gràcies als vots de la Lliga Revolucionària Comunista».⁸⁰

De totes maneres, la CPV anuncia als tarragonins l'abril de 1983 que tornarà a concórrer a les eleccions municipals per mitjà d'una llista «no vinculada a cap grup polític» i que reclama «un vot d'esquerres, però sense martingales, un vot lligat a les reivindicacions del moviment ciutadà». I rebutja les acusacions dels rivals: «No dividim l'esquerra, al contrari, som un embrió unitari dels homes i dones lligats al moviment popular amb idees i pràctica d'esquerres».⁸¹ Pel que fa a la candidatura, els primers noms, entre els quals destaca el de Víctor López, accentuen el seu vincle amb els barris de ponent. Malgrat la presència de Matilde Senis i Rosa Ribes entre les primeres posicions, les dones perden pes en el conjunt de la llista (nou de vint-i-set) si la comparem amb la de 1979.

LLISTA DE LA CANDIDATURA PER LA PARTICIPACIÓ DELS VEÏNS A L'AJUNTAMENT DE TARRAGONA A LES ELECCIONS DEL 8 DE MAIG DE 1983:

1. Victor Lopez. AAVV Torreforta. Metge.
 2. Matilde Senis. Feminista. Mestra a Bonavista.
 3. Rosa Ribes. Treballadora familiar. Secretariat de la CPV.
 4. Javier-Elias Cadafalch. AAVV. La Floresta. Enpetrol.
 5. Manuel Escudier. AAVV La Granja. Químiques.
 6. Ángel Juárez. AAVV Riu Clar. Metal·lúrgic.
 7. Jose Luis Vidales. AAVV Camp Clar. Assemblea d'Aturats.
 8. Aurelio Hernández. AAVV El Pilar. Enpetrol.
 9. Elena Regidor. AAVV Riu Clar. Neteja.
 10. Francisco Xammar. Regidor. Professor de BUP.
 11. Juan Antonio Ruiz. Regidor. Tècnic d'IBM.
 12. Montserrat Gabas. Associació de Pares de Bonavista. Sanitat.
 13. Josefa C. Collado. AAVV Icomar. Centre d'Esplai.
 14. Rafael Suanes. CCOO. Metal·lúrgic.
 15. Manuel Sousa. AAVV San Salvador. Metal·lúrgic.
 16. Manuel Rodríguez. Associació de Pares Sant Pere i Sant Pau. Metal·lúrgic.
 17. Pere Gras. AAVV La Canonja. Agricultor.
 18. Carmen Muñoz. Centre d'Esplai AAVV La Floresta. BIC.
 19. Angeles Serrano. AAVV Bonavista. Professora d'EGB.
 20. Manuel Hernández. AAVV La Floresta. Jubilat.
 21. Encarna Lopez. Comunitat de Propietaris de Camp Clar.
 22. Miguel Aguilo. CSUT. Correus.
 23. Andrés Luque. AAVV Torreforta. CAMPSA.
 24. Jose Escaño. AAVV Parcel·les Tuset. Port.
 25. Rosendo Robledo. CCOO. Presidència de Joan XXIII.
 26. Anna Guasch. CCOO. Tabacalera.
- Dolors Salvadó. Feminista. Funcionària de l'Ajuntament.

Amb l'experiència acumulada de quatre anys, la CPV de 1983 presenta un programa electoral que incideix especialment en els temes que més els preocupen. Volen una «indústria neta» i una «legislació estricta que obligui les indústries a respectar el medi ambient». Reclamen mesures contundents per «una Tarragona habitable» i per acabar amb un «desequilibri ecològic». Aposten per facilitar a tothom l'accés a l'art i la cultura i per crear «un cinema, un teatre i sales d'exposicions municipals». I demanen una descentralització administrativa, transparència i participació ciutadana, i una millora del transport públic, entre molts altres aspectes que recull un document de divuit pàgines.⁸² Pel que fa a l'anàlisi dels quatre anys del primer mandat municipal

democràtic, la CPV conclou: «Aviat vam veure que el PSC i el PSUC tenien una visió tècnica de la gestió de l'Ajuntament, de rendibilitat en tots els camps, també els socials. La transparència i la participació havien estat escrits en uns programes electorals que es van quedar al bagul dels records (pura propaganda electoral)».⁸³

A les municipals de 1983 a Tarragona es presenten dues candidatures menys —vuit en total— que a les de 1979. Amb un augment de la participació en més de set punts, els socialistes obtenen la majoria absoluta (catorze regidors), escomben els seus antics aliats del PSUC, que es queden amb tan sols dos regidors, i fan desaparèixer del mapa ERC i la CPV. La llista veïnal —tot i el suport de grups de l'esquerra extraparlamentària— perd més d'un miler de vots respecte la contesa electoral anterior (n'obté 1.648) i no aconsegueix entrar al consistori. Pràcticament amb el mateix nombre de vots, el Partit dels Comunistes de Catalunya (una escissió del PSUC), tampoc accedeix al palau municipal. La fragmentació del vot a l'esquerra dels socialistes és evident. Les urnes constaten que l'alcaldia de Josep Maria Recasens en un govern de coalició només ha beneficiat el PSC i que CiU s'albira com a única possible alternativa. El saló de plens perd pluralitat: passa de sis a quatre el nombre de grups municipals.

Resultats oficials de les eleccions municipals de 1983 a l'ajuntament de Tarragona:⁸⁴

Partit dels Socialistes de Catalunya-PSOE	PSC-PSOE	21.267	43,52%	14
Convergència i Unió	CiU	9.090	18,60%	6
Alianza Popular-Partido Demócrata Popular	AP-PDP-UL	8.458	17,31%	5
Partit Socialista Unificat de Catalunya	PSUC	3.467	7,09%	2
Esquerra Republicana de Catalunya	ERC	2.270	4,64%	-
Partit dels Comunistes de Catalunya	PCC	1.660	3,40%	-
Candidatura por la Participación de los Vecinos en el Ayuntamiento	CPV	1.648	3,37%	-
Centre Democràtic i Social	CDS	799	1,63%	-

Paco Xammar deixa l'Ajuntament per tornar a l'activisme veïnal —que no ha abandonat mentre era regidor—, dedicar-se encara amb més plenitud de forces a l'ensenyament i a la direcció de l'Institut de Camp Clar i obrir una finestra nova d'observació en el Tercer Món, a partir de la victòria sandinista a Nicaragua. Aquest procés revolucionari i l'assassinat de monsenyor Óscar Romero a El Salvador seran dos fets clau que determinaran la implicació total del jesuïta de la Floresta en els afers de l'Amèrica Central.

1.9 A les aules

Dues experiències obreres de curta durada obren l'expedient laboral de Xammar abans d'arribar a Tarragona. Com ja hem explicat, treballa uns mesos a les mines de carbó de Charleroi (Bèlgica) i a la fàbrica d'electrodomèstics Corberó. «Vaig anar a Bèlgica» —explica— «perquè en aquell moment [a començaments de la dècada dels seixanta] convenia que els sacerdots joves coneguessin com funcionaven les coses fora d'Espanya».

Quan ve a Tarragona, Xammar es dedica un any en exclusiva a la parròquia de Sant Josep de Torreforta, però és molt conscient que no vol viure del sou de sacerdot. Explica Xammar que aleshores disposa de dues opcions alternatives: la d'implantar-se directament en el món obrer a través d'alguna de les fàbriques que pocs anys després desapareixerien (com és el cas dels dos companys de pis que entren a treballar a la factoria d'Alena), o bé aprofitar la seva àmplia formació educativa acumulada des de petit per bolcar-se en l'ensenyament. Finalment, descarta l'opció de «capellà obrer» estricta i es decanta per fer de professor començant a impartir classes a hores a La Salle Torreforta, un centre que neix i creix amb el barri durant els anys seixanta, a mesura que es construeixen habitatges i sorgeix la necessitat d'escolarització dels infants. Les primeres assignatures que hi imparteix Xammar són les de llatí i història. Arriba a ser director tècnic del centre durant quatre cursos perquè en aquell moment és «l'única persona amb títol universitari i necessitaven algú que signés oficialment els documents». Més endavant fa classes de sociologia a La Salle Tarragona per a alumnes de l'últim curs de batxillerat.

De manera paral·lela, impulsa l'Escola de Quadres Intermedis i el curs 1973-1974 comença una llarga i extensa carrera docent a l'Escola de Treball Social, que primer està dirigida per les religioses de Jesús i Maria i després s'adscriu a la Universitat de Barcelona. Xammar hi fa classes de sociologia general, però també algunes més específiques sobre doctrina social de l'Església, història del moviment obrer, història del moviment populars o història del pensament social.

L'assignatura de sociologia per a alumnes de secundària també li obre les portes de l'Institut Martí i Franquès. Després de quatre cursos, augmenta la seva implicació en el centre fins a la jornada completa i també hi imparteix filosofia. «És una etapa realment interessant» —reflexiona— «la feina em satisfà molt perquè respon a la meva preocupació d'introduir valors humans entre els més joves, un compromís paral·lel a l'establert amb la gent dels barris més pobres a través de les respectives associacions de veïns. M'interessa donar un sentit humà a la vida, a través de la filosofia». I encara va més enllà: «La presència en centres educatius públics em resulta una plataforma interessant per estar present en sectors de la societat en els quals probablement no hauria accedit sense la docència, sectors no confessionals i molt plurals».

Quan es construeix el primer institut fora del centre de la ciutat, al barri de Camp Clar —la primera denominació oficial és «*Instituto mixto número 3*»—, Xammar hi demana el trasllat: «Moltes persones no van entendre la meva decisió, però jo ho vaig tenir clar, perquè creia que d'aquesta manera podia treballar amb un sector de la població que m'interessava especialment, els fills dels immigrants que havien arribat aquí uns anys enrere. Es tractava de famílies que no tenien recursos i formació, però en canvi sí una forta inquietud perquè els seus fills estudiessin. Els pares controlaven els nois perquè anessin a classe i obtinguessin bones notes. Volien que els fills no visquessin les mancances i la misèria que ells havien patit». D'aquella etapa recorda que «els barris de ponent estaven orgullosos del nou institut», que s'hi forma «un grup de mestres molt motivat i compromès» i que «les famílies estaven molt interessades en la formació dels fills i venien a parlar sovint amb els professors».

L'equipament arrenca amb algunes mancances importants, com per exemple la falta de calefacció, però això facilita la unió dels pares i mestres a l'hora de reclamar-ne les millores necessàries. Xammar s'hi estrena com a professor de filosofia coincidint amb la seva etapa de regidor a l'Ajuntament, la qual cosa l'obliga a demanar i a obtenir del Departament d'Ensenyament de la Generalitat l'autorització de compatibilitat de càrrecs. Un parell de cursos després, els professors del centre el trien com a director, una feina de gestió i menys classes que mantindrà durant tres anys en un entorn de «bon ambient i poca problemàtica». Després de l'etapa de director, torna a implicar-se més en l'activitat docent, fins que es veu obligat a jubilar-se abans d'hora, el 1992, amb 59 anys, per un problema de vista seriós provocat per un despreniment de la retina. Un cop jubilat, el Departament d'Ensenyament li reconeix la condició de Catedràtic d'Ensenyament Secundari amb data 1 de març de 1993.

Del seu pas per les aules, Xammar en fa una valoració molt positiva: «Ensenyar és una de les tasques més dignes perquè el seu objectiu és millorar l'ésser humà. És l'etapa de la vida en què s'estructura la persona, en què s'aprèn a ser crítics, assumir responsabilitats i contribuir a millorar la societat. És una època bonica de la vida perquè s'està receptiu a rebre formació i valors». I hi afegeix: «Jo vaig assumir aquesta tasca estimulante en un moment crucial, quan sortíem d'una dictadura i aspiràvem a viure en una societat millor. Els alumnes, llavors, estaven motivats, molt més que en l'actualitat, i els pares també tenien una altra actitud. Ensenyar és una vocació, igual que la medicina i la política, que teòricament serveixen per millorar les condicions de vida de la gent».

El pas del temps ha consolidat l'opció que va triar quan va arribar a Tarragona: «Considerava coherent que si jo havia pogut estudiar durant molts anys tornés a la societat aquest aprenentatge educant les noves generacions, i encara millor si eren de les classes amb menys recursos. Ho vaig fer amb voluntat de servei: transmetre a la societat tot allò que jo havia après». Ara creu que els centres educatius haurien de tenir un paper d'influència molt més important en els respectius entorns: «Els

professors s'haurien de preocupar per conèixer a fons els problemes de cada zona. A través dels nens es podrien canviar uns hàbits i unes conductes en favor del civisme». Segons ell, el sistema educatiu «pateix» en una societat presidida per «la passivitat i la grisor». I torna a les comparacions: «Quan jo era professor hi havia una societat més sana, amb ganes de millorar i transformar. Sortíem de la dictadura, la gent estava compromesa, i ara està molt més acomodada i apàtica. Formem part d'una societat egoïsta que no vol assumir responsabilitats ni tenir el que molts consideren embolics i que en realitat significa preocupar-se dels assumptes de la col·lectivitat».

La jubilació «oficial» de l'ensenyament secundari l'acosta indirectament a les aules universitàries. Els àmbits acadèmics que més l'interessen són l'antropologia i la sociologia. A la Universidad Centroamericana de Managua, on arriba a passar quatre cursos consecutius a començaments dels dos mil, ensenya antropologia filosòfica. I a Tarragona, el contacte amb la URV li permet fer-hi xerrades esporàdiques, conèixer professors i investigadors d'alt nivell i organitzar activitats docents com ara les «Visions d'Amèrica Llatina». Gràcies als seus coneixements i contactes al continent americà, Xammar convida a Tarragona experts de primer nivell. La primera edició de les jornades, el curs 2006-2007, compta amb la participació de l'economista Carlos Pacheco, consultor al Centre d'Estudis Internacionales de Managua; l'advocat colombià Carlos A. Ruiz, especialitzat en drets humans, i el jesuïta Rodolfo Cardenal, subdirector de l'Institut d'Història de Nicaragua de la Universidad Centroamericana. La desfilada de personalitats continuarà els cursos següents quan altres universitats catalanes se sumen a la iniciativa de la URV.

Tot i la proximitat amb la universitat tarragonina, Xammar —sempre inconformista—hi troba a faltar «més implicació» amb la ciutat. «Caldria que els treballs de fi de grau tinguessin sovint una aplicació pràctica en l'entorn territorial de la URV i que no fossin merament teòrics. Es podrien fer aportacions molt interessants i innovadores per a l'anàlisi i el debat sobre diferents àmbits i sectors de la societat tarragonina. La universitat també hauria de programar xerrades dels seus professors més enllà de les aules per adreçar-se a un públic plural de tot Tarragona, i aportar idees i opinions des del punt de vista tècnic a temes que sovint queden només en mans dels polítics». I encara concreta més: «Hi ha aspectes com el de la divisió entre la Tarragona del centre i la dels barris, o el perquè de la concentració de la població immigrant en determinades zones de la ciutat que no s'han estudiat. Tots aquests temes socials i d'altres, els hauria d'analitzar la universitat, que així tindria més incidència en l'opinió pública».

1.10 Els primers viatges a l'Amèrica Central

La primera vegada que Xammar puja en un avió ho fa per creuar l'Atlàntic. Després d'haver intercanviat un seguit de cartes amb la comunitat jesuítica de Nicaragua, el capellà de la Floresta decideix visitar el país *nica* l'estiu del 1980, amb la previsió d'estar-s'hi dos mesos i mig. Hi viatja il·lusionat pel triomf recent de la Revolució Sandinista, que el 19 de juliol de 1979 aconsegueix foragitar del poder la família Somoza. Des d'Europa estant, el jesuïta mira esperançat els signes de canvi d'una Amèrica Llatina que es rebel·la de nou contra l'imperialisme. Per poder marxar a Nicaragua abans que acabi oficialment el curs acadèmic, Xammar, professor i director de l'Institut de Campclar, demana al vicedirector del centre, Jordi Tiñena, que el substitueixi un parell de setmanes en el càrrec. Tiñena hi accedeix i, a finals del mes de juny, Xammar agafa un vol directe cap a Managua. Allí coneix, només arribar, els germans Ernesto i Fernando Cardenal, dos influents jesuïtes sandinistes que, en una conversa a l'edifici de la Universidad Centroamericana, li recomanen que es dirigeixi a la frontera amb Hondures, on urgeix més el suport humanitari.

Des de la capital nicaragüenca, doncs, Xammar, aconsellat pels Cardenal, es desplaça en un autobús tronat fins a Ocotol, una de les principals ciutats del nord-oest del país. L'interior de l'autobús està tan atapeït de gent que alguns passatgers s'asseuen al sostre del vehicle. Després d'un trajecte llarg, de més de dos-cents quilòmetres, i, sobretot, incòmode, Xammar arriba a Ocotol. En trepitjar la ciutat, el jesuïta topa en una plaça amb una imatge que l'impressiona: una filera d'arbres abillats amb cartells que inclouen una frase, atribuïda a Augusto C. Sandino, que justifica, en nom de l'Evangeli, la lluita revolucionària. L'any 1927, Ocotol havia estat l'escenari d'una batalla del general Sandino contra les forces ocupants dels Estats Units, i quan Xammar s'hi instal·la, s'ha convertit en un dels bastions del Frente Sandinista de Liberación Nacional (FSLN). Des dels principis cristians i pacifistes, Xammar llegeix contrariat el missatge de Sandino. De seguida entén, però, que en un context de repressió ferotge, sota el jou d'una dictadura com la dels Somoza, un col·lectiu de persones pugui concloure que l'únic camí per guanyar la llibertat passa per agafar les armes. De fet, entre els qui s'enrolen al partit sandinista i a les guerrilles durant el somocisme hi ha un nombrós grup de cristians. El jesuïta, a més, conscient que cada terra fa sa guerra, es limita a analitzar la realitat nicaragüenca amb interès i respecte.

Xammar és acollit a Ocotol per dos jesuïtes, que l'acompanyen fins a la casa parroquial. Anastasio Somoza fa mesos que ha abandonat el país, però l'estabilitat de la Nicaragua sandinista penja d'un fil. Des de la frontera amb Hondures, pròxima a Ocotol, un grup de contrarevolucionaris, liderats per vells integrants de la Guardia Nacional, s'organitza amb l'objectiu de reinstaurar el règim de Somoza. «La finalitat d'aquests grups paramilitars era fer trontollar el país», explica Xammar. El dia abans que el jesuïta s'allotgi a Ocotol, la «Contra» hi ha incendiat uns dipòsits alimentaris i

les oficines municipals de Radio Sandino. La cosa va de debò. La primera nit serveix perquè Xammar s'adoni que la situació conflictiva del país té també conseqüències personals: a sota del llit, a la seva habitació, li han deixat un fusell AK-47, per si venen maldades. No val a badar. Les instruccions dels seus col·legues són clares: si sona el xiulet has de sortir al carrer, armat, al més ràpid possible. Durant la seva estada a Ocotal, d'un mes i escaig, no se sentirà cap xiuletada d'alarma, però aquella serà la vegada que el capellà de la Floresta, un pacifista convençut, estarà més a prop d'empenyar una arma de foc.

Les proteccions s'extremen encara més quan un dels jesuïtes, l'andalús Antonio Caballos, i Xammar, es distancien de la ciutat, vorejant el riu Coco, per atendre les necessitats de les comunitats rurals de la regió. En aquests casos, per seguretat, els religiosos solen anar escortats per quatre militars sandinistes. Un vespre, però, Xammar es veu obligat a tornar sol d'una zona muntanyosa qualificada com a perillosa, conduint un Land Rover que, per a més inri, no acaba de dominar. «Ho vaig passar molt malament», recorda el jesuïta. Setmanes més tard, a Hondures, Xammar viu un segon moment d'alta tensió, quan per motius polítics s'arrisca a ser detingut a l'aeroport de Tegucigalpa: «Vaig cometre una imprudència en amagar sota la camisa uns papers clandestins que duia a la maleta per tal d'introduir-los en territori hondureny». Per fortuna, però, aquell dia, no l'escorcollen en baixar de l'avió. A Hondures visita El Progreso, a la serralada de Mico Quemado, així com la costa, on entra en contacte amb l'ètnia dels garífuna i té ocasió de fer amistat amb el pare Jack Warner, un jesuïta que treballa als Estats Units com a director de teatre. Per cloure el viatge, Xammar també sojorna uns dies a El Salvador. A la Universidad Centroamericana José Simeón Cañas, a San Salvador, li presenten el jesuïta Jon Cortina, un catedràtic d'enginyeria basc, doctorat amb una tesi sobre els moviments sísmics a El Salvador, que els caps de setmana s'escapa de les aules per anar a donar suport humanitari en zones de conflicte. Després d'haver parlat una estona amb Cortina, Xammar li confessa que el vol acompanyar en alguna de les seves missions, però el basc, nacionalitzat salvadorenc, rebutja l'oferta del català dient que «no es procedente». El Salvador fa front a una guerra civil i Cortina no vol posar en risc més vides.

Després d'un estiu d'emocions intenses, Xammar torna a Catalunya convençut que seria interessant que la gent del denominat món occidental se submergís una temporada en una realitat com la centreamericana, amb unes desigualtats socials tan marcades. A partir d'aquesta reflexió sorgeix, a principis de la dècada dels vuitanta, la idea d'organitzar, a l'estiu, viatges de solidaritat a l'Amèrica Central amb el Comitè Óscar Romero de Tarragona i Reus, un col·lectiu cristià nascut amb motiu de l'assassinat, el 24 de març de 1980, del bisbe Romero a mans dels esquadrans de la mort de l'exèrcit hondureny. Amb el suport dels companys del Comitè de la ciutat, que Xammar havia ajudat a fundar a principis de la dècada dels vuitanta a Torreforta, el projecte tira endavant.

La demanda de cooperants dels primers anys desborda les expectatives del Comitè. En aquell moment, Nicaragua desperta expectació mediàtica a nivell internacional, i molts joves que flirtegen amb ideologies d'esquerres queden enlluernats per la causa sandinista. Malgrat la «Contra», malgrat les pressions internacionals, malgrat els Somoza buidant les arques públiques abans d'escapar, la Nicaragua sandinista dels primers anys avança. Júlio Cortázar, un enamorat declarat del país, parla, a *Nicaragua, tan violentamente dulce*, d'una etapa protagonitzada per uns «*años de reconstrucción con las manos casi vacías*»⁸⁵ que l'escriptor argentí resumeix d'una manera poètica: «*Nicaragua les fue devuelta a sus legítimos dueños como un muñeco roto, una casa devastada por el más siniestro de los tifones, que no se llamó Flora ni Lucy sino Somoza*».⁸⁶

El sandinisme d'aquells anys respon els embats dels adversaris amb demostracions de poder popular. Aquesta empenta col·lectiva s'exemplifica en els 60.000 voluntaris que l'any 1980 mobilitza la Cruzada Nacional de Alfabetización, un dels grans projectes del sandinisme. La Cruzada, organitzada pel Ministeri d'Educació, redueix, en un any, l'analfabetisme del 50% al 13% a Nicaragua, en una gesta reconeguda per la Unesco. «El país estava destrossat, però desprenia il·lusió i esperança», afirma Xammar.

Durant les primeres experiències grupals a Nicaragua, que en algun any extraordinari agrupen fins a una vintena llarga de persones, els integrants del Comitè constaten que tots els joves tornen a casa colpits. «Aquesta és la reacció que en certa mesura buscàvem», admet el jesuïta. Ja ho diu el reconegut cantautor nicaragüenc Carlos Mejía Godoy a *Yo soy de un pueblo*, una de les seves cançons més conegudes: «*Yo soy de un Pueblo nacido entre fusil y cantar, que de tanto haber sufrido, tiene mucho que enseñar*». La crida llatinoamericana de Xammar vol despertar consciències i plantar les llavors del compromís i la solidaritat: «Aquests viatges descobreixen una situació absolutament injusta. Sentir el contrast enorme entre les nostres vides quotidianes i les de les persones pobres d'allí ens ajuda a valorar les coses que aquí ja tenim consolidades i assumides des de fa temps». La consigna de Xammar als cooperants és clara: observeu, escolteu, reflexioneu i apreneu. El jesuïta també els demana que no emetin judicis a correuita, perquè «en un mes no es poden extreure grans conclusions».

Xammar distribueix els voluntaris entre les cases dels nadius amb la finalitat que visquin la realitat dels més desfavorits en pròpia pell, que convisquin diàriament amb la pobresa. La majoria de nicaragüencs reben els seus hostes europeus amb els braços oberts, sabedors que alberguen persones que venen al país «amb una actitud de servei i de solidaritat». Xammar esmenta el cas de dues noies que l'últim dia que passaven a Nicaragua van saber que havien estat descansant en l'únic matalàs de la família, que aquell mes havia dormit a terra per poder oferir el bo i millor que tenien. «Quan es crea aquest clima la germanor és possible», conclou el jesuïta.

Esperonats per l'èxit de les primeres expedicions solidàries, que se centren en Nicaragua i El Salvador, els integrants del Comitè amplien l'abast de les seves accions a

Guatemala, Hondures, Equador i —durant un any— al Perú, sempre amb la mateixa filosofia de fons, que combina la sensibilització social amb el desenvolupament de projectes de cooperació. En aquest darrer aspecte, tot i ocupar-se de temes diversos com ara salut, agricultura, drogues i prostitució, amb els anys es decanten cada vegada més pels projectes vinculats específicament a l'educació, perquè consideren que és la clau que pot obrir les portes d'una transformació social profunda.

El treball del Comitè, però, no es concentra només en el treball a peu de carrer a l'Amèrica Central. Des de la seva seu social de Torreforta —aleshores ubicada al carrer Amposta, 26, en un antic local de la CPV— també impulsen la tasca formativa a les comarques tarragonines, amb xerrades a les escoles i conferències a diferents espais de Tarragona, Reus i la Selva del Camp. Al setembre de 1986, per exemple, Fernando Cardenal, aleshores ministre d'Educació de Nicaragua, dicta la conferència «*Somos un ejemplo muy peligroso*», que versa sobre el model polític sandinista, a l'Auditori de La Caixa, a Tarragona. Amb la col·laboració de la delegació tarragonina de la Universitat de Barcelona, el Comitè també convida alumnes nicaragüencs, provinents de la Universidad Centroamericana (UCA), a estudiar durant uns mesos a la ciutat, tot i que l'experiència, amb un grup reduït, fracassa, segurament perquè la selecció d'estudiants no és del tot afuada.

Amb el pas dels anys, la relació de Xammar amb el sandinisme polític es refreda. «*Esperando a los bárbaros, llegaron los nuestros*»,⁸⁷ va deixar escrit el filòsof Francisco Fernández-Buey. I això és el que succeeix, en certa mesura, a la Nicaragua de finals de la dècada dels vuitanta, quan l'enemic de la Revolució deixa de ser únicament extern. El Govern, desgastat per la «Contra» i les dificultats econòmiques, és castigat a les urnes amb una derrota esclafadora a les eleccions del 25 de febrer de 1990. Amb una participació del 86,2%, la coalició conservadora de la Unión Nacional Opositora assoleix la majoria absoluta i Violeta Chamorro, que en campanya electoral havia anunciat, a la Plaza de la Revolución de Managua, la derrota de «*las dictaduras de Somoza y el marxismo-leninismo*», es converteix en la nova presidenta de Nicaragua. Xammar rep aleshores les notícies de les corrupteles de la denominada Piñata Sandinista i es comença a desencantar dels valors del FSLN i de la trajectòria en el poder del seu líder, Daniel Ortega. El mateix sentiment envaeix molts sandinistes històrics, com els germans Fernando i Ernesto Cardenal, coneguts de Xammar, que als anys noranta abandonen el partit i en critiquen la traïció a uns valors ètics.

En els anys posteriors a la desfeta sandinista, Xammar, malgrat la decepció política, continua visitant periòdicament la seva estimada Nicaragua, per la qual va sentir, l'estiu del 1980, una fiblada d'amor irreparable. A partir d'aquell moment, crucial en la vida de Xammar, el jesuïta estendrà el seu esperit solidari tant dins com fora de les nostres contrades, mantenint sempre un peu a la Floresta i l'altre a l'Amèrica Central, els principals camps d'acció d'un solidari sense fronteres.

*Francesc Xammar, en un dels seus primers viatges a l'Amèrica Central
(Cedida: Comitè Óscar Romero de Tarragona).*

*Xammar (a dalt, a la dreta) l'any 1990, amb una desena de voluntaris catalans
(Cedida: Comitè Óscar Romero de Tarragona).*

*Xammar, a Nicaragua, aprenent com s'elaboren les «tortitas» de blat de moro
(Arxiu personal de Francesc Xammar).*

1.11 Activisme i diàleg

Vuit mesos abans de la mort de Franco, una quinzena de persones es reuneixen a la parròquia de sant Pau i acorden constituir Justícia i Pau de Tarragona. Entre els assistents a la trobada del 8 de març de 1975 hi ha Francesc Xammar. L'Arquebisbe Dr. Pont i Gol avala l'acció i el juny del mateix any queda formalment i canònicament constituït el secretariat de Justícia i Pau de la diòcesi, un «lloc de trobada de tots els cristians que volen treballar en la promoció i defensa dels drets humans fonamentals, tant en la societat civil com en la mateixa comunitat eclesial».⁸⁸

La situació política i social del moment marca les primeres actuacions de l'entitat: organitzen un acte públic a favor de l'amnistia dels presos polítics, exiliats i objectors de consciència a l'antic col·legi de Jesús i Maria, tracten sobre la pena de mort, o contribueixen a la campanya pel retorn a Tarragona de les despulles del Cardenal Vidal i Barraquer. El 12 de setembre de 1976, l'endemà de la històrica Diada celebrada a Sant Boi i tolerada per les autoritats franquistes, Justícia i Pau convoca un acte per rebre a Tarragona la Marxa per la Llibertat, que recorre tot el país. La trobada, però, serà dissolta per la policia de manera violenta.

Des del seu inici, el desarmament, els drets humans —no solament els individuals sinó també els col·lectius—, el racisme, l'objecció de consciència, les reformes polítiques, la defensa de la identitat nacional de Catalunya i la difusió dels conflictes internacionals són alguns dels eixos en els quals actua l'entitat liderada per Santiago Camós i que compta sempre amb la col·laboració activa de Xammar.

Una de les campanyes més fortes dels primers anys vuitanta és la vinculada a l'entrada d'Espanya a l'OTAN, aprovada el 1981 pel govern de la UCD i portada a referèndum a principis de 1986 pel govern del PSOE. Justícia i Pau es mobilitza en múltiples fronts i s'uneix a moltes altres entitats a favor del no. És una època d'efervescència en què a Tarragona els actes pacifistes i les campanyes es multipliquen. Celebrat el referèndum (amb victòria del «no» a Catalunya, però del sí a la permanència en el conjunt d'Espanya), Xammar mostra la seva sorpresa pel resultat i denuncia «una manipulació descarada dels mitjans de comunicació» els últims dies de la campanya a favor de les tesis del Govern presidit per Felipe González. «Des del punt de vista ètic és interessant analitzar com es pot fer canviar l'opinió de la gent en pocs dies i com es pot influir en les capes més febles de la societat».⁸⁹

L'aposta per la conscienciació en els valors clau de la societat continua marcant l'agenda de Justícia i Pau a Tarragona que, amb el pas del temps, amplia activitats i formats. Camós, Xammar i Ricard Cabré celebren la reunió fundacional, l'octubre de 1990, dels sopars col·loqui de l'entitat. «Ens calen espais d'encontre on, amb esperit d'amistat i de llibertat, poder fer realitat, amb tota l'aproximació possible, la informació i la reflexió sobre les diverses qüestions que ens interpel·len com a creients i com a éssers humans», afirma Camós. «El diàleg és sempre enriquidor, i la formació és més fonda, més madura, si és fruit de diferents punts de vista [...]. Fem un bon servei a la pau si intentem aproximar-nos a la realitat, no pas única ni exclusiva de ningú, sinó amb lectures, aspectes i matisos diferents».⁹⁰ Amb aquest esperit, els sopars col·loqui de Justícia i Pau, el segon divendres de cada mes, es consoliden com un espai per a les idees i el diàleg. Per influència de Paco Xammar i amb la voluntat d'acostar-se a les classes populars, es convoquen en establiments dels barris de ponent, tot i que en la pràctica gairebé tots els assistents resideixen al centre de la ciutat. La llista de temes abordats i ponents convidats és molt plural, però gairebé sempre lligada per un fil conductor que gira al voltant dels conceptes Església, fe, pau, ètica, política, voluntariat, compromís, drets humans, educació, sanitat i justícia, entre d'altres. També un cop al mes, durant molts anys, Justícia i Pau programa al local del comitè Óscar Romero un cinefòrum amb pel·lícules, aportades pel mateix Camós, que busquen estimular la consciència social i el debat sobre les grans qüestions de la vida i del món actual.

El 1987, el mateix Santiago Camós anuncia la concessió del Memorial per la Pau Josep Vidal i Llecha a Francesc Xammar «per la seva profunda inquietud social, que l'ha portat a intervenir activament en nombroses activitats a favor de tota la societat,

però molt especialment dels seus sectors més populars, tant del nostre país com del Tercer Món»⁹¹. Es tracta del tercer guardó del Memorial, que en edicions anteriors han rebut Arcadi Oliveres i Àngel Colom. Segons Camós, Xammar és un «treballador de la pau», una persona que «dedica els seus esforços a difondre, amb paraules i fets, els valors bàsics de la convivència i de la participació del poble, de tot el poble, en els afers que l'afecten, des de la política a la vida de barri, i des de les activitats recreatives i culturals a la preocupació pels grans problemes mundials».⁹²

El Memorial Josep Vidal i Llecha es lliura en memòria del jurista i escriptor, nascut a Reus el 1907, que es va distingir per una intensa activitat en defensa dels drets humans, la no violència i el desarmament. Les 150.000 pessetes del reconeixement són donades pel capellà de la Floresta a entitats socials de la ciutat. L'acte de lliurament del premi se celebra al Centre de Lectura de Reus. Sempre modest, Xammar no es considera la persona més indicada per rebre el guardó, però la seva concessió, quatre anys després d'haver deixat l'Ajuntament de Tarragona, el torna a situar a l'aparador dels mitjans de comunicació en un moment en què fa classes de filosofia a l'Institut de Camp Clar i de sociologia a l'Escola Universitària de Treball Social. A les entrevistes de premsa, el jesuïta de la Floresta parla d'una «societat del món occidental tancada en sí mateixa i que només busca el benestar material a costa del Tercer Món» i observa que cal analitzar les causes que provoquen «atur, marginació, drogoaddicció i gent que ha perdut el sentit de la seva vida».⁹³ Xammar, que ha tornat d'un altre viatge a Nicaragua amb estudiants universitaris, també voldria que «la joventut descobris que Europa no és el centre del món i que hi ha coses més importants que les necessitats [materials] com poden ser els valors humans».⁹⁴

En aquesta etapa de la vida, amb poc més de cinquanta anys i sent membre actiu de les entitats Justícia i Pau i Amnistia Internacional i catalitzador del Comitè Óscar Romero, Francesc Xammar és també una de les persones que impulsa l'associació cívica Fòrum Tarragona, amb una filosofia que cerca «la promoció d'una consciència lliure, participativa i crítica dels seus membres». L'entitat es presenta el 1987 com a «independent i no vinculada a cap altra organització» i promotora d'un ideari basat en la «defensa dels drets de la persona i la seva llibertat d'expressió, la defensa de la identitat dels pobles i el treball per una societat més igualitària i participativa».

Abandonada la via política que l'havia portat durant quatre anys a ser regidor de l'Ajuntament de Tarragona, Xammar explora nous espais per a la reflexió, el debat i el contrast d'opinions al voltant dels temes de l'actualitat del moment o d'interès general. El Fòrum Tarragona neix gràcies a les inquietuds d'un grup de professors d'institut que es reuneixen periòdicament per discutir lliurement i amb esperit crític i va guanyant pes amb l'ampliació del ventall de persones i professions. L'entitat potencia la pluralitat ideològica al voltant d'una taula. Els primers anys organitzen sopars quinzenals amb un convidat que introdueix de manera breu el tema a tractar i, a continuació, els assistents hi diuen la seva, fomentant el diàleg i l'intercanvi d'impressions.

El pas del temps —més de trenta anys— no fa desaparèixer l'activitat del Fòrum Tarragona, tot i que sí la redueix i la transforma. Els sopars passen a ser mensuals i canvien d'ubicació en diverses etapes, entre restaurants de la zona de ponent i establiments del centre de la ciutat. Les trobades, això sí, sempre mantenen l'aposta per un format reduït, amb la finalitat de crear un ambient de tertúlia franc i obert. Els temes tractats són molt diversos. Una ullada a la llista dels primers anys resulta significativa: des del dret a l'autodeterminació a la pena de mort passant per El Salvador, els barriis de Tarragona, el pacifisme i l'objecció de consciència, el Parc d'Atraccions Bush, l'educació sexual o el sistema penitenciari. A més de Xammar, el pes de l'organització dels sopars recau sobretot en Lourdes Latorre, exdirectora de la Fundació La Caixa a Tarragona, i Francesc Castells, professor d'enginyeria química a la Universitat Rovira i Virgili.

La perseverança de tots tres manté viu el fòrum fins avui. En la llista de ponents dels darrers anys hi ha jutges, historiadors, economistes, filòlegs, advocats, periodistes, enginyers, antropòlegs... en molts casos, professionals del món acadèmic relacionats amb la URV. Lluny de cansar-se d'aquest format de col·loqui, Xammar expressa «la necessitat de potenciar, ara més que mai, plataformes de diàleg perquè la gent pugui expressar-se i escoltar-se. Moltes situacions de crisi arriben perquè no ens escoltem prou». Per això considera que cal insistir a «facilitar ponts i obrir-se a conèixer altres punts de vista, enraonar, dialogar i debatre des d'idees contraposades per ser conscients de la realitat en què vivim». «L'objectiu de les trobades» —diu— «no és arribar a conclusions en una línia determinada, sinó saber escoltar i que cadascú faci la seva pròpia anàlisi».

Durant els primers anys de vida, el Fòrum Tarragona també organitza altres activitats. Una de destacada és la conferència-debat titulada «On vas democràcia?», que se celebra l'abril de 1995 a la sala d'actes de l'Ajuntament de Tarragona, amb la ponència de Matias Vives, economista, advocat i, en aquell moment, síndic de greuges de la URV, i una taula rodona que compta, a més, amb la participació d'Antoni Dalmau, vicepresident segon del Parlament de Catalunya; Josep Gomis, delegat del Govern de Catalunya a Madrid, i Quim Sempere, professor de filosofia i sociologia a la Universitat de Barcelona. L'acte és una mostra de les preocupacions de Xammar i el Fòrum Tarragona en una etapa en què la corrupció i altres afers polèmics presideixen la vida política. La conferència i el debat posterior pretenen ser una plataforma per reflexionar sobre un sistema que «ha patit, a través dels temps, múltiples i variables malalties, frustracions i segrestos». Segons Xammar, es pregunten «si a la democràcia democràcia, feta d'harmoniosa amalgama de participació, servei al ciutadà i honestat pels que formalment la representen, no li han aparegut infinitat de competidors, imitadors i succedanis que usurpen el seu legítim nom i contingut i es presenten a l'opinió pública com a veritables democràcies quan mereixerien un nom més modest».

I hi afegeix: «El concepte de democràcia pateix una constant manipulació en la seva formulació teòrica i en la pràctica».⁹⁵

Amb una mirada cada cop més present i profunda en els països del Tercer Món —sobretot per la seva experiència a l'Amèrica Central—, Francesc Xammar es converteix en l'impulsor a Tarragona de la campanya per reclamar als estats que destinin el 0,7% del PIB (Producte Interior Brut) a ajudar els països no desenvolupats. A través del Comitè Óscar Romero, Xammar convoca organitzacions no governamentals a una reunió al centre social de Torreforta per crear una coordinadora que doni suport al moviment ciutadà que ja ha arrencat amb força a Barcelona i Madrid que exigeix al Govern espanyol que compleixi el compromís adquirit en termes humanitaris. Som a la tardor de 1994, i la coordinadora tarragonina del 0,7% es mobilitza convocant una acampada i un dejuni de vint-i-quatre hores. Abans, Xammar modera a l'Aula Magna de la URV un debat amb representants de les forces polítiques locals, en el qual tots es mostren a favor del missatge de la campanya, malgrat que els respectius governs l'estiguin incomplint. Tots reconeixen també que la societat civil va un pas per davant de la classe política i els està donant una lliçó de compromís i solidaritat.

Fidel al seu tarannà, Xammar no vol liderar la mobilització al carrer, però n'acaba sent un dels principals portaveus. El cap de setmana del 19 i 20 de novembre de 1994 s'instal·len cinquanta-sis tendes de campanya al mig de la Rambla Nova amb la participació d'unes dues-centes cinquanta persones. S'hi celebren actuacions festives i d'animació, castells, una cadena humana i la lectura del manifest que reclama que els estats compleixin el que van signar a instàncies de l'ONU l'any 1972 per tal de combatre les desigualtats econòmiques al món.⁹⁶ La casualitat provoca que l'acció reivindicativa coincideixi amb la festa inaugural d'un establiment de McDonald's. Per aquest motiu, l'Ajuntament decideix desplaçar uns metres l'acampada per donar preferència a la cadena d'hamburgueseries. Xammar expressa la protesta de la vintena d'ONG implicades en la mobilització, i un dels acampats comenta: «És més que una paradoxa. El sud es mor de gana mentre el nord s'atipa d'hamburgueses. I encara és més greu que les institucions prefereixen seguir escoltant, com hem vist avui, els que tenen més força per cridar».⁹⁷ Acabada l'acció del cap de setmana, Xammar aposta per la continuïtat de la campanya i diu que cal treballar «amb noves formes de conscienciar la gent perquè el problema del 0,7 no quedi estancat».⁹⁸

I així, tantes i tantes campanyes o accions puntuals promogudes o coorganitzades durant anys i dècades de lluites compartides. Però el fil que ressegueix la trajectòria del capellà de la Floresta i que l'ha portat bàsicament a continuar, amb màxima *fidelitat*, en el Comitè Óscar Romero, Justícia i Pau i el Fòrum Tarragona, es concreta en dos conceptes: activisme i diàleg.

1.12 La feblesa del moviment veïnal

En relación con el expediente sancionador número 695/90, incoado a Vd. por este Gobierno Civil, como consecuencia de los cortes de tráfico rodado en la Autovía Tarragona-Reus, a la altura del barrio de La Floresta, a las 21 horas del día 9 de noviembre de 1990 [...], considerando que las alegaciones formuladas por Vd., la difusión previa que había tenido la concentración de vecinos de La Floresta en dicha autovía, la escasa duración de la misma y la ausencia total de incidentes, aconsejan dejar sin efecto el expediente incoado. Por todo ello, RESUELVO sobreseer dicho expediente y archivar las actuaciones. EL GOVERNADOR CIVIL, RAMON SÁNCHEZ RAMON.⁹⁹

Xammar rep a casa aquesta resolució administrativa a mitjans de desembre de 1990, un mes després del tall de trànsit que ha desembocat en l'obertura d'expedients a sis líders veïnals i una agra polèmica entre els convocants de la mobilització i el Govern Civil de Tarragona. Xammar ha presentat un escrit d'al·legacions als càrrecs imputats per l'Administració en un expedient el contingut del qual rebutja «en la seva totalitat». A l'escrit assegura que «*ni participé en su organización, ni tomé parte activa en la salida a la carretera, limitándome al rol de espectador pasivo*» i, d'altra banda, constata que les intencions de l'Associació de Veïns de la Floresta s'havien comunicat prèviament al Govern Civil i que els mitjans de comunicació se n'havien fet ressò. «*En ningún momento intervino la Fuerza Pública, lo cual demuestra la admisión tácita de la presencia de los vecinos, pues disponiendo de medios disuasorios suficientes para impedir cualquier ilegalidad, no hizo uso de ellos*».¹⁰⁰

El governador civil, el socialista Ramon Sánchez Ramon, acaba arxivant els expedients sancionadors que havia obert contra Faustino Romero, president de la Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona (FAVT); José Carrasco, president de l'Associació de Veïns de Torreforta i membre de l'executiva de la FAVT; Rafael Marín i Valentín Basiredo, president i vicepresident, respectivament, de l'Associació de Veïns de la Floresta; Ángel Juárez, president de l'Associació de Veïns de Riu Clar, i el mateix Xammar. Els expedients incoats preveuen multes de fins a 500.000 pessetes. Tot plegat a causa dels talls de trànsit que protagonitzen veïns de la Floresta per reclamar al Ministeri d'Obres Públiques un pont de sortida del barri que millori la circulació en els accessos i la seguretat de vianants i conductors.

Xammar, que ha mantingut un paper de simple participant en els talls de trànsit, es col·loca en primer fila de la mobilització quan rep l'expedient governatiu. En una assemblea amb els veïns de la Floresta afirma amb ironia: «No ens han multat per frau fiscal o evasió de capitals. Ens han multat perquè ens hem solidaritzat. En el fons ens en podem alegrar». I hi afegeix: «Les multes són unes “xapuses”, no sabem quin criteri han seguit, el governador ha perdut el nord». Xammar diu sentir-se «decebut»

per l'actitud de Ramon Sánchez Ramon i considera que està «perjudicant» el seu partit, el socialista.¹⁰¹ La indignació al barri és generalitzada. L'alcalde Joan Miquel Nadal assisteix a una assemblea en la qual els demana una treva dels talls de trànsit durant una setmana per obrir un procés negociador, però els veïns aproven una pausa de tan sols de dos dies i «tornar dilluns a l'autovia». Xammar respon a l'alcalde: «Ja és tard i la carretera ens troba a faltar».¹⁰²

La mobilització de la Floresta «provoca la unió del moviment veïnal»¹⁰³ en un moment puntual quan ja es constaten les divergències internes entre associacions i dirigents. El barri presenta 278 inculpacions en solidaritat amb els expedientats i la pressió obliga el governador civil a obrir una via de diàleg que passa, segons els veïns, per retirar les sancions i encetar un procés de negociació amb el Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo (MOPU). El canvi d'actitud de Ramon Sánchez empeny Xammar a modificar també el to. En una nova assemblea, el jesuïta demana als veïns un «compàs d'espera» i els aconsella que demostrin que «som forts en les nostres reivindicacions, però no maximalistes».¹⁰⁴ El sobreseïment dels expedients i unes reunions de l'associació veïnal amb el governador i responsables del MOPU acaben amb els talls de trànsit.

L'episodi d'unitat i solidaritat entre veïns dels barris de ponent a partir del cas de la Floresta és cada cop més infreqüent. La Federació d'Associacions de Veïns viu una etapa interna d'enfrontament entre diverses entitats i els seus respectius presidents, per les diferents interpretacions que fan dels estatuts de la federació. La ruptura es visualitza a l'assemblea anual de 1990. S'hi enfronten dos sectors, «oficialistes» i «crítics», seguint una nomenclatura periodística que s'utilitza habitualment quan es parla de la vida interna dels partits polítics. En aquest cas, associacions afins als socialistes i associacions que s'acosten més al món de Convergència i Unió (CiU). Xammar, un històric del moviment, és respectat pels líders de les dues tendències, perquè fa anys que està plenament implicat de nou en la FAVT, després del parèntesi de regidor a l'Ajuntament (1979-1983).

El capellà jesuïta ja fa temps que detecta que l'associacionisme veïnal «ha perdut l'entusiasme del final del franquisme». Segons el seu criteri, els partits «han anat a escapar el moviment, incorporant a les seves files alguns dels líders i referents». A la dictadura, les plataformes veïnals omplen el buit i l'absència dels partits polítics, que estan il·legalitzats, però amb les institucions democràtiques en marxa, a la dècada dels vuitanta, les estructures dels partits són les que dilueixen el paper i la rellevància de les entitats de veïns.

«Un virus entra al moviment veïnal». Aquesta és la definició gràfica de Xammar del canvi que suposa passar dels primers anys de la FAVT i l'etapa de la CPV —en què es configuren com «un moviment homogeni, compacte, idealista i solidari»— a una progressiva «mediatització dels partits, del PSC i del PSUC» que desemboca en «una pugna per veure qui controla les associacions de veïns».

L'arribada de Joan Miquel Nadal (CiU) a l'alcaldia l'estiu del 1989 suposa, en teoria, que el moviment veïnal haurà d'oferir més oposició a un govern de centre-dreta a l'Administració local. El capellà reconeix que Nadal va saber «comprar i guanyar-se bons amics» entre la gent senzilla dels barris perifèrics de la ciutat. El canvi de govern, després d'una dècada del PSC a l'alcaldia, afavoreix la divisió del moviment veïnal amb la creació de noves entitats, que neixen, però, havent perdut «la filosofia i l'esperit inicials reivindicatius» i que estan pensades només per «rebre subvencions per a activitats lúdiques i d'entreteniment».

En aquella època ja es detecten passos enrere en la participació directa dels veïns en els afers de la comunitat i en la protesta i denúncia de les mancances als barris. I, per contra, s'observa un decantament clar per organitzar les respectives festes majors, «amb un esperit competitiu», denuncia Xammar. «S'entra en una espiral per veure qui obté més recursos de l'Ajuntament i, per tant, pot muntar una festa més llúida i, si pot ser, amb més actes i més cars que la del barri del costat».

En una trobada amb altres dirigents veïnals organitzada pel *Diari de Tarragona* la primavera de 1991, Francesc Xammar defuig el conflicte evident en el si de la FAVT, i sobre el futur de les associacions de veïns es limita a dir: «Haurien de potenciar la cultura i lluitar a favor del desenvolupament de les persones, en un moment de desintegració social». I en relació als dirigents veïnals, comenta: «En aquesta societat consumista és d'agrair que hi hagi persones que treballen desinteressadament, que dediquen hores i hores sense obtenir benefici personal». Al col·loqui també participen els «oficialistes» Faustino Romero, president de la FAVT; Joaquin Amades, president de Bonavista i vicepresident de la Federació; Jaime Romera, vicepresident de Camp Clar, i els «crítics» Àngel Juárez, president de l'Associació de Veïns de Riu Clar, i Cristóbal Cuesta, president de l'Associació de Veïns de Sant Pere i Sant Pau. El debat s'organitza poques setmanes abans de les eleccions municipals de 1991, les primeres després de la moció de censura contra Recasens. Quan es planteja la politització de les entitats veïnals, Xammar insisteix a demanar als partits que «respectin les associacions i no caiguin en la temptació de controlar i manipular. El moviment veïnal és un mos molt atractiu per als partits i això diu molt a favor de nosaltres. Significa que som forces vives i per això em sembla normal que vagin a buscar els seus líders. Ara bé, no sé si aquest procés s'ha fet a Tarragona amb prou netedat, perquè hi ha molts nervis i la batalla electoral es decideix als barris».¹⁰⁵

La crisi s'evidencia i la reconeixen els mateixos dirigents veïnals. Superats fa temps els objectius inicials d'acabar amb la dictadura i aconseguir millores urbanístiques als barris obrers, el moviment veïnal està desinflat i sembla obligat a fer un gir, si vol acabar amb la dinàmica descendent i de divisió dels darrers anys. Per a Xammar, vicepresident de la FAVT des del 1992, la culpa de la pèrdua de força de les associacions de veïns cal atribuir-la en bona part a «la comoditat de la gent, que no es mobilitza si els objectius no són tan palpables com una plaça, un parc o l'asfaltat

d'un carrer». En una taula rodona organitzada per les Jornades socioculturals de Riu Clar, el jesuïta reitera un missatge expressat fa temps: «Els nous objectius són d'ordre cultural. Reivindicar la cultura és reivindicar salaris justos perquè significa un enriquiment personal».¹⁰⁶

El paper que han de jugar en el present i futur de la ciutat centra el congrés que la mateixa FAVT organitza a finals de 1993, que es divideix en nou jornades que s'allarguen fins al febrer de 1994. El debat gira a l'entorn d'un document base elaborat per l'executiva de la Federació amb deu punts de referència, entre els quals destaquen la proliferació d'associacions de veïns paral·leles, la utilització de les entitats pels partits polítics, el finançament, la participació en la gestió municipal i el foment de la cultura. Les bones intencions del congrés no amaguen la diagnosi demolidora del moment que expressa Xammar: «Ens movem en un terreny difícil, amb un teixit social defet. La Federació navega contracorrent en una societat cada cop més individualista i insolidària».¹⁰⁷ Al final de les jornades, els organitzadors en fan un balanç positiu, convençuts que han de tenir un paper actiu i que cal fer un tomb en la seva manera de fer. «El moviment veïnal de Tarragona vol passar de la protesta al carrer a una tasca activa als despatxos, de mostrar desacord quan està tot decidit, a prendre part en els debats que precedeixen la decisió».¹⁰⁸ La FAVT, però, veu amb suspicàcies l'aparició de duplicitats en alguns barris com Sant Pere i Sant Pau, Torreforta i Parc Riuclar i es planteja limitar-ne l'accés.

Malgrat les bones intencions expressades durant el congrés per les entitats veïnals que formen part de la Federació, la divisió s'accentua encara més i la crisi s'aguditza. El president José Cosano anuncia la seva dimissió l'estiu de 1994, fet que obre les portes del càrrec a Xammar, que n'és el vicepresident. Uns canvis interns a l'executiva —Xammar reforça el seu paper amb la feina de portaveu— eviten momentàniament la dimissió de Cosano. Però el març de 1995 el relleu «sense traumes» es fa efectiu en el marc de l'assemblea anual ordinària de la FAVT. Xammar assegura que agafa les regnes «només durant uns mesos, fins que passin les eleccions municipals [maig 1995]. Llavors serà el moment de buscar una altra persona. Ara accepto el canvi per sortir de l'impàs».¹⁰⁹ Ángel Juárez passa a ser-ne el vicepresident amb un programa de treball en el qual es prioritzen la petició d'instal·lar un filtre a la incineradora de residus urbans del polígon Riuclar, l'ampliació dels horaris nocturns dels autobusos urbans i la presència de delegats de la FAVT a tots els consells d'administració de les empreses municipals que presten serveis públics. Amb tot, en el rerefons de la vida de la Federació continua pesant la divisió interna, que es plasma amb la sortida d'algunes entitats i el problema de la duplicitat en diversos barris. En públic, Xammar defensa «el principi que tot allò que vagi en pro de la unitat i la coordinació és positiu», però també diu que una entitat pot «entrar o sortir lliurement» de la Federació. «Potenciarem la participació de totes les vocalies respectant el pluralisme de la FAVT».¹¹⁰

Xammar no pot deixar la presidència de la Federació tan aviat com voldria. De fet, al tram final de l'any 1995 l'entitat i ell mateix prenen un renovat protagonisme arran d'una decisió política que causa controvèrsia: una apujada d'impostos que se situa molt per damunt de l'IPC, com a conseqüència del fort endeutament del consistori. La decisió l'encapçala el Govern municipal de CiU, liderat per Joan Miquel Nadal, a la qual se suma el PSC. La coalició nacionalista ha perdut la majoria absoluta a les eleccions municipals de la primavera i es veu obligada a un pacte de govern que finalment rubrica amb el seu màxim rival, el PSC, a qui havia foragitat de l'alcaldia sis anys abans a través d'una moció de censura. Una de les mesures del nou equip municipal preveu un increment impositiu per a l'any següent que Xammar considera «abusiu» i que porta a les mobilitzacions al carrer. De la mà de la Federació d'Unions de Botiguers —amb el seu president, Rafael Tatay, al capdavant— i dels sindicats CCOO, UGT i USTEC, la FAVT convoca una manifestació per al dijous 30 de novembre.

«¡NO! al despilfarro municipal. NO a los impuestos abusivos. VECINO DE TARRAGONA: El Ayuntamiento, para tajar el agujero de 20.000 millones de pesetas creado por su mala gestión, aprobó el 14 de novimebre una drástica subida de impuestos. Monta tu pancarta y ven caminando o en bus».¹¹¹ Així s'expressa un dels opuscles informatius que es reparteixen aquells dies pels barris per cridar a la participació a la marxa. Oficialment, l'augment dels impostos per al 1996 és de l'11%, però els convocants calculen que l'increment serà d'entre un 14 i un 16%, en funció dels membres de les famílies tarragonines. «Una família no pot gastar més diners dels que té i això és el que ha de fer l'Ajuntament. Ara hem de tajar un forat que ells [els polítics del consistori] han provocat i no hi estem d'acord», afirma Xammar en la roda de premsa de presentació de la manifestació. L'augment que més preocupa és el que afecta els impostos i les taxes més generalitzades com l'Impost de Béns Immobles (IBI), l'Impost d'Activitats Econòmiques (IAE), la recollida de la brossa o el preu de l'aigua.

La convocatòria és un èxit. Més de tres mil persones desfilen darrere la pancarta «No als impostos abusius» per la Rambla Nova fins a la plaça de la Font. Dues columnes de manifestants han sortit prèviament des de Bonavista i Sant Salvador. Hi ha moltes pancartes dels barris i se senten crits contra la decisió municipal i contra el pacte CiU-PSC. El document que lliuren els organitzadors a l'alcalde Joan Miquel Nadal afirma, entre altres coses: «Acceptem que els impostos pateixin anualment un increment de l'IPC per continuar garantint els serveis de la corporació municipal. Ens sembla, en canvi, intolerable que la falta de control en les despeses dels darrers anys es vulgui resoldre amb l'augment desmesurat d'impostos i taxes».¹¹² Militants de base de CiU i el PSC participen a la protesta. Xammar qualifica la resposta de la gent d'«extraordinària» i anuncia una recollida de signatures que acompanyaran les al·legacions que presentaran la FAVT i la FUBT a les ordenances fiscals.

Són dies de màxima tensió entre els promotors de la protesta i l'alcalde. L'endemà de la manifestació, Joan Miquel Nadal té paraules dures per a Xammar: «Algunes de les persones que anaven a la manifestació haurien de dir on s'han malbaratat els diners i en quina obra m'he equivocat. M'agradaria saber què han fet per Tarragona persones com Rafael Tatay, Francesc Xammar, Ángel Juárez i Faustino Romero».¹¹³ Nadal també ataca els sindicats pel conveni laboral dels treballadors de l'Ajuntament i per haver acceptat l'equiparació del sou dels agents de la Guàrdia Urbana amb el dels Mossos d'Esquadra, i defensa les obres urbanístiques dels darrers anys —«les tornaria a fer»— que han suposat importants despeses, un fort endeutament i acusacions de factures sense consignar.¹¹⁴ En una entrevista al *Diari de Tarragona*, l'alcalde rebla: «És estremidor que existeixi una Santa Aliança entre Tatay i Xammar. Cal preguntar-se quins estranys interessos els poden unir. La FAVT vol que s'instal·li el Caprabo, i em pregunto si el senyor Tatay dona suport a aquesta iniciativa». Xammar li contesta a través d'una carta al director, negant que la FAVT s'hagi mostrat públicament a favor de Caprabo i advertint-lo que «no contrastar les dades d'una informació és perillós».¹¹⁵

Liderant la protesta ciutadana, Xammar promou la recollida de signatures i al·legacions contra l'apujada dels impostos. Una setmana després de la marxa, es presenten al Registre de l'Ajuntament un miler de firmes i unes 1.500 al·legacions, xifres que queden curtes ben aviat, perquè finalment al plenari municipal arribaran més de 8.000 al·legacions. El president de la FAVT reconeix sentir-se sorprès agradablement per la «resposta popular», fet que demostra que «els ciutadans estan molt molestos» i que el govern municipal «hauria de saber llegir el missatge» que han enviat els tarragonins al seu Ajuntament.¹¹⁶ La Federació es mobilitza especialment a la zona de ponent i munta parades als mercadets dels barris de Torreforta i Bonavista. Només a la Floresta, aconsegueixen recollir 300 signatures. Unes acusacions de presumptes irregularitats en el recompte i verificació de les firmes llançades des de l'equip de govern provoquen la indignació de Xammar: «Es absolutament fals que haguem inflat o falsificat les signatures. No és el nostre estil. Som molt rigorosos i hem prohibit participar a moltes persones que per unes raons o altres no podien signar».¹¹⁷

La pressió ciutadana no fa canviar d'opinió l'equip de govern encapçalat per Joan Miquel Nadal, el primer tinent d'alcalde i responsable d'Hisenda, Àngel Fernández (CiU), i el segon tinent d'alcalde i regidor d'Urbanisme, Josep Anton Burgasé (PSC). El plenari del divendres 29 de desembre de 1995 rebutja les més de 8.000 al·legacions presentades contra la pressió fiscal gràcies als vots dels dos grups del Govern. A l'altra banda d'aquesta posició política se situen els grups de l'oposició: Iniciativa per Catalunya-La Plataforma (Dolors Comas nés la portaveu), el Partit Popular (Joan Vallvé) i el regidor del Grup Mixt, Miguel Zanón. Representants de la Coordinadora contra l'Apujada d'Impostos assisteixen al saló de plens a la ratificació dels impostos per a l'any següent i critiquen la «insensibilitat» dels governants. Xammar torna a ser

contudent davant la premsa: «No hi ha flexibilitat ni via de diàleg, com sí ha passat a Oviedo quan es van presentar 12.000 al·legacions. Aquí seguim amb una posició tancada de l'equip de govern. Si no volen baixar els impostos deu ser perquè el forat és molt gran».¹¹⁸ Hi ha una comparació amb la capital asturiana, perquè s'hi produeix un moviment de protesta similar i el consistori s'avé a modificar les ordenances fiscals, després d'un procés negociador. Les crítiques de Xammar són especialment punyents amb els socialistes: «Etic perplex. A la campanya de les eleccions del passat mes de maig, Burgasé va dir que l'IBI no pujaria i que es congelarien altres impostos. No entenc com en política es pot ser tan incoherent».

Amb l'augment aprovat pel plenari, la Coordinadora contra l'increment en els Impostos que acull la FAVT, la FUBT i els sindicats decideix mantenir la campanya editant fulls informatius en els quals s'explica la «mala gestió» dels diners municipals (es calcula que el deute a llarg termini se situa a prop dels 10.000 milions de pessetes) i perseverant en la recollida de signatures amb l'objectiu d'arribar a les 10.000. L'opuscle, preparat per Xammar, afirma que el consistori «ha fet un mal ús dels diners dels ciutadans per haver-los gastat de manera incontrolada» i demana que s'actui amb una «transparència que fins ara no s'ha produït».¹¹⁹ Els promotors acorden celebrar assemblees als barris i al centre de la ciutat per tal de captar el sentiment de la gent i determinar més endavant si convoquen o no una nova marxa de protesta. «Deu ser l'únic ajuntament de la història que rebutja frontalment i d'un sol cop més de 8.000 al·legacions», es queixa Xammar. «Nosaltres esperàvem més consideració, sobretot per les famílies que no tenen feina o un treball precari, però no han fet cap gest que faciliti l'entesa».¹²⁰

L'històric líder veïnal, però, ja fa el compte enrere dels dies que falten per deixar la presidència de la FAVT. Ha assumit durant setmanes molt intenses el lideratge i el protagonisme que calia en la campanya contra l'apujada dels impostos, però ja havia advertit amb antelació que el seu càrrec de màxim dirigent de la Federació era temporal (per substituir José Cosano) i que calia trobar-li un substitut. Xammar se'n va perquè vol «preparar diversos projectes d'ajut al Tercer Món» i «seguir tres anys més en el càrrec hipotecari» la seva vida al marge del moviment veïnal. Deixa la cúpula convençut, a més, que noves generacions de líders veïnals s'han de posar al capdavant, però promet que seguirà aportant la seva experiència si li demanen. «La societat actual està absorbida, dissortadament, pels valors del consum i l'individualisme. Amb aquest substrat sociològic, fer créixer un moviment associatiu és difícil, i més si veiem que al darrere estan els partits polítics intentant controlar-lo, uns d'una forma més bruta que altres», afirma.¹²¹

Quan deixa la FAVT, Xammar rep de «regal» un escrit a mig camí del perfil i la columna d'opinió que signa el periodista Xavier Pedrol amb el títol de «Vecinos», i que retrata molt bé l'evolució del capellà:¹²²

A Paco Xammar, la memoria, esa forma de olvido, que dijo Borges, le habría devuelto estos días viejas imágenes de luchas y fervores vecinales, cuando las asociaciones y colectivos iban por libre en sus reivindicaciones y le pedían una zona verde al sistema que era como decirle que como no se la iba a dar, acabara de una vez y diera paso a la democracia. Detrás, inspirando, estaba el PSUC y poca cosa más. Paco Xammar pasó de la calle al escaño municipal y sentía aún los antiguos ímpetus en sus gestos administrativos. Luego, habiendo visto que una parcela en el gobiernos municipal no basta para remediar todas las carencias de los necesitados, se fue otra vez a la calle a respirarlas y dolerse con ellas. Volvió a las corrientes vecinales, pero ya no eran lo mismo. Los vecinos seguían con problemas, pero el problema mayor era saber qué seguían los vecinos. Ya no era un rebaño y un solo pastor. Los colectivos se habían diezmado ante los cantos de sirena de los partidos. Ya no era un “todos a una”, más bien era un “sálvese el que pueda” en los brazos que más calor, afecto y favores prometía. Y Xammar, que a todos quería, no pudo evitar que ellos se dejaran querer, requeridos que fueron por otros amores. Y ante tal promiscuidad de amores, él, que comprende lo moldeable que es el fango humano, empezó a dudar de su papel.

El sábado dejará la presidencia de la Federación de Asociaciones de Vecinos llamado por necesidades más apremiantes y lejanas. Y en el momento del relevo, sospecho que la memoria le revelará esa película.

L'assemblea de la FAVT es convoca per al dissabte 13 de gener de 1996 a la Cooperativa Obrera Tarraconense. Hi assisteixen divuit associacions i a l'hora d'escollir nou president es vota la candidatura de José Cosano, de l'Associació de Veïns La Unió de Sant Pere i Sant Pau, que un any abans havia deixat el càrrec en mans de Xammar per «motius personals». L'assemblea, però, no està lliure de tensions, perquè Àngel Juárez, de l'Associació de Veïns de Riu Clar, denuncia «un pacte secret en la confecció de la llista».¹²³ En acabar la trobada, Cosano, afiliat al PSC, assegura que la seva «militància política no impedirà la independència interna necessària a la FAVT».

Al marge de la campanya contra els impostos abusius, el jesuïta de la Floresta deixa la seva petjada en altres temes socials durant els tres anys que exerceix de vicepresident de la FAVT, primer, i de president, després. És especialment rellevant el seu capteniment davant el referèndum que es convoca entre els veïns de Torreforta a finals de 1992 per decidir si volen o no al barri un centre de rehabilitació de persones drogodependents. Reclama als partits que fixin una posició clara sobre el tema i, un cop celebrada la consulta, en la qual guanya el no, escriu un article a la premsa destinat als que haurien estat destinataris de l'equipament, «els perdedors».¹²⁴ El text diu, entre altres coses: «No solo habéis sido víctimas de la sociedad que os ha empujado hacia el camino de la droga, sino que, además, el contorno social que os rodea os ha girado la espalda, como en otro tiempo se hacía con los leprosos [...]. Me parece una lástima que un proyecto tan técnicamente elaborado en beneficio vuestro se encuentre en dique seco. Me pregunto y os

pregunto: ¿no sería posible que los que no estamos dentro de vuestro colectivo fuéramos más operantes dejando indiferencias y protagonismos? Qué tonto, ¿sabéis que sueño? Sueño que sería bonito que vuestro Centro fuera pronto una realidad. ¿Es mucho soñar?». Xammar denuncia l'actitud dels veïns que estan més a prop del problema, perquè «prefereixen ignorar-lo»; dels més conscienciats, perquè volen que els drogodependents es recuperin lluny d'on viuen, i d'un tercer grup encara, el dels polítics, que busquen «justificacions estèrils i autodefenses buides».

En el període 1992-1995, la presència de Xammar als òrgans de direcció de la FAVT es deixa notar amb una sensibilitat més notòria en el tema de la droga: convoca trobades amb institucions, entitats que treballen en la rehabilitació i cossos de seguretat, i organitza conjuntament amb La Gavina (una de les entitats que treballa amb drogodependents) una sèrie de xerrades pels barris amb el lema «No a la droga, sí a la vida. Sense droga es viu millor», que pretén sensibilitzar la població amb el testimoni de tècnics dels serveis municipals de drogodependències i pares de joves «enganxats». En aquest context, la FAVT també organitza l'any 1994 una pintada de catorze murals antidroga a l'entorn de l'estació d'autobusos de Tarragona a càrrec d'estudiants de col·legis de primària i instituts; mentre Xammar insisteix en la necessitat de disposar de centres de rehabilitació i atribueix el rebuig dels veïns de Torreforta consultats a «la societat consumista i insolidària que està imperant». ¹²⁵ Del mateix període també cal subratllar el posicionament de la FAVT en contra de la instal·lació de la incineradora de residus industrials que promou la Generalitat, i a favor d'aplicar un sistema basat en la reducció, el reciclatge i la reutilització. ¹²⁶ Els dirigents veïnals es reuneixen amb el conseller de Medi Ambient, Albert Vilalta, i li demanen estar present en la Comissió de Control de Residus. D'altra banda, amb Cosano de nou a la presidència, el 1996 s'impulsa una escola per formar els dirigents veïnals, la coordinació de la qual assumeix el jesuïta de la Floresta. La idea és que els vocals de determinades matèries de les associacions «aprenquin conceptes bàsics, quines són les competències de cada administració en aquella matèria i quina porta trucar en cas de problema». ¹²⁷

Xammar deixa la presidència de la FAVT amb una vintena llarga d'entitats adherides. Representen el gruix del moviment, però algunes se n'han despenjat i van per lliure. També algunes de les creades paral·lelament en barris on ja n'hi havia una altra, no s'hi han volgut integrar. Amb el ja expresident bolcat en projectes a l'Amèrica Central, el moviment veïnal de Tarragona continua a la deriva, amb confrontacions amb tints partidistes i personals, que culminen amb el trencament i la creació d'una segona federació. L'antropòleg David Dueñas, autor d'una tesi doctoral sobre el moviment veïnal a Tarragona, analitza així les causes de l'enfrontament: «Entre els motius per explicar la fractura de la FAVT i el naixement de la Federació Segle XXI durant els anys noranta en destaquen aquests: 1) Politització de les associacions de veïns: l'entrada de presidents en el món de la política es contradiu amb la tradicional oposició veïnal al poder generant tensions que impossibiliten mantenir la unitat; 2)

Ingerències de la política en la vida organitzativa veïnal: la «compra» de determinades opinions per tal de cercar suports polítics a favor del govern municipal o de l'oposició; 3) El salt de problemes personals entre presidents a nivells superiors de representació supraassociativa, i 4) Desavinences pel que fa als mecanismes de gestió de la Federació». ¹²⁸

Partidari sempre de la renovació en els càrrecs de responsabilitat, Xammar va haver d'agafar les regnes del moviment veïnal en moments crítics. «Diuen que soc una persona de consens», afirma modestament, allunyant-se de qualsevol mostra de petulància. «On hi ha una necessitat, jo m'hi fico, sempre dins de les meves possibilitats», assegura.

La força i l'impacte del moviment veïnal de la segona dècada del segle XXI no té res a veure amb la dels anys setanta. «Ha baixat moltíssim», sintetitza Xammar. «S'ha acabat aquell esperit reivindicatiu». Sobre com s'ha arribat a un nombre tan gran d'entitats veïnals a Tarragona i a tenir-ne tres federacions, la diagnosi és clara: «Cada partit vol controlar una organització». El qui és un dels *pares* d'aquest corrent social nascut a la fase final de la dictadura reflexiona sobre l'evolució del darrer mig segle: «La fragmentació és un pas habitual i molt típic del moviment obrer al llarg de la història. Les associacions de veïns neixen com una eina dels obrers, de les classes populars i amb menys recursos, per obtenir millores en la qualitat de vida en el seu entorn social i urbà. Al món de les relacions laborals entre empreses i obrers, els empresaris intenten dividir el moviment sindical captant cap als seus interessos alguns dels treballadors més significatius, d'aquells que fan més soroll. És el mateix que passa al moviment veïnal, quan la classe política li tapa la boca "comprant" alguns dels seus dirigents. S'acaba així la consciència de classe obrera amb la que havia nascut».

Segons el jesuïta, aquest és un exemple clar de com «la societat actual perd la consciència a mesura que accepta diners». Les organitzacions polítiques amb prou recursos econòmics a l'Ajuntament de Tarragona —en cita el PSC i el PSUC en la primera etapa de la Transició, i Convergència i Unió més tard, a mesura que incrementa el seu poder municipal— «atrauen als seus interessos associacions veïnals, que esdevenen corretges de transmissió de les respectives ideologies expressades pels partits. Són entitats comprades i cuidades per qui ostenta el poder». Per arribar a capes àmplies de la població, que viuen en barris perifèrics i separats del centre urbà amb l'objectiu de captar el seu vot, els partits «busquen influir-hi a través de persones significades en plataformes veïnals». I a aquestes persones «se les compra ajudant-los personalment a nivell econòmic o bé afavorint amb diners la celebració de la festa major del seu barri». Xammar qualifica tot aquest procés de «degradació ètica» i, en contraposició, rememora l'idealisme i l'autenticitat dels primers anys («Era un moviment sa, on ningú no cobrava res, tot i dedicar-hi moltes hores»).

1.13 *Entre dos mons*

«Necessitem grans ambaixadors de Tarragona perquè encara no estem situats al món». Les paraules són de l'alcalde Josep Fèlix Ballesteros en la presentació del Senat tarragoní, un òrgan assessor de nova creació que es constitueix oficialment el 24 d'octubre de 2008. Un grup de trenta-vuit persones, seleccionades pel seu prestigi professional i compromís amb la ciutat, són les primeres de formar-ne part. Un dels escollits per l'alcalde és Francesc Xammar.

El Senat tarragoní del segle XXI, que vol recuperar simbòlicament la institució bimil·lenària que funcionava a l'antiga Tàrraco romana, es divideix entre pretors i legats. Els primers són els tarragonins que viuen i treballen a la ciutat, i els segons són els que estan fora de Tarragona. El jesuïta forma part del primer grup, al costat del matemàtic Manel Sanromà; l'escriptora Olga Xirinacs; l'advocat Xavier Artal; l'arquitecte Xavier Climent; el metge Josep Maria Solé; el cantant Lluís Gavaldà; la professora de cant Teresa Valls; el paleontòleg Eudald Carbonell; l'economista Joan Vallvé; l'atleta olímpica Natàlia Rodríguez; el futbolista Antoni Pinilla; l'advocat Antoni Vives; l'arquitecte tècnic Josep Maria Buqueras; el pintor Pere Joan Salas; el cantant Jordi Freixa; el cuiner Àngel Jiménez; el treballador de banca Josep Ignasi Boada; el pare rogacionista Mario Buonanno; el magistrat Sergio Nasarre; l'arquitecte naval Elies Torres; l'arxiver Francesc Barriach i els metges Federico Adán i Antoni Guerra. Del segon grup, en formen part els periodistes Frederic Porta, Javier Pons, Griselda Pastor i Núria Solé; el tenor Àngel Odena; el filòleg Joan Martí; la magistrada Rosa Maria Virolés; el metge Lluís Delclós; el científic Joan Josep Guinovart; el biòleg Joaquim Gosálbez; la ballarina Arantxa Sagardoy; la cineasta Belén Macias; el compositor Joan Guinjoan, i l'actor Oriol Grau.

El capellà de la Floresta és l'únic senador, a més de Natàlia Rodríguez, que aporta a l'òrgan consultiu una mirada des dels barris de ponent. La primera reunió, de presentació, i la segona, de treball, deixen una impressió relativament positiva en el jesuïta, perquè li sembla que poden ser «útils», tenint en compte que la majoria dels membres «són persones qualificades que poden aportar idees i consideracions d'interès per al bé de la ciutat des de trajectòries professionals molt diverses». Aviat, però, Xammar veu que hi «falta agilitat» i que «no és operatiu» per la dificultat que suposa reunir un nombre tan gran de persones i perquè això «obliga a fer intervencions de menys de cinc minuts, sense possibilitat d'intercanviar impressions». El jesuïta acabarà abandonant l'òrgan consultiu el novembre de 2015, després de notificar a l'alcalde les seves intencions en diverses ocasions: «Li vaig dir que ell no havia sabut treure fruit d'una bona iniciativa de participació ciutadana». Xammar creu que s'hi podrien haver format grups de treball per temàtiques i que s'haurien d'haver concretat idees i decisions per part de l'Ajuntament. I conclou: «Fa la impressió que Ballesteros va

dissenyar l'organisme de cara a la galeria, com una operació de publicitat, més que no pas com un veritable òrgan assessor». Des del seu inici, cada tres anys es renova el 25% de l'ens amb noves incorporacions.

La participació de Xammar al Senat a partir de la tardor del 2008, després de viure quatre anys a Managua, treballant com a professor d'antropologia filosòfica a la Universidad Centroamericana (UCA) i exercint de secretari internacional dels comitès Óscar Romero, simbolitza d'alguna manera la tornada a Tarragona del capellà de la Floresta. De fet, el jesuïta s'instal·la de nou al seu petit pis de planta baixa comprat quaranta anys enrere, que ha cedit a un colombià i la seva família mentre ell estava fora. S'obre així una etapa per «refer contactes» d'èpoques anteriors i recuperar activitats, per exemple, vinculades a l'Acció Catòlica Obrera. Tornar a Tarragona també implica deixar de veure amb assiduitat alguns amics nicaragüencs, com Fernando Cardenal, a qui havia conegut l'any 1980, en plena efervescència sandinista, i a qui Xammar encoratja diàriament, durant la seva estada a la UCA, perquè redacti un llibre autobiogràfic. Retornat a la ciutat, Xammar rep, complagut, l'any 2009, un exemplar de *Junto a mi pueblo, con su revolución*, de Cardenal.

El procés de reincorporació a la vida associativa de Tarragona coincideix amb l'esclat de la gran recessió econòmica. L'impacte és demolidor i es deixa sentir especialment als barris obrers. Xammar sent dolor i indignació en assabentar-se dels nombrosos casos de molts veïns de la Floresta abocats a l'atur i a no poder pagar la hipoteca. «La responsabilitat és compartida [bancs i clients], però desigual. La gent que ha vingut d'Amèrica Llatina, Àfrica o Pakistan no tenien l'obligació de saber economia i els bancs els han deixat diners sabent que la situació seria insostenible». I adverteix de possibles brots xenòfobs: «He sentit expressions lamentables. Molts treballadors no tenen memòria i no recorden que ells van emigrar d'Andalusia, Extremadura o Galícia per buscar-se aquí la vida. Igual que ara fan persones d'altres races i continents».¹²⁹

A Xammar li preocupa que la crisi provoqui un augment de l'agressivitat, la delinqüència, la violència i el racisme. Opina que la llarga etapa de bonança econòmica que acabem de deixar enrere ha provocat un increment del consumisme i l'individualisme. Som davant «una crisi cultural i de valors», reitera en nombroses ocasions. En aquest context, defineix la Floresta com un «laboratori» de tot allò que passa en el conjunt de la societat: «Durant anys hi va arribar una allau d'immigrants, ve molta gent de fora i en poc temps perquè aquí hi ha feina. Al barri es produeix un moviment d'entrada i sortida de veïns com no havia passat mai abans. Les famílies que han pogut millorar econòmicament se'n van a viure a altres zones de Tarragona o es tanquen en el seu propi món dins del barri, sense pensar en les que es troben en una situació més desfavorable. Creix l'individualisme i tinc la sensació de viure com si fos al centre de la ciutat, sense conèixer els meus veïns d'escala. La comunicació amb la nova immigració es complica per les diferències idiomàtiques i religioses. Es perden

els valors de la solidaritat i l'activisme social, malgrat els esforços de la gent vinculada a l'associació de veïns i altres entitats».

El jesuïta, dolgut, no pot deixar de comparar la societat que viu l'esclat de la gran crisi de 2008 amb la que va patir la pobresa extrema i la falta de drets i llibertats cinc dècades enrere, en plena dictadura: «Els emigrants que van venir a la Floresta a finals dels seixanta, procedents del sud d'Espanya, eren pobres, molt pobres, però tenien una consciència solidària, potser no de classe obrera, però se sentien units, membres d'una mateixa comunitat. Tenien ganes d'aixecar i guanyar-se un futur millor i de fer-ho de manera col·lectiva; pensaven que si a un li anaven millor les coses, a la resta també els aniria bé. Tot això ara és història».

Malgrat aquesta anàlisi crua de la transformació de la societat i d'una suposada pèrdua de valors, Xammar ha continuat aquests últims anys «al costat de la gent del barri». Prenent un cafè a la llar de jubilats o conversant espontàniament amb veïns que l'aturen pel carrer. També anant a les cases d'aquells que li ho demanen expressament. «Ara hi ha molt de patiment derivat de l'atur, la precarietat i la pobresa, però també de la falta de valors humans. Si alguna persona o família m'ho demana, miro d'intervenir en la seva situació dialogant de tu a tu». Ha passat de ser un històric i pioner dirigent veïnal a un veí més que continua col·laborant i ajudant aquells que li ho reclamen. «Em dedico molt a escoltar» —assegura. «Les persones m'expliquen problemes d'inseguretat, falta de treball, droga, les relacions, sempre complexes, entre pares i fills... S'esplaien, necessiten expressar i exterioritzar les seves angoixes. Hi predomina un sentiment de soledat molt gran. Jo els ofereixo la meua opinió amb tota la modèstia del món i sense voler imposar res. Els proposo reflexions en veu alta perquè hi pensin i acabin prenent una decisió en consciència. Indico un possible camí, una possible sortida, però els deixo ben clar que cadascú és lliure de triar-lo o no».

Davant les dificultats econòmiques derivades de la gran recessió i d'una societat cada cop més materialista, Xammar insisteix en la seva recepta: «Tots hem de seguir la nostra consciència. Cal ser honest amb un mateix perquè la vida de cadascú depèn de la seva pròpia actitud». I hi afegeix, en un to sever: «No vull imposar res, però dissortadament hi ha moltes persones que tenen una vida que gira a l'entorn de la televisió, o que posen la música a un volum molt alt a casa o al cotxe. Això significa que volen fugir de la pròpia consciència i que necessiten rebre estímuls de l'exterior. No saben estar deu minuts en silenci».

En aquest context de creixent egoisme i actituds individualistes, el jesuïta es congratula de poder enraonar d'igual a igual amb moltes persones: «Afortunadament, he aconseguit una certa normalitat en les relacions amb la gent del barri. A diferents nivells, és clar, has de demostrar una certa sensibilitat a l'hora de tractar els seus problemes i pensar què li pot anar millor a ell o ella».

Una dècada de recessió econòmica deixa petjades profundes a la Floresta i arreu. El 2014, a partir d'una proposta del mateix Xammar, l'associació de veïns porta a

terme una detallada enquesta sobre la situació social, econòmica i demogràfica del barri. L'estudi és una fotografia molt completa perquè treballa a partir de 454 visites realitzades a domicilis.¹³⁰

L'informe revela que el 60% dels veïns viu des de fa més de deu anys al barri, un 17% fa entre cinc i deu anys que hi és, un 13% entre un i cinc anys, i un 10% tan sols uns mesos. Pel que fa al nombre de residents en cada pis, cal remarcar que les persones que resideixen soles representen el 35% del total. L'enquesta demostra que un de cada quatre residents provenen de l'estranger i que hi ha una vintena de nacionalitats representades al barri. Al marge dels espanyols, destaquen molt en nombre els marroquins, i després els procedents de Colòmbia, Senegal, Nigèria, Bolívia, Equador i Romania, però també n'hi ha de Rússia, Geòrgia, l'Argentina, Xile, Perú, Hondures i Cuba, entre d'altres.

Segons les dades recollides el 2014, el 34% dels homes i el 30% de les dones de la Floresta tenen estudis primaris. Entre les persones amb estudis secundaris la franja oscil·la entre el 5% i el 9%. Un significatiu 12% dels homes tenen estudis de formació professional, però en canvi, és insignificant el percentatge (no arriba al 2%) de les persones amb estudis universitaris. Resulta especialment remarcable que el 20% de les dones enquestades diuen no tenir estudis. En el cas dels homes, la xifra supera l'11%. Pel que fa a la situació laboral, només un de cada cinc homes tenen una feina fixa (la meitat entre les dones). Amb treballs eventuais es troba un 12% del veïnat, i desocupats, prop d'un 10%. Reconeixen que viuen gràcies a l'ajut de la família el 7% dels enquestats. També destaca el col·lectiu de jubilats i pensionistes, que representa una quarta part del barri.

En el capítol d'ingressos per unitat familiar, el col·lectiu més abundant (un 45%) diu que obtenen entre 500 i 1.000 euros mensuals; un 33% ingressen entre 1.000 i 2.000 euros; i més de l'11% assegura que està per sota del llindar dels 500 euros. Fins i tot, hi ha nou enquestats que afirmen no disposar de cap ingrés. La meitat dels veïns compten amb el pis en propietat i pagat, el 16% paguen hipoteca i una xifra similar estan de lloguer. Pel que fa a la salut, resulta revelador que dues de cada deu persones prenguin cinc o més medicaments al dia.

En resum, l'estudi, encarregat per l'associació de veïns, i realitzat el 2014, aporta un perfil social i econòmic interessant. El barri descansa en bona part en una població envellida, sense deutes, amb el pis en propietat, però que, probablement, ha d'ajudar els fills i altres familiars a superar les dificultats provocades per l'atur i la precarietat laboral. Es tracta també d'un barri amb un nivell de formació baix, amb molta gent instal·lada des de fa dècades i que ara conviu amb novinguts procedents d'arreu del món.

Xammar respon al perfil majoritari de persona gran que habita a la Floresta des de fa temps, però és una excepció pel que fa als estudis universitaris. Precisament, per la seva extensa formació i per la seva dilatada i coherent trajectòria rep un doble

reconeixement de la seva ciutat d'adopció: el Diploma al Mèrit Cívic, que li atorga l'Ajuntament de Tarragona a finals de 2015, i el Premi El Balcó - Tarragoní de l'any 2016, que li concedeix Òmnium Cultural del Tarragonès.

El 26 de novembre de 2015 l'Ajuntament li lliura el Diploma al Mèrit Cívic. La tinent d'alcalde del consistori, Ana Santos, repassa la trajectòria del jesuïta i conclou que la corporació municipal li concedeix la distinció «pel seu activisme en els àmbits social i veïnal en benefici de Tarragona i la ciutadania». En el seu breu discurs d'agraïment —s'adreça a «l'amic Pep Fèlix» i, alhora, seguint el protocol, a l'«Il·lustríssim Alcalde de Tarragona»—, el capellà de la Floresta reivindica la normalitat dels sacerdots: «Quan es van lliurar fa uns dies els diplomes a diverses entitats solidàries de la ciutat, ens va dir que el van criticar perquè en una societat laica no és correcte concedir un diploma a una entitat vinculada a l'Església com és Càritas Diocesana. Ara bé, vostè i el consistori, crec que sense cap vot en contra, han sigut reincidents. Avui, el 60% dels diplomes són lliurats a persones vinculades també a l'Església catòlica. M'imagino que novament el tornaran a criticar. Tingueu paciència. Vostè i el consistori saben que darrere d'un sacerdot hi ha un ciutadà. Els sacerdots no som extraterrestres ni hem vingut de París. Hem nascut com tothom, d'un home i una dona que s'estimaven, per tant som ciutadans amb els mateixos drets i obligacions que qualsevol altra persona. I en el nostre cas, al servei de tot ciutadà, sigui creient o no».

En un to més personal i íntim, Xammar comparteix amb el públic assistent la següent reflexió: «El que no em fa massa gràcia és que la distinció sigui personalitzada, em fa un cert pudor, millor si hagués estat col·lectiva. De totes formes, sé que no es tornarà a repetir. Fa exactament deu dies que vaig complir 82 anys, i en aquesta edat, un ja pensa en la “hermana muerta”, com deia Francesc d'Assís. I vostès ja no tindran temps, per tant, de donar-me'n una altra, de distinció personalitzada». Mirant enrere, aprofita l'escenari del Saló de Plens per recordar la seva etapa política: «Els regidors de la ciutat de Tarragona són importants, imprescindibles. Vostès serveixen els ciutadans en les seves necessitats i preparen el futur. D'aquesta tasca, modestament en vaig formar part, ja fa prop de quaranta anys, quan era jove, en el primer consistori democràtic. Ho vaig fer amb el consentiment explícit del Sr. Arquebisbe, Dr. Pont i Gol, i del meu Superior dels jesuïtes, Pedro Arrupe. Després d'aquesta rica experiència, que em va ajudar molt a conèixer les dificultats del dia a dia dels regidors en la seva tasca, vaig tornar a ser un ciutadà normal i corrent. I si vostès, repeteixo, són imprescindibles pel bon funcionament de la ciutat, els ciutadans també ho som. Sense regidors una ciutat no pot funcionar, però els ciutadans donen sentit a la seva feina. Què farien vostès sense ciutadans? No tindrien res a fer. I amb un to familiar, els hauria de dir que anessin a l'atur, per falta de feina. El que vull dir és que tot ciutadà té també una responsabilitat en la marxa de la ciutat. Col·laborar creativament, positivament i, inclús, críticament en algunes ocasions amb l'Ajuntament, perquè tots, cadascú a un nivell diferent de responsabilitat, ajudem a construir una ciutat,

on el que hi visqui, es trobi a gust i amb tots els drets humans reconeguts. A la *cives romana*, de la qual som hereus, ja es parlava de la complementarietat entre polítics i ciutadans. Bonica i difícil tasca».¹³¹

El 21 de setembre de 2016, el jesuïta és guardonat amb el XXXIX Premi El Balcó-Tarragoní de l'any, que atorga cada any Òmnium Cultural de Tarragonès, pel seu «compromís social», en haver estat al llarg de tota una vida «al costat de la gent que pateix d'arreu d'un món immens, i també al costat del nostre país petit». En l'acte institucional celebrat al Saló de Plens de l'Ajuntament de Tarragona, la presidenta de l'entitat, Rosa Maria Codines, traça una semblança de l'homenatjat i precisa: «Si és cert que a la vida són les accions i les actituds allò que justifica les idees, en l'home que avui ens ocupa són les seves accions i les seves actituds les que ens diuen quines són les seves idees i conviccions».

Codines revela la resposta d'Òmnium a la pregunta de Xammar de per què li volen concedir el guardó: «Per haver estat i ser, sempre, al costat i al servei de la gent, perquè l'objectiu de la vostra vida ha estat i és defensar la dignitat de les persones, defensar els drets humans i lluitar contra les injustícies i les desigualtats, aquí i en aquelles parts del món on encara hi ha més necessitats. Per voler que cadascú trobi sentit a la seva vida». I les paraules prèvies al lliurament del premi es tanquen així: «Rebeu aquest Balcó de manera que us el lliurem: per un més que sincer i merescut reconeixement a una vida dedicada a l'alteritat. I per mantenir-vos un home d'església sempre fidel al país i la seva gent».¹³²

L'agraïment de Francesc Xammar a la distinció d'Òmnium Cultural arrenca fent menció als quatre joves de l'Institut Martí i Franquès que uns minuts després, al mateix acte, faran la lectura del pregó de les festes de Santa Tecla 2016: «El futur del país està en mans d'ells i no de persones de vuitanta-dos anys». Colpit encara per les vivències de l'estada de dos mesos de l'estiu a l'Amèrica Central, afirma, sense subterfugis: «Us he de dir que aquesta vegada he vist molta fam, molta gana. He conviscut amb famílies camperoles, perdudes entre muntanyes, d'un petit país centreamericà durant un temps. He sigut testimoni de veure avis, pares, fills i nets que fa anys que passen gana i possiblement seguiran passant fam per més temps. Parlo d'una situació d'absoluta precarietat. I al mateix temps, no pocs polítics d'aquest mateix país, s'aprofiten per enriquir-se a costa de la misèria de la gent. Una autèntica vergonya! Però no és un fet absolutament aïllat, hi ha situacions semblants en altres països».

En el marc d'un acte de forta càrrega simbòlica, amb motiu de l'inici de la Festa Major de Tarragona, Xammar no deixa d'esmentar aspectes de l'actualitat de la ciutat i el país: «Aquí hi ha gent que no té treball i no pot cobrir les seves necessitats vitals, mentrestant alguns polítics també s'han corromput. Ara que estem en el temps de la globalització, em pregunto amb certa ironia, si no estarem també en el temps de la globalització de la corrupció. Espero que no. Admiro els ciutadans que opten per

ser polítics. En definitiva, són persones que es posen al servei dels altres perquè els ciutadans es puguin desenvolupar com a persones humanes. Però, en canvi, quina pena trobar a polítics que en lloc de prestar un servei a la societat, s'aprofiten d'ella! Quina vergonya el que està passant! Serà signe d'una societat decrepita? Serem tots una mica responsables d'aquesta situació? Admiro, igualment, ciutadans que són empresaris. Tasca noble la de donar treball a persones, perquè dignament puguin guanyar-se la vida i alimentar els seus fills. Però quina vergonya que alguns empresaris explotin els treballadors, amb retribucions insuficients per sobreviure! És impensable que existeixin contractes d'un dia i es paguin cinc euros a l'hora. Quin és el futur dels joves? Quina és la societat que estem construint? Som conscients cap a on anem? Quina vergonya! Amics i amigues, tant els que defensem el dret a decidir, com els que no el defenseu, hem de dir ben clar tots junts, que aspirem a una Catalunya on els polítics estiguin al servei del poble i els empresaris respectin la dignitat del treballadors. Volem una Catalunya acollidora, perquè els que venen de fora s'hi trobin a gust». ¹³³

Lleial al seu concepte de solidaritat sense fronteres, Xammar encara viatja, anualment, a l'Amèrica Central. Sense desatendre la seva estimada Nicaragua, en els darrers anys s'ha centrat sobretot en el treball cooperatiu a Guatemala, gràcies a l'amistat que guarda amb el bisbe del departament de Huehuetenango, Álvaro Ramazzini, un home compromès amb la defensa dels drets dels treballadors, incòmode per als poders fàctics guatemalencs, i que per aquest motiu recentment ha estat amenaçat de mort. En els últims tres anys, el Comitè Óscar Romero, en col·laboració amb el Col·legi de Metges de Tarragona, ha habilitat, al costat d'una farmàcia, un petit centre de salut pública amb dos despatxos a San Miguel de Acatán, una població de prop de 25.000 habitants situada al nord-oest del país. Cada estiu hi viatgen metges de diferents especialitats, coordinats per la doctora Laura Palacios, directora assistencial d'atenció primària a l'ICS Camp de Tarragona, i el doctor Miquel Biarnés, coordinador d'atenció primària de la Xarxa Santa Tecla. «Ara hem trobat un metge guatemalenc perquè el servei tingui continuïtat», afirma el jesuïta. «Ens preocupa molt la manca d'una seguretat social al país. El Govern no mostra interès per potenciar aquesta estructura i els metges privats pressionen perquè la situació segueixi com fins ara, perquè així cobren millor», hi afegeix.

A Guatemala Xammar també s'ha interessat per la realitat lingüística de la zona, on es parla l'idioma acateco i de l'espanyol se'n diu «*el castilla*», així com per la cultura maia. Dels maies n'admira el respecte i la devoció per la natura. En els darrers viatges ha aconseguit «*platicar*» dues ocasions amb un sacerdot maia. La primera vegada, en grup, els maies van posar algunes dificultats per poder celebrar l'entrevista. «Es veu que havien tingut una mala experiència amb periodistes *gringos*», explica Xammar. Al final, però, els van permetre conversar amb el sacerdot i endinsar-se en la seva cabanya. «Fins que els meus ulls no es van acostumar a la foscor, no vaig aconseguir identificar el rostre del sacerdot», rememora.

En els darrers temps li preocupa molt la situació política d'Hondures. «S'hi ha produït un frau electoral massiu. A mi em van dir que el guanyador de les eleccions depenia de "la Embajada", és a dir, dels Estats Units». Tenen amenaçat el director de Ràdio Progreso, una emissora crítica amb el govern hondureny, a qui Xammar coneix personalment.

A banda de les tasques de cooperació internacional sobre el terreny, des del Comitè Óscar Romero també editen la revista divulgativa *Quetzal* per a la resta de comitès de Catalunya, i continuen convidant persones de l'Amèrica Llatina a fer conferències arreu del territori. Entre els últims ponents, destaca la figura del cardenal Gregorio Rosa Chávez, bisbe auxiliar de l'arxidiòcesi d'El Salvador, estret col·laborador i fidel deixeble de monsenyor Romero.

Xammar reconeix que no li hauria importat passar els darrers anys de vida a l'Amèrica Central, però de moment ha trobat més escaient continuar vivint a la Floresta i creuar l'Atlàntic tan sols durant els estius: «Diuen que a una edat com la meva no seria gaire recomanable. Jo m'ho he plantejat i em responc: "des d'aquí puc fer una feina modesta de conscienciació de la societat que no podria dur a terme si em quedés definitivament allà. Em sento més útil aquí, perquè veig que la nostra societat està malalta"».

Així que, des del seu petit pis de planta baixa, Xammar observa amb atenció com evoluciona el món i reflexiona sobre com ha canviat el barri des de la seva creació. «Els primers dos edificis construïts en paral·lel a l'autovia —descriu— no poden tenir ascensor per falta d'espai. La resta de blocs no en tenien al principi, però posteriorment hi ha hagut la possibilitat tècnica d'encabir-los, cosa que ha permès millorar significativament la qualitat de vida dels seus veïns, cada cop més gent gran». Lamenta, però, que «la consciència reivindicativa i unitària del principi s'ha perdut. Alguns, per qüestions d'edat, han mort; d'altres han marxat a viure a altres zones de Tarragona o a fora perquè tenen més ingressos i volen comprar un pis més gran; i en el seu lloc han vingut persones i famílies de procedències, cultures i religions molt diverses que difícilment s'integren a la vida del barri».

No s'hi observa una degradació de l'espai públic ni s'hi detecta un increment de la inseguretat. Probablement, la tasca formativa de l'esplai, primer, i de l'escola, després, en un nucli petit i encara força cohesionat explica un ambient i un entorn tranquils. Tampoc s'hi viuen situacions d'extrema marginalitat i pobresa, però globalment, hi ha més individualisme i conformisme, menys sentiment de col·lectivitat i pèrdua de la força veïnal. Efectes de la globalització, el consumisme, la gran recessió econòmica i l'esclat de la bombolla immobiliària: «En aquest edifici hi ha quatre pisos que van passar a ser propietat dels bancs, n'hi ha un altre on hi viuen nois enganxats a la droga, i tenim avis que viuen sols i sense recursos..., aquesta realitat és la que em marca profundament, perquè vull estar a prop físicament i psicològicament dels que viuen amb dificultats».

El pis que ocupa des de principis de 1970 esdevé, per tant, «un lloc d'observació extraordinari de la societat. Del món obrer. De Tarragona. Un element material que m'ha ajudat a conèixer aquesta part tan important de la societat», reflexiona el jesuïta que va créixer a l'Eixample de Barcelona. «Si jo m'hagués quedat a viure allà, en un pis de 250 metres quadrats, ara tindria una altra visió de la societat i del món en general. El context de la vida ens condiciona molt i jo soc partidari de trencar la closca de tot allò que ens envolta i dels interessos personals per enriquir-nos com a éssers humans a partir de la relació amb els altres».

De la vida opulenta d'infant al passeig de Gràcia a l'austeritat d'adult a la Floresta. Venir a Tarragona i instal·lar-se a la perifèria ha marcat sense dubte la seva vida i trajectòria. L'espai de l'habitatge on ha viscut cinc dècades dona per a tres habitacions, una cuina, un lavabo i una saleta on rep les visites, llegeix i treballa. Tot molt modest. A la sala principal, dues velles butaques conviden a la conversa —Xammar sempre s'asseu sota la finestra que mira cap a l'escola—, al costat d'una petita estufa elèctrica. Ni calefacció ni aire condicionat. Hi ha dues taules plenes de llibres i papers amb quatre cadires plegables, i dues tauletes més baixes, amb més llibres i anotacions. Una de les taules està reservada pels «temes pendants», els que porta entre mans en aquell moment. Aquest i altres detalls deixen entreveure un home molt ordenat. Cada cosa al seu lloc: bolígrafs, apunts, agenda, arxivadors i altres estris de material d'escriptori. La lupa revela els seus problemes de visió. Un llum de sostre i un parell de llums de taula li faciliten la feina. Les lectures són múltiples i variades, però detecten interessos i preferències. Ha acumulat milers de llibres i ara està enviant els de sociologia a la Universidad Centroamericana de Nicaragua i els de teologia a la diòcesi de Huehuetenango, a Guatemala. No hi ha espai (ni ganes) per a un televisor. La ràdio i l'ordinador s'amaguen en habitacions interiors.

Tots els mobles són deixats per veïns o recuperats del carrer. A la prestatgeria, sobreviuen cintes de casset amb un ampli repertori que va de la *Misa popular salvadoreña* al mític «I amb el somriure la revolta» d'un jove Lluís Llach. Al costat, el record permanent del germà Ramon i un munt d'objectes petits, obsequis que rememoren experiències dels múltiples viatges a Llatinoamèrica. Al Paco li fa gràcia especialment la figura d'un home abillat amb peces de colors que balla una dansa típica de Nicaragua amb continguts irònics i crítics. A les parets, només un moble vitrina antic i algunes imatges emmarcades amb missatge. La d'una nena de Bolívia que transmet una mirada profunda. La d'un camperol de Guatemala amb un gallina entre les mans que il·lustra el missatge següent: «*Nuestra lucha es justa y necesaria. El Ejército nos persigue y asesina, quema nuestras aldeas y cosechas*». La imatge impactant dels cossos a terra dels jesuïtes assassinats a El Salvador el 1979. La reproducció de l'obra *Quarto Stato* del pintor italià Giuseppe Pellizza da Volpedo amb una referència al proletariat. I la d'un arbre amb dos troncs i milers de branques: «Sense arrels els homes moren. Respecte a la cultura de cada poble», resa el lema que defineix tal qual el sentit de la vida d'en Xammar: arrelat al seu pis de la Floresta, avui igual que fa cinquanta anys.

Fent balanç, se sent satisfet amb la seva trajectòria vital: «Cursar el Noviciat, ser al costat de les classes populars... La vida m'ha portat pel camí de fons que jo volia». Potser per aquest motiu és tan ambiciós amb els desitjos de futur: «A mi m'agradaria que la democràcia fos un fet. Tant de bo el projecte polític que Daniel Ortega va robar als nicaragüencs es consolidi en algun país de Centreamèrica, i que l'Amèrica Llatina deixi de ser el *patio trasero* de l'imperialisme nord-americà». També pensa en la precarietat dels joves europeus i d'aquells que arriben al Vell Continent sense permís de residència i es veuen abocats, en conseqüència, a malviure «del treball negre o de pura caritat».

Als 84 anys, el jesuïta es troba en un estat de salut força bo. Cos i ment es mantenen actius. Combina una agenda d'activitats i contactes bastant plena amb estones diàries de meditació. Fins i tot condueix, encara, el seu Peugeot blanc, un cotxe antic, propietat de la Companyia. Més d'un cop s'hi ha deixat les claus: «Diuen que soc molt despistat», fa amb un somriure. El pas del temps no li és aliè. Des de fa anys, pateix problemes de visió i els seus últims viatges a l'Amèrica Central li han procurat més d'un ensurt. Havent superat la vuitantena, Xammar pensa sovint en la mort: «Dir que no em fa respecte seria mentir. Ara bé, la veig com un fet natural, no com una tragèdia. Per a mi forma part d'una línia contínua ascendent. La meua vida no s'acabarà mai. El que passa és que el pas de la mort és molt sensible, entre altres coses perquè en aquesta vida tenim una sèrie de lligams afectius, i haver de renunciar-hi em dol. Però estic convençut que després d'aquesta etapa en vindrà una altra que m'asserenarà».

*Xammar, l'any 2005, participant en un congrés a El Salvador
(Foto cedida pel Comitè Oscar Romero de Tarragona).*

Francesc Xammar, a la saleta del seu pis, al bloc Encina de la Floresta, l'any 2014. (Foto: David Oliete).

Les parets del modest pis de Xammar són un espai per als missatges amb contingut de consciència social (Foto: David Oliete).

La taula de treball de Xammar demostra que és un home ordenat i metòdic (Foto: David Oliete).

*A Xammar li agrada la conversa, sempre assegut a la mateixa butaca, amb la finestra al darrere
(Foto: David Oliete).*

A la placeta de davant del seu bloc. Al fons, l'edifici Geranio (Foto: David Oliete).

Xammar, davant del Casal La Floresta, uns baixos que utilitza la comunitat cristiana (Foto: Ricard Laboz).

2. REFLEXIONS

2.1 Fe

La esencia de la Iglesia está en su misión de servicio al mundo, en su misión de salvarlo en totalidad, y de salvarlo en la historia, aquí y ahora. (Del discurs d'Óscar Romero amb motiu del lliurament del doctorat *honoris causa* per la Universitat de Lovaina (Bèlgica), el 2 de febrer de 1980).

Són les deu del matí d'un diumenge qualsevol a la capella de la Floresta. Xammar, assegut en una cadira de fusta, es vesteix amb l'alba de mossèn i una estola de colors vivíssims, llatinoamericana. Una vintena de persones l'observa, en silenci, mentre sona un disc de cant gregorià. El jesuïta saluda un per un els qui entren al temple, fins i tot quan la missa ja ha començat. Aquí tots es coneixen. La majoria d'assistents són dones que fa dècades que viuen al barri.

Les primeres misses de la Floresta es van celebrar l'any 1969 al menjador del pis de Xammar. Durant una temporada també es van dur a terme, de manera provisio-
nal, en un magatzem de material de l'empresa constructora Rodal. L'any 1971, amb la participació dels veïns, el jesuïta va aconseguir habilitar uns baixos del bloc Fresno, on avui dia encara es manté el centre de culte.

La capella de la Floresta és una sala petita i senzilla, on la distància entre mossèn i feligresos és mínima. Tampoc no hi ha tarima, ni escales, ni cap mena de barrera arquitectònica que remarqui la diferència jeràrquica, és a dir, que situï Xammar i la resta de presents en altures diferents. Hi predomina una aurèola humil i fraternal, un desig d'horitzontalitat. La manera de concebre l'espai té una importància simbòlica, perquè és una declaració d'intencions de la manera de concebre la litúrgia i la vida.

El sermó forma part de l'homilia de Xammar, però també hi pren una rellevància significativa el diàleg. Per tal d'estimular-lo, el jesuïta reparteix entre el públic un parell de folis impresos amb fragments de textos religiosos: de la primera carta del apòstol Sant Pau als corintis i de l'Evangeli segons sant Lluc. Els comenten en veu alta. Cadascú és lliure de dir-hi la seva. Xammar escolta les diferents intervencions amb interès, i les complementa, quan ho creu oportú, amb les seves reflexions. Com a mossèn s'esforça a vincular les ensenyances morals dels textos bíblics amb la realitat social del barri i l'actualitat política. A propòsit de la crisi dels refugiats sirians, per exemple, denuncia que *«Europa no es nadie, según la lectura de san Pablo, porque nos está demostrando que de amor tiene poco. Europa se cierra porque está carecida de amor. La*

fuelle de la solidaridad es el amor: si hay amor, hay solidaridad». Durant l'ofici també defensa la no violència com a mètode de resistència davant les injustícies i parla de Martin Luther King, Mahatma Gandhi i Óscar Romero com a exemples de tenacitat i coherència. «*Hoy todos los políticos hablan de paz. Pero no se trata solamente de hablar de paz, sino de trabajar por la paz*», afirma. Cal procurar ser conseqüent amb allò que es diu, segons adverteix el jesuïta. La seva opinió remet al llegat de Jesucrist: «Pels seus fruits els coneixereu» (Mt 7:16).¹³⁴

En diversos aspectes, la seva missa es diferencia de la convencional. A la Floresta l'eucaristia la prenen els mateixos creients, que d'altra banda no dediquen cap reverència al mossèn. Abans de finalitzar la missa, a més, el capellà dona la pau a tots els assistents. A l'estiu, quan el jesuïta es desplaça uns mesos a l'Amèrica Central, succeeix una altra circumstància extraordinària: els feligresos s'ocupen ells mateixos d'organitzar la pregària, la lectura bíblica i el debat. «L'únic que no poden dur a terme és la part sacramental, com és comprensible, però el meu propòsit és propiciar que la gent participi», afirma Xammar, que d'aquesta manera intenta refermar «el sentit de comunitat creient». Més enllà de les activitats que s'organitzen a la capella, el grup de cristians del barri treballa periòdicament en accions caritatives que intenten pal·liar les dificultats econòmiques de molts veïns, i acullen persones necessitades en el pis del bloc Abeto, en el qual ensenyen catequesi per les tardes. «La caritat no és allò desitjable. El més urgent és el canvi d'estructures a nivell global. Ara bé, mentrestant aquest objectiu de justícia social no s'albira, no queda més remei que l'ajuda caritativa, que exerceix un paper de suplència», assegura.

Xammar és crític amb el paper de la jerarquia eclesiàstica. «A Europa s'ha produït una ruptura generacional que s'explica, en part, perquè els joves han vist una Església massa conservadora, amb una imatge desfasada i un llenguatge anquilosat», manifesta. El jesuïta tampoc no obvia algunes de les rèmores més flagrants del cristianisme històric, i condemna, sense matisos, la connivència institucional amb el franquisme i amb els escàndols interns de pederàstia arreu del món. A més a més, denuncia «l'actitud aberrant» de l'Església amb les relacions homosexuals i no descarta que les dones s'incorporin en el futur a l'exercici sacerdotal, fet que trobaria «normalitzador».

De les paraules de Xammar es desprèn que l'Església necessita una transformació ideològica profunda. En aquest sentit, el jesuïta veu amb ulls esperançats el mandat del papa Francesc. «Posseeix una sensibilitat social aguda que no van demostrar els seus antecessors, és un defensor de valors humans, un signe de canvi», declara. Xammar admet, però, que la primera reacció, després de la fumata blanca, aquell 13 de març de 2013, va ser d'una por expectant, compartida amb altres col·legues jesuïtes. «A la Companyia se sol qüestionar que els seus membres aspirin a determinats càrrecs, com el de bisbe o cardenal», afirma. Per si no fora suficient, Jorge Mario Bergoglio duia fama de conservador. Al final, però, el paper de Francesc, en termes generals, l'està sorprenent de manera grata. Després d'haver-ne llegit un bon grapat

de biografies, Xammar considera cabdal que Bergoglio reconsiderés el seu discurs, que havia estat titllat de reaccionari, després d'haver conegut de primera mà la realitat dels barris perifèrics de Buenos Aires: «Això em ratifica en la importància de l'experiència vital, que és encara més important que l'ensenyança que es pot extreure dels llibres. Allò que no es viu no s'entén».

Xammar ha exercit el vot de pobresa i ha treballat, a més, per guanyar-se les garrofes ell mateix, així com també ho han fet altres religiosos de la ciutat com Robert Pasqual, Miquel Sunyol i Agustí Ayats. Des d'aquesta perspectiva, considera que el clero també ha d'estar preparat per viure amb el món obrer, perquè si no, «només té contacte amb una part determinada de la societat». «El sacerdot ha de tenir molta més presència en aquests entorns, coparticipant, i no pas dirigint», afirma. Paradoxalment, el papa més progressista dels darrers temps ha assumit el càrrec en un moment en què a la base eclesiàstica, almenys l'europea, el fenomen de la Missió obrera s'ha apagat.

Partidari de la teologia de l'alliberament, Xammar defensa «una transcendència que no ens faci viure fora del món». No s'hi val a resignar-se, doncs, davant les desigualtats socials, repetint «*beati pauperes, beati pauperes, beati pauperes*» i esperant immòbils la justícia divina que teòricament s'ha d'imposar després de la mort. Xammar subscriu fil per randa l'opinió del beat Óscar Romero sobre aquesta qüestió: «*Una Iglesia que no se une a los pobres para denunciar desde los pobres las injusticias que con ellos se cometen, no es verdadera Iglesia de Jesucristo*».¹³⁵ Segons el jesuïta, cal treballar per canviar «la línia més oficialista, que convida el creient a anar al culte i després portar una vida separada». Fe i vida són conceptes que han d'anar de bracet. «La resposta pot ser diferent per a cada persona, però cal que cada creient es plantegi quin nivell de radicalitat ha d'assumir per a ser fidel a l'Evangeli. Mentre no arribem aquí, la nostra fe serà molt poc evangèlica».¹³⁶ La teologia, per a ell, no pot ser una mera construcció abstracta: ha d'estar motivada per una dimensió ètica i pràctica.

Xammar se sent deixeble, en aquest sentit, de les ensenyances del seu amic José María Díez-Alegría, fundador de l'Asociación de Teólogos Juan XXIII i un dels precursors de la teologia de l'alliberament a Espanya. El capellà de la Floresta va iniciar una relació d'amistat amb Díez-Alegría als anys setanta, abans de la mort de Franco, quan Xammar el va convidar a celebrar diverses xerrades clandestines a l'Escola del Treball Social de Tarragona. Des d'aleshores, tots dos van esdevenir amics entranyables. «Durant una llarga temporada, venia cada any i s'allotjava uns deu dies a la ciutat. Era un personatge molt interessant, de reflexions profundes», rememora. Davant dels atacs d'una part de l'Església, que sostenia que la teologia de l'alliberament no era «teologia autèntica» perquè no s'ocupava de temes com la Santíssima Trinitat, Díez-Alegría va defensar, als anys vuitanta, que «*la investigación teológica sobre el significado de la vida, del mensaje y de la muerte del Jesús real, a la luz de la fe en su resurrección, puede conducir a conclusiones poco favorables a los intereses de los ricos*

*y de los poderosos, sean civiles o eclesiásticos. En cambio, unas investigaciones trinitarias abstractas y metafísicas dejan en tranquilo reposo el orden establecido en que los poderosos se encuentran instalados».*¹³⁷

La lectura evangèlica de Xammar, com la de Díez-Alegría, és socialment revolucionària. «L'Evangelí és incompatible amb el capitalisme», assegura. Jesucrist és el verb encarnat, però encarnat en pobre, i objecte, per tant, de tota mena d'injustícies. «Jesús va ser un profund humanista que va concloure que tots els homes són iguals. Hem nascut despullats i morirem despullats. Per tant, tots hauríem de disposar dels mateixos drets», argumenta. Partint d'aquesta posició, el capellà de la Floresta critica que «durant molt de temps la Companyia de Jesús hagi treballat des de la concepció de la classe benestant», i remarca la importància del Concili Vaticà II i de Pedro Arrupe, superior dels jesuïtes entre els anys 1965 i 1983, per capgirar el discurs oficial jesuític. «La Missió obrera va suposar una transformació en el conjunt de la Companyia, amb la qual no tothom hi estava d'acord quan es va proposar», explica. De fet, els jesuïtes més conservadors van arribar a dir que un basc, sant Ignasi de Loyola, havia fundat la Companyia, i un altre basc, Arrupe, la destruiria. En l'actualitat, internament menys convulsa, Xammar declara que se sent còmode amb els seus companys d'orde.

El jesuïta no s'atreveix a pronosticar quin paper jugarà el catolicisme en l'Europa del futur, tot i que intueix que el descens del nombre de fidels i de vocacions, que «des de fa vint anys és progressiu», persistirà, encara. «Som en l'hivern del cristianisme europeu», manifesta. Té la impressió que pugen pocs joves sacerdots, i que la majoria, amb comptades excepcions, són de línia conservadora. En l'exercici crític, Xammar mira intramurs però també extramurs, i creu que la societat de consum és un altre factor que explica el declivi religiós. «Avui dia moltes persones pensen que amb allò material ja en tenen més que suficient per sentir-se realitzats», denuncia. Ell, en canvi, reivindica la importància de la reflexió existencial. D'on venim? Què som? On anem? Quin sentit té la nostra vida? Des de fa segles les religions han construït cosmovisions que interpreten aquests —i altres— interrogants. El que més el preocupa el capellà de la Floresta, però, més que no pas el contingut de les respostes, és l'escassetat generalitzada de preguntes.

Partint d'un punt de vista nítidament cristià, Xammar refusa el discurs monolític i la «supèrbia» de l'ortodòxia i reconeix l'interès que li susciten la resta d'opcions religioses. «Quan jo estudiava el batxillerat els professors ens presentaven els protestants com una mena de dimonis», recorda. «Però si en moltes qüestions, com la de les indulgències, Mare Santíssima, tenien raó!», replica Xammar. Segons el jesuïta «nosaltres, com a persones, però també com a cristians, només podem aspirar a una porció d'aquesta veritat que ens sobrepassa i que en termes absoluts només es troba en mans de Déu, que és totalment l'Altre». «L'important és la recerca de la veritat, no la seva possessió», hi afegeix. Per aquest motiu, fa una crida a la humilitat, que «és un con-

cepte molt evangèlic, però també molt humà»: «Si només accepto que jo posseeixo tota la veritat, el que no pensa com jo menteix. I aquesta és una concepció ideològica fatal». Xammar, per contra, es mostra partidari del diàleg, en tots els àmbits de la vida, però també en el religiós, i creu que aquesta idea, en una Catalunya que l'any 2014 ja disposava de 1.360 llocs de culte no catòlics,¹³⁸ és i serà cabdal per a la convivència i el progrés social: «El tu és imprescindible perquè jo creixi. Quan anul·lo l'altre, el meu jo s'empobreix».

Dues imatges de la capella de la Floresta el 31 de gener de 2016, abans de la celebració de l'eucaristia. En la tercera imatge, Xammar oficia la missa, com és habitual cada diumenge al matí (Fotos: Ricard Lahoz).

2.2 Ciutat

Dels barris com la Florida [Hospitalet de Llobregat], tothom que té possibilitats de marxar en marxa. Es viu com un fracàs quedar-s'hi. Només hi queden els vells —moltes àvies— que van construir el barri als anys seixanta i els nous migrants acabats d'arribar-hi. Quan jo vaig tornar al barri, els meus veïns em preguntaven: «Però per què hi has tornat?» (Montse Santolino. Entrevistada a *Crític*, en un article publicat el 4 de desembre del 2017).

Un barri sense asfaltar, sense enllumenat públic, sense escola bressol, mal comunicat, des d'on baixar al centre de Tarragona per visitar el metge era una odissea i creuar l'autovia per comprar productes de primera necessitat un perill de mort per atropellament. La Floresta, el «*suburbio*», el «*extrarradio*»: allí on els prejudicis socials només han volgut veure-hi edificis lletjos, immigrants, drogues i delinqüència, allí on la ciutat, com deia l'escriptor Paco Candel, sempre canvia de nom. Xammar, nascut en el benestant passeig de Gràcia, s'hi va instal·lar l'any 1969.

D'aleshores ençà, la Floresta, que l'any 1987, en el llibre *Los barrios de Tarragona: una aproximación antropológica*, va ser definida amb molt d'encert per l'antropòleg Federico Bardají com «*la periferia de la periferia*»,¹³⁹ ha canviat de fesomia. Les façanes de la majoria de blocs han estat arrebossades, els balcons rehabilitats, els carrers adequats, el servei d'autobusos ha millorat. Xammar celebra aquests i altres avenços, però lamenta que a la vegada s'hagi produït una «involució social», una «pèrdua de valors». «Abans la falta de prestacions i la sensació de marginació contribuïen a l'agrupament dels veïns. Al començament érem un barri unit, amb força», rememora. Ara, per norma general, creu que hi impera l'esperit individualista, un «campi qui pugui», en paraules del jesuïta.

La darrera crisi econòmica ha desbordat les dificultats per sobreviure de moltes famílies de la Floresta: «Conec veïns que cobren quatre-cents euros al mes i n'han de pagar tres-cents de lloguer», assegura, alarmat. «Els membres de la comunitat cristiana recollim diners cada diumenge per comprar aliments per als més necessitats, o per ajudar-los a pagar el lloguer o els rebuts de l'aigua, el gas i la llum», afirma. En els últims anys, les entitats bancàries han arribat a tapiar diversos pisos del barri. El principal agreujant respecte d'altres contextos socials adversos, però, és que la xarxa solidària i de convivència de la Floresta, tot i existir, s'ha aprimat: «La majoria de la gent ja no vol assumir compromisos. Els que tenen un bon sou no reaccionen davant la situació d'aquells que no troben feina o que viuen en condicions precàries». Xammar considera que aquesta actitud d'indiferència generalitzada es troba influïda per la societat del consum, que «s'ha infiltrat en la consciència de la gent», però també pel fet que les reivindicacions generals del barri, encara que necessàries, són menys «evidents» que quan la Floresta tot just havia nascut i, per dir-ho d'alguna manera, tot estava per fer. Aleshores, si convenia, eren els mateixos veïns els qui, per mitjà de

voluntaris, s'arromangaven els caps de setmana i s'ocupaven de les «petites millores» i d'arranjar els desperfectes urbanístics. Ara, segons Xammar, els barris perifèrics «s'han tornat conservadors».

Amb una formació privilegiada i amb la responsabilitat social que aleshores comportava ser «el mossèn del barri», Xammar va assumir, poc temps després d'haver arribat a la Floresta, un paper de lideratge en les lluites veïnals, que es va traduir en la seva implicació en l'Associació de Veïns de la Floresta i en la Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona (FAVT). Eren temps d'octavetes, assemblees i manifestacions. Els veïns dels barris de ponent i de Sant Salvador exigien els mateixos serveis que la resta de la ciutat, això és, no ser relegats a la categoria de ciutadans de segona. L'any 1979, amb la recuperació dels ajuntaments democràtics, les principals formacions polítiques van començar a treballar —premeditadament o no— per l'esmicolament del moviment veïnal: «Els partits progressistes de seguida van anar a buscar els líders veïnals per incorporar-los a les seves llistes i, durant la dècada posterior, les associacions es van multiplicar i el moviment es va fragmentar en nom dels interessos de partit».

La decadència de *La Farola*, la revista de la FAVT, és un dels símbols de la desfeta. Les pàgines reivindicatives que omplien la publicació durant els anys setanta i principis dels vuitanta, que representen un exemple brillant de periodisme ciutadà, van donar pas a un repàs insuls, finançat amb publicitat institucional i privada, dels programes de les festes populars dels barris. Els festivals de *playback* i les arrossades populars van reemplaçar, aleshores, el protagonisme de la crítica social i les diatribes a l'Ajuntament de *La Farola*.

Les decepcions personals d'aquella etapa de la FAVT són feridores, però Xammar prefereix mirar endavant. En aquest sentit, se sent molt satisfet, per exemple, del paper actual de l'Associació de Veïns de la Floresta: «Els integrants de la Junta ho han fet molt bé. Quan alguna cosa no ha funcionat han sabut pressionar. Jo crec que també hi ajuda el factor que som un barri més o menys petit i isolat». El jesuïta no perd l'esperança que l'associacionisme veïnal recuperi l'esperit partidista i la unitat d'acció de temps pretèrits.

Xammar reconeix que ara coneix menys veïns i té menys contacte amb els nouvinguts: «La gent s'ha quedat a casa, els veïns de l'escala no es comuniquen». Del seu bloc tan sols queden tres veïns de la primera fornada: ell, el José i la Fernanda. «Abans érem com un poble», assegura. «També és cert que quan vam engegar l'esplai jo tenia més relació amb la majoria de joves i les seves famílies», admet. Un dels aspectes que més l'han dolgut de la transformació de la Floresta és que el petit comerç del barri, incapaç de competir amb el complex de les Gavarres, s'hagi vist obligat a abaixar les persianes. «Abans que s'ubiquessin en aquesta zona les grans superfícies comercials, als blocs Abeto i Begonia hi havia un seguit de botigues, com una fleca/venda de pa, un quiosc, una peixateria i una carnisseria, però ja no en queda pràcticament res, més

enllà de la perruqueria i un parell de bars. Els negocis no aconseguien prou clientela», explica. En l'actualitat moltes famílies del barri se sustenten gràcies a les dones que agafen l'autobús a primera hora del matí per treballar en el servei domèstic de cases i oficines d'altres indrets de la ciutat.

Cinc dècades després d'haver arribat a la Floresta, Xammar encara ha de reivindicar, a banda i banda del Francolí, que els barris de ponent són Tarragona. «El gran problema és que es tracta d'una ciutat que no ha estat ni articulada ni integrada», manifesta. La morfologia de la ciutat és, doncs, la crònica d'un fracàs social. Aquella expressió de «cosir Tarragona», que tant utilitzen alguns polítics quan s'aproximen les eleccions municipals, parla d'una acció que, segons el jesuïta, resta pendent. El cert és que han passat els anys i una part dels plantejaments bàsics de la CPV per a Tarragona, que Xammar va defensar com a alcaldable l'any 1979, es mantenen vigents: una administració local més transparent i participativa, el control municipal sobre la contaminació de les empreses del sector químic, la municipalització del servei de recollida de brossa, la creació de biblioteques municipals de barri i la celebració d'unes festes majors descentralitzades, entre d'altres.

Xammar confia en l'honestedat de l'alcalde Josep Fèlix Ballesteros, però té la sensació de viure en «una ciutat apagada, apàtica i conformista», en una Tarragona tediosa que esborrona. L'any 2008, el jesuïta va acceptar la proposta de Ballesteros de formar part del Senat tarragoní, ens consultiu del qual va dimitir el 2016, decebut per la ineficàcia de la iniciativa: «Al començament em va semblar un projecte que podia ser interessant, però per la dinàmica de treball que es va prendre entenc que des del Govern només es buscava un efecte d'imatge. Em sembla que es podria organitzar d'una altra manera, més efectiva».

Entre altres coses, Xammar també posa en dubte que els Jocs del Mediterrani hagin estat un encert estratègic i denuncia un seguit de «deficiències que són lamentables, com ara les comunicacions ferroviàries o l'aparcament fantasma de Jaume I, en el qual s'han llençat milions d'euros i del qual ningú no en vol parlar». El jesuïta suggereix que els centres cívics potenciïn les activitats culturals i la participació ciutadana i que la Universitat Rovira i Virgili tingui una major incidència en la societat tarragonina per mitjà de «les aplicacions pràctiques dels treballs de final de grau, les xerrades d'experts fora de les aules universitàries i la influència en l'opinió pública».

Si bé és cert que en alguns temes que Xammar ja propugnava durant els anys setanta sembla que el temps li hagi donat suport, en d'altres és ell qui ha modelat l'opinió. Aquest és el cas de la indústria química. Xammar va ser molt crític amb la seva instal·lació a la ciutat, però ara hi introdueix matisos, remarcant-ne els pros i els contres. «Quan va arribar i es va voler ampliar ens feia por per la contaminació i els riscos que implicava, però reconec que si ara desaparegués Tarragona tindria un problema greu, perquè, al cap i a la fi, ofereix feines qualificades, amb uns sous prou dignes». Xammar també reconeix que algunes d'aquestes empreses contribueixen amb sumes

milionàries en projectes culturals i socials de la ciutat, encara que això tingui un cost en termes democràtics. Segons el jesuïta, els factors positius, que ell admet, no han de silenciar el debat de fons: «L'interrogant és si tot això compensa la contaminació que provoquen. Molta gent no s'atreveix a qüestionar-s'ho, ni a preguntar-se per què es donen tants casos de càncer de pulmó a la ciutat. Els que hi tenen un lloc de treball no diuen res en contra, i la resta, en general, es conforma».

Després de més de cinquanta anys a la ciutat, Xammar se sent tant barceloní com tarragoní. «Aquí he pogut conèixer la realitat de la classe treballadora», afirma. En aquest temps Xammar ha vist com alguns veïns que s'han enriquit s'han traslladat, legítimament, a d'altres parts de Tarragona. Ell, impertorbable, continua al bloc Encina, feliç d'haver-hi viscut la major part de la seva vida. Orgull de barri i de classe. Xammar recorda quina va ser una de les promeses publicitàries ampul·loses de l'empresa constructora: «*Venga a vivir a La Floresta: aquí vivirá como un rey*». Fet i fet, potser sí que seria enriquidor que tots els qui viuen o aspiren a viure amb l'opulència d'un monarca s'instal·lessin una temporada llarga al barri. «Jo hi he après moltíssimes coses», els pot assegurar Xammar.

2.3 País

Una nació esclava, com un individu esclau,
és una vergonya de la humanitat i de l'univers.
(Lluís Maria Xirinacs. *Acte de sobirania*, 6 d'agost de 2007).

Francesc Xammar és fill d'una família d'arrels catalanistes. Entre els parents llunyans del jesuïta destaquen el periodista Eugeni Xammar i Puigventós (1888-1973), cosí segon del seu pare, i militants històrics de l'independentisme català com els germans Josep Maria Xammar i Sala (1901-1967), dirigent d'Estat Català, exiliat a Mèxic, i Gabriel Xammar i Sala (1910-2008), militant del Front Nacional de Catalunya que durant dècades va residir a Tarragona. A més a més, l'avi patern de Xammar, el june-denc Ramon Xammar i de Niubó (1843-1908), d'idees liberals, va ser un dels primers integrants del partit Unió Catalanista, fundat el 1891.¹⁴⁰

Tot i no sentir-se atret per l'independentisme fins als darrers anys de la seva vida, el jesuïta des de ben jove es va considerar sempre catalanista. Per aquest motiu, entre altres coses, quan va esdevenir conseller de l'Ajuntament de Tarragona per la CPV, l'any 1979, tot i prioritzar les qüestions socials, va reclamar al consistori, sense gaire èxit, la immersió d'activitats culturals i d'oci en llengua catalana als barris perifèrics de la ciutat.

El pas de Xammar del catalanisme a l'independentisme, però, no l'explica la rellevància del cognom, sinó les mobilitzacions massives de la darrera dècada, que s'inicien el 10 de juliol del 2010, després que el Tribunal Constitucional escapci l'Estatut

d'autonomia de Catalunya que abans ja havia passat pel ribot del Partido Socialista Obrero Español (PSOE). Els cànctics independentistes governen espontàniament aquella primera manifestació, celebrada a Barcelona sota el lema *Som una nació, nosaltres decidim*. Després del fracàs del camí estatutari, una part important del catalanisme polític, que havia confiat en les promeses del president José Luis Rodríguez Zapatero, arriba a la conclusió que l'encaix federal amb Espanya és del tot inviable. La rialla càustica d'Alfonso Guerra (PSOE) mentre descriu com va trinxar l'Estatut del 2006, confirma que el desig recentralitzador va més enllà de la dreta espanyola: és una obsessió d'Estat. «*Lo he raspado y lo he dejado más limpio que una patena*», diu aleshores Guerra.

A partir d'aquella jornada històrica del 2010, Xammar, partidari d'una democràcia més participativa, comença a estudiar amb interès, durant un parell d'anys, el moviment interclassista que agafa la iniciativa i sacseja el mapa polític del país. El clam ciutadà empeny el capellà de la Floresta, finalment, a prendre partit: «L'experiència de veure com la gent es manifestava de manera massiva, alegre, serena i pacífica durant anys consecutius em va impactar i em va obligar a actualitzar els meus pensaments sobre els drets de les minories nacionals. Em vaig adonar que Catalunya compta amb totes les raons suficients per expressar el seu desig d'exercir el dret a l'autodeterminació». L'Església catalana, que segons Xammar «manté un discurs a favor dels drets nacionals» també influeix en la seva decisió.

L'11 de setembre del 2013, des del Baix Ebre estant, el jesuïta participa en la Via catalana, la cadena humana de quatre-cents quilòmetres, inspirada en la Via Bàltica (1989), que l'Assemblea Nacional Catalana (ANC) organitza per reivindicar la independència de Catalunya. La seva posició en aquesta qüestió, pren, a partir d'aquell moment, una dimensió pública.

Passen els anys i allò que la Brunete mediàtica havia qualificat com a inofensiu i risible suflé perifèric no es desinfla. Ben al contrari, sembla que la metàfora pastissera, tan cobejada per alguns, no funciona, almenys a curt termini. Les demostracions de força de l'11 de setembre es consoliden i l'independentisme marca l'agenda política del país. Per si no fora suficient, a l'altra banda de l'Ebre la fàbrica d'independentistes continua treballant sense descans. Tan sols la irrupció de Podemos, una formació política d'esquerres que intenta recollir electoralment el malestar social reflectit pel moviment del 15-M i que defensa la celebració d'un referèndum acordat, pot competir amb l'independentisme en el relat polític de la il·lusió pel canvi a Catalunya.

En aquest context, l'any 2014, després de rebre una trucada de Rosa Maria Codines, presidenta d'Òmnium Cultural del Tarragonès, Xammar accepta presidir el Pacte Nacional pel Dret a Decidir a Tarragona. En el discurs que pronuncia a l'Auditori de la Diputació de Tarragona amb motiu de l'acte d'adhesió de la ciutat al Pacte, del 6 de juny de 2014, el jesuïta, acompanyat de l'expresident del Parlament Joan Rigol, carrega contra «la sacrosanta Constitució» i adverteix que «la llei ha de ser l'expressió

de la voluntat popular». També hi sosté el convenciment que la lluita independentista s'ha de vehicular per mitjà de «la raó i el diàleg». El compromís adquirit desperta, llavors, algunes reaccions airades, de caràcter anecdòtic, que intenten, tanmateix, valer-se de la vocació religiosa de Xammar per censurar les seves opinions. El 25 de juny del 2014 el mitjà ultraespanyolista *Dolça Catalunya*, en un article intítulat «¿Qué hace este jesuita sembrando cizaña en un mitin separatista?»,¹⁴¹ el titlla de «dinosaurio de otra época», el vincula amb el marxisme i el comunisme i li exigeix que es limiti a «fer de capellà».

El càrrec del Pacte Nacional pel Dret a Decidir, de caire simbòlic, permet, entre altres coses, que Xammar es trobi en diferents actes públics amb un vell conegut, Josep-Lluís Carod-Rovira, un independentista dels de pedra picada. L'exvicepresident de la Generalitat, que l'any 1973 va agafar, tremolós, un esprai per fer la seva primera pintada independentista a la plaça Ponent, recorda que a les eleccions municipals de Tarragona de l'any 1979 es va convertir en un dels 2.832 votants de la CPV, encapçalada per Xammar. «Aleshores vaig optar per la formació que em semblava que apareixia amb més vigor, més frescor, més alliberada de prejudicis. I jo crec que la CPV va fer un paper políticament molt innovador, que dècades després han recuperat altres formacions», manifesta.

Carod entén el canvi independentista de Xammar com la consecució lògica del seu pensament polític. Per argumentar-ho, Carod parla d'un Xammar tridimensional: «Podríem dir que hi ha tres Xammars, i que cadascun d'aquests Xammars explica l'altre». Segons Carod, en primer lloc apareix el «Xammar democràtic», que col·labora amb les forces clandestines contra la dictadura franquista. En segon lloc, reinstaura des les institucions democràtiques, predomina el «Xammar social», preocupat sobretot «per millorar les condicions materials de vida de la gent, sobretot als barris». I, per últim, es consolida el «Xammar nacional», que «des de la radicalitat democràtica», defensa que els catalans puguin decidir lliurement el seu futur polític com a nació. Ni Carod, ni tampoc altres independentistes com Jaume Renyé, que va viatjar a Nicaragua gràcies, indirectament, a les gestions del jesuïta, veuen amb sorpresa que Xammar —i com ell, tantes altres persones provinents de moviments d'esquerres— s'hagin incorporat en els darrers anys a la causa independentista.

El 5 de setembre del 2015, Xammar intervé al Teatre Auditori del Camp de Mart en l'acte «Ara és l'hora», convocat per l'ANC per fer bullir l'olla abans de la Diada. Davant de més d'un miler de persones, Xammar parla nítidament com a independentista: «Volem manifestar, clar i català, que volem arribar, amb fermesa i convicció, a la independència del nostre país, de la nostra estimada Catalunya. Perquè Catalunya té una història mil·lenària, una llengua pròpia, un dret civil propi, una estructura social i una economia diferenciades, unes institucions polítiques pròpies i una voluntat manifestada de mantenir la nostra dignitat al llarg dels temps». En aquesta ocasió, el jesuïta comparteix escenari amb més de trenta-set personalitats tar-

ragonines —entre les quals hi ha Carod-Rovira—; l'editor valencià Eliseu Climent; el president d'Òmnium Cultural, Quim Torra; el president de l'ANC, Jordi Sánchez, i l'alcalde de Girona i president de l'Associació de Municipis per la Independència (AMI), Carles Puigdemont.

Els comicis del 27 de setembre del 2015, plantejats per Artur Mas com un plebiscit, tot i atorgar majoria absoluta a Junts pel Sí i la CUP, no serveixen perquè l'independentisme obtingui la majoria parlamentària en vots. El 4 de maig del 2016, en un exercici avançat d'autocrítica, Xammar, clarivident, admet, des del bloc Encina, que «s'ha fet molt de camí, i és imprevisible saber com anirà el futur, però és constatable que encara no hi ha la força democràtica suficient per trencar amb Espanya», i adverteix que «tenim tota la legislació en contra». El jesuïta també anticipa, en aquell moment, les dificultats que comportaria la celebració d'un referèndum que desafiés l'Estat: «Si les autoritats espanyoles l'impedeixen, caldrà assumir que no som lliures. No podem optar pel camí de la violència. Espanya s'haurà imposat per la força i Catalunya haurà d'insistir en la mateixa via de demanar l'opinió dels ciutadans».

Malgrat els dubtes expressats en converses privades, el 29 de setembre del 2017, el jesuïta, convençut que cal intentar-ho, signa un manifest de quatre-cents cinquanta preveres i diaques que considera «legítima i necessària» la celebració del referèndum organitzat per la Generalitat de Catalunya.¹⁴² La matinada del diumenge 1 d'octubre, Xammar s'acosta, com tants altres ciutadans, a l'Institut de Torreforta per custodiar-lo. Abans de les deu del matí, però, es veu forçat a marxar per celebrar l'eucaristia a la capella de la Floresta, i quan torna al col·legi electoral, es veu obligat, per l'acció policial, a desplaçar-se fins a l'Institut de Campclar per poder exercir el seu vot. Exasperat per les situacions de brutalitat policial viscudes aquella jornada, el 20 d'octubre Xammar publica al portal digital de la revista *Fet a Tarragona* una carta oberta, intitulada «Als policies nacionals i guàrdies civils enviats a Catalunya»,¹⁴³ en la qual denuncia la repressió violenta del dia 1 d'octubre. «Us han enganyat», afirma Xammar, dirigint-se en un to cordial a les forces policials espanyoles, de les quals diu que es compadeix. L'article busca la complicitat dels policies per tal que aquests reflexionin sobre la vilesa del «treball brut» que van protagonitzar la jornada del referèndum.

A partir de l'1 d'octubre, la crònica política va de manars i garrotades i l'actitud de l'Estat es resumeix en un càntic catalanòfob: «*A por ellos*». Això fa que el 22 de novembre del 2017 Xammar firmi, amb dues-centes persones més, el Manifest d'un grup de cristians de Tarragona davant la situació política a Catalunya, en el qual es denuncia l'empresonament de líders socials i càrrecs del Govern i la persecució d'un «moviment transversal, molt actiu des del 2010, dialogant i desitjós de pactar, sempre pacífic i mai violent, nascut enmig del poble, emergent des de les bases i recollit per entitats, institucions i Govern». Els signants, que advoquen per «la justícia, els valors democràtics i els drets fonamentals», també reproven que el president de la Conferència Episcopal Espanyola, Ricardo Blázquez, s'hagi pronunciat per donar suport a l'aplicació de l'article 155 en nom de la institució eclesiàstica.

Vist amb una mica de perspectiva, Xammar opina que el denominat «procés català» ha servit per desemascarar «la falta de veritable transformació democràtica a Espanya». El jesuïta recorda que la Constitució espanyola del 1978, tot i ser refrenada, es va gestar «sota la pressió dels poders fàctics i les armes de l'exèrcit». Segons Xammar, doncs, la República catalana és l'ocasió per superar la xacra de la monarquia constitucional, trencar amb el passat dictatorial que encara pesa a Espanya i plantejar un sistema democràtic més participatiu.

«Jo vaig arribar a l'independentisme per motius polítics i humanitaris», afirma. La independència de Catalunya, segons el capellà de la Floresta, també podria servir per millorar, a base de lluita, les condicions de vida de les classes populars catalanes. «Aquest missatge, però, no arriba als col·lectius que actuen on jo visc, i que, per descomptat, mereixen ser respectats», puntualitza. En aquest sentit, el jesuïta es pregunta: «Per què les organitzacions independentistes no han trepitjat més els barris de ponent? Soc conscient que en els darrers anys Òmnium ha fet esforços, en aquest sentit. On eren els independentistes, però, fa uns anys?». Per altra banda, Xammar també lamenta que quan parla d'aquest tema, alguns veïns del barri li diguin que «*España siempre ha sido así*», com si d'una nació sorgida d'Adam i Eva es tractés. En termes generals, troba a faltar, en aquest conflicte polític, el debat «en llibertat, des del coneixement de causa», esperonat per un periodisme informatiu que no sigui de trinxeres, que gestioni la complexitat amb un mínim d'honestedat i que busqui la pluralitat de veus.

Malgrat que el fi sigui legítim, el camí per intentar implantar una Catalunya independent s'ha demostrat sinuós. «Jo crec que ens ha faltat una mica d'autocrítica en el procediment», assegura Xammar. El jesuïta es planteja, ras i curt, si l'independentisme polític no ha volgut anar massa de pressa, i opina que durant anys «els independentistes han menysvalorat el poder de l'Estat i han pensat que enfrontar-s'hi era bufar i fer ampolles». El capellà de la Floresta també es mostra sorprès per la confiança cega que moltes persones van dipositar en una intervenció de la Unió Europea en favor de les tesis autodeterministes: «Vivim en una Europa decadent, de pobresa de valors humans, tal com ha posat en evidència la crisi dels refugiats sirians. No en podem esperar res».

Amb tot, Xammar continua pensant que el dret a l'autodeterminació és irrenunciable: «Catalunya és una nació i ha de tenir el dret a convertir-se en Estat». El que passa és que estem immersos en una cursa de fons. Com a independentista català, malgrat els embats, i malgrat l'autocrítica necessària, es nega a caure en el derrotisme i es reafirma en «la convicció que val la pena intentar-ho, d'una manera profundament democràtica i pacífica». El seu salt del catalanisme a l'independentisme no té, doncs, marxa enrere. En cas que algun dia, més tard o més d'hora, la República catalana vagi més enllà d'una declaració simbòlica i es pugui fer efectiva, Xammar es mostra convençut que caldrà mantenir «la solidaritat amb Espanya, així com amb la resta de països». L'independentisme de Xammar és, al capdavall, una finestra catalana oberta al món.

2.4 Món

— Dignes, foll, has diners?

Respòs:

He amat.

Has viles, ni castells, ni ciutats, comdats ni dugats?

Respòs:

He amors, pensaments, plors, desirers, treballs, llanguiments, qui són mellors que emperis ni regnats.

(Ramon Llull. *Llibre d'amic e amat*).

Són vuitanta-quatre anys d'anar pel món, de transitar per les perifèries urbanes de Catalunya i oscil·lar entre les il·lusions i els desenganys d'una Amèrica llatina rebel. Xammar es defineix com un home optimista, però això no impedeix que toqui de peus a terra. Davant les injustícies i les barbaritats que es perpetren en el món, ben sovint sota propòsits lloables, ell també viu moments d'indignació, de desencant, de frustració. Segons Xammar, l'home no és un llop per a l'home, però es donen situacions en què sembla que ho sigui. Essent creient, podríem pensar que el capellà de la Floresta es pot consolar pensant que amb la mort les hostilitats desapareixeran i tothom assolirà una vida plena, però aquesta idea no el complau. Convé tenir present que Xammar, a banda de mossèn, és sociòleg. Ell considera que mentre cadascú de nosaltres trepitja la Ciutat terrenal ha d'assumir una quota de responsabilitat social. Per aquest motiu, Xammar no ha defugit mai la seva dimensió política.

Amb l'experiència de la Nicaragua sandinista dels anys vuitanta, Xammar va comprovar, de ben a prop, fins a quin punt les revolucions poden arribar a vexar el seu esperit fundacional. «Revolució», paraula controvertida, cruïlla d'esperances i decan-diments. «*C'est elle qu'on emprisonne, Qu'on trahit qu'on abandonne*», cantava Georges Moustaki, a *Sans le nommer*. Daniel Ortega i el seus acòlits estantissos han estat una de les decepcions polítiques més amargues del jesuïta. «*Ai Nicaragua, Nicaragüita*», la flor «*más linda*», en pocs anys ensopida, dessecada. Xammar va constatar, aleshores, que el poder és una font inexhaurible de corrupció humana. Aferrar-se amb les un-gles a la cadira, acomodar-se a determinats privilegis i deixar-se seduir, en definitiva, per l'èròtica del poder són perills que, segons Xammar, han de ser previnguts a les nostres societats. En el cas específic dels polítics electes, entre altres mesures, proposa que aquest risc es minimitzi amb la limitació temporal en el càrrec. «Hem de tenir en compte que hi ha persones que s'afilien a un partit polític només per a enriquir-se!», adverteix escandalitzat. «L'afany de possessió deu ser un instint profundament humà, i si no hi ha un esforç de canviar determinades dinàmiques la injustícia es continuarà reproduint», hi afegeix.

El jesuïta assenyala els diners com «el principal problema del món». «Són la pitjor droga que s'ha inventat», assegura. Sosté el convenciment que «diner» i «dignitat» són termes que mantenen una relació inversament proporcional, és a dir, que quants més diners acumula una persona més difícil és que visqui amb dignitat, això és, sense perjudicar els demès. «Els diners, quan són més dels necessaris per viure amb un certa sobrietat, fan mal», alerta. Com a cristià, apel·la al versicle bíblic que rebla: «No podeu servir Déu i el diner (Mt. 6:24)».¹⁴⁴ Amb tot, en els temps que corren, de capitalisme predador, d'idolatria del bitllet, de la competitivitat i l'eficiència com a dogmes i de la promoció de l'èxit individual a qualsevol preu, les seves opinions estan condemnades a remar contracorrent.

No l'incomoda que el defineixin amb l'etiqueta d'anticapitalista. «El capitalisme és un sistema que adorm la dignitat de les persones», denuncia. Ell en defensa la superació, però no s'atreveix a pronosticar quan es podria consolidar aquest escenari. Quantes vegades els pensadors han gosat preveure la mort del capitalisme! Quantes vegades han promès que aquest sistema es trobava en l'estadi agònic, en la crisi definitiva! I tanmateix aquí el tenim, entre nosaltres, cuejant, mutant quan convé, perfeccionant la manera de tòrcer el coll dels assalariats a cada crisi, absorbint o deslegitimant qualsevol actitud dissident. «S'ha arribat a la conclusió, bastant generalitzada, que des de fora és difícil fer-lo fracassar», afirma Xammar, que malgrat tot confia que «la mateixa contradicció interna» tard o d'hora en precipiti la fi. Des de fa dècades, ell opina que «el testimoni del Tercer Món» podria ser la llavor de la transformació social, perquè podria fer replantejar l'estil de vida capitalista entre les «persones de consciència honesta». En síntesi, el que pretén comunicar amb aquesta idea és que el canvi de valors podria sorgir de les crisis humanitàries que provoca el capitalisme, amb unes desigualtats sufocants entre classes i pobles: «D'aquesta manera, el camí per a trencar el sistema ja no seria ideològic, sinó vivencial o existencial».

Xammar accepta dir-se anticapitalista, però també és conscient que aquesta denominació és la demostració d'una derrota ideològica. No és el mateix presentar-se «en contra de» que «a favor de», i l'anticapitalisme evidencia, per al jesuïta, la manca d'una alternativa que uneixi i entusiasmi majories socials. A propòsit de la caiguda del mur de Berlín, l'any 1989, Francis Fukuyama va vaticinar, amb esperit provocador, la fi de la Història entesa com una pugna ideològica. L'escriptor Octavio Paz, aleshores, va deixar escrit: «*Han desaparecido algunas respuestas, pero siguen planteadas las preguntas*».¹⁴⁵ Seguint aquesta darrera línia de pensament, Xammar es qüestiona per què el socialisme ha caigut en descrèdit i no ha succeït el mateix amb el capitalisme. Ell alberga esperances en un socialisme democràtic i en figures com la de l'expresident uruguaià José Mujica, però reconeix que en l'actualitat manquen exemples que, des de la gestió política, esperonin l'esperança en la construcció d'un món diferent.

El fet de creuar cada any l'Atlàntic des de fa tres dècades per col·laborar en projectes de cooperació ha permès que Xammar conegui de primera mà els efectes devastadors de la globalització econòmica. «Avui dia no governen els polítics, manen les multinacionals», confirma el jesuïta, que ha vist com les grans empreses han arrabassat la terra —l'únic mitjà de subsistència de què disposen— als nadius de les zones rurals de països centreamericans com Guatemala. «La pobresa que ells sofreixen depèn molt de la nostra manera d'actuar, i per això m'avergonyeix formar part d'aquesta Europa, que a més permet que milers de persones a la recerca d'un futur millor morin ofegades al Mediterrani», explica. Per a Xammar, Europa, més que no pas una «potència mundial», ha esdevingut una «prepotència mundial». El Vell Continent, per a ell, és «un petit tros de món que, quan ha pogut, ha exprimit els recursos d'altres continents com l'Àfrica i l'Amèrica Llatina». En una situació d'explotació com aquesta, segons el jesuïta, tots els implicats hi surten perdent, encara que sigui a nivells diferents: «Quan exploto l'altre, quan destrueixo la seva dignitat, jo també renuncio a la meua dignitat». «Europa està desgastada, ha tingut molt de poder econòmic i mireu com està», hi afegeix. El capellà de la Floresta creu que en alguns aspectes, com per exemple en el respecte a la natura, els europeus encara hem d'aprendre moltes coses de cultures com la maia: «Quan els maies es veuen amb la necessitat de talar un arbre, primer se li acosten i li demanen perdó. Se senten en deure amb la natura, i consideren que no se l'ha de ferir. No només respecten les persones, sinó també les altres realitats del món. Aquí, en canvi, volem explotar la natura i les persones per enriquir-nos amb diners, i el que aconseguim és empobrir-nos en termes humans».

Així com el papa Francesc a l'exhortació apostòlica *Evangelii gaudium*, Xammar parla d'un «ideal egoista» i d'una «globalització de la indiferència».¹⁴⁶ «Tant de bo hi haguessin grans mobilitzacions de les classes populars que fessin trontollar el sistema», afirma. Si mirem al carrer, sembla que motius per a la indignació no en falten pas. En la darrera crisi econòmica el nombre de milionaris ha incrementat i la precarietat laboral s'ha consolidat fins al punt que els mitjans de comunicació ja parlen d'un concepte horripilant, el dels «treballadors pobres». En aquest context, el «mileurista», que a començaments del 2000 era vist com un desgraciat, sembla que s'hagi de sentir afortunat, sobretot entre els joves. Potser en els darrers anys el producte interior brut (PIB) d'alguns països ha tornat a créixer, però a costa de l'augment de la disparitat entre les diferents classes socials. «El discurs oficial parla de recuperació econòmica i creació de llocs de treball, però per què no fan referència a les condicions de misèria i els sous que es paguen?», diu Xammar, tot recordant que l'article 35 de la Constitució espanyola, referent al dret de treball, és «paper mullat». El jesuïta, com Stéphane Hessel, fa una crida a la indignació i al compromís, i reconeix que a la societat, anestesiada, encara li manca «anàlisi crítica». «La societat del consum ha provocat que ens pensem que som lliures perquè consumim, però és a l'inrevés, perquè quan hem adquirit una cosa el sistema ens en presenta una altra de nova, i això l'únic que fa és esclavitzar-nos», explica.

«Dignitat» és una de les paraules més utilitzades pel jesuïta a l'hora de parlar de política. Un dels camps de batalla contra el capitalisme, segons Xammar, es juga en aquest terreny moral. «Estem immersos en una crisi de valors i de consciència de la pròpia dignitat», afirma. Per a ell, totes les persones han de descobrir la pròpia dignitat, això és, tenir la certesa que no poden fixar un preu a la seva vida, que no poden arraconar els principis ètics. El jesuïta posa com a exemple el cas d'Arnoldo Alemán, president de Nicaragua entre els anys 1997 i 2002, que segons Xammar va intentar comprar el vot de diverses comunitats camperoles promentent-los que amb una pastilla es podrien curar de totes les malalties existents. «Per una pastilla es van vendre, alguns!», sosté Xammar.

Com el protagonista de *La cançó de les balances* de Josep Maria Carandell, popularitzada als anys setanta pel cantautor Ovidi Montllor, el capellà de la Floresta es pregunta quan vindrà el dia en què a l'home no se'l pesi amb les balances. «Hi ha gent que es creu important perquè té molts diners. Ignoren que la riquesa humana és interior, que ve de dins i no pas de fora», manifesta. El jesuïta considera que el missatge de Jesucrist «és el de la igualtat», perquè el Déu encarnat va propugnar la idea que «tots els homes són iguals». «L'Església, com a institució, també s'ha corromput, també ha estat víctima de la debilitat humana i no s'ha pres seriosament el missatge de Jesús», confessa. Xammar reconeix que li costa d'entendre «que hi hagi gent que es confessa catòlica i que, llegint els evangelis, justifiqui que els pobres han nascut pobres per voluntat divina». «De vegades em sento més pròxim a persones no creients que no pas als qui sostenen aquest tipus de discursos», hi afegeix. Fet i fet, com diu Xammar, en la lluita per una major igualtat social «ens hi podem trobar creients i no creients». Els ponts, però, tot sovint són dinamitats pels prejudicis.

Si bé és cert que als menjacapellans d'esquerres els ha pesat la sotana de Xammar, als catòlics més conservadors els ha molestat que sigui un mossèn compromès amb les reivindicacions en favor dels interessos de la classe treballadora. El jesuïta ha hagut de carregar, en repetides ocasions, amb les etiquetes de «comunista» i «marxista», encara que, com a home de fe, no hagi abraçat mai les doctrines materialistes. La seva experiència, però, no és aliena a la d'altres religiosos, com la del bisbe brasiler Hélder Câmara Pessoa, que va sentenciar, amb perspicàcia: «Quan dono menjar als pobres, em diuen sant. Quan pregunto per què són pobres, em diuen comunista».

Xammar no amaga que, veient el panorama actual, una tendència al pessimisme és del tot comprensible. Això no obstant, afirma que manté la confiança en el futur. Ho hem dit al començament, Xammar és un optimista: «Vivim en uns temps convulsos des del punt de vista humà, però també és veritat que en el decurs de la història hem avançat en moltes coses». Posa com a exemple la Declaració dels Drets Humans, positiva com a «principi d'acord», encara que segons el jesuïta moltes vegades sembli un text inútil. «Podem acceptar que en un determinat moment de la Història tinguem la sensació de tornar enrere, però perquè el progrés no és un procés de creixement rectilini», afirma.

El jesuïta es mostra partidari de realçar valors com l'amor, la fraternitat, la solidaritat, la coherència i l'empatia, i avançar cap a democràcies participatives, que responsabilitzin les societats en la presa de decisions. Per tal d'assolir aquest objectiu amb èxit cal, però, en primer lloc, consolidar una cultura cívica i democràtica. Heus aquí, per al capellà de la Floresta, el gran desafiament.

3. TESTIMONIS

3.1 *Agustí Ayats*

Ha estat l'últim capellà obrer en actiu a Tarragona. Agustí Ayats (1951) és fill d'una família pagesa de Vallbona de les Monges, localitat situada en el mapa de la ruta dels monestirs cistercencs. Arriba a Tarragona el 1962 per estudiar al Seminari i torna l'estiu de 1975 per instal·lar-s'hi definitivament, després d'haver estudiat Teologia a Barcelona. L'any de la mort de Franco, ell i Francesc Vinyes es posen a viure en un pis ben modest del barri d'Icomar, una altra zona urbana de ponent de la ciutat que està creixent en desordre i sense serveis bàsics.

Influenciat pels ambients dels capellans obrers que treballen a l'àrea metropolitana de Barcelona, situats en l'òrbita de l'HOAC, Ayats prioritza trobar un lloc de feina i l'aconsegueix en una empresa de vidre instal·lada al polígon Francolí. Allà s'hi està durant gairebé trenta anys, fins que tanca a finals de 2004. «L'objectiu era i és estar més a prop de la gent, compartir els seus problemes i que els obrers vegin una altra imatge de l'Església», afirma. És una decisió que no entenen, però respecten, els arquebisbes Torrella i Martínez Sistach. «L'opció pel treball i per viure en un barri de classes populars la tenia clara des de temps enrere», reconeix aquest home que va arribar a ser delegat del sindicat CCOO.

Ayats i Vinyes contribueixen a crear l'Associació de Veïns d'Icomar i de seguida entren en contacte amb Paco Xammar en dos àmbits d'actuació: l'estrictament pastoral i el vinculat al moviment veïnal. Tots tres s'incorporen a la coordinadora de barris, que després desembocarà en la Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona. La trajectòria de Vinyes, però, es veu estroncada d'una manera cruel al desembre de 1986, quan mor atropellat un dia, a quarts de sis del matí, a la carretera de València, quan anava a treballar a una fàbrica de pinsos.

Els primers anys a Icomar no disposen de capella i els sacerdots celebren l'eucaristia discretament a casa seva, per a un màxim de dotze o quinze persones, la majoria de fora del barri. «La nostra parròquia era l'Associació de Veïns —comenta Ayats amb ironia—, no anàvem pel barri ni per l'empresa dient que érem capellans». Al cap d'uns anys l'Ajuntament els cedeix un local a Riu Clar que utilitzen per convocar els serveis religiosos els dissabtes a la tarda. En l'àmbit eclesial, els capellans de la zona de ponent es coordinen sota el nom d'arxiprestat Tarragona Perifèria, format inicialment pels barris de ponent, Sant Salvador, Sant Pere i Sant Pau i la Canonja.

Paral·lelament, són temps de lluites i reivindicacions al carrer. Icomar s'expandeix sense planificació i «la promotora» —recorda el sacerdot— «anuncia la construcció d'una zona residencial amb molts de pisos, jardí i piscina. La revolta veïnal atura el projecte, en uns terrenys que avui són el camp de futbol». Entre les necessitats bàsiques d'aquella etapa hi ha la d'asfaltar els carrers i la instal·lació d'un semàfor a la cruïlla de la carretera de València. I fins i tot reclamen que el nom d'Icomar, que identifica la immobiliària que està aixecant els edificis del barri, sigui substituït pel d'Horta Gran.

El setembre de 1986, Ayats deixa Icomar per fer-se càrrec, amb Vinyes (només tres mesos abans de l'accident mortal), de la parròquia de Camp Clar, amb una «estructura molt senzilla» i la idea clara de «continuar en el món del treball». L'arxiprestat Tarragona Perifèria es remodela, ja sense Sant Pere i Sant Pau i la Canonja, i l'acaben configurant les parròquies de Sant Josep Obrer (Torreforta), Santa Tecla (Camp Clar), Santa Maria Assumpta (Bonavista) i Sant Salvador. En total, una superfície de 62 km² i una població propera als 45.000 habitants. L'altre arxiprestat a la ciutat és Tarragona Centre, format per onze parròquies que donen servei a més de 88.000 habitants.

Xammar juga un paper rellevant en la coordinació i dinamització de les parròquies de la perifèria tarragonina: activitats culturals, excursions, colònies d'estiu... I tot «amb molta discreció per mantenir el lloc de feina», segons Ayats. Tot i la diferència generacional (Xammar és vint-i-dos anys més gran que Ayats), els dos capellans comparteixen visions de la vida i experiències de tota mena en els àmbits eclesial i civil. També a la Candidatura per la Participació Veïnal a les eleccions municipals de 1979. Ayats hi col·labora des del darrere i amb un cert distanciament: «No estava gaire d'acord amb la candidatura perquè entenia que suposava entrar en el terreny de les estructures polítiques dels partits. No m'hi vaig implicar gaire. Defensava la independència del moviment veïnal respecte als partits i em preocupava que fos engolit o instrumentalitzat». Malgrat tot, entén que va resultar «una experiència positiva però limitada».

La relació amb Xammar ha estat permanent i, en algunes èpoques, especialment intensa, com quan van viure junts un any al pis de la Floresta. Aleshores Ayats s'havia quedat al carrer. Un reclús de tercer grau, que el capellà havia allotjat a casa seva, s'hi va atrinxerar i va canviar el pany de la porta. Durant molts mesos, Xammar el va acollir com un germà. «Vaig comprovar de primera mà l'austeritat amb què viu i la fidelitat que professa al barri i la seva gent». En assumir una estructura parroquial, Ayats entén que s'acosta més a la cúpula de l'Església que no pas al jesuïta («abans era l'Agustí i ara em diuen pare Agustí», diu fent broma), però creu que tots dos coincideixen ideològicament en tant que són fills del Concili Vaticà II.

«Veig a Xammar molt clarivident, sap analitzar la realitat amb un gran esperit crític, molt més que els joves. Fa propostes i marca un ritme de treball que molts no

poden seguir. Està molt preparat intel·lectualment i continua sent una referència en l'argumentació per contrarestar l'opinió oficial de l'Església», opina el rector de Camp Clar, que lamenta «l'actitud més funcional i la ideologia conservadora de la majoria de capellans joves». Una posició que contrasta amb la d'aquells sacerdots obrers que s'han anat jubilant els darrers anys.

Agustí Ayats, precisament, es va jubilar l'estiu de 2016. Quan va tancar la fàbrica de vidre, va cobrar dos anys d'atur i va realitzar cursos de formació que el van portar a treballar durant una dècada en el sector de l'atenció a les persones grans o amb dependència. Dedicat ara només a l'àmbit eclesial, repassa, a grans trets, la línia de pensament de Xammar: «En els àmbits cívic i social la crisi ha malmès moltes persones, pisos de l'Administració i els bancs ocupats, espai públic abandonat, pèrdua total de la capacitat reivindicativa... En el món eclesial hi ha poc esperit crític, l'arribada de la immigració magribí canvia el paisatge del barri. No tenim conflictes amb la comunitat magribí, però sí que hi ha dificultats per entendre'ns. Creix l'estigmatització». I posa com a exemple els cursos per a dones que impulsen des de Càritas Interparroquial des de fa trenta anys. Al principi hi participaven dones procedents de la immigració espanyola i moltes gitanes, però ara gairebé totes són magribines i subsaharianes.

La reflexió des de la perifèria tarragonina conclou en arguments coneguts. «Els temps que corren no són per estar gaire engrescats. La situació als barris de ponent és ara pitjor que als anys vuitanta, no hi ha consciència ni esperit reivindicatiu. Predominen l'individualisme i el recel. Molta gent no entén la multiculturalitat i ho diuen persones que fa cinquanta anys van arribar aquí amb la maleta buscant feina i un futur millor».

Distingit amb el diploma al mèrit cívic per l'Ajuntament de Tarragona, igual que el seu amic Xammar, Ayats ha vist reconeguda la seva tasca pionera en l'àmbit del treball social i en la lluita contra les desigualtats. L'últim capellà obrer de Tarragona s'ha jubilat i no veu ningú al darrere que vulgui seguir les seves passes.

3.2 Miquel Barbarà

El 1968, Francesc Xammar i Miquel Barbarà es coneixen quan comencen a impartir classes de sociologia a l'Escola d'Assistent Social (actuals estudis de Treball Social), a l'edifici que ara ocupa Càritas Diocesana, al carrer d'Armanyà. Barbarà ha arribat a Tarragona l'any anterior, procedent de Roma. Tots dos es troben en una «època de molta eferescència», i impulsen experiments pedagògics avançats per a l'època en un centre que esdevindrà un dels principals «focus d'antifranquisme» a la ciutat. Allà hi fan acte de presència tota mena d'organitzacions i col·lectius que treballen per transformar la realitat i enderrocar la dictadura.

Barbarà admira Xammar, però des d'una certa distància: «Llavors ja era una persona inquieta, revolucionària. No vaig tenir mai un tarannà similar al d'ell. Soc més tranquil, encara que això no vol dir que no sigui contundent en circumstàncies concretes. Ell sempre ha estat més crític i incisiu, en temes de política i d'Església». Barbarà (Almóster, 1939) s'ha mantingut trenta-vuit anys —del 1971 al 2009— al Consell de Govern Episcopal, al costat dels arquebisbes Pont i Gol, Torrella, Sistach i Pujol. No es considera l'etern número dos de l'Arquebisbat de Tarragona, però ha tingut un alt grau d'influència en les decisions que es prenen al pla de Palau durant quatre dècades.

«Des del respecte, amb Xammar hem intercanviat moltes opinions i anàlisis. No hi ha hagut un problema de comunicació entre nosaltres. Ell se sent molt pròxim a la teologia de l'alliberament, al compromís amb els països llatinoamericans, amb els més pobres i marginats i amb les víctimes del franquisme. En aquest darrer àmbit, volem preparar la realització d'un treball sobre la lluita antifranquista a l'Església tarragonina, que aquí es va desenvolupar amb l'arquebisbe Pont i Gol, no al marge o d'esquena a ell». L'animadversió a la dictadura uneix perfils eclesiàstics contraposats. A l'Escola d'Assistent Social promouen actes propis, però sobretot acollien els d'altres entitats. Barbarà no hi recorda cap situació conflictiva o de violència. Ni que hi anés la policia. «L'ambient que s'hi respirava es transmetia als alumnes en el dia a dia, sense gaire escarafalls», admet.

A les beceroles de l'etapa democràtica, el llavors secretari general de Pont i Gol juga un paper important en l'autorització de l'arquebisbe a Francesc Xammar perquè es pugui presentar com a candidat a les eleccions municipals de 1979. Barbarà parla amb Pont i Gol i el convenç perquè permeti a Xammar fer el pas. «Pensava que era necessària la presència de l'Església en el món obrer i veïnal i, per tant, en la vida política local, representant aquests col·lectius», afirma, convençut. «Ell no podria haver estat regidor de l'Ajuntament sense el permís de l'arquebisbe, i crec que es va prendre una bona decisió. Després de l'autorització de Pont i Gol, també va tenir la del pare Arrupe, cap dels jesuïtes».

Gairebé sempre al darrere de moltes iniciatives progressistes i catalanistes vinculades a l'Església, Miquel Barbarà ha seguit amb interès el paper desenvolupat pels capellans obrers instal·lats a la perifèria de la ciutat. Sent vicari episcopal es reunia sovint amb aquest col·lectiu: «Van fer una gran feina, amb una presència molt necessària en aquests barris, perquè l'Església donava una imatge de suport oficial al franquisme i al nacionalcatolicisme, tot i que una part important hi estiguéssim en contra». I hi afegeix: «Reforçaven el vessant eclesiàstic més social, més compromès amb el poble, en van donar un bon testimoni i van aconseguir els objectius. S'han fet estimar». Ara pràcticament no hi ha sacerdots arrelats als barris pobres i marginats. «Aquella situació va ser excepcional per la dictadura i pel nombre de vocacions. Quan jo entro a l'arquebisbat érem uns dos-cents cinquanta capellans diocesans i ara en

som menys de cent cinquanta, i tots més grans, més vells. La societat ha canviat molt i en aquests barris crec que hi ha d'haver seglars (persones vinculades, però sense formar part de la institució) que estiguin qualificats».

El combatiu Xammar, al capdavant del moviment veïnal dels anys 70, 80 i 90 no va provocar cap problema significatiu amb la cúpula eclesiàstica de Tarragona, segons confirma Barbarà: «Ha mantingut la coherència tota la vida i alhora ha sabut on havia de posar el peu i on no. El deixaven fer i ell actuava hàbilment. Mai ha situat un arquebisbe entre l'espasa i la paret». I és que el jesuïta de la Floresta «és seriós, afable, molt preparat intel·lectualment, culte, amb un gran fons de plantejament vital i ideològic, d'església, de societat i personal. Un home profundament coherent». Viure des de fa més de cinquanta anys en un petit pis de la zona de ponent «és un gest més de la seva seriositat i compromís a fons».

Els darrers anys Xammar s'ha significat en el procés sobiranista com a president local del Pacte Nacional pel Dret a Decidir i del Pacte Nacional pel Referèndum, una posició que l'acosta, en aquest sentit, als postulats de Miquel Barbarà: «Pensava que tenia unes conviccions menys catalanistes, però el cert és que té els ulls molt oberts, veu el que passa a la societat, l'analitza, reflexiona, i s'ha adonat d'un sentiment majoritari expressat pacíficament. Ha estat una agradable sorpresa», conclou.

3.3 Santiago Camós

Es porten només uns dies de diferència —Xammar és del novembre i Camós del desembre de 1933— i entren en contacte ben aviat, al col·legi dels jesuïtes del carrer de Casp de Barcelona. I el destí vol que unes dècades després, durant la segona meitat dels seixanta, es retrobin a Tarragona. Dels anys d'infantesa a l'escola, Santiago Camós recorda que Francesc Xammar «era un molt bon noi que ja se'l veia encaminat a estudiar al Seminari, tot i que ho portava amb discreció». En el cas de Camós, la mort sobtada d'un germà en un accident trasbalsa la família i el fa variar de plans: «Al cap del temps, vaig veure que realment la vida no em cridava per entrar als jesuïtes i que, per tant, no m'havia equivocat».

Camós arriba a Tarragona el 1968, procedent de Ciudad Real, un cop aprovades les oposicions d'inspector fiscal. L'arribada de la democràcia i l'autogovern li permetran avançar professionalment i es fa càrrec de la direcció de la Delegació d'Economia i Finances de la Generalitat, des del 1982 fins al 2003, quan es jubila. La seva dilatada trajectòria el converteix en el director territorial del Govern de Catalunya a Tarragona amb més temps de gestió ininterrompuda.

Quan arriba a Tarragona, després de trenta anys de dictadura i repressió, hi veu «una ciutat apagada». Les seves inquietuds de seguida el porten a contactar amb el Paco Xammar, que ha arribat dos anys abans i s'ha instal·lat a la parròquia de Torreforta. «Allà convocàvem reunions per parlar de política, i ho fèiem amb unes bíblies

a les mans per si venia la policia, perquè si hi entraven per sorpresa podíem esgrimir que estàvem estudiant l'Evangelí», rememora amb un somriure. «En aquelles reunions es va decidir, entre altres coses, l'assistència a l'Assemblea de Catalunya i el Paco en va ser un dels membres. Jo no vaig voler participar-hi directament per por a la feina, era funcionari de l'Estat».

Tots dos, juntament amb mossèn Josep Gil, de la parròquia de Sant Pau, són els fundadors de Justícia i Pau a Tarragona el 1975. De fet, Camós en va ser el president de la delegació tarragonina fins al 2006. «L'entitat comença a caminar abans de la mort de Franco, perquè coincidim en la necessitat i l'esperit d'oferir una veu d'Església diferent, no oficial, per dialogar amb el món. Una església en contacte amb la cultura i que defensa la democràcia, la pau i els drets humans». Són temps durs —es produeixen les darreres execucions del franquisme, al setembre de 1975— en què els preocupaven temes com la pena de mort o l'amnistia. «Sota el paraigua de l'Església es podia parlar de tot i vam obrir camí». Justícia i Pau manté des de fa molts anys una activitat regular a través de sopars-col·loqui i sessions de cinefòrum que han coordinat Xammar i Camós.

Un i altre coincideixen en altres fronts, sobretot per la vinculació del capellà amb els sindicats i els moviments socials i veïnals durant el final de la dictadura i la transició a la democràcia. Xammar fa el pas d'entrar en la política municipal: «Va fer bé d'anar de regidor a l'Ajuntament» —subratlla Camós—, «perquè era un home honest amb les seves idees. Estàvem allunyats ideològicament, perquè jo militava a Unió. Em fa la impressió que va marxar decebut, però no va claudicar ni va deixar de defensar les seves idees amb entusiasme». En la mateixa època, l'inspector fiscal dirigeix Càritas Diocesana en els temps de l'arquebisbe Pont i Gol, durant quatre anys (1978-1982), funda l'associació Vidal Llecha, del grup d'Amnistia Internacional a Tarragona, i coordina la Federació Catalana de Voluntariat Social.

Tots dos mantenen el contacte regular, i han coincidit en un munt d'iniciatives, també quan sectors progressistes de l'Església a Tarragona van signar un manifest contra la manera de nomenar l'arquebisbe Jaume Pujol. «Soc un home d'Església. Considero que és imprescindible una institució que ens representi i faci de nexa d'unió, però jo actuo amb molta llibertat i en prescindo, si és un obstacle. Soc fill espiritual de mossèn Gil. Ell i molts altres ens han format per ser lliures i aprendre a pensar per nosaltres mateixos», afirma, amb rotunditat, Camós.

Amb Xammar parlen de tot. «Tot i mantenir punts de vista diferents, és una persona molt entregada, amb forta sensibilitat social, dialogant, gens fanàtica. Sap escoltar i sap enraonar». Coincideixen en part en la visió del món, però amb perspectives i captaments diferents: «Ell, més avançat, jo més prudent. Prefereixo anar amb calma, reflexionar sobre les inquietuds que tinc. Em molesta molt la demagògia. Ell està disposat a enraonar amb un demagog, jo no». I hi afegeix: «Ell és més anticapitalista, i jo no veig solucions pràctiques alternatives. Les discrepàncies són sobre el ritme i

en alguns matisos. Jo he defensat, per exemple, retallades de la Generalitat perquè no hi havia més remei i em molestaven les manifestacions en contra que organitzaven Xammar i altres persones que estaven al darrere».

Els uneixen el clam contra les injustícies socials i la defensa dels drets humans. De la democràcia cristiana a l'anticapitalisme, units en la defensa d'una sèrie de valors fonamentals. «A Xammar ara li preocupa especialment com la crisi afecta les persones més humils, les més febles de la societat. Les desigualtats creixents. Ho viu en el dia a dia. També parlem del tema dels refugiats i de la reforma de l'Església per les mancances actuals en la resposta que dona als grans reptes del segle XXI». A l'hora de definir el jesuïta veí de la Floresta, Camós apunta: «Molt honest i conseqüent. No l'agafaràs mai en contradiccions. Fa el que pensa i això és molt poc habitual. Té fusta de líder, a pesar d'ell. Sempre manté una actitud mesurada, ponderada, i posseeix una força magnètica que fa que moltes persones hi confiïn. Fa tantes coses en benefici de la ciutat que potser cal que li facin un gran reconeixement. N'hauria de ser fill adoptiu, perquè ha fet de Tarragona la seva ciutat d'adopció».

3.4 Fina Capdevila i Consuelo Jurado

La Fina és de Tarragona i la Consuelo, de Pozoblanco, Còrdova. Totes dues neixen el 1940. Catalanoparlant l'una; castellanoparlant l'altra. Treballadora social i mestressa de casa, respectivament. Provenen d'origens familiars i àmbits socials ben contrastats. Totes dues coincideixen, però, en un fet que els ha marcat la vida: l'amistat i la col·laboració amb Francesc Xammar. I és que la Fina i la Consuelo simbolitzen un dels trets definitoris del Paco: es mou bé en tots els nivells, amb grups de gent de procedència molt diversa, fet que li permet arribar gairebé a tot arreu.

Serafina Capdevila (Fina per a gairebé tots) va morir el juny de 2017. De jove, forma part de la Joventut d'Estudiants Cristians i de l'Institut de Missioneres Seculars. Alumna i professora de l'Escola de Treball Social, es compromet en la lluita pels drets nacionals (és membre de l'Assemblea de Catalunya) i de la classe obrera. El seu perfil professional la porta a conèixer el Paco quan aquest s'instal·la a la parròquia de Torreforta i busca gent que vulgui col·laborar amb un centre social del barri. «Llavors anava amb sotana i ja se'l veia molt preparat, inquiet i intel·ligent», recordava la Fina, que va ser la primera treballadora social de Càritas Diocesana. Des d'aquell primer vincle va mantenir la relació amb el jesuïta en diversos àmbits: la docència, el treball social i les trobades dels grups de creients de base, representants d'una Església progressista i compromesa amb els més desfavorits.

La Fina va col·laborar amb el comitè Óscar Romero des de la seva creació. Primer, esporàdicament; després, des del moment de la jubilació, molt més implicada, com a secretària i sobretot en l'equip que organitza les xerrades a les escoles. «Soc

d'esquerres, però mai he estat afiliada a cap partit. Crec en els moviments socials i vaig anar de suplent a la llista de la Candidatura per la Participació dels Veïns l'any 1979», explicava en la conversa mantinguda pocs mesos abans de la seva mort.

A l'hora de definir el jesuïta de la Floresta, Capdevila en feia un retrat detallat: «Genera respecte i sinceritat. És emprenedor i té un caràcter fort, perseverant. No ha canviat mai de conviccions i això li ha comportat alguns problemes amb els seus superiors. L'austeritat és la paraula que marca la seva vida. A més, és un home que segueix la veu de la seva consciència i és capaç d'afrontar moltes decepcions». La Fina considerava que el Paco havia superat la fase de «capellà obrer» i el definia «més tradicional en el vessant teològic que en el social» i en destacava com a elogi disposar de «l'habilitat de triar les persones adequades per a una feina o acció concreta, en funció de les seves característiques».

Consuelo Jurado coneix Xammar el 1966 quan tots dos arriben a Torreforta. Unes reunions en cases particulars del barri per parlar de l'Evangeli són el primer escenari d'una relació que s'ha mantingut durant més de mig segle a través de la parròquia, l'HOAC o el moviment veïnal. Mare de cinc fills, quan aquests es fan grans decideix entregar-se en vida al comitè Óscar Romero. S'hi compromet tant que l'estiu del 1999 fa el primer viatge a Nicaragua («M'impresiona especialment el grau de pobresa i la quantitat de nens explotats i drogats que veus al carrer») i el 2000 hi torna de voluntària, però per un període continuat de dos anys, amb l'objectiu d'involucrar-se de ple en un centre que acollia noies de famílies desestructurades, d'entre cinc i divuit anys. Explica aquesta «gran experiència» amb passió, idènticament que quan parla del projecte *Samaritana*, que treballa amb prostitutes procedents de famílies amb problemes de salut i alimentació, i del programa *Natras*, que atén nens i adolescents que es veuen obligats a treballar al carrer.

Aquesta andalusa amb accent marcat s'encarrega ara de l'àrea de comerç just del Comitè a Tarragona, però no ha deixat de viatjar a Nicaragua, un cop a l'any, on treballa i viu amb membres de les comunitats de base. «Reps d'ells més del que dones. Anar allà et modifica la manera de fer i pensar. Et trastoca l'escala de valors», assegura. «Llàstima que el país hagi canviat molt poc durant tots aquesta anys, per culpa dels polítics», es lamenta.

La Consuelo defineix el Paco com un «líder», i hi afegeix: «És un home senzill, humil, que treballa per als més marginats. Un lluitador contra les injustícies». Tot i que molt reservat en els aspectes més personals de la seva vida, de Xammar també n'elogia el saber «escoltar i orientar, donar la seva opinió i deixar que la decisió final la prengui la persona afectada».

3.5 Tomàs Carot

Als anys setanta només les dones estudiaven per a assistent social. Amb alguna escassíssima excepció. El primer alumne masculí a l'escola de Jesús i Maria, al carrer d'Armanyà, és Tomàs Carot. I allà és on el 1973 coneix Paco Xammar, el professor de sociologia. «En vaig tenir una molt bona impressió inicial», comenta Carot. «L'escola era llavors un lloc de refugi de reunions clandestines, activitats i seminaris de continguts prohibits a l'època».

Carot havia començat a col·laborar el 1971 com a periodista corresponsal de *Tele/Expres* i després del *Diario de Barcelona* i la revista *Destino*. També en aquest context professional, aviat contacta amb un Xammar involucrat en l'organització del moviment veïnal i les reivindicacions socials. La relació va en augment fins al punt que el periodista ajuda el capellà a fer possible la revista *La Farola*.

Celebrades les primeres eleccions municipals i constituït el primer ajuntament democràtic després de quaranta anys de dictadura, els regidors de la Candidatura per a la Participació Veïnal confien a Carot l'obertura de l'oficina de premsa i la publicació del butlletí municipal. El juliol de 1979 se n'edita el primer número de la nova etapa, i l'agost se'n publiquen dos, un monogràfic dedicat als problema de l'aigua i un altre sobre els primers pressupostos del consistori democràtic.

Xammar, al qual designen tinent d'alcalde amb competències en Comunicació, demostra la voluntat d'«oferir al ciutadà la màxima informació i transparència», assenyala Carot. El principal exponent és el butlletí municipal, del qual se n'imprimeixen uns 30.000 exemplars, que es repartien gratuïtament per les bústies. El periodista d'origen ebrenc defineix així aquell moment: «L'època del primer ajuntament democràtic és apassionant i plena d'il·lusió, amb grans temes i reptes a resoldre, com l'aigua, la manca de diners, la necessitat d'inversions en obres bàsiques, la instal·lació de la indústria química o la relació port-ciutat».

El treball colze a colze amb Xammar a l'Ajuntament no dura gaire, perquè el líder de la CPV és expulsat del Govern i el substitueix en el Departament de Comunicació el regidor del PSUC, Josep Maria Güell Socias. Carot recorda que «la desconfiança de Xammar amb la resta de socis es fa evident aviat, també amb l'alcalde i especialment amb el grup majoritari del Govern, que era el PSC. El tema de l'aigua i la constitució d'una empresa per gestionar-la és un dels detonants principals de les discrepàncies que acaben amb el trencament».

A criteri de Tomàs Carot, «la petjada de la CPV és molt positiva, perquè aglutina el moviment veïnal salvant diferències i amb Xammar fent la funció de pal de paller. Representa un moviment ciutadà, compromès, amb un grup de persones dels barris al capdavant. Una manera de fer política singular, de base, participativa». Tarragona és aleshores una ciutat única perquè viu un procés industrial molt gran i ràpid, que comporta rebre, en només quinze anys, una forta onada d'immigrants que es con-

centren en barris perifèrics, separats i allunyats del centre urbà. En aquest entorn el lideratge del jesuïta de la Floresta «és indiscutible». Segons Carot, es tracta d'una figura singular: «És un religiós fora de l'estructura oficial de l'Església, que viu amb els més necessitats, compromès en tots els afers de la comunitat, amb una gran formació intel·lectual, capaç de fer una síntesi entre persones d'arrels i procedències molt diverses, amb moltes sensibilitats, i ben relacionat amb tothom».

Per això, quan el 1983 abandona definitivament el consistori i tanca la via de la política institucional, Xammar «busca altres sortides» —segons el periodista— «en estructures d'entitats i organitzacions que no comportin tanta disciplina com la política municipal, on manen els òrgans dels partits» i no el bé comú de la societat.

3.6 Montserrat Coll

L'any 1995 Xammar proposa a Montserrat Coll viatjar a la selva amazònica del Perú per impartir classes de filosofia a un grup de seminaristes a la regió de Loreno. «Viure, durant gairebé tres mesos d'estiu, sense llum, aigua, telèfon... Va ser l'experiència de la meua vida, única, impactant», afirma. Havia rebut la invitació un temps enrere, quan el capellà jesuïta havia portat a Tarragona el bisbe d'aquella regió peruana i havien quedat tots tres per dinar i compartir impressions. «Xammar sap què trobar de bo en cadascú. Tu vas a oferir un servei al Tercer Món, però tornes amb una experiència que et fa créixer com a persona i guanyar noves perspectives de la realitat», afirma aquesta doctora especialitzada en filosofia de la religió que ha estat professora de l'Institut de Ciències Religioses Sant Fructuós i de diferents centres públics educatius de secundària a Tarragona.

«És un home de pedra picada», sintetitza. «Una referència humana i cristiana, coherent amb la seva vivència de l'Evangeli. Ho ha demostrat quan ha triat viure sempre en un barri obrer, de gent econòmicament senzilla, i ha lluitat amb ells per les seves necessitats bàsiques, o quan continua al costat i no abandona persones que pateixen malalties degeneratives». Coll acumula idees sobre la trajectòria del jesuïta instal·lat a la Floresta: «Compromès amb el que se li demana, no esquiva clams, problemes i necessitats. Sempre respon. Acull les persones amb sinceritat, sense embafar gens, amb una discreta elegància».

Montserrat Coll (Rodonyà, 1951) coincideix amb Francesc Xammar, primer, a l'Institut Antoni de Martí i Franquès, i, després, al de Camp Clar, on es reparteixen els continguts i els grups d'alumnes de l'assignatura de filosofia. En l'aspecte educatiu, el defineix com «un gran professor que va donar seriositat, rigor i prestigi al centre. Hi va deixar una forta petjada en una època en què venien a l'institut nois educats i amb ganes d'estudiar, procedents de famílies senzilles que havien emigrat a Catalunya. Els pares estaven molt implicats i volien que els fills progressessin».

Al cap de molts anys, Coll és nomenada directora general d'Afers Religiosos del Govern de Catalunya (2004-2010), a proposta de Josep-Lluís Carod-Rovira. En aquesta etapa li demana a Xammar que es posi en contacte amb els líders musulmans de Tarragona per explorar i fomentar el diàleg interreligiós. «Sempre l'he vist obert a revisar les seves idees. Sap escoltar, llavors pensa, raona i pot arribar a canviar de parer i implicar-se a fons en una qüestió a la qual no havia prestat fins llavors gaire atenció. Un exemple n'és el dret a decidir», manifesta.

En un àmbit més personal, diu que Xammar «disposa d'un sentit de l'humor molt fi, un somriure que l'ajuda a ell, i als altres, a relativitzar tot allò que no és realment important», però li recrimina que es cuidi poc de si mateix. I conclou: «És humil, no busca la glòria ni els reconeixements».

3.7 Joan Fuster

«Ell és igual aquí i allà. Però a Centramèrica el veneren, se'l respecta molt. Entre les comunitats de base és el *padre Paco*». Joan Fuster ha compartit alguna estona de descans amb Paco Xammar en els jardins de la residència de jesuïtes de la Universidad Centroamericana (UCA), a Managua. «Allí t'adones de la transcendència i la magnitud de les accions que fa en diferents àmbits i que és una persona altament respectada, amb molts contactes i molt involucrat en la realitat social», comenta el coordinador del Centre de Cooperació al Desenvolupament URV Solidària. «Es mou bé en els ambients intel·lectuals, però prefereix estar amb la gent més humil». I posa com a exemple la seva pròpia experiència: «Jo estava fent uns cursos a Nicaragua fa uns quinze anys, convidat per la UAB, i em vaig posar malalt a la selva. Em vaig recuperar a la capital i vaig contactar amb el Paco. Al cap d'uns dies el vaig acompanyar en una visita a comunitats i vaig comprovar que ell s'hi troba com a casa: visita famílies, parla i pregunta a la gent, molt pobra, comenta els seus projectes... Parlen d'agricultura, del clima, de la família, dels problemes quotidians, i no gaire de religió».

A Tarragona, anys més tard, Fuster i Xammar ideen una activitat considerada després com a exemple de «bona pràctica interuniversitària» en educació per al desenvolupament. Es tracta de Visions d'Amèrica Llatina, que neix el curs 2006-2007 a la URV, i que veu com, amb el pas del temps, progressivament s'hi van afegint les universitats de Lleida, Girona i la Pompeu Fabra. Resultat: quatre conferències en quatre universitats catalanes. Al llarg de deu edicions, han abordat amb experts locals i internacionals temes com els drets de les minories, els recursos naturals com a mitjà de riquesa o espoli, la realitat de les dones, la força dels moviments socials o la sobirania dels pobles. Són unes jornades que, de manera transversal, han volgut «mostrar diferents enfocaments sobre la realitat de l'Amèrica Llatina, des de la colonització fins al moment actual». S'hi han tractat els orígens del seu subdesenvolupament, les alternatives polítiques que s'estan produint o els nous plans i estratègies econòmiques.

Aquesta iniciativa, i una altra titulada «Visions del Món Africà», van desembocar el 2017 en el cicle d'espectre més ampli Visions d'un Món Desigual, impulsat per les mateixes quatre universitats catalanes esmentades.

Tot i ser de generacions molt diferenciades, els dos mantenen contactes informals periòdicament, xerrades força llargues «de temes molt diversos i projectes de tota mena que s'acaben concretant en alguna cosa». Una barreja de converses filosòfiques sobre les desigualtats i la cooperació al desenvolupament amb aplicacions pràctiques. «No decep mai, descobreixes que és un "savi", amb una cultura inabastable que ell, amb aquell aspecte de bonhomia i austeritat, no demostra».

De la relació Tarragona-URV-Nicaragua i del contacte amb el *padre Paco*, Fuster recorda especialment dos fets: el primer, l'esforç que va suposar enviar als barris més empobrits de Managua, on el comitè Óscar Romero estava actuant, la coral de la URV, dirigida per Montse Ríos, per tal de realitzar-hi tallers que fomentessin, entre persones d'edats diverses, la cohesió social a través del cant, i el segon, ben significatiu, protagonitzat per Fernando Cardenal, el jesuïta que va ser ministre d'Educació del Govern sandinista (1984-1990), quan va venir a Tarragona a pronunciar una conferència. Cardenal, Xammar i Fuster van dinar, aquell dia, un menú en un dels bars més econòmics de la perifèria tarragonina, a petició expressa del polític nicaragüenc.

Amb el pas dels anys, l'evolució política de Nicaragua ha provocat enormes decepcions. Va ser un símbol per «consolidar la revolució», un país per «salvar el món» del capitalisme, però la perversió de la política sandinista ha allunyat molts cooperants i organitzacions. «S'hi han abocat milions de dòlars i el país continua tan pobre... On són aquests ajuts? Com s'han distribuït? No poso en dubte la feina de les ONG, però algú s'ha quedat els diners», denuncia Fuster. «Amb la crisi, han disminuït els recursos de les entitats d'aquí i les institucions han deixat d'aportar diners a l'Amèrica Central. Moltes organitzacions han desviat la seva atenció a Àfrica, i d'altres estan prioritzant les accions locals perquè les necessitats han augmentat molt». I què li fa falta a Nicaragua? Fuster i Xammar coincideixen: «Enfortir el país des de dins: en educació, sanitat, formant quadres tècnics i professionals... En definitiva, tenir gent més preparada, partint de la base del poc analfabetisme de la població».

El responsable de la URV Solidària constata que els darrers anys Xammar s'ha acostat, sobretot, a comunitats «molt i molt pobres de zones molt i molt aïllades, al nord de Guatemala. Població indígena arraconada, abandonada, sense infraestructures bàsiques i sense cap suport ni del mateix Govern. Ha decidit estar amb els més desfavorits». En tant que l'indigna la injustícia social arreu, sobretot l'extrema riquesa d'una petita minoria davant l'extrema pobresa d'altres, el Paco és «una persona sempre entregada a les seves comunitats, bé sigui a Nicaragua, Guatemala o la Floresta».

I com s'afronta la creixent desigualtat, violació dels drets humans i injustícia al món? «En moments de dubtes existencials, Xammar aporta arguments amb el seu tarannà de persona serena, pausada, però incansable. Sempre mantenint les formes,

t'anima a seguir endavant. Ell pot estar terriblement enfadat, però s'autocontrola, sap gestionar les emocions. Gràcies a una formació exquisida, és una persona molt culta amb un posat impecable».

Fuster i Xammar es coneixen des de fa vint anys i no han deixat de mantenir una relació continuada i cordial. La relació d'un no creient i un jesuïta. «D'aspectes estrictament religiosos, no en parlem. Ell és un filòsof, però sobretot analitzem i comentem qüestions més properes a l'àmbit de la lluita social. La seva fe l'ajuda a continuar treballant per canviar el món. Ell ho fa per connotacions religioses (espirituals) i jo per pragmatisme social (científic), però acabem coincidint en una prioritat: «Ja resarem, primer cal ajudar les persones».

3.8 *Carmen Muñoz*

«Ha estat una persona clau per donar sentit a la meua vida. Hauria anat d'una altra manera si no l'hagués conegut». Carmen Muñoz parla així de Paco Xammar. Aquesta filla de Palenciana, un petit poble de Còrdova, arriba a Tarragona el 1963, amb només vint-i-dos anys d'edat, seguint les passes dels seus pares i germans, que havien emigrat abans. En aquella època era habitual que els primers d'arribar a la ciutat fossin els homes joves, que buscaven feina en la construcció o la indústria. Després, venien el pares i les germanes.

Palenciana és un dels pobles andalusos on es produeix un procés de migració en cadena de molts dels seus habitants cap a Tarragona. La família Muñoz s'instal·la, primer, a Entrevies, i després, a Torreforta. En aquest segon emplaçament, la Carmen de seguida comença a col·laborar amb la parròquia de Sant Josep, comandada llavors per mossèn Joan Tomàs. Recorda perfectament quan, l'estiu de 1966, Xammar arriba al barri, amb «moltes ganes de vincular-se al món del treball».

«Jo vaig ser religiosa durant sis anys, però la malaltia de la mare em va portar a deixar el convent, a Còrdova», afirma. «Em sento plena i feliç de tot allò que he fet, perquè he dut una vida de religiosa, però des del carrer, tan vàlida com una altra». Muñoz, una dona sense estudis, és una lluitadora incansable contra les injustícies socials i reconeix que «abans de conèixer el Paco, no sabia com dur a la pràctica aquest compromís».

La Carmen és la primera persona de confiança amb qui es relaciona un jove Xammar, de trenta-tres anys, disposat a encetar amb energia la divulgació del seu apostolat a les àrees obreres i humils que s'estan aixecant als barris de la perifèria de ponent de Tarragona. Celebren les primeres trobades a la parròquia, amb la participació sobretot de dones joves que han emigrat i que han començat a treballar fa poc en fàbriques com ara la Tabacalera, la de bolígrafs Bic-Leforest, la de galetes Lose, la d'olis Abaco o la de tall i confecció de camises Seidensticker, situada a la carretera de València, que passa a denominar-se Valmeline a partir de 1973. En aquesta dar-

rera factoria, de capital alemany, implantada des del 1962 a la ciutat, s'origina un dels primers conflictes laborals de l'època, amb una mobilització que deixa empremta en la memòria col·lectiva de les lluites socials del moment. Algunes de les dones que lideren les reivindicacions són les mateixes que es reuneixen amb Xammar i s'identifiquen amb l'Hermandad Obrera de Acción Católica (HOAC).

Muñoz treballa a la Bic durant trenta-cinc anys —a la cadena de muntatge i al departament de serigrafia—, i durant prop de tres dècades forma part del comitè d'empresa. «Era molt dur estar a la cadena de muntatge, però es compensava amb un salari al mes que et permetia anar fent». L'any 1967 s'integra a l'HOAC, una organització, al seu parer, exigent: «Volien gent formada i preparada per explicar a les altres persones com defensar els seus drets; pensa» —diu— «que una persona inculta forma un poble adormit. El primer curset que faig em desperta la lluita com a creient, em fa veure que hem de lluitar per un món més just i que som els primers que hem de donar exemple», rememora. L'experiència de Carmen Muñoz revela que molts joves, a través de les escltexas que obre el moviment obrer de base catòlica, orienten després la seva activitat cap a organitzacions i partits polítics més implicats en la lluita anti-franquista. Ella mateixa passa a les files primer de la Unió Sindical Obrera, i després de Comissions Obreres.

El món del treball, la fe religiosa i el moviment veïnal són tres eixos que vinculen estretament l'activitat de Muñoz i Xammar. «El considero un amic, un germà. Aporta un testimoni d'allò que Jesús voldria per a la seva Església. Una persona que sap on ha d'estar i que sap atraure la gent». Les paraules de lloança al jesuïta de la Floresta, que sembla que no s'esgotin: «Tothom l'estima o li reconeix la perseverança. Molt humil i prudent, com el seu germà, Ramon. L'únic defecte que li retrec és que hauria de pensar més en ell mateix. Mai no en parla, li costa molt d'expressar els seus estats d'ànim i de salut. Ho aguanta tot i no es queixa de res».

D'aquells primers anys de vida a Torreforta, Muñoz recorda que Xammar «no parava mai» i que estava especialment implicat en el Centre Social del barri, on s'hi organitzaven cursos bàsics d'alfabetització, mecanografia, cuina i oficis diversos, i cursos per als joves i els programes de preparació obrera (PPO), uns cursos de formació i capacitació per a joves que els servien per trobar feina. En aquella etapa hi havia a Tarragona «un grup molt fort i potent» de l'HOAC i de la Juventud Obrera Católica (JOC). Treballaven per la dignitat de les persones en el món laboral i en la vida quotidiana en unes àrees que s'estaven urbanitzant sense serveis bàsics. «Es tractava d'estendre un compromís humà i cristià amb els qui més pateixen», descriu la Carmen. Del company jesuïta de Xammar a la parròquia, Joan de la Creu Badell, recorda la feina dedicada als joves de catorze a vint anys; celebrava trobades, balls, excursions i cursos de formació cristiana.

Quan Xammar es trasllada a viure a la Floresta, Muñoz continua col·laborant-hi amb coses tan senzilles com ajudar-lo en les eucaristies. Més endavant, ella també s'instal·la al barri i s'implica en l'associació de veïns durant set anys. «Ell sempre estava al capdavant de totes les lluites», assegura. «Arrossegava la gent, tot i que era poc freqüent que un capellà liderés les mobilitzacions i les protestes. Els veïns no el criticaven, perquè el veien com un exemple a seguir, com una persona normal. Al principi encara anava amb sotana i el tractaven de vostè, però a mesura que se la va anar traient, es va anar acostant encara més a la gent, que li ha acabat parlant de tu, com a qualsevol altre veí del barri».

Són anys per reivindicar l'escola bressol, els ponts per travessar la carretera i millores bàsiques de l'espai públic de la Floresta, un barri que «és com un poble, on tots ens coneixem». També són anys per crear estructures educatives i de formació. Muñoz i Xammar funden, el 1972, l'Esplai de la Floresta, i impulsen unes colònies d'estiu després d'implicar-se a fons en la reforma i rehabilitació de dues cases en mal estat de l'arquebisbat situades a Querol (Alt Camp) i Prenafeta (Conca de Barberà): «Els hi vam dedicar milers d'hores fins a deixar-les en condicions òptimes». L'esforç garanteix uns resultats molt positius: «Era una època molt diferent a l'actual, els nens feien molta més vida al carrer i participaven activament de l'esplai» —explica la Carmen. «L'objectiu era educar-los en la convivència i el respecte als altres a partir dels jocs i les manualitats. Aquells nens i nenes ara són homes i dones amb família, i es nota que de petits van tenir una formació específica a l'esplai que els han portat a mantenir unes inquietuds socials i a no ficar-se en problemes», afirma, amb convicció. Un exemple del llegat de l'esplai és el mateix Antoni Peco, president de l'Associació de Veïns de la Floresta durant setze anys i president de la Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona (FAVT), al llarg de dos mandats.

Les colònies s'organitzen durant tres dècades i un estiu hi participen fins a setanta-tres nens, alguns dels quals dormen en tendes de campanya. Muñoz destina bona part de les vacances que li corresponen com a treballadora de la Bic a coordinar les tasques de l'esplai a les cases de colònies, assumint-hi tots els papers de l'auca: des de cuinera fins a directora. «S'hi concedien moltes beques per a nens de famílies amb problemes econòmics», remarca. El pas dels anys, una càrrega de feina molt intensa i els viatges de Xammar a l'Amèrica Central els acaben obligant a deixar de dirigir una activitat que ha marcat la història de la Floresta.

De manera paral·lela a l'esplai i el desenvolupament de les altres activitats esmentades, Muñoz també s'implica en el comitè Óscar Romero de Tarragona i en forma part des de la seva fundació. Ella és una dels vint-i-un cooperants que per primera vegada viatgen a Nicaragua en nom del Comitè. «Les vivències d'allà et desperten una inquietud especial i et marquen per a tota la vida», confessa. Hi ha tornat en diverses ocasions per col·laborar en les tasques solidàries del Comitè i les sensacions positives

han anat en augment: «M'han omplert molt, pel contrast de vida d'allà i d'aquí. Ells tenen poc i són feliços, nosaltres tenim moltes més coses i vivim amargats i tan sols aspirem a acumular més diners. El consumisme és el gran mal de la nostra societat».

A l'entorn d'aquestes i altres reflexions, la Carmen, el Paco i un grup de persones cristianes de base es reuneixen un cop al mes en un pis de Torreforta. Hi celebren l'eucaristia, comenten temes religiosos i aborden les seves inquietuds socials. Avui com ahir, idènticament que mig segle enrere.

3.9 Jordi Navarro

Jordi Navarro Lliberato, treballador social i fundador del Casal L'Amic, entra en contacte amb Francesc Xammar l'any 1981. Aleshores Navarro és un jove adolescent de Torreforta que forma part de la primera generació d'alumnes del flamant institut de Campclar, denominat encara d'una manera burocràtica, grisenca: «Instituto mixto número III de Tarragona». Xammar, de quaranta-vuit anys, és el professor de llatí, filosofia i ètica del centre. Navarro el veu com un tipus discret, seriós i compromès. El fet que sigui «el capellà» qui s'encarregui d'unes classes d'ètica «molt potents» i «respectuoses amb les altres creences» és el que més impacta Navarro, que ben aviat s'interessa pel cristianisme de base.

Conscient de la implicació social en els barris de ponent de capellans de la Hermandad Obrera de Acción Católica (HOAC) com ara Cisco Vinyes, Agustí Ayats, Miquel Sunyol i Francesc Xammar, el Jordi comença a militar a les Juventudes Obreras de Acción Católica (JOAC). Dins d'aquesta organització s'habitua als debats, les lectures crítiques i les conferències. Durant aquesta etapa formativa també té ocasió d'assistir a les misses participatives de la capella de la Floresta, on lluny dels tradicionals sermons, sempre unidireccionals, el jesuïta aposta per inserir a la litúrgia dinàmiques dialògiques.

Quan, a punt de complir la majoria d'edat, Navarro es compromet amb l'associacionisme veïnal, Xammar fa uns anys que ja se n'ha enretirat, desgastat. Amb el temps, el Jordi constata, impotent, com el clientelisme dels partits polítics fragmenta cada vegada més el moviment. I, de fet, en aquest context, està condemnat a seguir el mateix camí de frustració que el seu estimat professor jesuïta. Malgrat tot, de tant en tant sent, a les reunions, com algú més veterà afirma: «Podríem fer com la CPV». D'aquesta manera, Navarro s'endinsa, a poc a poc, en la història d'aquesta candidatura política, el llegat de la qual intentarà recollir amb La Plataforma, que l'any 2001 reunirà militants dels moviments veïnals i socials de la ciutat en una mateixa llista electoral. En aquest projecte polític d'esquerres, que es quedarà a les portes d'aconseguir representació en el consistori tarragoní, rebrà el suport de Xammar. «El Paco ens ha ensenyat un valor fonamental, en política, que és el de la independència partidista», assegura.

Més endavant, l'any 2005, aprofitant que ha de viatjar a Nicaragua amb l'associació Entrepobles, el Jordi visita Xammar a la residència de la Universidad Centroamericana (UCA), a Managua. Val a dir que no és la primera vegada que coincideixen fora de la ciutat. Tots dos havien acompanyat, plegats, la tardor de l'any 1992, en plena guerra de Bòsnia, un comboi amb vuit-centes capses d'ajut humanitari fins a la ciutat d'Split, amb motiu de la campanya «Tarragona ajuda Bòsnia».

Per a Navarro, «el Paco és exemplar en molts aspectes». Viu al barri. Humilment, sense luxes ni ostentacions. En el mateix pis de sempre, des de fa cinc dècades. I fent costat a la gent més necessitada, vingui d'on vingui. També en destaca el concepte de lluita contra les injustícies socials, que aborda tant les causes com les conseqüències que creen marginació, i que, per tant, no s'encalla ni es conforma amb cap dels dos conceptes.

De la mateixa manera que Xammar, Navarro se sent decebut per la direcció que han pres, des de fa dècades, la majoria d'associacions de veïns de la ciutat. Tots dos coincideixen a denunciar «que els barris de ponent s'han tornat conservadors» i a constatar que «la ciutat no ha estat encara articulada, ni urbanísticament, ni socialment, ni psicològicament parlant». «Aquesta és la gran assignatura pendent», segons Navarro.

Però no tot han estat confluències, com és comprensible. Amb els anys, el treballador social admet haver comprès algunes decisions de Xammar que d'entrada el van sorprendre, com la d'haver acceptat de col·laborar en el Senat tarragoní. «Ell t'argumentava "jo dic el mateix sempre. Pensa en tot cas que en situacions com aquesta tu no ets l'incoherent, perquè tu diràs el mateix l'endemà, en qualsevol lloc"». Aquest rebuig al sectarisme ideològic, aquesta predisposició al diàleg —fins i tot quan alguns podrien pensar que implica fer el joc a l'adversari, acceptar l'abraçada de l'os, en aquest cas, del Govern del PSC—, diu molt, segons Navarro, de la manera del jesuïta d'entendre l'activitat política. A més, està convençut que «el Paco no ha buscat mai ser un líder, s'hi ha trobat». «És un exemple de coherència», conclou.

Per damunt de tot, en la ment de Navarro persisteix el Xammar docent, l'ombra del qual, tal com ell el concep, no es limita a l'entorn de l'aula: «La formació, en un sentit ampli, té molta importància en la trajectòria vital del Paco, que sempre l'ha prioritzat, ja sigui en el moviment veïnal, en la parròquia o a l'HOAC». «Pertànyer a la JOC, per exemple, també era com estar estudiant», rememora. El Jordi és l'exemple que demostra que el Xammar educador ha deixat petja.

3.10 *Laura Palacios*

«Xammar t'enlluerna. El vaig conèixer en una reunió amb mitja dotzena de persones més, i al cap de quinze dies ja estava comprant amb ell un bitllet d'avió direcció Guatemala». Al contrari de la resta de testimonis, que guarden relació amb Xammar des de fa molts anys, la doctora Laura Palacios va contactar amb el jesuïta la primavera de 2014. «No n'havia sentit mai a parlar, no en tenia cap referència», reconeix. Els va unir, aleshores, un projecte sanitari en una de les regions més pobres i mal comunicades de l'Amèrica Central.

Aquesta metgessa, filla d'un petit poble de La Rioja, viu i treballa a Tarragona des del 1982. Sempre a la sanitat pública, i gairebé sempre passant consulta, tot i assumir càrrecs de gestió a l'Institut Català de la Salut (ICS). «Curar és dedicar-se als altres, i jo sempre havia volgut aprofitar la meua vocació per col·laborar en algun projecte de cooperació fora del país, però per raons personals i professionals no havia sorgit mai l'oportunitat», explica la doctora Palacios. Un viatge a l'Índia de la seva filla, també metgessa, esdevé el punt d'inflexió que l'anima a fer el pas.

L'any 2014, Francesc Xammar demana col·laboració al Col·legi de Metges de Tarragona per seleccionar professionals per anar un mes a Guatemala. «Et sorprèn, a primer cop d'ull, per l'edat, l'empenta i les idees ben argumentades», afirma la doctora, amb prop de quaranta anys de trajectòria en centres d'atenció primària de Salou, Constantí i Tarragona (Torreforta i Jaume I), i que s'encarrega de la direcció assistencial d'atenció primària de l'ICS Camp de Tarragona. «La meua primera opció de cooperació no era en un projecte amb connotacions religioses» —reconeix—, «però el projecte em va atraure perquè estava vinculat a l'atenció primària i exigia unes certes dots d'organització». D'aquella primera trobada, Palacios en surt «força convençuda», perquè «la capacitat de persuasió del Paco és il·limitada». A més, la metgessa viu, en l'aspecte familiar, un moment «de plena llibertat, sense obligacions».

Reunió al maig i viatge a Guatemala al juliol. Tot es desenvolupa d'una manera molt ràpida. «No havia sentit mai el nom de la regió de Huehuetenango ni de la ciutat de San Miguel de Acatán. No sabia on anava», expressa, amb un somriure. Acompanyada de Xammar i del doctor Miquel Biarnés, vinculat a la xarxa Santa Tecla, Palacios emprèn el viatge carregada de maletes amb instrumental i medicaments bàsics cedits per farmàcies tarragonines. Recorda, després de tres avions, les set hores d'autobús entre la capital del país i la del departament i les quatre posteriors en un tot terreny per fer poc més de cent quilòmetres per «camins infernals».

El capellà Luís, maia, es converteix en el seu amfitrió. «La meua habitació estava fora de la casa, amb una dutxa a l'exterior, sense mirall ni rentamans. La primera nit vaig dormir sense matalàs i em vaig preguntar: "Aguantaré un mes així? On m'estic ficant?"». Superat el xoc de les primeres hores, els doctors Palacios i Biarnés endeguen,

l'endemà d'haver-se hostatjat a San Miguel de Acatán, un periple diari consistent a visitar desenes de persones de poblets disseminats per una regió molt muntanyenca. Cada dia, un llogarret.

«La primera jornada ens va impressionar. Al poblat només hi havia una caseta de fusta per atendre les persones, una habitació amb una llitera de fusta, matalàs, manta i tauleta. Res més. Sense finestres. Explorant pacients de totes les edats que no estan acostumats a la figura del metge. Ells posaven cara de sorpresa, i jo també». L'experiència del primer dia es repeteix: «Quan arribàvem, ens rebien amb flors i ens convidaven a menjar. Allà el Paco és el *padre* i el veneren molt, se l'estimen. Després, mentre ell feia missa o altres accions pastorals, nosaltres passàvem visita i vèiem patologies molt diverses: algunes, certament, no massa greus, però que de totes maneres reclamen una medicació que no està al seu abast». Patologies oculars, lesions dermatològiques... malalties que aquí tenen fàcil curació i que allà pràcticament són insalvables. «Sovint, els descobreixes problemes de salut que desconeixien i que no podran resoldre perquè els falten medicaments, o bé perquè no disposen de mitjans suficients per anar a l'hospital o a la consulta de l'especialista», explica la doctora Palacios, que afegeix: «El balanç de l'experiència és ambivalent, perquè no deixa de ser una mica frustrant. Hi ha moltes coses a fer i t'adones que no pots solucionar els problemes de fons».

La realitat sanitària de la regió de Huehuetenango és complexa: un centre sanitari públic infradotat, amb un metge per atendre 40.000 persones repartides en nuclis petits i incomunicats. Els objectius principals del projecte, liderat per Xammar, són «formar gent d'allà per tal d'oferir una assistència mantinguda a la població maia; dotar un nou centre sanitari amb l'instrumental adequat, i orientar els professionals, que ara presenten als pacients unes indicacions ben sovint poc fonamentades, discutibles, i cobrant molts diners a través d'un sistema privat». «Els malalts no t'ensenyen informes mèdics, però sí factures», constata, dolguda.

A finals de l'any 2016, Palacios visita de nou Guatemala: «Hi veus tantes carències i tantes persones demanant ajut que no pots oblidar-te del projecte. L'elevat grau de mortalitat infantil posa els pèls de punta». Amb tot, reconeix que la millor alternativa passa perquè «algú pugui mantenir l'activitat allà durant força temps, sis mesos o un any. Ens cal un compromís de la contrapart. El sistema de visites mensuals de metges per relleus no soluciona gran cosa».

Segons Palacios, de tornada a casa «valores més el que tens aquí i relativitzes els problemes. La sanitat pública catalana és un luxe, malgrat les llistes d'espera i altres factors i problemes. Allà no he passat ni fred ni gana, però soc conscient que he estat una privilegiada amb relació a la població indígena, i m'he adonat també que tot va a un altre ritme, que tenen un concepte diferent de la vida i de la mort. Accepten que han de morir amb resignació».

El mes de convivència amb Xammar a la recòndita regió del nord de Guatemala i els posteriors contactes permeten a la doctora Palacios traçar un perfil definit del jesuïta de la Floresta: «Tolerant, molt intel·ligent, obert a escoltar i acceptar opinions, però alhora tossut i perseverant. És afable i càlid en el tracte, el veig com un home íntegre, de principis». Catòlica no practicant, amb Xammar ha mantingut nombrosos debats sobre la posició oficial de l'Església en temes com ara els anticonceptius o el paper de la dona: «Accepta les meves crítiques i les arriba a entendre». Des de procedències i perspectives diferents, la metgessa i el capellà comparteixen valors.

3.11 Antoni Peco

El primer record que Antoni Peco conserva de Paco Xammar el transporta fins a la infantesa. Amb només set anys, el Toni i altres nens de la Floresta marxen de colònies d'estiu a una casa rectoral a Prenafeta (Conca de Barberà). Som al 1972 i el capellà jesuïta del barri acabat de construir a la perifèria de Tarragona impulsa aquesta activitat lúdica i formativa que, amb l'ajut de la Carmen Muñoz, es repeteix i s'amplia durant dècades. «Hi vam anar diversos estius, també a la casa rectoral de Querol. Era una setmana de vacances que no estava a l'abast de les famílies. Hi vam compartir molts moments de felicitat i alegria», apunta el Toni, amb un somriure. «D'aquest grup inicial va néixer després l'esplai del barri, per donar continuïtat durant tot l'any a les activitats amb els joves. Vam ser dels primers esplais a la ciutat».

Antoni Peco (Tarragona, 1965) ha mantingut des de llavors una relació ininterrompuda amb Xammar, també en l'àmbit personal, fins al punt que va ser el capellà que va oficiar el seu casament. A l'esplai, el Toni va ser un dels monitors joves que guiaven els més petits del barri, i va arribar a ser-ne el director. També va ajudar en l'organització d'unes jornades del Comitè Óscar Romero per informar i sensibilitzar la població sobre la situació al Tercer Món. «El Paco ens ha ensenyat al barri el vessant de la solidaritat i els valors cristians. Ell no ha insistit mai en la fe religiosa dels veïns, sinó en contribuir a impulsar les bones accions de cada persona. Ser cristià no ha estat mai un requisit per relacionar-se amb ell. No imposa les seves idees i sempre està obert al debat i la discrepància».

La capella de la Floresta, instal·lada en un pis de planta baixa de l'edifici Fresno, va ser «el primer espai de trobada, allà on vam celebrar infinitat de reunions i vam començar a organitzar activitats culturals i reivindicatives», explica Peco, que ha estat, durant vint anys (1996-2016), el president de l'associació de veïns del barri. Xammar sempre ha estat vinculat d'una o altra manera a l'entitat veïnal: «És un home molt preocupat per les qüestions socials i ha estat present en nombroses lluites. Tot i que els darrers anys no hagi desenvolupat tanta acció pública al barri, ha continuat col·laborant amb l'associació i nosaltres li hem demanat consell moltes vegades». Pel que fa a la faceta estrictament religiosa, Peco el descriu d'una manera senzilla i planera: «És l'exemple de bon cristià. L'Església hauria de ser com Xammar».

En l'àmbit més personal, Peco el considera «afable, simpàtic i, per damunt de tot, perseverant». D'ell en valora que hagi sabut compaginar dues línies d'acció distintes, però complementàries: endegar i tirar endavant a mitjà i llarg termini projectes importants, però alhora realistes, a base de picar pedra, i comprometre's amb casos urgents i puntuals que apareixen de manera inesperada. «Xammar és una referència indiscutible, per la seva trajectòria i dedicació als altres», expressa el líder veïnal, que sempre ha viscut a la Floresta i que ha estat, des de 2009 i durant poc més de vuit anys, president de la Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona.

La petjada que deixa la manera de fer del jesuïta al barri encara es nota cinquanta anys després, tot i que no sigui apreciable per als residents més joves. Antoni Peco sí que valora aquesta empremta, i en posa un exemple: el local o centre social, un edifici construït pels mateixos veïns a través d'un pla d'ocupació dels primers anys vuitanta. «Es tracta d'un espai únic a Tarragona, perquè l'edifici és propietat de l'Ajuntament però s'autogestiona per les mateixes entitats de la Floresta. Aquesta és una filosofia, una manera de gestionar les coses pensant en la comunitat, que hem heretat de Xammar». Per això, a la Floresta no es pot parlar oficialment de centre cívic. El local, amb problemes de manteniment, i amb un sostre d'uralita que no deixa de provocar goteres i altres molèsties, l'utilitzen, entre altres entitats, l'associació de veïns, la llar de jubilats, l'espai, el grup de teatre, la comparsa de carnaval i el col·lectiu de dones. «Tot el barri en fa un bon ús, tots en som responsables» —afirma Peco, orgullós—, «mentre que el consistori se'n desentén». Autogestió, sentiment comunitari, compromís amb l'espai i els edificis públics... Conceptes clau en la vida del jesuïta, que perduren fins avui i que el transcendiran. «Som xammaristes», conclou Peco.

3.12 Família Rius-Ruiz

«El *tiet* Paco» els acompanya i els guia per Nicaragua, El Salvador i Guatemala l'estiu de 2009. «Una experiència enriquidora, hi veus les necessitats i una gent molt agrada, molt motivada i amb ganes d'aprendre». El matrimoni format per Aurora Ruiz i Francesc Xavier Rius i els seus tres fills participen durant un mes d'un dels viatges solidaris organitzats pel Comitè Óscar Romero, fet que els permet conèixer la realitat dels tres països de l'Amèrica Central i els projectes que hi està desenvolupant l'ONG.

La parella de químics acumula sensacions positives d'aquell viatge i constata que Xammar, en alguns indrets de l'Amèrica Central, és «un més de la família, una persona molt estimada, a la qual cada any tothom espera. A les comunitats rurals, quan hi va el *padre* Paco és un dia molt especial». L'estada organitzada pel Comitè és una vivència en primera persona en contacte directe amb la gent del país. L'Aurora recorda com l'allotjament a Managua el van repartir entre tres famílies del barri marginal de Villa Austria: el matrimoni va dormir en una de les cases, les dues filles, Maria i Irene, en una altra, i el fill Xavier en una tercera. Joves en aquell moment amb edats

compreses entre els disset i els vint-i-dos anys i que posteriorment han mantingut actituds de compromís en diferents àmbits i graus. Xavier Rius, el fill, assegura que «va ser un viatge que va canviar la meua forma d'entendre la realitat del món. Les experiències viscudes en primera persona em van ajudar a entendre les situacions injustes i va ser una empenta per involucrar-me a les tasques del Comitè Óscar Romero i així treballar per revertir aquests injustícies». S'hi implica tant que torna al cap de cinc anys a Centramèrica i manté la col·laboració amb el Comitè.

El guiatge del *tiet* Paco l'any 2009 els permet visitar barris pobres de la capital i pobles camperols aïllats a la selva. Coneixen de primera mà persones que reben l'ajut dels projectes del Comitè i contacten directament amb els germans Ernesto i Fernando Cardenal i la comunitat centreamericana de jesuïtes. «T'atrapa, t'ho canvia tot i t'anima a treballar», sintetitza l'Aurora. «Allà t'adones de les reals diferències entre els pobres d'aquí i els pobres d'allà», amplia el Francesc Xavier. Ell, que va ser director de Càritas a Tarragona i ha col·laborat durant molts anys amb l'entitat, està acostumat a viure situacions dures de gent que pateix. Però quan viatges a països del Tercer Món, la perspectiva canvia.

Rius, exdegà de la Facultat de Química, ha fet abans del viatge familiar una primera incursió a Nicaragua per impartir classes a la Universidad Centroamericana de Managua (UCA). El promotor de la docència és el mateix Xammar: «Ell sap molt bé com captar la gent. Sap convèncer, trobar el potencial de cada persona i com casar-lo amb les necessitats d'allà, que coneix perfectament pels viatges constants que hi ha fet». Així és com Rius acaba destinant unes vacances d'estiu a ser el professor d'Anàlisi de Dades per a uns alumnes de postgrau que no havien tractat mai aquesta assignatura.

L'estada a l'Amèrica Central de Rius intensifica el contacte de la família, que s'involucra en el Comitè Óscar Romero, amb Xammar. A partir d'aleshores, el Francesc Xavier comença a impartir xerrades de sensibilització en centres educatius de secundària de la demarcació —entre una quinzena i una vintena cada curs—, una de les accions prioritàries per explicar a la societat la realitat d'aquells països; el Xavier també s'hi suma parlant sobretot de drets humans i deute extern, i l'Aurora centra la seva feina a dotar beques d'estudi per a nens i nenes en risc, treballant amb contraparts, sobretot de les comunitats rurals de Guatemala. «Són entitats que el Paco ja coneix. Centres de congregacions religioses (algunes només de noies i altres mixtes), que es fan càrrec que els projectes educatius tirin endavant», explica Ruiz. Les beques van destinades a alumnes de «cicle bàsic» similar a la primària i principi de secundària d'aquí. Altres ajuts serveixen per pagar estudis universitaris, com els de magisteri. La prioritat és ajudar les dones, que viuen situacions de doble marginalitat i enormes riscos. «El projecte de beques funciona des de fa molts anys amb resultat satisfactori» —exposa l'Aurora—, «perquè fomentem la formació entre joves que no podrien estudiar, facilitant el preu de les matrícules o el cost del transport». El Comitè i les

contraparts elaboren un seguiment de les notes dels estudiants i del compromís que adopten per desenvolupar activitats a favor de la comunitat.

El coneixement sobre el terreny de Xammar facilita les coses. Rius diu que el jesuïta és «l'ànima del Comitè». «L'èxit de l'entitat és gràcies a ell. Té prestigi i capacitat de lideratge. Tothom escolta el que diu, el podràs matisar, però sempre és tingut en compte. La resta estem a un altre nivell». L'Aurora amplia la definició: «No demana directament res, ni imposa cap directriu, però et diu les paraules adequades. És generós cent per cent, una persona entregada que, a més, aporta contactes i experiència». Aporta tanta vitalitat, sempre pensant en nous projectes, que els membres del Comitè assumeixen que quan mori Xammar hauran de fer un esforç ingent per mantenir l'activitat de l'entitat. «Costarà, però hi ha gent jove que n'assumirà el lideratge, potser més compartit», preveu el Francesc Xavier. Un d'aquests joves és el seu fill, que comparteix l'anàlisi del seu pare: «El Paco és una persona que delega molt en els companys del Comitè i estic segur que la tasca seguirà endavant durant molts anys».

«Xammar és com un monsenyor Romero d'aquí: un mediador entre Déu i les persones, un facilitador d'activitats solidàries i un suport per als més necessitats. Molt format, s'adequa al nivell de cadascú, des del més senzill fins al més refinat. S'adapta a tots els registres. Ho dona tot, amb gran dosis d'humilitat, idees claríssimes i decisions coherents. La seva vida és un exemple permanent», assegura Rius pare. «És un model de vida compromesa amb les persones més desfavorides de la nostra societat», hi afegeix el fill. I, per concloure, la mare en destaca la bona relació amb els no creients: «El vessant religiós no és tan determinant, per a ell, com el solidari. A més, és un home molt senzill que es fa estimar. Ell estima i tu l'estimes».

3.13 *Juan Antonio Ruiz*

«No ens fiàvem dels partits polítics. No vàiem clar quina posició adoptarien en temes clau quan arribessin a l'Ajuntament i vam entendre que calia tenir veu i vot propis al plenari municipal». L'hivern de 1979, Juan Antonio Ruiz és el número dos de la Candidatura per a la Participació dels Veïns (CPV), just per darrere de Paco Xammar, en les primeres eleccions locals democràtiques després de la dictadura. Ruiz, fundador de l'Associació de Veïns de Torreforta, és un dels membres que dirigeix el moviment veïnal de Tarragona a la Transició i que constata «l'oportunitat» de comptar amb representació directa a l'Ajuntament.

«En la lluita contra la privatització del servei de l'aigua havíem vist coses que no ens agradaven», afirma. Així que, arribada la convocatòria de les eleccions municipals, Ruiz és dels primers que dona suport a la idea de muntar una candidatura veïnal: «El PSC ens va oferir els números 3 i 5 de la seva llista a Xammar i a mi, perquè sabien que teníem molta gent al darrere». Ells, però, rebutgen la proposta. L'opció d'anar a les urnes per lliure deixa com a resultat dos escons per a la CPV. «Vam estar a punt

d'aconseguir-ne tres, però la retirada a última hora de les associacions del centre ens va perjudicar», reconeix aquest aragonès resident a Tarragona des de finals dels anys seixanta.

Del paper de Xammar en la candidatura, Ruiz en destaca que des del primer moment en va ser el líder, perquè «era un pioner en les reivindicacions dels barris, per la seva trajectòria, capacitat de lluita i prestigi». «La campanya la vam fer amb pocs mitjans, vam recollir unes 125.000 pessetes a partir d'aportacions particulars, que vam destinar a una tirada de cartells, i anàvem convocant xerrades pels barris amb molta participació popular, en forma d'assemblees obertes», recorda. Ara bé, segons Ruiz, l'ambient es va endurir, sobretot amb el PSUC i el PSC, amb companys amb qui havíem compartit lluites. Alguns ens van arribar a acusar de «feixistes».

Celebrades les eleccions i amb l'oferta del PSC d'entrar al Govern de la ciutat, la CPV aspira a dirigir l'Àrea de Sanitat i Medi Ambient, però els socialistes s'hi neguen en rodó. «Ens van atorgar la regidoria d'Informació i nosaltres vam acabar acceptant, però després d'un profund debat intern». El número 2 de la candidatura veïnal, sense cartera al Govern de Progrés format la primavera de 1979, comprova en poc temps les sospites prèvies: «Els socialistes i el PSUC canvien de posició en molts temes importants, com l'ampliació dels terrenys de la química Dow». Als plenaries es viuen, aleshores, situacions tenses: «Recasens em va retirar la paraula en dues ocasions. No insultàvem, però els llegíem el seu programa electoral i això els feia mal». «Érem un perill, el poble organitzat des de la base, sense estructura superior i jeràrquica, que planteja participar en la gestió pública, que s'olora que els partits no faran el que diuen. Que volem veure, estar i parlar dins de les institucions», afirma.

Al cap de dos anys, l'alcalde expulsa del Govern els dos regidors de la CPV, que mantindran els arguments d'oposició fins al 1983. La valoració d'aquell període és «positiva» per a Juan Antonio Ruiz, tot i el «desgast personal» sofert. «Es va fer una gran demostració que des de la base es poden aconseguir moltes fites», manifesta. Pel que fa a la relació política amb Xammar, el tàndem de la CPV demostra «plena sintonia». L'un «més vehement i molt inexpert» —diu Ruiz, de si mateix—, i l'altre, Xammar, «amb un caràcter més tranquil, menys apassionat, i una llarga trajectòria en el moviment ciutadà». Amb els diners dels dos sous de l'Ajuntament munten una «caixa de resistència» i compren un pis a Torreforta amb l'objectiu que serveixi com a punt de reunió del moviment veïnal. «No vam guanyar ni un duro de l'Ajuntament», assegura.

A les següents eleccions municipals, Xammar va de número 10 i Ruiz al número 11, però la CPV —reforçada amb alguns grups de l'esquerra extraparlamentària— no obtenen representació. Les causes poden estar en la «marginació» que van partir per part dels mitjans de comunicació i «l'afebliment» del moviment veïnal. A partir d'aquí, Ruiz aparca progressivament l'activitat pública per centrar-se en la família i la feina, però manté el contacte amb Xammar: «Ha batejat tres dels meus quatre fills i he col·laborat amb el Comitè Óscar Romero».

De fet, la relació de Ruiz amb Xammar comença molt abans de la CPV. L'aragonès, de formació enginyer tècnic, és destinat a treballar a Tarragona per la multinacional IBM el 1967 i en el curs prematrimonial a la parròquia de Torreforta coneix el grup de jesuïtes que s'hi ha instal·lat fa poc. La implicació d'aquest cristià de base augmenta fins al punt que, a partir del 1970, amb la seva dona Maria Dolores Hierro, es fan càrrec durant set anys del Club Juvenil Sanjo, dedicat a la formació i educació espiritual dels joves del barri. «Llavors, el Paco ja començava a ser un home de referència», assenyala Ruiz. Una observació que, amb el temps, ha confirmat: «És un profeta del seu temps, ha dinamitzat les bases populars sense importar-li la ideologia de les persones, sempre al costat dels treballadors i dels barris amb més mancances. Ha portat la militància fins al final, ha representat l'Església dels pobres. Ha estat un home providencial per a Tarragona».

Primer coincideixen en l'àmbit eclesial, i després en el social i polític. «Xammar és molt intel·ligent, una persona avançada al seu temps, però alhora adherida al poble. Té un caràcter fàcil de tractar, afable, se sap guanyar la gent, no presumeix de res i sap estar a l'altura del més humil. Un home profundament català que sempre ha defensat els novinguts, respectuós amb la gent més pobre. Un líder total, sense discussió. Un cristià integral, de base». I, fent esment a la seva coherència, sintetitza, d'una manera succinta: «És el mateix que quan el vaig conèixer».

3.14 Josep Sementé

«Treballar de manera paral·lela dins i fora de les institucions. Sense por, sense devaluar els propis plantejaments i conviccions». Josep Sementé coneix Paco Xammar des de finals dels anys seixanta, quan ell estudiava Teologia, primer a Tarragona i després a Barcelona, i se submergeix en el món dels capellans obrers a través del moviment educatiu que representa la Joventut Obrera Catòlica (JOC). Ell no s'ordenarà sacerdot, però continuarà implicat en els col·lectius de cristians d'esquerres i pel socialisme.

La religió i la política els han mantingut vinculats de manera constant. Abans de la mort del dictador, Sementé (Arbeca, 1945) es vincula a les Plataformes Anticapitalistes i, posteriorment, al Moviment Comunista de Catalunya (MCC). Lidera les plataformes, que han nascut com un corrent més radical de CCOO i amb alguns components procedents de l'Hermandad Obrera de Acción Católica (HOAC). Són temps de sopa de sigles. Des de fora de les primeres institucions democràtiques, Sementé observa amb interès l'experiència de la Candidatura per a la Participació dels Veïns (CPV), un projecte singular «que trencava els esquemes clàssics dels partits, perquè no seguia cap consigna dictada des de dalt», i el lideratge de Xammar: «Va apostar per la participació ciutadana en la política i en les decisions de la gestió pública, una cosa que avui tothom reclama, especialment les formacions que s'identifiquen amb la nova política».

Segons Sementé, l'entrada de la CPV a l'Ajuntament l'any 1979 ajuda a enfortir el moviment veïnal de Tarragona, perquè no en rebaixa les dinàmiques ni les reclamacions i es continua pressionant des de baix». A parer seu, l'etapa de quatre anys és «positiva», però «si haguessin pogut continuar dins del Govern durant tot el mandat, haurien pogut demostrar una altra manera de fer les coses i haurien guanyat suports». «La seva expulsió del Govern té un cost electoral a la següent convocatòria», hi afegeix. El 1983 el MCC s'alia amb la CPV per a les eleccions municipals, però la coalició queda fora de l'Ajuntament.

Sementé elogia les aptituds de Xammar per treballar tant des de la institució i el moviment veïnal, com des de l'estructura eclesial i les comunitats de base. «Sempre ha entès que es podia fer feina de manera simultània a les dues bandes. El risc, però, és que quan treballes des de dins, pots ajudar involuntàriament a reforçar l'estructura». Sementé, que ha passat els darrers anys per diverses organitzacions polítiques (Iniciativa per Catalunya, Procés Constituent, Catalunya en Comú), admet les dures crítiques del capellà de la Floresta als partits, però reconeix que sempre han pogut comptar amb ell per debatre i impulsar eines de l'esquerra alternativa local. També li valora que «salvaguardés la independència de la FAVT», abans que el moviment veïnal tarragoní es dividís i s'afeblís en les òrbites respectives del PSC i CiU.

Del Paco diu que «ha introduït a Tarragona la consciència internacional, la solidaritat amb els pobles més desfavorits: «El Comitè Óscar Romero fa un treball de formiga que va molt més enllà de l'esclat que provoca en un moment determinat el triomf de la revolució sandinista a Nicaragua. Impulsen una feina continuada i persistent, no és una moda passatgera». És la mateixa perseverança que el fa present des de fa mig segle als barris de ponent: «No ho ha fet per oportunisme, sinó com a opció de vida coherent, amb totes les conseqüències». Segons Sementé, Xammar «demostra que és possible treballar al Tercer Món sense oblidar el Primer, que treballant aquí es poden resoldre problemes d'allà». No hi veu cap disjunció.

Pel que fa al caràcter personal, el veu «tossut quan vol fer alguna cosa, però també dialogant, tendint ponts. A les reunions va per feina, sense divagacions. És un home tranquil, amb les idees i opcions clares, i una entrega total, una dedicació als altres sense descans». Fidel al Concili Vaticà II, Xammar «està preocupat per obrir la consciència de les persones, perquè veu que la gent no reacciona davant les coses que estan passant. El compromís religiós l'ajuda en circumstàncies difícils, acumula una experiència forta, madurada, que marca caràcter. Creu en la utopia i això li permet superar contradiccions i decepcions. Sap greu quan la gent falla, però el Paco ho supera amb aquesta fortalesa. Té clar que fem el que podem, cadascú des de la seva consciència».

3.15 Jordi Tiñena

«Jo vaig anar a aquell institut contra la meua voluntat. Era l'última destinació que havia escollit. Pensava: "Un 'profè' de català a Camp Clar, buf..."», però quan vaig arribar-hi vaig topar amb una gent extraordinària, uns nois i noies provinents de famílies treballadores, de segona generació d'emigrants que creien en l'educació i volien progressar. Un gran ambient de barri, amb molta implicació de les famílies, compromís dels pares amb l'Institut i uns professors molt entregats». Som al 1982. Aquell curs Francesc Xammar s'estrena com a director del centre educatiu. Tot i les reticències inicials, Jordi Tiñena s'incorpora a l'Institut de Camp Clar per ensenyar-hi llengua i literatura catalanes, i hi restarà durant trenta-tres anys.

El Jordi ja coneix Xammar de la dècada dels 70, quan tots dos coincideixen en l'activitat política de l'antifranquisme, bàsicament en dos àmbits: l'Assemblea de Catalunya i l'activisme als barris de la perifèria de Tarragona. «Vaig tenir una primera impressió ambivalent del Paco, en aquella època, tot i que ja començava a ser una referència», explicava Tiñena, abans de la seva mort prematura, el 23 de març de 2018. «Jo, que no soc creient, veia com s'havien instal·lat a la ciutat un grup de capellans que deixaven els seus espais litúrgics, eren actius socialment i facilitaven la tasca de l'oposició a la dictadura. Se'm feia difícil jutjar què em pesava més: la visió de l'Església oficial al costat de Franco o la feina dels sacerdots de base al costat de les classes populars».

Al cap d'uns anys, mort el dictador i celebrades les primeres eleccions democràtiques municipals que li han atorgat un escó a l'Ajuntament de Tarragona, Francesc Xammar i un grup de professors de l'Institut Antoni de Martí i Franquès decideixen demanar el trasllat al nou centre educatiu a ponent que obre portes el curs 1980-1981. De l'etapa a Camp Clar, el Jordi en dibuixa alguns traços del perfil de Xammar: «És un home de pau amb qui és molt difícil entrar en conflicte, perquè mai no perd els nervis. Compromès amb la justícia i els drets humans, porta la religió amb un absolut respecte per les creences dels altres». D'aquells anys 80, Tiñena recorda que el jesuïta de la Floresta «tenia molt clars els objectius a assolir, però contemporitzava amb tothom». Un exemple de la manera de fer de Xammar es plasma quan les autoritats trien per al centre la denominació inicial «*Instituto mixto número 3*» — era el tercer que apareixia a Tarragona, després del Martí i Franquès i el Pons d'Icart —, i s'obre un ampli debat posterior per trobar-li un nou nom, amb propostes contraposades, des d'Antoni Rovira i Virgili a Miguel de Cervantes. El director busca el consens i arriba a una solució de compromís adoptant el topònim del barri.

«Mirat amb perspectiva, va ser l'home adequat per aquell moment, en què calia consolidar l'institut com a referència dels barris de ponent de Tarragona. La seva personalitat i la seva procedència de les lluites veïnals i socials li donaven un gran crèdit davant els pares i alumnes», rememora el seu successor al capdavant del centre a partir del 1985. En aquells temps, l'Associació de Pares d'Alumnes —molt impli-

cada en el sistema educatiu— substituïa allò que l'Administració no podia aportar a l'equipament. «Xammar va ser llavors un home pont amb veïns, administracions i pares. Tenia molt clar que l'institut era un centre que es devia als barris i que era una peça clau en aquell context de lluita i reclamacions de millores en les relacions amb l'entorn. És una línia que ell va començar a marcar, jo vaig continuar —afirma Tiñena— i després va seguir amb un altre director ja mort, Flavià Sanfeliu. L'objectiu era clar: implicar-se molt en el teixit social, organitzant activitats culturals, esportives i de formació». Sempre liderant noves iniciatives, en l'etapa de Xammar de tres cursos com a director s'enceta la setmana cultural, que suposa suspendre les classes en el format habitual i substituir-les per altres tipus d'activitats, una fórmula que llavors és qualificada d'«innovadora» i gairebé «revolucionària».

Som en un institut públic ubicat en una zona amb forta immigració, a la perifèria de Tarragona, i dirigit per un religiós. En aquest entorn, Jordi Tiñena confirma que mai va detectar «un acte tendencios» ni unes orientacions determinades de Xammar. Ni tan sols s'hi posava un pessebre per Nadal. L'Institut de Camp Clar era «un espai públic sense implicacions religioses» i una «mostra de pluralisme religiós» en el si del claustre de professors. Un exemple d'acceptació de la diversitat que ara, potser, costa més de localitzar.

3.16 Toni Valcárcel

«Tarragona és molt més que la Rambla i els carrers de l'entorn. Poca gent del centre coneix els barris. Això passa ara igual que fa trenta i quaranta anys». Ho diu Toni Valcárcel, expresident local del comitè Óscar Romero. Fill de Blanes, fa mig segle que viu a Tarragona, residint als barris i al centre, amb inquietuds socials, laborals, polítiques, veïnals i religioses. No és d'estranyar, per tant, que Valcárcel tingui una relació estreta amb Paco Xammar des d'aquella Candidatura per la Participació dels Veïns (CPV) de l'any 1979, en la qual participarà activament des de Sant Salvador.

«Era una candidatura de les barriades i Xammar n'era el líder pel seu prestigi personal, l'entrega en les lluites dels barris i perquè ja era, des de feia anys, un home de referència a la Floresta i a tota la zona de ponent. I tota candidatura necessita un pal de paller perquè funcioni». Recorda el Toni que quan li van proposar que encapçalés el projecte, el capellà jesuïta va dir que sí, tot i que li representava un esforç gegantí i haver de renunciar a algunes coses.

Dels quatre anys que segueixen, amb dos regidors de la CPV a l'Ajuntament, Valcárcel en fa una «valoració molt positiva», però alhora reconeixent que es troben «amb una realitat molt dura» i que topen «amb la manera de fer política d'uns partits que busquen l'ostentació del poder molt per damunt dels interessos dels ciutadans». Se n'adonen ben aviat: «La CPV era la puça que molestava. Fèiem reunions i assem-

bles i ja vèiem que s'havia de lluitar contra uns poders cada cop més grans». La curta experiència al govern es deu al fet que «no podíem compartir el trajecte amb partits amb interessos tan contraposats als nostres».

Al marge de l'activitat política, tots dos també es troben en els moviments d'església progressista, les organitzacions catòliques i obreres (HOAC) i en el contacte amb les comunitats de base. Valcárcel està molt implicat durant un temps amb la comunitat d'Icomar —«la primera missió obrera de la diòcesi»—, on coincideix amb Agustí Ayats, el seu model religiós. De fet, tots dos estudien Teologia el mateix curs, però un s'acabarà ordenant capellà i l'altre no. Valcárcel creu que l'Arquebisbat «ha deixat fer a Xammar, per prudència i per intel·ligència. La cúpula eclesiàstica sap que falten sacerdots i veu que ell desenvolupa una tasca molt important, encara que no la reconeguin com cal, perquè porta l'Església als pobres i les classes populars».

L'expresident del comitè Óscar Romero arrossega una dilatada trajectòria sindical, afiliat a CCOO, i també com a president del comitè d'empresa de BIC —on coincideix amb Carmen Muñoz, una altra estreta aliada de Xammar. Aquest treballador mecànic, que després s'integra en el servei de prevenció de salut laboral de l'empresa, acumula experiència suficient i la visió actual de jubilat per analitzar «el conformisme de la societat: més val conservar el que tenim que no arriscar-nos a perdre-ho. Cada vegada més, les esquerres estan perdent pes a les barriades i al món obrer».

El comitè, precisament, els ha tornat a reunir els darrers deu anys, després d'un temps sense relació. Valcárcel n'ha estat el president durant quatre anys, des del 2012, però *l'alma mater* del projecte continua sent Xammar. «Hi està entregat en cos i ànima. Té molts bons contactes a l'Amèrica Central i facilita les gestions. Allà el coneix tothom, té un prestigi com a persona, sacerdot i representant d'una ONG, i aquí aprofitem la seva figura per recaptar aportacions. En resum, el comitè funciona prou bé gràcies a ell i és bona part de la seva vida». La seva energia, segons Valcárcel, sembla inexhaurible: «No ens deixa viure en pau», ironitza, amb un somriure. «Tenim prou feina i ell ens en busca més. Sempre treballem en diversos fronts, idees i projectes. Disposa d'una bona infraestructura perquè molta gent confia cegament en ell».

En una ocasió tots dos han viatjat junts a Nicaragua, Guatemala i El Salvador. «Allà és un ambaixador. "Padrecito", li diuen, sobretot la gent dels pobles». Al Toni, trepitjar l'Amèrica Central també li va suposar «un revulsiu»: «Una cosa és el que t'expliquen i una altra el que hi veus. Ara valoro molt millor la necessitat que hi ha d'impulsar determinats projectes».

Xammar cada cop està més a prop dels més marginats. «Moltes ONG treballen amb comunitats d'Amèrica Central instal·lades a les ciutats i això és relativament còmode. En canvi, el Paco va a les comunitats més desarrelades, mal comunicades, lluny de la "civilització". Ell hi aboca totes les seves energies», explica Valcárcel.

El comitè Óscar Romero de Tarragona neix poc temps després de l'assassinat, el 1980, de l'arquebisbe d'El Salvador. Ara hi participen activament unes vint-i-cinc persones, que treballen en dos fronts: la sensibilització social en el nostre entorn, a través de conferències, l'edició de la revista *Quetzal* i les xerrades als instituts —durant el curs 2015-2016 en van realitzar seixanta-cinc—; i l'ajut directe a l'Amèrica Central a través de l'educació, el suport a les dones —que sovint són víctimes d'una doble opressió—, l'impuls de la sobirania alimentària i la lluita contra la desnutrició. L'objectiu final, segons Valcárcel, és «engegar projectes que després siguin autònoms, que nosaltres encenguem la guspira i ells encenguin la flama».

Amb aquestes premisses continua treballant el comitè Óscar Romero, sempre empès per un Xammar que «transmet fidelitat i generositat amb la causa dels pobres» i que «malgrat els entrebancs, tira endavant». Se sap aixecar sempre dels problemes, perquè compta amb una gran capacitat de reacció. Alguns projectes no han reeixit, però ell sempre en busca de nous. Deixa una petjada allà on va. I al carrer, «no el veuen com a capellà, simplement el respecten i hi confien», més enllà de creences religioses. Segons Valcárcel, «quan les parròquies s'allunyen cada cop més de la gent, el Paco va contracorrent i manté l'opció dels sacerdots que estan amb el poble. Ell s'inclina per ser capellà en el món obrer (no capellà obrer), una opció personal molt digna».

La dignitat acompanya de bracet Xammar. A despit dels problemes de salut i les situacions difícils, ell es troba «sempre al costat de la gent». S'estima profundament l'Església i se sent ferit cada vegada que apareixen notícies negatives relacionades amb la corrupció, la pederàstia i les opinions de la cúpula. «Pateix, ha patit molt els darrers anys, però l'arribada del papa Francesc li ha aportat un bri d'esperança». I tenint en compte la intensa activitat del capellà jesuïta, sempre amb sensibilitat social, en tots els fronts de la ciutat, Valcárcel sentència: «Tarragona coneix Xammar, però no el valora prou».

ANNEXOS

Document 1 - 1966: Carta de salutació als veïns de Torreforta

Septiembre de 1.966

Muy estimados feligreses:

Desde el día 15 de agosto tenéis en vuestra parroquia de San José de Torreforta nuevo párroco y nuevos vicarios. Algunos de vosotros os habéis enterado. Otros lo ignorabais. Es nuestro deseo -el del nuevo equipo parroquial- presentarnos y ofrecernos a todos sin excepción. Nuestro gusto sería visitar a todas y a cada una de las familias del barrio para circoscribirlas nuestra sincera amistad y servicio, en lo que esté en nuestra mano. Esto, aunque esperamos irlo realizando, de momento no puede ser, porque la parroquia es tan extensa -unos 12 kms.cuadrados- y las familias tan numerosas -más de 2.000- que no acabaríamos en muchos meses. Por esto este saludo y ofrecimiento a través de estas líneas, que deseáramos fuese tan cordial como si lo hiciésemos personalmente.

Procuraremos llegue esta hoja a todas las familias, aunque dudamos podamos conseguirlo. Como pensamos en otras comunicaciones -esperamos avisaros antes de 1^a de octubre de algunos de los servicios de la parroquia- se os ocurre algún medio cómodo y eficaz para que pueda llegar esta hoja parroquial a todos los feligreses? Para esto y para todo lo demás estamos deseosos de recibir vuestras sugerencias y consejos.

Muy a vuestro servicio vuestros amigos y sacerdotes

JOSE Mª PARÍS
Párroco
JUAN de la C. BADELL y
FRANCISCO XAMMAR
Vicarios

Document 2 - 1969: Compra del pis de la Floresta

PIS LA FLORESTA

TARRAGONA.- Edificio

Precio piso: 220.000,- pts.
Agua : 4.000,- "
Escritura : 7.000,- "

FORMA DE PAGO

A) Entrada 25.000 pts (+4000 agua + 7000 Es-
critura)

Entrada	50.000
Hipoteka	108.334
Resto	<u>61.666</u>
	<u>220.000</u>

Llaves 25.000 "
y 120 Letras de Cambio a 1.300 (60 meses a
para cancelar hipoteca 2.585 pts.)
60 Letras de Cambio a 1.285 pts (60 meses a
1.300 pts.)

B) Entrada 25.000 pts (+ 4000 agua + 7000 Es-
critura)

Entrada	75.000
Hipoteka	108.334
Resto	<u>36.666</u>
	<u>220.000</u>

Llaves 50.000 "
y 120 Letras de Cambio a 1300 (60 meses a
para cancelar hipoteca 2.072 pts.)
60 Letras de Cambio a 772 pts. (60 meses a
1.300 pts.)

C) Entrada 25.000 pts (+ 4000 agua + 7000 Es-
critura)

Entrada	111.666
Hipoteka	<u>108.334</u>
	<u>220.000</u>

Llaves 86.666 "
+ 120 Letras de Cambio de 1.300 pts.

Tarragona a tres de diciembre de 1.969

El piso bajo puerta cuarta del Edificio Encina de la Zona Residencial "LA FLORESTA", propiedad de Rodal S.A., será vendido y al efecto queda reservado a D. Compañía de Jesús - D. José María Puig i Ferrer Torreforta

si hasta el día 10 de diciembre 1969

nos hace entrega de justificante de Ingreso por 25.000,-- pts. en cta. corriente de Rodal S.A. en

Tarragona Banco Atlántico de no recibir en el expresado plazo el correspondiente justificante, quedarán anulados la reserva y compromiso de venta.

Rodal S.A.

Conforme

Juan Puig Ferrer

Ultimo dia para entregar el justificante de ingreso .

- 4.000,-Provisión de fondos contados de agua, agua provisional, .
- 7.000,-Provisión de fondos escritos

10 de diciembre 1969

FORMA DE PAGO	
entrada	25.000 pesetas
llaves	86.666 "
plazos	120 a 1.300,-mes

Parroquia Torreforta
1ª letra 30 de abril de 1970
Domicilio cobro Caja de Ahorros de Torreforta.

Document 3 – 1976: Discurs al míting «Convergència socialista»

Camp de Mart, Tarragona, 8 de setembre de 1976

Amigos y amigas de Tarragona y comarcas,

¿Es posible todavía que en las circunstancias históricas en que vive nuestro país podamos pensar en la posibilidad de construir una tierra nueva, donde todos nos consideremos con los mismos derechos, donde todos podamos vivir como iguales, sin privilegios para unos pocos y marginación para muchos?

La dura realidad de cada día en que se desarrolla la vida del pueblo nos recuerda como una pesadilla el fruto amargo del sistema capitalista. Sistema creador de hombres desposeídos de sus derechos y marginados de una sociedad que debiera ser para todos.

En nuestro dolido país todavía la burguesía se quiere presentar como la protagonista de la marcha de nuestra sociedad, haciendo, con el respaldo de las fuerzas represivas, que perduren las relaciones de amo y servidor. Somos conscientes que la igualdad entre los hombres está muy lejos de lograrse y que incluso hay quienes están dispuestos a impedirlo si alguien lo intenta.

Uno de los problemas más recientes ocurridos dentro del mundo laboral de Tarragona ha sido la decisión de la empresa Valmeline de despedir y sancionar a sus trabajadores. ¿Qué es eso, si no perpetuar el desprecio de la clase trabajadora, robándole a la luz del día el derecho inalienable que tiene todo hombre al trabajo? ¿Que es eso, si no un hecho más que suma a otros muchos que ocurren con demasiada frecuencia y que nos patentiza que España está dividida en clases antagónicas?

¿Qué explicación se le puede dar a la marginación que sufrimos los que vivimos en los barrios periféricos de Tarragona —donde faltan guarderías, alumbrado público, zonas verdes, atenciones sanitarias, pavimento en las calles— y que se nos considera de 2ª o 3ª categoría? Todavía es relativamente reciente la represión que sufrieron los barrios de Bonavista y la Floresta cuando los vecinos no hacíamos otra cosa que reclamar pacíficamente nuestros derechos.

Frente a un orden establecido protagonista de desórdenes, de desigualdades entre los hombres, no cabe otra alternativa que la construcción de un modelo socialista en la que los trabajadores no sean ya nunca más considerados como mercancía, sino como verdaderos protagonistas en la gestión de la empresa y en la gestión de la sociedad entera.

Quizás el sistema establecido podrá engañar a la opinión pública internacional, pero no al pueblo trabajador que sabe por experiencia propia que las cosas siguen como antes y que nada fundamental ha cambiado.

Yo, como creyente en Cristo, que dió la vida por una sociedad sin clases ni privilegios —y sin identificarme con ningún partido socialista concreto— saludo al hombre nuevo que está naciendo en el socialismo, un hombre hecho de solidaridad y espíritu fraternal, de lucha y compromiso colectivo.

Cristo, que es para mi el Señor de la Historia y que trasciende toda realidad temporal, me está exigiendo cada día que debo partir el pan con el hambriento, recibir en casa a quien no tiene hogar, cubrir al desnudo, romper los yugos que oprimen y quitan libertad al hombre.

Creo en Cristo, que dijo y sigue diciendo: dichosos los que luchan por la justicia y una sociedad sin clases.

Y añado: si optar por los explotados es hacer política, la Iglesia debe hacer política. Cristo, que fue condenado en juicio civil y religioso, lo fue precisamente porque no quiso ser neutral. Optó por el pueblo y por los explotados.

La Iglesia no puede, en nombre de la unidad y bajo el pretexto que es de todos los que se llaman cristianos, callar la verdad. Una Iglesia que quiere ser servidora no puede ignorar la existencia de las clases y la lucha de clases impuesta por los poderosos y que para los oprimidos implica una defensa de los derechos expoliados.

La liberación que constituye la razón de ser del cristianismo no se agota en las libertades políticas y sociales, pero evidentemente las incluye para conseguir una liberación total del hombre.

Ya no puedo seguir oyendo que en nombre de principios cristianos, haya quienes todavía se opongan al cambio estructural y condenen a todos los que intentan vivir su fe cristiana dentro de una sociedad inhumana, a causa de las fuerzas capitalistas que la dominan.

El ser cristiano es para mi una llamada para luchar en medio del pueblo oprimido que construye la historia. El Evangelio nos impide apartarnos del pueblo y de su marcha. O estamos con el pueblo y su lucha, o estamos contra el pueblo.

Amigos todos: el camino hacia el socialismo abre una amplia posibilidad de concretar las exigencias cristianas.

Luchemos por un socialismo democrático, un socialismo del pueblo y para el pueblo.

Luchemos por un socialismo sin clase.

Vuestros hijos os lo agradecerán.

Document 4 - 1979: Carta de l'arquebisbe Josep Pont i Gol a Francesc Xammar

L'arquebisbe de Tarragona
30 de gener de 1979

Estimat P. Xammar,

Després de la conversa amb vós i el vostre Rd. P. Provincial, d'haver consultat i reflexionat i d'haver escoltat altres persones i d'haver-ne rebut informació, em plau dir-vos les següents coses, totes referents a la vostra petició, avalada pel referit P. Provincial, d'incloure el vostre nom en una candidatura per a les pròximes eleccions municipals:

1. Que la candidatura en qüestió no és de cap partit polític. És candidatura lliure i independent, amb la finalitat de servir a les vostres barriades i avalada substancialment per tots els que en coneixen els seus problemes, perquè hi viviu i us en heu preocupat.
2. Que la vostra «presència» continua als barris, durant deu anys, no ha estat específicament de pastoral parroquial, sinó de comunitats cristianes reduïdes, i de compartir l'estil de vida dels treballadors.
3. Que això us ha donat ocasió de ser element eficaçment vertebrador en la unió de voluntats i d'acció comunitària dels veïns en la promoció de les vostres barriades.
4. Que, ara, arribat el moment d'haver-se d'elegir els rectors de la cosa pública, us creuen útil i gairebé indispensable, donada la pobresa de valors humans dels barris, per tirar endavant la projectada candidatura.
5. Que és bo potenciar la gestió de les agrupacions ciutadanes, lliures, unides per un fi concret. Per això, seria possible que la vostra absència defraudés els qui, amb vós, han treballat, durant anys, per aquest fi.
6. No obstant cal que tingueu present que la gent difícilment distingirà entre candidatura de partit i candidatura independent.
7. Que també fàcilment molts tindran la impressió de què l'Església vol manar, i, que, per això, infiltrar un sacerdot en una llista electoral, com que, com sabeu, està molt lluny del seu pensament i de la seva missió.
8. Per tant, si us determineu a intervenir, cal que, vós i els vostres companys de llista puntualitzeu molt bé, i així ho féu públic, que és a títol de ciutadà normal i no específicament de religiós, que hi preneu part.
9. Que la vostra candidatura no vol ser alternativa de cap grups polítics, sinó únicament d'un sentit ciutadà pel servei immediat i especial de les barriades en el si del consistori Municipal.

10. Que l'Església, que vós i jo servim, cal que aparegui neta, com correspon a la missió que té de servir pel bé, la convivència i la fraternitat de tots.

Tot això que jo he considerat, ho passo també a la vostra consideració, per tal que, amb sentit elevat de la vostra especial responsabilitat, determineu vós mateix, coneixedor de la situació concreta, allò que cregueu més encertat, per la situació del moment present, i pel futur de la vostra missió evangèlica en les barriades i en el del treball pel major bé de tots.

De cor us beneeix.

Josep Pont

Arquebisbe de Tarragona

Document 5 - 1979: Resposta de Xammar a la carta de Pont i Gol

11 de febrero de 1979

Dr. D. José Pont i Gol

Arzobispo de Tarragona

Querido Sr. Arzobispo: es muy posible que a través de Miquel Barberá le haya llegado comentarios de la carta que Ud. Personalmente me entregó. La verdad es que ha caído muy bien a las personas a quienes se la he enseñado: compañeros jesuitas y grupos de cristianos y no cristianos que trabajan activamente y según mi juicio muy honradamente al servicio de los demás. Por supuesto que el P. Provincial la ha valorado muy positivamente e igualmente me consta del P. Provincial de España, P. Ferrer Pi. La carta con otros informes se ha mandado a Roma en espera que vuelva de Puebla el P. Arrupe.

Aunque ud. Me dió permiso para hacerla pública —si ud. no me dice lo contrario— prefiero, de momento, hacer uso restringido de ella para evitar el que se interprete que se instrumentaliza la carta a favor de la candidatura de los independientes.

Después de esta breve introducción informativa quisiera manifestarle mi situación personal en estos momentos que considero delicados y los motivos que me llevan a seguir adelante. Me parece importante que ud. sea testimonio de mi actitud interior.

He aceptado ser primero de lista de la candidatura por considerar que era una forma concreta —ciertamente no buscada por mi— de servir a la clase trabajadora a la que amo como exigencia del evangelio en el que profundamente creo y debo predicar.

Sé que habrá sectores —quizás de Iglesia, más que de otros— que lo interpretarán como un afán de figurar o que a los sacerdotes ni siquiera a título personal, como simples ciudadanos, se les conceda este derecho asumido como suplencia.

Document 6 - 1979: Material informatiu de la campanya electoral de la Candidatura per la Participació dels Veïns

**por la participación
de los vecinos
en el ayuntamiento**

-candidatura independiente-

**per la participació
dels veïns
a l'ajuntament**

-candidatura independent-

La ciutat no tindrà les solucions adients als seus problemes, mentre li siguin dictades des de dalt: només les tindrà a partir de la participació i organització ciutadana.

Per això, aquesta candidatura,
POTENCIARÀ I DEFENDRÀ LES VIES DE PARTICIPACIÓ CIUTADANA:

- d'informació:
 - constant i clara (estat de comptes, pressupostos, projectes,...)
 - plens municipals públics
- de participació:
 - dels ciutadans a través de les AAVV i d'altres organitzacions ciutadanes
 - reconeixement i costat a les iniciatives d'aquestes organitzacions
- de control:
 - formació i reconeixement de comissions de control per sectors i zones
- de gestió:
 - reivindicació de lleis que garanteixin l'autonomia municipal
 - referendums populars, sol·licitats pels regidors o pels veïns

T'oferim **una nova manera de regir-nos a través de la participació directa** en organitzacions ciutadanes i en assemblees de barri, per a analitzar els nostres problemes, rebre informació, discutir les possibles solucions, elaborar les noves alternatives, decidir entre tots.

Aquesta forma de regir-nos **exigeix un compromís de continuïtat** en el camí començat. **Passar no tan sols d'un ajuntament caciquista a uns altres «democràtics», sinó d'un ajuntament de democràcia delegada a uns altres de democràcia participada.**

LA DEMOCRÀCIA DELEGADA DIU:

- participa ara, donant-nos el teu vot, que després treballarem per tu.
- els regidors elegits per tu, resoldran els teus problemes al Saló de l'Ajuntament
- tu què saps dels problemes municipals? tenim uns tècnics que en saben molt i decidiran per nosaltres

EN LA DEMOCRÀCIA PARTICIPADA ET DIEM:

- si vols participar després, col·labora ara i dona'ns el teu vot
- només els veïns units, fent sentir la nostra veu i controlant l'Ajuntament, podem resoldre els nostres problemes.
- oi que sabem quins són els problemes i necessitats del nostre barri? oi que sabem allò que ens beneficia i allò que més ens perjudica? De la mateixa manera podem saber els problemes municipals i les seves solucions tècniques, els especialistes donaran els seus informes i entre tots decidirem.

Somos un grupo de hombres y mujeres que han participado y participan activamente en las luchas de las Asociaciones de Vecinos, centros de trabajo y movimiento ciudadano en general, y coincidimos en una visión determinada de lo que deben ser los Ayuntamientos.

La Candidatura no está vinculada a ningún grupo político determinado. Queremos aportar una nueva manera de goberarnos por medio de la participación de todos; por ello, impulsaremos la unión de todas las fuerzas de izquierda en el Ayuntamiento, y en la ciudad y sus barrios, para mejor defender nuestros intereses.

TARRAGONA: UNA PROBLEMATICA Y SUS CAUSAS

Los dueños de los Ayuntamientos de éstas últimas décadas han creado una Tarragona que no es de nuestro agrado.

1.- SOLO SE HAN PREOCUPADO DE SUS INTERESES ECONOMICOS, HAN FOMENTADO LA INDUSTRIA Y EL TURISMO DE FORMA INCONTROLADA, DESCUIDANDO LOS INTERESES DE LA MAYORIA, y así:

- han permitido toda clase de especulaciones,
- han traído mano de obra, sin preocuparse de puestos de trabajo para el futuro,
- han descuidado los servicios que el crecimiento de la población requería, lo que ha llevado a grandes deficiencias en urbanismo, vivienda, sanidad, educación, servicios públicos, etc.
- han ahogado al pequeño comerciante, industrial, pescador, agricultor...
- y nos han dejado una Tarragona cada vez más contaminada y sin control ecológico.

2.- DURANTE TODOS ESTOS AÑOS HAN HECHO OIDOS SORDOS A LAS PETICIONES DE LOS VECINOS,

- han favorecido la ignorancia y la indiferencia sobre los problemas de Tarragona,
- y lo que hemos conseguido ha tenido que ser logrado a través de fuertes luchas y movilizaciones.

3.- NO LES HA IMPORTADO DESTRUIR NUESTRA CULTURA Y NUESTRA FORMA DE SER

- nos han impuesto organizaciones ajenas a la vida e historia de la ciudad
- y nos han dificultado la supervivencia y formación de iniciativas propias,
- han reprimido la lengua y cultura catalanas,
- a los inmigrados nos han alejado de nuestra cultura de origen
- y han imposibilitado integrar las diversas culturas, determinando su aislamiento, y creando una ciudad sin personalidad propia.

TARRAGONA: A UNAS NECESIDADES, UNAS SOLUCIONES

Todos estos problemas no pueden ser resueltos de golpe. Pero el Ayuntamiento que salga de las elecciones tiene que afrontar de inmediato LAS CUESTIONES MAS URGENTES:

- crear servicios de promoción para las zonas y grupos más marginados,
- recuperar la calidad del agua y del medio ambiente
- municipalizar los servicios públicos
- romper la desigualdad entre centro y barrios
- defenderla necesaria reorganización sanitaria
- responder -en cantidad y calidad- a las exigencias educativas y culturales de los diferentes sectores y zonas
- establecer el control municipal de precios
- revisar los planes urbanísticos (zonas verdes, licencias de obra, polígonos industriales,...)

Document 7 - 1982: Intervenció de Francesc Xammar al plenari municipal en una moció sobre la despenalització de l'avortament

Personalment, en la meua consciència, soc antiavortament, encara que accepto que civilment seria potser més convenient la despenalització. Prescindeixo dels problemes derivats de l'antropologia metafísica i de la biologia, prou obscurs. Interpreto que la moció parla de despenalització limitada. Segons el president del Tribunal Suprem, no és el mateix despenalització que legalitzar l'avortament.

Quan una llei és vulnerada d'una manera normal i inevitable per raons de la realitat social i per la situació del dret comparat i el seu pes recau solament damunt d'una part dels transgressors, no sembla que s'hagi de mantenir. En parlar de despenalització cal contemplar la realitat del que passa, i l'entorn social que incideix en les persones afectades. En alguns casos pel fet de pertànyer a determinades classes socials la impunitat és total, mentre que en d'altres es corre el risc de la pròpia vida.

Convé recordar que:

- L'àmbit de les lleis civils no s'identifica amb l'àmbit de la moralitat.
- La finalitat de legislació civil no és manar tot allò que moralment està bé, ni prohibir tot allò que és immoral, sinó promoure el bé comú.
- Una llei no pot obligar a ningú a obrar contra la seva consciència (i en el cas de la penalització es podria donar aquestes circumstàncies).

La qüestió que es planteja a molts legisladors és complexa. En determinats ad-junts sociològics, les lleis penalitzadores no eviten les pràctiques d'avortament, que es continuen realitzant en la clandestinitat i amb greus perills. Aquestes lleis tampoc no poden distingir les peculiars circumstàncies de cada cas i descarreguen el seu pes, fins i tot, sobre persones que potser varen recórrer a l'avortament pressionades pel clima social.

Davant d'aquesta realitat, és comprensible que el legislador es trobi en una situació perplexa. ¿Es limitarà a prohibir, sabent la ineficàcia i, fins i tot, els efectes negatius d'aquesta prohibició? Intentarà una certa regulació en ordre a evitar mals majors? Aquesta despenalització no seria un reconeixement del pluralisme ètic existent en el si de la societat?

Realment crec que no és pot negar al legislador la possibilitat d'estar pel bé major, tot i que a vegades hagi de permetre un mal menor.

Naturalment una llei despenalitzadora ha d'anar acompanyada d'una veritable lluita contra les causes de l'avortament. També cal educar perquè a la nostra societat és estesa la persuasió que tot allò que no està penalitzat és ja permès i que tot allò que està permès per la llei civil és també correcte en l'ordre moral. Manca una clara distinció entre l'ordre ètic i el legal, entre l'objecte del comportament moral i el de les lleis civils.

Voldria recordar també que una decisió personal d'aquest tipus acostuma a ésser, gairebé sempre, fruit d'una marginació. La societat margina la mare soltera, blasma el fill il·legal, defuig la incomoditat d'atendre el minusvàlid físic o mental, no es preocupa de promoure una educació sexual humanitzadora, segueix donant sous insuficients... I darrere de cada una d'aquestes irresponsabilitats socials s'amaga una invitació a l'avortament, la responsabilitat del qual compartim entre tots. Per damunt de la penalització o despenalització hi ha aquesta responsabilitat —que, repeteixo, és de tots— d'haver creat una societat injusta.

Cal un seriós esforç per a promoure unes condicions de vida que cada vegada facin més inusitades aquestes situacions conflictives. Cal un canvi de mentalitat social. I això no serà el fruit d'unes lleis positives, sinó el resultat d'una tasca col·lectiva.

Document 8 - 1987: Discurs en l'acte de lliurament del Memorial Vidal Llecha

Presentació del guardonat:

«El jesuïta Francesc Xammar i Vidal rebé, el 2 d'octubre de 1987, el Memorial per la Pau d'aquell any «per la seva profunda inquietud social, que l'ha portat a intervenir activament en nombroses activitats a favor de la societat, però molt especialment entre els sectors més populars, tant del nostre país com del Tercer Món, sens abdicar mai de la seva fidelitat a Catalunya i la seva cultura», segons valorà el comitè de concessió del premi. Francesc Xammar i Vidal (Barcelona, 1933) s'instal·la a Tarragona el 1966. Llicenciat en Filosofia, Sociologia i Teologia, fou professor dels instituts Martí i Franquès i Campclar —del qual va ser-ne el director—, l'Escola Superior de Treball Social, l'Escola de Comandaments Intermediaris (EMI), l'Escola Superior de Ciències Religioses i la Universitat Centreamericana de Managua. Fou cofundador del Comitè de Solidaritat Óscar Romero de Tarragona i Reus, entitat que col·labora en projectes solidaris amb l'Amèrica Central i que comença a funcionar el 1980, any en què l'arquebisbe Óscar Romero va ser assassinat per haver defensat els drets humans. També presidí l'Associació de Veïns de la Floresta i la Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona i participà directament en la política municipal en ser escollit regidor l'any 1979 en una candidatura independent que representava els barris de Tarragona.»

Discurs de Xammar:

«Voldria parlar-vos de les grans justificacions, és a dir, dels grans mites d'avui. El primer mite és el del progrés. Potser sonarà molt dur, això, però ja ho matisarem: esclar que el progrés ha de ser afirmat, però seguidament hem d'afegir que no és absolut, que no és progrés tot allò realitzat per l'home, com tampoc no n'és fruit tota realitat històrica que tenim davant nostre, ni és senzillament manca de progrés tot el sofriment que el nostre temps històric suporta. En el camp de la tecnologia —com també han assenyalat els crítics de la Il·lustració Horkheimer, en l'obra *Crítica de la raó instrumental*, i Marcuse, en *L'home unidimensional*— n'hi ha prou que una cosa sigui possible perquè es faci. La raó tècnica porta implícit aquest pas del “poder” al “ser” sense que el possible risc ni la utilitat qüestionable ni la complexitat o les dificultats de realització d'aquest possible projecte siguin cap obstacle. És “factible”, per tant “s'ha de fer”. Aquest és el primer manament de la raó instrumental.

»En canvi, en el camp de la solidaritat passa al revés. Acabar amb la fam i els armaments no són metes avui impossibles tècnicament, però l'home prefereix argüir que són infinitament complicades i que podrien portar a qui sap quins riscos terribles. Aquesta doble actitud de l'home enfront del mite del progrés i de la solidaritat és el que sorprèn i permet desemmascarar que darrere de l'anomenat progrés s'amaguen interessos molt poc clars. L'holandès Kolvenbach ens dirà: “Malgrat les dificultats obertes per la tècnica, es veu més clarament que l'home no està disposat a pagar el preu d'una societat més justa i més humana. L'home, avui, pot fer el món més just, però no vol. El seu nou domini sobre el món i sobre ell mateix serveix per a l'exploatació dels individus, de les col·lectivitats i dels pobles més que no pas per a un repartiment equitatiu dels recursos del planeta, desencadena més ruptures i divisions que comunió i comunicació, més opressió i domini que respecte pels drets individuals i col·lectius en una solidaritat real. Les desigualtats i les injustícies ja no poden ser percebudes com el resultat d'una fatalitat natural: són reconegudes, més aviat, com a obra de l'home i el seu egoisme”.

»I és que, efectivament, només des de la comunitat dels marginats i dels desafortunats de la nostra societat es pot entendre la crítica cent per cent contundent que aquests mots denuncien. I, alhora, des d'aquesta assumpció de la causa dels desheretats de la terra, és possible, no ja l'hostilitat contra la mística del progrés, però sí el fet de poder-lo considerar com un pur enriquiment i subordinar tota la resta a aquest fi. En això s'ha embarcat la Història: en una marxa unidimensional, en la qual tots els passos endavant comporten alguna marxa enrere, és a dir, es donen “a costa de” i cada cop menys “a benefici de”. O, en tot cas, solament en benefici d'aquesta mateixa idea de progrés convertida en un déu per al qual se sacrifiquen totes les altres realitats. Davant aquesta situació històrica cal dir que solament és progrés aquell avenç que és realment humà i que, per tant, serveix a tots els homes i no a uns pocs a costa dels

altres, o a una dimensió de l'home en detriment de la totalitat. Des d'aquesta perspectiva, la noció moderna de progrés pot quedar desautoritzada èticament.

»Miguel Delibes ens dirà, a *Un mundo que agoniza*: “*Si la aventura del progreso ha de traducirse inexorablemente en un aumento de la violencia y la incomunicación, de la autocrítica a la desconfianza, de la injusticia y la prostitución de la naturaleza, del sentimiento competitivo y del refinamiento de la tortura; de la explotación del hombre por el hombre y la exaltación del dinero, en este caso, yo gritaría, ahora mismo, con una conocida canción americana ‘Que paren la tierra, quiero apearme de ella’*”. Aquest text sembla que manifesti l'acompliment d'un proverbi atribuït a Rabelais que diu: “La ciència sense consciència no és res més que la ruïna de l'ànima”. El que interessa no és la naturalesa dels béns produïts, sinó la capacitat de continuar produint-los i el creixement continuat d'aquesta capacitat. Dit d'una altra manera, ens trobem en ple règim d'acumulació, no pas de distribució equitativa.

»Es va destruir l'home arcaic i sorgeixen noves formes de distribució anònimes. Anem dient adeu a una manera de viure i d'estar en el món. Anem canviant la nostra relació amb allò sagrat, amb la terra, els morts i els altres. És cert que en la nostra societat hi ha un respecte vers els dèbils, els nens i els vells. Hi ha una comprensió per la desgràcia, un sentit innat per la vida, una capacitat de creure en alguna cosa. Però tot plegat ho sentim com si pertanyés a una altra època. Aquesta colla de sentiments humans es van diluint enmig de les nostres deshumanitzades ciutats modernes, en l'atmosfera anodina dels despatxos, dels grans magatzems, en la buidor dels carrers ultrapoblats i en la vacuïtat brillant dels espectacles de la televisió. Sembla com si no tinguéssim més remei que col·locar-nos dins la gran màquina de la nostra societat, sigui com sigui.

»L'afirmació del subjecte ha sigut una trajectòria estranya, que començà en aquella expressió de Descartes: “*Cogito, ergo sum*” (“penso, per tant existeixo”). I a través de complicats camins s'ha arribat al crit de Camus: “Em rebel·lo, per tant existeixo”, fins acabar amb la mateixa incertesa del jo del resignat habitant d'Occident, que no sembla que cerqui cap afirmació del subjecte, sinó solament —i ho dic amb una mica d'ironia— alguna ala d'un rar ocell on poder amagar el cap. Dins el món individualista d'Occident l'individu és, paradoxalment, allò que hi ha de més maltractat i insegur. El progrés i la tècnica, tal com estan orientats, no donen la seguretat que l'home necessita.

»Al costat del mite del progrés, hi ha el mite de la raó. Calgué erigir la raó i acarar-la contra les mil tiranies arbitràries de la tradició i de la mateixa raó. A desgrat de tot, la raó no és cap deessa, tal com creien els inspiradors de la Revolució Francesa. Per més inapel·lable que s'hagi presentat en infinitat d'ocasions, són els marginats del Primer i el Tercer Món, i el cúmul de sacrificis humans que la raó ha exigit, els que l'han desemmascarada com a ídol. Des de la fam i des del dolor dels condemnats de la Terra es percep la inhumanitat de la raó de no voler despendre's, per exemple,

de l'armament que ens aclapara o d'obstinar-se a llençar a la mar l'excedent de productes. La impossibilitat pràctica tantes vegades invocada, de cobrir les necessitats humanes ens mostra la inhumanitat del sistema en què la raó ens ha introduït. I amb això queda demostrat que la raó, per molt necessària que sigui i per molt que calgui reivindicar-ne la independència crítica, no és una apel·lació única. S'ha de remetre a una ètica que Kant ja va percebre com a situada en una «altra raó» i que està referida a una experiència de misteri —tant se val que la qualifiquin o no de religiosa—, però que innegablement és supraracional.

»Marx cregué que la veritable universalitat reivindicada per la religió es troba en la raó. Però la realitat posterior ens ha demostrat, de vegades amb duresa, la falsedat de la pretesa universalitat. En realitat, no existeix la raó sinó diversos tipus de raó: una raó instrumental, una raó política... I fins i tot una raó d'Estat. No existeix la raó sinó una raó "situada". És a dir, hi ha lògiques sempre parcials, les quals l'home no té dret a absolutitzar com si fossin talment universals, perquè aleshores ultrapassa els seus límits. Acceptada, per tant, la no absolutització, la nova categoria que hem d'introduir és la de la raó dialògica enfront de la raó individual de la modernitat. Pensem que les grans immoralitats del nostre món no són res més que la lògica d'una raó individual promoguda per interessos econòmics o de prestigi. Aquesta lògica ha estat qualificada com la "lògica de la ruïna".

»Un tercer mite actual està format pel poder i el desig. Volem dominar les coses, la naturalesa, els altres, i aquesta relació de domini comporta una nova forma de misèria. En el nostre somni de poder s'amaga la voluntat de suprimir certs aspectes fonamentals de la nostra condició humana. Cerquem, per exemple, la manera de superar la separació en l'espai i en el temps fent-nos ingènuaument omnipresents. I en el límit del nostre esforç no morir. Persegüim l'objectiu d'allargar la vida sense fi. En la nostra relació amb els altres, aquests són col·locats en un ordre de coses manipulables i disponibles. Aquesta extensió sense fi d'allò manipulable i disponible ens proposa un model d'existència humana en què tot es converteix en ocasió de domini. Heus aquí la raó d'una manca de sentit que s'obre pas entre nosaltres. El trist espectacle que ens ofereixen no poques actuacions públiques o grans decisions econòmiques és decebedor. Hom es pregunta contínuament per a què serveix, de fet, el poder, i per a què hauria de servir. Fent un paral·lelisme caricaturesc podríem tornar a recordar "penso, per tant existeixo": "Tinc poder, per tant, tinc raó".

»Per recordar el sentit del poder, la societat necessita que el poder deixi de ser-ho per convertir-se en servei. Hom no és més perquè tingui més. Hom no és més perquè mani més. Dins la nostra societat de progrés racional es va formant un tipus d'home que es va convertint en captiu del seu desig i, precisament, en la mesura que es va fent més i més senyor de les seves decisions. Per contrast, les tres quartes parts d'aquesta comunitat humana es troben cada dia en una necessitat més cruel. Però el més greu és que el sentit de creixement o desig de possessió el marca la societat de l'abundàn-

cia, vers la qual es dirigeixen els règims occidentals. Aquesta part de la Humanitat, minoritària dins el conjunt, crea models de consum i de cultura que es difonen ràpidament. I els més desgraciats participen, desgraciadament, d'aquestes ambicions, d'aquests ideals, d'aquests ídols. Quin significat té el desig de possessió sense límit? Totes les societats persegueixen el benestar, però què significa el benestar? Quina idea de felicitat posem en joc en la persecució d'aquest benestar?

»L'absència de finalitats ètiques en una societat que creix en mitjans materials és la font de la nostra tranquil·la desesperança. En el moment que proliferen les coses disponibles i manejables, en tant que es van satisfent les nostres necessitats elementals, comencem a entrar en un món de caprici, de subjectivitat individualista i descontrolada. Els mites sorgeixen quan els homes abandonen una teoria de la societat veritablement ancorada en la solidaritat per refugiar-se, en canvi, en teories de la societat que defensen els seus interessos particulars regionals o de grup. Els mites responen a una esquerda en la societat en grups d'interessos oposats i conflictius, i això és el resultat alhora d'una fissura interior dels mateixos homes, que arriben a perdre un sentiment de comunitat total amb el món i la resta dels homes.

»I ara podríem parlar de les víctimes. Víctimes de carn i ossos. Es presenten com taques de sang a les mans de Lady Macbeth: clamoroses, omnipresents i que ens increpen. L'experiència de la percepció de les víctimes, la pot tenir qualsevol si és persona humana. Adorno ho ha expressat de manera insuperable: «Després d'Auschwitz, la sensibilitat no pot evitar de veure una injustícia contra les víctimes, i ha de rebel·lar-se contra aquell destí tràgic. Auschwitz no hauria estat possible sense la indiferència, principi fonamental de la subjectivitat d'una cultura burgesa». Els milions d'homes famolencs, d'homes que cerquen treball en tots els continents, són present per colpir la tranquil·litat indolent de tots els satisfets de la Terra.

»Però el problema de les desigualtats econòmiques i culturals ve agreujat pel problema del "nou ordre" desordenat que es va construint sota la nostra mirada. Un nou ordre fet de previsió, a curt i llarg termini, al servei d'interessos minoritaris. Davant d'aital qüestió, es tracta d'inserir la nostra responsabilitat a través de la participació activa en la marxa de la societat. Es tracta de prendre decisions de caràcter ètic, que puguin ser incorporades per al bé de tot el món. Des del moment que es planteja la qüestió de prioritats de necessitats, som nosaltres mateixos els que estem en joc. En definitiva, què volem? Totes aquestes preguntes tenen un ressò ètic. Doncs bé, és precisament en l'elaboració de les prioritats assenyalades on podem i hem d'exercir un nou tipus de llibertat i de decisió solidària. L'obstinada realitat ens ho tira en cara.

»L'home és un ésser culpable dels múltiples desconcerts de la societat. Tant se val si ens tapem els ulls i les orelles. Fins i tot és inútil pretendre acabar amb els que ens ho recorden a crits. És innegable que la culpabilitat humana existeix. La cultura moderna es fa present també en els afanys desesperats per "innocentar" la riquesa i el poder. No direm que per ells mateixos, riquesa i poder siguin dolents, però sí que

són ambigus. No s'hi pot jugar amb la innocència d'un joc d'infants, ja que porten a dins una càrrega explosiva molt forta. En conseqüència, l'home ha d'afrontar aquestes dimensions amb responsabilitat i atenció als altres.

»El capitalisme pretén afirmar que el seu diner és el “fruit legítim del seu treball” i s'encolereix en suggerir-li que potser és fruit d'aquell que hi ha posat la suor del seu front. El que manté el poder pel poder s'enfurisma quan se li diu que ha negat l'home. La referència a les víctimes és una cosa que aqueixos homes no poden tolerar, en realitat, ells només pretenien mantenir-se en el seu lloc de privilegi. La situació a la qual s'ha arribat no és el resultat d'un sadisme, sinó el mecanisme d'una falsa auto-defensa i autoestima. Però quan a l'home se li manifesta aquella mentida, no queda altra solució que reconèixer que els marginats són realment empobrits per l'acció de l'home. Davant de la realitat d'uns desnivells de vida com mai no s'havien donat en la història humana no és possible l'abstencionisme. No prendre posició ja és una presa de posició. I quan l'home es troba al davant amb una postura negativa, és a dir, insolidària, està negant la realitat i el valor de la solidaritat. Seria un error creure que el desenvolupament històric és com una estructura que funciona automàticament per damunt dels individus. Seria un error creure que ser membre d'una societat que es projecta d'aquesta manera constitueix per a nosaltres una mena de destí fatal. Hi ha també responsabilitat. Personal.

»Allò que està en joc, en definitiva, a través dels debats sobre la fam al món, l'amenaça atòmica, la descolonització, la degradació de la natura o l'existència de l'atur és el destí de la humanitat com a subjecte únic. Però aquesta unitat de la humanitat no es fa sola, sinó que es persegueix esforçadament malgrat els signes patològics que sorgeixen. Els coneixem, aquests signes: els rics són cada vegada més rics, i la pobresa, més extrema. Algunes potències pretenen regular la sort del món partint-lo en zones d'influència i domini. Les diverses ideologies oposades van desequilibrant la realitat econòmica en el pla dels grans intercanvis internacionals. L'economia de necessitat és frenada per rivalitats polítiques i de prestigi. La unitat només pot anar endavant si prevalen les necessitats de la humanitat per sobre de tots els projectes particulars.

A l'extrem oposat es planteja tota una altra tasca: personalitzar al màxim les relacions que tendeixen a convertir-se en anònimes, inhumanes i abstractes en una societat industrial. La lluita contra la deshumanització en els grans conjunts urbans, els hospitals psiquiàtrics, els asils, etc. Ens proposa el model de l'acció personalitzadora. L'objectiu de l'opció assenyalada és tendir que cadascú es realitzi plenament. La nostra moral social no hauria de partir d'un sistema sinó d'una paradoxa, com diu Ferran Manresa: “Mirar dues coses oposades, una utopia de la realitat humana i alhora una utopia de la singularitat humana”. Aquesta convicció utòpica solament podrà ser coneguda i tenir autoritat en el cas que sigui la convicció de persones o grups que es deslliurin de la fascinació del poder i del desig del benestar sens límit. Això equival a aprehendre aquest món sense dominar-lo, a crear una relació solidària amb els altres.

Una relació difícil, certament, però exigida per la demanda utòpica de la condició solidària. Lliurar-se del desig de consum de massa és, en el fons, retrobar el camí de la cultura personal i lliure. La solidaritat passa per la tasca de fer desplaçar la llibertat d'iniciativa individual cap a la llibertat i decisió col·lectives, és a dir, de fer participar el major nombre possible de gent en el diàleg, la discussió i la decisió. Coneixem formes salvatges de planificació, rigidesa d'estructures, inflació de la burocràcia... Què cal fer perquè aqueixa discussió, aquest diàleg i aqueixa decisió no siguin clandestins ni oligàrquics, sinó solidaris i igualitaris? Com s'ha d'aixecar el nivell d'elecció col·lectiva enfront de la voluntat d'uns pocs? Cal buscar el màxim de pluralisme, de participació en la planificació i organització social, a fi que les decisions del poder públic siguin compatibles amb el ventall suficientment obert de perspectives. Sovint, aquesta participació comporta conflictes de tot tipus. Però, en la divergència d'interessos i opinions no hi hem de veure només un factor d'incitació o desordre social, sinó també una base de responsabilitat social.

»La nova i futura societat —en la qual hem de caminar— on no existeixen els mites de fals progrés, de poder insolidari i de desig egoista, oferirà, sens dubte, la possibilitat d'una vida solidària en què es preferirà compartir més que no pas tenir, ésser més que posseir.»

Document 9 – 2011: Discurs en l'acte d'homenatge al moviment veïnal de Tarragona

Una de les conquestes més importants de la societat moderna és, sens dubte, el d'haver arribat, amb notable consens ciutadà, a la convicció que el millor sistema per al govern de la col·lectivitat és la democràcia.

I quan es parla de democràcia, connaturalment es pensa en la participació. Hi ha un text escrit el 1860 pel filòsof John Stuart Mill en el seu llibre *El gobierno representativo* on es diu amb claredat meridiana el següent: «És evident que l'única forma de govern que pot satisfer completament totes les exigències d'un estat és aquell en què tot el poble hi participa; que tot tipus de participació, fins i tot la més insignificant, és útil; que la participació ha de ser tan àmplia com ho permeti el nivell de desenvolupament de la comunitat, i que res pot ser tan desitjable com que tothom sigui admès a participar en el poder sobirà de l'Estat».

No hi ha democràcia sense participació. Més encara: la participació legítima a la democràcia la fa ser possible. La participació sorgeix com a exigència lògica de la responsabilitat de l'ésser humà. Qui renuncia a la participació, renuncia a la seva responsabilitat. Es fa menys digne que sigui respectat pels altres.

Una de les frustracions més greus de l'home és trobar-se en la impossibilitat d'exercir la seva responsabilitat. Al contrari, no hi ha més gran plenitud de satisfacció humana que la que prové del convenciment de ser subjecte actiu en la resolució dels problemes de la societat. Com a conseqüència de l'exercici de la seva responsabilitat, els homes s'humanitzen, una cosa que ens fa falta.

Si el poder polític, en els seus diferents nivells d'actuació, no possibilita el desenvolupament de l'home, perd, en part, la seva raó de ser.

En la Constitució espanyola de 1978 es consagra formalment el principi participatiu. A l'article 23 es llegeix: «Els ciutadans tenen dret a participar en els afers polítics directament o a través dels seus representants, lliurement escollits en eleccions periòdiques per sufragi universal». A l'article 9, apartat 3, afegeix: «Els poders públics hauran de facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida econòmica, cultural i social». Als articles 20, 27, 51, 105 i 129 apareix reiteradament la idea participativa, insistint que els poders públics han d'actuar com a agents impulsors d'aquesta dinàmica.

Però, curiosament, quan es parla de participació en l'àmbit sociopolític, es pensa immediatament en ser membre actiu d'un partit o bé en la participació cada quatre anys dipositant una papereta de vot. La participació indirecta a través del vot és vàlida, necessària i imprescindible, però incompleta i perfeccionable. No hi ha cap dubte que es tracta d'un reduccionisme del concepte de participació.

Per tant, cal cridar l'atenció i advertir que hi ha conceptualment un altre tipus de participació més completa. Em refereixo naturalment a la participació directa a través de l'associacionisme pluralista de base popular. Aquí es troben plenament inserides les associacions de veïns.

El model de participació indirecta, a través de les urnes, va néixer amb la democràcia liberal i ara no es tracta de substituir-la, sinó que cal esforçar-se per completar-la. És tasca de tots i de cadascú de nosaltres. D'aquí es deriva la importància de l'existència del moviment ciutadà, a través de les associacions de veïns de les quals vosaltres en formeu part.

La vida associativa neix de qüestions no abstractes, sinó de coses concretes de la vida diària que afecten les persones. No hi ha millor garantia d'eficàcia que la proximitat a través de la relació dialèctica entre governants i governats units per l'associacionisme. L'Administració serà transparent en la mesura que estigui prop dels governats i comptant amb la seva participació.

L'intel·lectual, polític i estimat exalcalde de Madrid, Enrique Tierno Galván, en certa ocasió va dir: «El ciudadano debe ser instancia crítica». Aquest és el vostre paper, membre de les AAVV.

M'atreveixo a dir que encara que de vegades a alguns governants els hi resulti tremendament molesta la vostra presència, sense ella la gestió del seu govern seria menys eficaç. Naturalment, no en poques ocasions pot sorgir conflictivitat, però amb la mirada posada en el bé comú, cal assumir-ho com un pas imprescindible per la millora de la ciutat.

Donar pas a la participació ciutadana és obrir un camí cap a una societat on tots, des del menys important, des del més petit al més gran, poden participar. Tots tenim alguna cosa a dir. La veritat és patrimoni de tots i entre tots l'hem de descobrir.

La participació implica cercar nous camins entre societat i institucions, implica entrar en un diàleg permanent i en un procés de reivindicació - negociació.

En un moment en què la societat que se'ns presenta és la de l'individualisme i la competitivitat, els poders no solament no han de posar entrebancs a l'acció veïnal, cosa bastant freqüent en altres temps, sinó que deuen donar suport a totes les iniciatives associatives. És d'una rendibilitat humana indiscutible, i fins i tot econòmica. Tot voluntariat, com el vostre, és signe d'un altruisme digne de ser respectat per les autoritats municipals. Treballar pel bé de la ciutadania, sense cap benefici econòmic, mereix un reconeixement. Sense aquest tipus de participació, el teixit social no creix i les garanties de seguretat democràtica no consoliden.

Les AAVV són unes autèntiques escoles de formació cívica. Van orientades a crear un sentit d'unió i col·laboració entre l'heterogeneïtat dels veïns. Ensenyen a donar els primers passos per ulteriors compromisos socials. La tasca de les associacions ciutadanes és més fosca i soferta que la dels representants polítics. Es topa constantment amb el desafortunat individualisme de molts veïns, que desgasta la voluntat dels que generosament us comprometeu a ser impulsors del teixit social del municipi.

Allò que ens hauria de preocupar és la poca participació actual, a tots els nivells. Aquest desinterès creixent no és signe de salut social. Tot el contrari, és manifestació que alguna cosa no funciona bé. Si el veïnat està absent i actua com a espectador, algun virus desconegut conviu entre nosaltres. Caldria, en aquests moments ben difícils, fer pinya, sumar esforços, respectar-se i lluitar contra l'absentisme participatiu.

Els poders públics no poden evadir-se d'aquesta responsabilitat. Tots sortiríem perdent. Cal treballar conjuntament el poder municipal i el moviment ciutadà per fer de Tarragona una ciutat, socialment, cada vegada més integrada.

Document 10 – 2014: Discurs en l'acte de constitució del Pacte Nacional pel Dret a Decidir a Tarragona

Bona tarda a tots i a totes, amics i amigues,

Tots sabem per què estem aquí, veritat? Però cal recordar que el dret a l'auto-determinació és un dret fonamental i universal de tots els pobles, vigent en el dret internacional, a partir de la Carta de les Nacions Unides. En el cas de Catalunya, el poder central de Madrid afirma que Catalunya no és subjecte polític sobirà. Segons Madrid, la sobirania popular resideix en la totalitat dels ciutadans de l'Estat espanyol. Ara bé, amics i amigues, en aquest sentit, hem de recordar que la Carta de les Nacions Unides, així com els pactes internacionals, atribueixen el dret de decisió en els pobles, i no precisament en els estats. Aquest és un punt realment important.

I que som un poble, i que per tant tenim dret a decidir, sembla innegable. Tenim una història mil·lenària, una llengua pròpia, un dret civil propi, una estructural social i econòmica diferenciada, unes institucions polítiques pròpies i una voluntat manifestada de mantenir la nostra identitat al llarg dels temps. A més, la realitat nacional de Catalunya com a poble està reconeguda en el preàmbul de l'Estatut d'Autonomia, malgrat tots els retalls que ens han fet, i no és negada tampoc per la sentència del Tribunal Constitucional.

La raó, donada pel poder central, de que la Constitució no ho permet, no pot fer-nos oblidar que en una societat democràtica com la nostra, la llei ha de ser l'expressió de la voluntat popular. Aquesta concepció, radicalment democràtica, no pot acceptar el segrest, per tant, de la voluntat popular, en aquest cas representada pel Parlament de Catalunya. Concretament, seria la Constitució espanyola la que hauria de canviar perquè la llei respectés el dret. No oblidem que si les lleis volen ser justes, han de respectar el dret, i no al revés. La consciència del poble està per sobre de les lleis. Respectar les lleis, sempre, però mai quan van contra la voluntat del poble. La Convenció de Montevideo, sobre drets i deures, aprovada el 1933, i ratificada per la Comunitat Econòmica Europea, de 1991, estableix clarament que l'existència dels estats és una qüestió de la voluntat lliure del poble, sense que el reconeixement per part de la comunitat internacional sigui una condició determinant per constituir-se en Estat. La voluntat d'autogovern català s'ha expressat de forma constant al llarg de la història, ha volgut, i volem, defensar la nostra identitat com a poble.

I ara permeteu-me un mot breu, una mirada breu al passat. En el segle XVI, el poble portuguès, poble germà nostre, va conquerir la seva independència amb la força de les armes contra el rei de Castella. Nosaltres, catalans i catalanes, en canvi, volem també conquerir la nostra independència, però no per la força de les armes, sinó per la força de la raó i el diàleg, i unides les mans, com a signe de pau i fraternitat, com ho vam fer en el 2013 en la Via catalana de quatre-cents quilòmetres de longitud, creuant de nord a sud el país.

La nostra societat, llevat de moments molt puntuals, ha evolucionat en permanent contradicció entre una classe dirigent connectada amb els interessos geopolítics de Madrid i la voluntat nostra de conquerir plena llibertat. L'actual arquitectura política, que ens governa, em refereixo al retall de l'estat de les autonomies i de la Constitució espanyola, no és el fruit, amics i amigues, de la lliure decisió del nostre poble. Tot i el permís democràtic de l'actual Govern central, la seva voluntat política és la de negar l'existència de Catalunya com a poble sobirà. I encara que per llei, tenim actualment ciutadania espanyola tots els qui estem aquí, nosaltres no som de nació espanyola, ni pels costums, ni per les tradicions, ni per la història, ni per la llengua, ni per les arrels polítiques i legislatives, ni per estructura econòmica. Nosaltres som de la nació catalana.

El no ser reconeguts com a poble, ens impedeix poder participar en la presa de decisions sobre el model de la nova societat que volem. No volem ser fidels seguidors d'un sistema neoliberal que ens ha imposat sotmetre'ns a unes normes que ens limiten a ser simplement espectadors passius de les nostres vides i del disseny del nostre futur. No disposem ara de les eines ni els recursos per poder materialitzar qualsevol alternativa política, monetària i fiscal. Tenir veu pròpia en els fòrums internacionals, polítiques actives d'ocupació i en el sistema financer no ens és possible. Necessitem la llibertat del nostre poble per assumir el que volem ser: una Catalunya lliure, i sobretot, una Catalunya solidària.

Cal tenir present, de totes formes, amics i amigues, que el dret a decidir ha de venir acompanyat d'una ferma voluntat de garantir els drets socials i democràtics fonamentals per a tots els ciutadans. Dret al treball, un dret digne que permeti viure dignament: no volem contractes porqueria de cinc euros l'hora, ni contractes d'un o dos o tres dies solament (això, personalment, em sembla una burla als treballadors). Dret a l'habitatge, habitatge digne, sense que els bancs, com aus rapinyaires, deixin les famílies al carrer. Dret a la sanitat, a haver d'esperar menys per ser atesos, i a no permetre que el servei de la salut passi a ser un negoci privat. Dret a l'ensenyament per a tots, sense discriminacions: aquest desig d'igualtat reclama, necessàriament el reconeixement d'aquests drets sense excloure ningú dels qui han nascut a casa nostra i dels qui han nascut a fora. Volem governants que vetllin pels drets de tots dintre del nou estat, on es governi amb honestetat i transparència; on es posi fre al procés de privatització dels serveis públics; una democràcia que superi la sola democràcia formal i s'encamini cap a una democràcia participativa.

El nostre compromís democràtic és de respectar i fer respectar la decisió que prengui el poble del qual tots formem part. Catalunya té consciència de la seva història, anterior a la formació de l'Estat actual, i aquesta consciència és la que dona fi nacional al nostre país. No és simplement per una moda política, el que es demana, sinó que el dret a decidir és la resposta a unes aspiracions històriques profundes i irrenunciables. El poble de Catalunya té el dret a articular-se i cercar la forma d'inter-

relacionar-se amb els altres pobles germans d'Espanya. En el fons, som davant d'una qüestió ètica, la que ens fa decidir sobre el nostre futur. En el moment actual, moment ben peculiar, el poble català està citat a prendre decisions que poden determinar el seu futur com a nació. Amics i amigues, Catalunya és el nostre poble. Si no el defensem, qui el pot defensar? No siguem sords a la crida del 9 de novembre. Gràcies.

6 de juny del 2014

Document 11 - 2017: «Una Navidad para todos», escrit de Xammar adreçat als feligresos de la capella de la Floresta, amb motiu de la celebració de Nadal

Una Navidad para todos

Un repaso rápido a las heridas abiertas hoy en nuestro mundo nos deja una sensación agri dulce. Aunque se han producido grandes avances en la lucha contra la pobreza y disponemos de los medios en nuestro alcance para acabar con el hambre o las enfermedades, en el mundo hay todavía demasiado sufrimiento. Recordemos que siguen muriendo 10.000 niños cada día por causas evitables o que más de 60 millones de personas, máximo histórico desde la Segunda Guerra Mundial, huyen de la guerra y del horror buscando un refugio que no encuentran. La desigualdad se ha convertido en terrible enfermedad que ataca nuestras sociedades. Sesenta y dos personas acumulan tanta riqueza como la mitad de la población mundial, y su riqueza ha aumentado un 44% en los últimos cinco años, mientras que la mitad más pobre de la población mundial la ha visto disminuir un 41%.

A pesar de la esperanza que generan nuevas realidades económicas alternativas que van germinando, o de vivir un momento de repolitización prácticamente global, nos sentimos aún huérfanos de un relato alternativo ante una cierta crisis de utopías emancipadoras. El pensamiento único se impone a caballo de una globalización dominante y uniformizadora con el modelo de vida occidental (consumista, depredador e individualista) como único horizonte real para la mayoría. El poder financiero ha tomado las riendas políticas de nuestro mundo. Las democracias, allí donde las hay, han ido evolucionando hacia una pura formalidad procedimental. Escogemos a nuestros representantes pero no mandan ni deciden sobre el futuro real de nuestras sociedades. Mientras tanto, no cesan los casos de corrupción política y económica, las prácticas empresariales de fraude y evasión fiscal, los acuerdos económicos en la sombra... Todo ello da lugar a una clara desafección ciudadana.

El bienestar al que aspiramos no parece universalizable. La capacidad de exclusión y de precarizar la vida de millones de seres humanos es intrínseca al sistema

capitalista. Se nos hace imposible ver la cara amable de un sistema que consiste esencialmente en la dominación impersonal que ejercen la mercancía y el dinero.

A nivel eclesial, después de años de invierno, vivimos con alegría la llegada del Papa Francisco y sus vientos de cambio. La Iglesia se enfrenta a la necesidad de volver a ponerse al día. Debe ser en palabras del Papa Francisco, hospital de campaña para curar heridas. La realidad nos interpela y nos lanza a trabajar en cada nueva frontera que se abre y pide a gritos humanizar tanto sufrimiento.

Para esto vino Jesús al mundo.

Feliz Navidad

NOTES

1. Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Centre de documentació, edificis plurifamiliars. Disponible a la xarxa: <<https://www.coac.net/COAC/centredocumentacio/arxiu/afonsbcn/BonaPuig/arxiu/plurifamiliars.html>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
2. TÀPIES, Antoni (2010): *Memòria personal. Fragment per a una autobiografia*. Barcelona: Fundació Antoni Tàpies.
3. QUITIAN, Sergi: «Las trágicas riadas del Vallès cumplen su 50º aniversario». *La Vanguardia*, edició digital. Publicat el 25 de setembre de 2012: <<http://www.lavanguardia.com/local/20120925/54350898169/tragicas-riadas-valles-cumplen-50-aniversario.html>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
4. O'MALLEY, John W. (2014): *Historia de los jesuitas. Desde Ignacio hasta el presente*. Bilbao: Ediciones Mensajero, pàgina 8.
5. *Íbidem*, pàgina 8.
6. «El padre Juan Torres Gasset, designado nuevo provincial de la Compañía de Jesús de Cataluña», diari *ABC*, divendres 17 de març de 1972. Edició del matí, pàgina 47.
7. Arxiu personal de Francesc Xammar. Carta als feligresos de la parròquia de Sant Josep de Torreforta, setembre de 1966.
8. CUADRADA, Coral i GUTIÉRREZ, Esther (2014): *Les dones als orígens de Torreforta*. Tarragona: Centre d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona.
9. Testimoni de Xammar a CUADRADA, Coral; GUTIÉRREZ, Esther (2014): *Les dones als orígens de Torreforta*. Tarragona: Centre d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, pàgina 120.
10. HERAS, Pedro Antonio (1991): *La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*. Tarragona: Edicions El Mèdol, pàgina 31.
11. *Íbidem*, pàgines 33-34.
12. DUCH PLANA, M. i FERRÉ BALDRICH, M. (2008): *De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982*. Tarragona: Centre d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, pàgina 140.

13. PUJADAS, J. i BARDAJÍ, F. (1987): *Los barrios de Tarragona. Una aproximación antropológica*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, pàgina 105.
14. *Diario Español* (16.08.1966), pàgina 2.
15. *Diario Español* (16.08.1966), pàgina 4.
16. PIQUÉ PADRÓ, Jordi: «Els barris». Dins GÜELL, Manel i ROVIRA, Salvador-J (2007): *L'Home i l'Historiador. Miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comas*. Tarragona: Port de Tarragona.
17. DUCH PLANA, Montserrat i FERRÉ BALDRICH, Meritxell (2009): *De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona (1939-1982)*. Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver: Tarragona.
18. Arxiu personal de Francesc Xammar. *El Correo Catalán*. «Usted opina. Sobre una subvención al Gimnástico», 1969.
19. Arxiu personal de Francesc Xammar. Document elaborat per a l'acte de reconeixement del 40è aniversari del moviment veïnal a partir d'un treball d'alumnes de l'Escola d'Assistents Socials Sant Fructuós de Tarragona, 1984.
20. Arxiu personal de Francesc Xammar. Carta adreçada a l'alcalde de Tarragona, Ricardo Vilar. Març de 1971.
21. Arxiu personal de Francesc Xammar. Carta adreçada a l'alcalde de Tarragona. Sense data.
22. AHT. Fons FAVT. *La Farola. Hoja informativa de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Tarragona*. Número 4, 2a època, març de 1983.
23. «Els barris de Ponent: entre Tàrraco i BCN World» a *L'Avenç* número 403, juliol de 2014.
24. AHT. Fons FAVT. Capsa 1. Estatuts de la FAVT. Redactats el 12 d'octubre de 1976.
25. «El moviment veïnal a Tarragona», de Tomàs Sentís, de l'AAVV La Unió de Sant Pere i Sant Pau. A *Tot Tarragona*, 26 de juny de 2014.
26. AHT. Fons FAVT. Capsa 1. «Necesidades urgentes de Tarragona y sus Barrios». Sense data.
27. RECASENS I COMAS, Josep M. (2011): *L'aigua a Tarragona. De la romanització a la industrialització*. Tarragona: Arola Editors, pàgina 163.
28. *Diario Español*, 1 d'octubre de 1977, pàgina 5.
29. *Diario Español*, 1 d'octubre de 1977, pàgina 6.
30. «Bombes de fum a la Rambla de Tarragona», a *Avui*, 11 d'octubre de 1977, pàgina 9.
31. AHT. Fons FAVT. Butlletí informatiu i de denúncia núm. 1 sobre la concessió de les aigües a una empresa privada. 12 d'octubre de 1977.

32. «Todo sobre el agua. El Ayuntamiento informa», a *Diario Español*, 9 d'octubre de 1977, pàgina 4.
33. «Rueda de prensa de SAUR», a *Diario Español*, 15 d'octubre de 1977, pàgina 4.
34. «Vuit mil persones en la manifestació contra la concessió del servei d'aigües», a *Diario Español*, 16 d'octubre de 1977.
35. AHT. Fons FAVT. Informe sobre el greu problema de l'aigua. Sense data.
36. AHT. Fons FAVT. Comunicat de la federació veïnal. 15 de març de 1979.
37. AHT. Fons FAVT. Comunicat de la federació veïnal. 15 de març de 1979.
38. AHT. Fons FAVT. Comunicat de la federació veïnal. 25 de maig de 1979.
39. AHT. Fons FAVT. Lletra d'una cançó reivindicativa sobre el tema de l'aigua amb text propi i la base musical de *No serem moguts (We shall not be moved)*.
40. *Diario Español*, 17 de juny de 1979, pàgines 4-5.
41. PIQUÉ, Jordi; dins GÜELL, M. i ROVIRA, S.J. (2007): *L'home i l'historiador. Miscel·lània d'homenatge a Josep M. Recasens*. Tarragona: Port de Tarragona.
42. AHT. Fons FAVT. Document de la FAVT davant les eleccions municipals de 1979.
43. AHT. Fons FAVT. «*La FAV de Tarragona, pasado y presente*» (editorial), a *La Farola. Hoja informativa de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Tarragona*. Número 2, 2a època, juliol de 1982.
44. AHT. Fons FAVT. Document exposició a la Llibreria La Rambla, 1978.
45. AHT. Fons FAVT. Treball signat per un grup d'alumnes de 2n i 3r de l'Escola d'Assistents Socials de Sant Fructuós de Tarragona. 186 pàgines que inclouen la història de les diverses associacions de veïns de la ciutat. Juny de 1984.
46. AHT. Fons FAVT. *La Farola. Hoja informativa de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Tarragona*. Número 1, 2a època, maig de 1982.
47. AHT. Fons FAVT. «Cultura viva, cultura morta» (editorial), a *La Farola. Hoja informativa de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Tarragona*. Número 9, 2a època, gener de 1985.
48. AHT. Fons FAVT. *La Farola. Hoja informativa de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Tarragona*. Número 5, 2a època, maig de 1983.
49. AHT. Fons FAVT. *La Farola. Hoja informativa de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Tarragona*. Número 4, 2a època, març de 1983.
50. AHT. Fons FAVT. *La Farola. Hoja informativa de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Tarragona*. Número 2, 2a època, juliol de 1982.
51. Arxiu propi. Document «Associació de veïns, escoles de formació cíviques bàsiques per la democràcia». Sense data.

52. SUANES LARENA, Marc (2010): *Plantant cara al sistema, sembrant les llavors del canvi. Els moviments socials al Tarragonès (1975-2000)*. Tarragona: Arola Editors, pàgina 65.
53. *Íbidem*, pàgina 63.
54. Arxiu personal de Francesc Xammar. Carta de l'arquebisbe Pont i Gol a Xammar.
55. Arxiu personal de Francesc Xammar. Discurs en el míting «Convergència socialista» celebrat al Camp de Mart el 8 de setembre de 1976.
56. *Diario Español*, 9 de novembre de 1976, pàgina 4.
57. «*Los alcaldables opinan. Encuesta entre los cabezas de candidatura, de cara a las municipales. Hoy, Francisco Xammar, de la lista independiente Por la Participación de los Vecinos en el Ayuntamiento*», a *Diario Español*, 17 de març de 1979.
58. Arxiu personal de Francesc Xammar. Material de difusió de la Candidatura per la Participació dels Veïns.
59. AHT. Fons de la CPV, caps 1.
60. AHT. Fons de la CPV, caps 1.
61. Resultats oficials de les eleccions municipals de 1979 a l'Ajuntament de Tarragona: www.tarragona.cat/lajuntament/govern/eleccions/resultats-i-consellers-electes/eleccions-1979 [Consulta: 5 de febrer de 2018].
62. AHT. Fons de la CPV. Nota informativa de la CPV posterior a les eleccions de 1979.
63. CAROT GINER, T.: «1979-1983. El primer govern local elegit consolida la democràcia» a ABELLÓ, X. i PIQUÉ, J. (coord.) (2009): *La represa democràtica. 30 anys d'eleccions municipals a Tarragona*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, pàgina 20.
64. *Íbidem*, pàg. 27.
65. «*Los "alcaldables" opinan. Encuesta entre los cabezas de candidatura, de cara a las municipales. Hoy, Josep M. Recasens, de la lista Partit dels Socialistes de Catalunya*», a *Diario Español*, 22 de març de 1979).
66. AHT. Fons de la CPV. Caps 1. Butlletí informatiu sobre l'ampliació de Dow Chemical.
67. AHT. Fons de la CPV. Caps 1. Plantejaments de la CPV amb relació al Pla de la Gran Indústria per al debat de l'aprovació en el Ple de 26 de nombre de 1980.
68. AHT. Fons de la CPV. Caps 1. Nota adreçada als veïns: «L'aventura de banyar-se a Tarragona».
69. AHT. Fons de la CPV. Caps 1. *Avui*, 23 de novembre de 1979. Qüestionari presentat per Montse Palau.

70. AHT. Fons de la CPV. Capsa 1. Nota de premsa de la CPV. 16 de novembre de 1979.
71. AHT. Fons de la CPV. Capsa 1. Nota informativa de la CPV: «Acord municipal de participació ciutadana als plens: sí però no». 11 d'abril de 1980.
72. «*La Candidatura de los Vecinos explica el cese de Francisco Xammar. Continuará trabajando por el bien de la ciudad*», a *Diario Español*, 27 de juny de 1981.
73. AHT. Fons de la CPV. Capsa 2. Assemblea extraordinària de la CPV, 20 de desembre de 1981.
74. AHT. Fons de la CPV. Capsa 1. «Ajuntaments democràtics? Sí, però menys». 19 d'abril de 1989.
75. Arxiu personal de Francesc Xammar. «Democràcia participativa», a *Diari de Tarragona*, 9 de maig de 1999.
76. «*Éramos honestos y de buena fe*», a *La Vanguardia*, 16 de març de 1999, pàgina 3 de la secció «*Vivir en Tarragona*».
77. VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel (1996): *Un polaco en la corte del rey Juan Carlos*. Madrid: Alfaguara, pàgina 387.
78. VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel (1996): *Un polaco en la corte del rey Juan Carlos*. Madrid: Alfaguara, pàgina 38.
79. Entrevista de Gustavo Hernández Becerra a Francesc Xammar, a *Diario Español*, 16 de març de 1986, pàgina 15.
80. AHT: Fons de la CPV. Capsa 1. Cartes al director adreçades a Xammar.
81. AHT. Fons de la CPV. Capsa 1. Notes internes de la CPV.
82. AHT. Fons de la CPV. Capsa 1. Materials per a un programa municipal, Tarragona 1983.
83. AHT. Fons de la CPV. Capsa 1. Materials per a un programa municipal, Tarragona 1983.
84. Resultats oficials de les eleccions municipals de 1983 a l'Ajuntament de Tarragona: <<https://www.tarragona.cat/lajuntament/govern/eleccions/resultats-i-conseillers-electes/eleccions-1983>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
85. CORTÁZAR, Julio (1984): *Nicaragua, tan violentamente dulce*. Barcelona: Muchnik Editores, pàgina 58.
86. *Ibidem*, pàgina 54.
87. VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel (1996): *Un polaco en la corte del rey Juan Carlos*. Madrid: Alfaguara, pàgina 47.
88. *25 anys de Justícia i Pau a Tarragona (1975-2000)*.

89. Entrevista de Gustavo Hernández Becerra a Francesc Xammar, a *Diario Español*, 16 de març de 1986, pàgina 15.
90. Santiago Camós a la publicació «15 anys (1990-2005) de *Sopars Col·loqui de Justícia i Pau de Tarragona*». Tarragona. Justícia i Pau, 2005.
91. «Xammar recull el Memorial per la Pau recordant la injustícia social», de Jaume Garcia, a *Diari de Tarragona*, 3 d'octubre de 1987.
92. Article de Santiago Camós, president de Justícia Pau de Tarragona. 1987.
93. «Francesc Xamar [sic]: un premio de justícia», de Juan A. Domènech, a *Catalunya Sud*, 20 de setembre de 1987.
94. «Xammar, un jesuïta que lluita per la pau», de Dolors Mañé, a *Reus Diari*, 1987.
95. Arxiu Personal de Francesc Xammar. Escrit per a la presentació de les jornades «Democràcia, on vas?».
96. «Les tendes de campanya es planten per demanar el 0,7», a *Nou Diari*, 20 de novembre de 1994, pàgina 13.
97. «El ayuno del 0,7% i la Gran Hamburguesa», d'Epi Amigué, a *Diari de Tarragona*, 21 de novembre de 1994, pàgina 12.
98. «Finalitza l'acampada del 0,7 amb una aposta per la continuïtat», a *Nou Diari*, 21 de novembre de 1994, pàgina 13.
99. Arxiu personal de Francesc Xammar. Resolució de sobreseïment del Govern Civil de Tarragona, 13 de desembre de 1990.
100. Arxiu personal de Francesc Xammar. Escrit d'al·legacions al Governador Civil de Tarragona, 20 de novembre de 1990.
101. «Ásperas críticas contra el gobernador por las multas contra líderes vecinales», a *Diari de Tarragona*, 17 de novembre de 1990, pàgina 6.
102. «La carretera nos encuentra a faltar», a *Diari de Tarragona*, 17 de novembre de 1990, pàgina 12.
103. «La Floresta provoca la unió del moviment veïnal», a *Nou Diari*, 17 de novembre de 1990, pàgina 9.
104. «El gobernador ofrece diálogo a los sancionados por los cortes de trafico», a *Diari de Tarragona*, 20 de novembre de 1990, pàgina 7.
105. «Los líderes de los barrios endulzan sus relaciones», a *Diari de Tarragona*, 21 d'abril de 1991, pàgines 4 i 5.
106. «El movimiento vecinal está en crisis, según sus propios líderes», a *Diari de Tarragona*, 24 de març de 1993, pàgina 7.
107. «La FAVT inicia un congreso que quiere marcar un cambio de rumbo», a *Diari de Tarragona*, 25 de novembre de 1993, pàgina 5.

108. «La FAVT reclama un paper actiu davant les institucions», a *Nou Diari*, 21 de febrer de 1994, pàgina 3.
109. «Xammar es fa càrrec de la presidència dels veïns “per uns quants mesos”», a *Nou Diari*, 26 de març de 1995, pàgina 5.
110. «Xammar: “Tras las municipales habrá elecciones para escoger presidente”», a *Diari de Tarragona*, 29 de març de 1995, pàgina 10.
111. «Vecinos y comerciantes convocan a toda la ciudad contra la subida de impuestos», a *Diari de Tarragona*, 29 de novembre de 1995, pàgina 3.
112. «Manifestació a Tarragona per l'augment de la pressió fiscal», a *Nou Diari*, 1 de desembre de 1995, pàgina 3.
113. «Nadal pregunta a los convocantes de la protesta qué han hecho por la Ciudad», a *Diari de Tarragona*, 2 de desembre de 1995, pàgina 15.
114. «Nadal no es penedeix de les inversions que ha fet durant els darrers anys», a *Nou Diari*, 2 de desembre de 1995, pàgina 6.
115. «Aclaraciones al Sr. Alcalde», a *Diari de Tarragona*, 27 de desembre de 1995, pàgina 8.
116. «Vecinos y comerciantes presentan 4.100 alegaciones contra los impuestos», a *Diari de Tarragona*, 16 de desembre de 1995, pàgina 4.
117. «No hemos falsificado las firmas contra los impuestos», a *Diari de Tarragona*, 21 de desembre de 1995, pàgina 14.
118. «Seguirá la presión ciudadana tras el rechazo de las alegaciones por CiU i PSC», a *Diari de Tarragona*, 30 de desembre de 1995, pàgina 7.
119. «Vecinos y comerciantes aplazan la fecha de la manifestación contra los impuestos», a *Diari de Tarragona*, 4 de gener de 1996, pàgina 12.
120. «La coordinadora ha previst més de 10.000 firmes contra les taxes», a *Nou Diari*, 4 de gener de 1996, pàgina 6.
121. «Xammar critica a los partidos políticos por querer controlar a la Federación», a *Diari de Tarragona*, 9 de gener de 1996, pàgina 8.
122. «Vecinos», columna d'opinió de Xavier Pedrol, a *Diari de Tarragona*, 10 de gener de 1996, pàgina 14.
123. «Tensions en escollir José Cosano com a nou president de la FAVT», a *Nou Diari*, 14 de gener de 1996, pàgina 8.
124. «A vosotros, los perdedores», a *Diari de Tarragona*, 3 de desembre de 1992, pàgina 14.
125. «La FAVT apoyará los centros de rehabilitación de drogadictos», a *Diari de Tarragona*, 17 de maig de 1994, pàgina 7.

126. «*Piden una referéndum sobre la incineradora*», a *Diari de Tarragona*, 4 de març de 1994, pàgina 11.
127. AHT. Fons FAVT. «*La FAVT crearà una escuela para formar dirigentes vecinales*», a *Diari de Tarragona*, 1996.
128. DUEÑAS, David (2015): *El camp d'acció estratègic veïnal de la ciutat de Tarragona: organitzacions, lideratges i xarxes* (tesi doctoral). Tarragona: URV, pàgina 174.
129. «*Nos merecemos esta crisis*», a *Diari de Tarragona*, 24 de març de 2009, pàgina 8.
130. Enquesta de l'Associació de Veïns de la Floresta (43006), d'elaboració pròpia, realitzada durant tres dies, del 13 al 15 de maig de 2014.
131. Arxiu personal de Francesc Xammar. Discurs en el lliurament del Diploma al Mèrit Cívic, 26 de novembre de 2015.
132. Discurs de la presidenta d'Òmnium Cultural del Tarragonès, Rosa Maria Codines, 21 de setembre de 2016: <<https://www.omnium.cat/noticia/francesc-xammar-rep-el-premi-el-balco>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
133. Arxiu personal de Francesc Xammar. Discurs en el lliurament del Premi El Balcó, 21 de setembre de 2016.
134. DDAA (2014): *La Biblia. Traducció interconfessional*. Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya, Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona. Editorial Claret, Societat Bíblica. Nou Testament, pàgina 27.
135. ROMERO, Óscar (2015): *Monseñor Romero. Salvar al pueblo*. Madrid: Editorial Ciudad Nueva, pàgina 47.
136. BENET, Sebastià (1993): «Francesc Xammar: l'Evangeli com a impuls del compromís», a *Serra d'Or*, número 400, pàgina 75.
137. LAMET, Pedro Miguel (2005): *Díez-Alegría: un jesuita sin papeles*. Madrid: Temas de Hoy, pàgina 352.
138. Mapa religiós de Catalunya (2014): <http://governacio.gencat.cat/web/.content/afers_religiosos/documentos/20150511_informe_mapa_religios.pdf> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
139. BARDAJÍ, Federico i PUJADAS, Joan Josep (1987): *Los barrios de Tarragona: una aproximación antropológica*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, Àrea de Relacions ciutadanes, pàgina 162.
140. COLL, Joaquim i LLORENS, Jordi (2000): *Els quadres del primer catalanisme, 1882-1900*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgina 322.
141. «¿*Qué hace este jesuita sembrando cizaña en un mitin separatista?*», publicat al digital espanyolista *Dolça Catalunya*, 25 de juny de 2014: <<https://www.dolcatalunya.com/2014/06/que-hace-este-jesuita-sembrando-cizana-en-un-mitin-separatista/>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].

142. Manifest a favor del referèndum de l'1 d'octubre de 450 preveres i diaques al servei de les comunitats catòliques de Catalunya: <<http://cintobusquet.cat/declaracio-sobre-el-referendum-dautodeterminacio-convocat-pel-govern-de-catalunya-el-proper-1-doctubre/>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
143. XAMMAR, Francesc: «Als policies nacionals i guàrdies civils enviats a Catalunya», publicat a la versió digital de la revista *Fet a Tarragona*, 20 d'octubre del 2017. <<http://www.fetatarragona.cat/2017/10/20/als-policies-nacionals-i-guardies-civils-enviats-a-catalunya/>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
144. DDAA (2014): *La Bíblia. Traducció interconfessional*. Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya, Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona. Editorial Claret, Societat Bíblica. Nou Testament, pàgina 26.
145. VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel (1996): *Un polaco en la corte del rey Juan Carlos*. Madrid: Alfaguara, pàgina 65.
146. *Evangelii Gaudium. Exhortación apostólica de S. S. Francisco: sobre el anuncio del Evangelio en el mundo actual*. Ediciones Universidad Católica de Chile. Punt 54. <https://books.google.es/books?id=n9S1BwAAQBAJ&pg=PT35&lpq=PT35&dq=evangelii+gaudium+francisco+globalizacion+indiferencia+pagina&source=bl&ots=2vcNOMCqUG&sig=3cqMnlIc_W-XMZMr-BVuLWOGtLw&hl=es&sa=X&ved=0ahUKEwiyq-_t6sbYAhUIbhQKHQzTArYQ6AEIwJAK#v=onepage&q=evangelii%20gaudium%20francisco%20globalizacion%20indiferencia%20pagina&f=false> [Consulta: 5 de febrer de 2018].

BIBLIOGRAFIA

- ABELLÓ, X. i PIQUÉ, J. (coord.) (2009): *La represa democràtica. 30 anys d'eleccions municipals a Tarragona*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona.
- CODINES, Rosa Maria: Discurs per a l'acte de lliurament del premi El Balcó 2016 a Francesc Xammar (21 de setembre de 2016) [en línia]. Òmnium Cultural del Tarragonès. <<https://www.omnium.cat/noticia/francesc-xammar-rep-el-premi-el-balco>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
- COLL, Joaquim i LLORENS, Jordi (2000): *Els quadres del primer catalanisme, 1882-1900*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- COL·LEGI D'ARQUITECTES DE CATALUNYA: «BONA i PUIG, Eusebi» (fitxa professional) [en línia]. (Arquitecte de l'edifici d'habitatges de Casimiro Xammar Aldomà i Maria Vidal Folch, al carrer Bruc, 126). Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Barcelona. Centre de documentació. Edificis plurifamiliars. <<https://www.coac.net/COAC/centredocumentacio/arxiu/afonsbcn/BonaPuig/arxiu/plurifamiliars.html>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
- CORTÁZAR, Julio (1984): *Nicaragua, tan violentamente dulce*. Barcelona: Muchnik Editores.
- CUADRADA, Coral i GUTIÉRREZ, Esther (2014): *Les dones als orígens de Torreforta*. Tarragona: Centre d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona.
- CULLA, Joan B. i Riquer, Borja. «El Franquisme i la transició democràtica (1939-1988)» a VILAR, Pierre (dir.) (1989): *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62. Volum VII.
- DDAA (1965): *Ciudad de Tarragona. Barrio de Torreforta (1952-1964)*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona.
- DDAA (BCI) (2014): *La Bíblia. Traducció interconfessional*. Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya, Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona. Editorial Claret, Societat Bíblica.
- «Declaració sobre el Referèndum d'Autodeterminació convocat pel Govern de Catalunya el proper 1 d'octubre» [en línia]. Manifest a favor del referèndum de l'1 d'octubre signat per 450 preveres i diaques al servei de les comunitats catòliques de Catalunya. Edició de Mossèn Cinto Busquet (25 de setembre de 2017). <<http://cintobusquet.cat/declaracio-sobre-el-referendum-dautodeterminacio-convocat-pel-govern-de-catalunya-el-proper-1-doctubre/>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].

Dolça Catalunya [en línia]. «¿Qué hace este jesuita sembrando cizaña en un mitin separatista?» (25 de juny de 2014) <<https://www.dolcatalunya.com/2014/06/que-hace-este-jesuita-sembrando-cizana-en-un-mitin-separatista/>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].

DUCH PLANA, Montserrat i FERRÉ BALDRICH, Meritxell (2008): *De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982*. Tarragona: Centre d'Estudis Guillem Oliver del Camp de Tarragona.

DUEÑAS, David (2015): *El camp d'acció estratègic veïnal de la ciutat de Tarragona: organitzacions, lideratges i xarxes* (tesi doctoral). Universitat Rovira i Virgili, Tarragona.

«Eleccions municipals de 1979. Dades i resultats oficials» [en línia]. Ajuntament de Tarragona. <<https://www.tarragona.cat/lajuntament/govern/eleccions/resultats-i-consellers-electes/eleccions-1979>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].

«Eleccions municipals de 1983. Dades i resultats oficials» [en línia]. Ajuntament de Tarragona. <<https://www.tarragona.cat/lajuntament/govern/eleccions/resultats-i-consellers-electes/eleccions-1983>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].

FERRER, Maria Antònia (2006): *Història de Tarragona, una ciutat mediterrània*. Tarragona: Arola Editors.

GISBERT CANES, Joan: «Els barris perifèrics de Tarragona: uns orígens conflictius» a PIÑOL ALABART, Daniel (coord.) (2003): *La història dels altres: exclusió social i marginació a les comarques tarragonines (segles XIII-XX)*. Tarragona: Cercle d'Estudis Socials i Històrics Guillem Oliver del Camp de Tarragona.

GÜELL, Manel i ROVIRA, Salvador-J. (2007): *L'home i l'historiador. Miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes*. Port de Tarragona.

HERAS, Pedro Antonio (1991): *La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*. Tarragona: Edicions El Mèdol.

ISOR (Grup de recerca sobre Investigacions en sociologia de les religions. Universitat Autònoma de Barcelona): *El mapa de les minories religioses a Catalunya: Informe d'actualització sobre les confessions minoritàries a Catalunya. Novembre 2014*. [en línia] Mapa religiós de Catalunya. (2014) Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya. Barcelona. <http://governacio.gencat.cat/web/.content/afers_religiosos/documents/20150511_informe_mapa_religios.pdf> [Consulta: 5 de febrer de 2018].

JORDÀ, Antoni (2006): *Història de la ciutat de Tarragona*. Valls: Cossetània Edicions.

LAMET, Pedro Miguel (2005): *Diez-Alegría: un jesuita sin papeles*. Madrid: Temas de Hoy.

- LLOP, Josep (2002): *La industrialització de Tarragona (1957-1971) i les seves circumstàncies*. Tarragona: Arola Editors.
- MARRUGAT, Ramon (2013): *La Llibreria de la Rambla i l'alternativa cultural de Tarragona (1968-1980)*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona.
- MARTORELL, Maria Teresa (2005): *Els nuclis de ponent. La Floresta, l'Albada, Parc Riuclar* [CD-ROM]. Tarragona: Museu d'Història de Tarragona.
- O'MALLEY, John W. (2014): *Historia de los jesuitas. Desde Ignacio hasta el presente*. Bilbao: Ediciones Mensajero.
- PIÑOL ALABART, Daniel (coord.) (2003): *La història dels altres: exclusió social i marginació a les comarques tarragonines (segles XIII-XX)*. Tarragona: Cercle d'Estudis Socials i Històrics Guillem Oliver del Camp de Tarragona.
- PIQUÉ PADRÓ, Jordi (coord.) (1993): *Franquisme a les comarques tarragonines*. Tarragona: Centre d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona.
- PIQUÉ PADRÓ, Jordi (coord.) (1995): *El segle XX a Tarragona*. Tarragona: Nou Diari.
- PIQUÉ, Jordi i VIRGILI, Elena (2003): *Tarragona, 1950-2000. Itinerari visual*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona i Cossetània Edicions.
- PUJADAS, Joan Josep i BARDAJÍ, Federico (1987). *Los barrios de Tarragona. Una aproximación antropológica*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona.
- QUITIAN, Sergi: «Las trágicas riadas del Vallès cumplen su 50º aniversario» [en línia], a *La Vanguardia*, edició digital. Publicació seriada diària. 25 de setembre de 2012. <<http://www.lavanguardia.com/local/20120925/54350898169/tragicas-riadas-valles-cumplen-50-aniversario.html>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].
- RECASENS I COMES, José M. (2011): *L'aigua a Tarragona. De la romanització a la industrialització*. Tarragona: Arola Editors i Ajuntament de Tarragona.
- ROMERO, Óscar (2015): *Monseñor Romero. Salvar al pueblo*. Madrid: Editorial Ciudad Nueva.
- TÀPIES, Antoni (2010): *Memòria personal. Fragment per a una autobiografia*. Barcelona: Fundació Antoni Tàpies.
- VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel (1996): *Un polaco en la corte del rey Juan Carlos*. Madrid: Alfaguara.
- VILAR, Pierre (dir.) (1989): *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62. Volum VII.
- XAMMAR, Francesc: «Als policies nacionals i guàrdies civils enviats a Catalunya» [en línia], a *Fet a Tarragona*, edició digital. Publicació seriada. 20 d'octubre del 2017. <<http://www.fetatarragona.cat/2017/10/20/als-policies-nacionals-i-guardies-civils-enviats-a-catalunya/>> [Consulta: 5 de febrer de 2018].

Fonts arxivístiques

Arxiu Històric de Tarragona

Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona

Arxiu personal de Francesc Xammar

Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona

Biblioteca Pública de Tarragona

Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver

[publicacions]
URV